5. Baskı

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN

Mustafa Müftüoğlu

dördüncü cilt

Çile

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!.

4'cü CİLD

(Beşinci Baskı)

Çile YAYINLARI

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı No. 14
Tel. 522 99 94
Bâyezid - İstanbul

ÖNSÖZ

Yalan söyleyen tarihin korkunç bir hak ve hakikat kalpazanlığıyle günümüzde dahi tekrarından utanmadığı türlü lâf ü güzafı tesbit ve teşhir gayesiyle hazırladığımız bu seriyî üç cildde tamamlamak ve gûya tarih adına yazılan yalan lâfları başka bir seride cevablandırarak gerçek tarihe hizmete devam kararında idik. «YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN» ın üçüncü cildine yazdığımız önsözde de belirttiğimiz bu kararla biz, yeni bir serî kitabın hazırlığı içinde iken, muhterem okuyucularımızdan aldığımız mektuplarda «YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!» serisinin devamı arzusu ile karşılaştık. Gerek bana, gerek kitabın naşiri İsmet Celep'e gelen mektuplardaki umumî arzu üzerine bu cild hazırlanıp «YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN» ın dördüncü kitabı olarak yayınlanmıştır. Daha evvel dört defa basılan bu cildin bu kerre beşinci baskısı yapılırken, kitaba bâzı dip notları konmuş, yeni ilâveler yapılmış, belge ve fotoğraflar çoğaltılmış ve son kısımda istifade olunan kaynak eserler gösterilmiştir. Bundan böyle diğer cildler de yine aynı isim ve usulle neşrolunacak, böylece gerçek tarihe hizmet vazifemiz bu serî ile devam ederken; hazırladığımız yeni bâzı kitaplar da yakında —inşallah— okuyucularımıza sunulacaktır.

«YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN» ın ilk üç cildi bir yıl içinde birbiri peşi sıra sekiz baskı yapmış ve kitabımız —hamdolsun— yurdun en ücra köşelerine kadar, bütün vatan sathında büyük bir ihtiyacı karşılamıştır. Bu hâl, «Tarih Şuuru» yönünden bir fâl-i hayrdır. Dördüncü cildimizin şu kısa önsözünde böylesine bir hizmet fırsatını bana ihsan buyuran Rabbime şükrediyorum...

2 Eylül 1985
Kandilli/İstanbul

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU

DÜNYA TARİHİNİN SEYRİNİ DEĞİŞTİREN OLAY!

Türklerin İslâm medeniyetine toptan girişleri, diğer din ve medeniyetlere intisablarından farklı olarak, doğurduğu büyük ve müsbet neticeler itibariyle, yalnız Türk ve İslâm tarihinin bir dönüm noktasını teşkil etmekle kalmaz, dünya tarihinin de en büyük hâdiselerinden biri sayılacak bir ehemmiyet taşır.»

Prof. Dr. Osman TURAN

Yalnız Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de seyrini değiştiren dört mühim olaydan ilki: Ecdadımızın Din-i İslâm ile müşerref olmalarıdır. Bu olay öylesine mühimdir ki, Prof. L. Râsonyi «Dünya Tarihinde Türklük» adlı eserinde: **«Türklerin İslâmiyetle tarih sahnesine çıkışları gibi başlangıçta ehemmiyetsiz görünen, fakat sonradan çok büyük tesirler icra eden ikinci bir tezahür, dünya tarihinde hemen hemen yok gibidir»** diyerek gerçeği itiraf zorunda kalmıştır!.

Eski Türkler, İslâmdan evvel Şaman, Budist, Manihaist, Hıristiyan ve Mûsevî olmuşlar ve bu sık sık din değiştirmeleriyle Türklük âleminde büyük buhranlara yol açıp, yabancı kültür istilâsına uğrayarak çeşitli meziyetlerine gölge düşürmüşlerdir!. İslâmdan evvelki Türklerin böylesine bir keşmekeş içinde bulundukları bir devirde İslâm Nuru doğmuş ve Milâdın 610 yılında Ramazan ayının 27'ci Pazartesi gecesi doğan bu Nur, hemen bir çeyrek asır içinde Arabistan hududlarını aşıp Horasan'a ulaşarak Türklük âlemini aydınlatmıştır.

Tarihen sabittir ki, eski Türkler, İslâmiyetin ilk inti-

şar yıllarından beri Müslümanlarla temastadırlar. Ashâb ve Tâbiîn arasında pek çok Türk bulunduğu bir gerçektir. Muteber eski eserlerin, meselâ, İbni Hacer Askalâni'nin «El-isabe»si, İbni Sa'd'ın «Tabakât-üs-Sahabe»si, Abdülberi Kurtubî'nin «El-istiâb»ı, İbni Esîr'in «Üsü-dül-gabe»si, incelendiğinde bu gerçek olanca açıklığıyle görülür. Kütüb-i Sitte'den «Sahih-i Müslim»de Ebû Saidi Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz Efendimizin, Ramazan ayında i'tikâf ettikleri çadır, bir Türk çadırıdır. Sahîh-i Müslim'i şerheden İmâm-i Nevevî, bu Türk çadırının keçeden yapıldığını, ufak yapıda ve yuvarlak biçimde olduğunu kaydetmektedir.

Eski Türklerin Müslümanlarla olan bu ilk temasları ve münferid ihtida' olayları takriben birbuçuk asır devam etmiş, Karluklar'ın bir kısmının Müslüman olmaları ile başlayan büyük kitle hareketi ise, Karahanlılar başında bulunan SATUK BUĞRA HÂN'ın Milâdî 940'larda İslâmiyeti resmî din olarak kabul etmesiyle yepyeni bir safhaya girmiş ve Müslüman olduktan sonra ABDÜLKERİM adını alan Karahanlı Hâkanı, bu şâhâne jesti ile Ortaasya Türklerinin kütleler halinde İslâm dairesi içine girmelerine sebep olmuştur!. Karahanlılar'ın Din-i İslâm ile müşerref olmaları tarihimizin en mühim olaylarından biri olup, dönüm noktasıdır. Ve bu mevzuda bütün tarihçiler —istisnasız hepsi— ittifak etmişlerdir. Daha sonraki ihtida' hareketlerini inceleyen Ahmed Cevdet Paşa ise, «Kısas-ı Enbiyâ» sında: **«Türklerden iki yüz bin hargâh, İslâm ile müşerref oldular. Hargâh, deriden mamûl çadır ve oba demek olduğundan bir hargâh, bir hane halkı demek olur. Bu kadar halkın def'aten Dîn-i İslâma dahil olmaları, âlem-i İslâmiyette vukuat-ı mühimmedendir»** demektedir.

Görüldüğü gibi, ecdadımız, Asr-ı Saadet'ten beri İslâmiyetle temasta olup, milâdî bin yılından sonra da büyük imparatorluklar halinde Müslümandırlar. Sünnîliği, Şiî ve Fâtımîlerin tahakkümünden kurtaran Selçukî hükümdarı

TUĞRUL BEY'in 24 Ocak 1058 Cumartesi günü Bağdad'da yapılan muhteşem bir merasimle Abbâsî halîfesi El-Kaim bi-emr-İllâh tarafından **«Sultan-ül-İslâm»** ilân edilmesi, ecdâdımızın İslâmiyeti kabulü yolunda ikinci büyük merhale olmuş ve tarihçilerin üzerinde ittifak ettikleri diğer bir gerçeğe göre, Türk'ün bu, İslâmiyeti kabul keyfiyeti, karşılarındaki ordulara mağlûp olarak zorla ihtida' şeklinde değil; aksine ecdâdımız muzaffer ve kuvvetli oldukları bir devirde Allah'ın lûtfu ile ve kendi arzularıyle Müslüman olmuşlardır: **El-Hamd'li'llâhî alâ dini'l İslâm ve alâ tevfiki'l iman ve alâ hidâyeti'r-Rahman**...

Bu arada şu hususu bilhassa kaydedelim ki, milletleri dil, edebiyat, tarih şuuru, örf, âdet ve an'aneleri yaşatır. Ancak, milletleri koruyan bunlardan daha büyük bir kuvvet vardır ki, o da: Din'dir... İslâm dairesi içine giren ve devamlı fütûhatla Batı'ya ilerleyen Müslüman - Türk, milliyetini sırf İslâmiyet sayesinde muhafaza edebilmiştir!. İslâmiyetten evvel de Türkler Batı'ya gelmişler ve meselâ Hun Türkleri, Avrupa'da bir baştan bir başa at koşturmuşlardır. Şaman dinine mensup olan bu Türkler, Avrupa'da büyük bir zafer kazandıkları halde, milliyetlerini muhafaza edememişler, Avrupa'da gördükleri koyu Hıristiyanlık şuuruna râm olarak evvelâ Hıristiyanlaşmışlar, sonra da örf, âdet ve an'anelerini ve dillerini unutarak Avrupa milletleri arasında eriyip gitmişlerdir!. Neden?. Çünkü bu Türklerin mensup oldukları Şaman dini, semâvî bir din değildir. Şamanizm, iptidaî dinlerdendir. Böyle iptidaî bir dine mensup olan Hun Türkleri, Avrupa'yı muzaffer ordular halinde baştan başa dolaşmışlar amma, semavî bir dinin sahasına girince, Şamanlıktan Hıristiyanlığa dönmüşler ve bu mânevî sarsıntı ile milliyetlerini kaybederek yerli Hıristiyan unsurlar arasına karışıp kaybolmuşlardır!. Bu hal her yerde hep aynı olmuş, Hindistan'a giden Türkler, Budha ve Brahma dinlerini kabul ederek milliyetlerini kaybedip Hindli olmuşlar; Çin'e gidip Konfüçyüs dinini kabul edenler ise,

Çinlileşmişlerdir!. Keza, Batı'ya gelen Avar, Hazar, Bulgar, Macar ve Fin Türkleri de, gittikleri yerlerin dinlerini kabulle Türklüklerini muhafaza edememişlerdir!. Fakat Türk, Müslüman olduktan sonra büyük fütûhat yapmış, büyük imparatorluklar kurmuş, bu arada çeşitli medeniyet ve dinlerle karşılaşmış amma, dininden, îmanından, milliyetinden zerre kaybetmemiş; bunları koruduğu gibi, gittiği her yere îman, ilim, ahlâk ve medeniyet götürmüştür.. Gayr-i-müslim Türkleri Hıristiyanlaştırıp kendi bünyesinde eriten Avrupalı, Müslüman - Türk'ün önünde dize gelmiştir!. Neden?. Çünkü Türk milleti İslâmiyetle kaynaşmış, İslâmiyet ile yoğrulmuş ve «Türk kendisinde İslâmiyeti, İslâmiyette de kendisini bulmuştur.»

Bu açık hakikate göre, bugün Türkler dünya üzerinde varsa ve yaşıyorlarsa, Müslüman oldukları için vardırlar ve yaşamaktadırlar. Müslüman olmayan Türkler, hayat sahnesinden çekilmiş, tarihin sinesine gömülüp kaybolmuşlardır!.

Gerçek budur, ötesi ise lâf ü güzafdır!.

*
**

BİRİNCİ KOSOVA'NIN MUZAFFER VE ŞEHİD BAŞKUMANDANI: MURAD HUDÂVENDİGÂR

Tarihimizde «Murad ı Evvel», «Murad Hudâvendigâr», «Melikü'l - meşâyikh Gaazi Murad» ünvanlarıyla anılan Sultan Birinci Murad Hân, Osman Gazi'nin torunu; Orhan Gazi'nin ikinci oğludur. 1326 yılında doğan ve Rumeli fâtihi Süleyman Paşa ile ana - baba bir kardeş olan Murad Hüdâvendigâr, gençliğini ağabeyi Süleyman Paşa maiyyetinde geçirip Rumeli fütûhatında mühim rol oynamış ve Süleyman Paşa'nın henüz kırk üç yaşında vefatı üzerine Veliahdlığa yükselip, babası Orhan Gazi'nin vefatıyle Os-

manoğulları'nın üçüncüsü olarak 1360'da otuz dört yaşının içinde tahta çıkmıştır.

Yerli - yabancı bütün muteber kaynakların **«dehâ sahibi bir asker ve devlet adamı»** olduğunda ittifak ettikleri Birinci Murad, yirmi dokuz yıl devam eden saltanatı boyunca otuz beşden fazla savaşı bizzat idare etmiş ve bunların tamamını kazanarak babasından devraldığı devleti beş misli büyültüp hem Anadolu'da, hem Rumeli'nde söz sahibi olmuştur!.

Sinânüddin Yusuf Paşa, Çandarlı Kara - Halil (Hayreddin) Paşa gibi muktedir devlet adamları yanı sıra; Lala Şahin Paşa, Hacı İlbey, Gazi Evrenos Paşa, Kara Timürtaş Paşa ve emsali kumandanlara sahip olan Birinci Murad, askeri dehâsıyla evvelâ Karadeniz Ereğlisi'ni fethedip Bizans'ın Anadolu ile alâkasını bir kaç kasabaya indirmiş, 1361 yılında Ankara'yı ele geçirmiş; Çorlu, Keşan, Dimetoka, Pınar - Hisar, Babaeski ve Lüleburgaz'dan sonra Edirne'yi zaptederek askerî bakımdan pek mühim olan bu şehri 1368'de hükûmet merkezi yapmış ve daha sonra Gümülcine, Eski - Zağra, Yenice ve Filibe'yi fethederek ağabeyinin başlattığı Rumeli fütûhatını başarı ile yürütmüştür!.

Hacı İlbey'in, Bursa'da bulunan Murad Hudâvendigâr'ın gelmesini beklemeden on bin akıncı başında, altmış ilâ yüz bin civarında olduğu rivayet edilen Haçlı ordusunu korkunç bir hezimete uğratarak 1364'de kazandığı meşhur Sırp - Sındığı Savaşı ve Sırp - Sındığı'ndan hemen yedi yıl sonra 26 Eylül 1371 Cuma günü kazanılan Çirmen Zaferi, Makedonya fütûhatını kolaylaştırmış, bilâhare Vezir-i-â'zam Çandarlı Kara Halil Paşa (1) Kumandasındaki ordu Balkanlardaki mukavemeti tamamen kırmış, bu arada Bulgaristan, Osmanlı hâkimiyyetine girmiş, 1386'da ise İnce - Ba-

(1) Osmanlı tarihinin en meşhur vezir âilesi sayılan Çandarlılar için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın 3'cü cild.

laban Bey Sofya'yı fethederek (2) Sırbistan yolunu açmış ve Türk akıncıları o devirde Adriyatik sahillerine kadar uzanmışlardır.

Sultan Birinci Murad devam eden bu fütûhatı, akdettiği muâhede ile Bizans imparatoruna kabul ettirip ondan Türk düşmanlariyle ittifak etmeyeceği ve icabında istediğimiz miktarda asker vereceği yolunda söz almış, böylece Bizans imparatorluğu bize tâbi bir devlet haline gelmiştir!. Bilâhare Bizans imparatoru bu muâhedeye ihânetle Roma'ya gidip Katolik mezhebine girerek bir haçlı seferi açılmasını te'min için çalışmışsa da muvaffak olamamış, neticede Murad Hudâvendigâr'a müracaatla eski muâhedenin yenilenmesini istemiş ve bu kerre oğullarından Theodoros'u rehine olarak Osmanlı sarayına gönderip, verdiği haraç miktarını da arttırmak mecburiyetinde kalmıştır!.

Birinci Murad, Batı'daki bu başarılı icraatıyle beraber Müslüman - Türk'ün Anadolu birliği yolunda da mühim adımlar atmış, bu arada Akşehir, Yalvaç, Beyşehir, Isparta, Seydişehir ve Karaağaç'ı Hamidoğulları Beyliği'nden para ile satın almış; oğlu Bâyezid (Yıldırım Bâyezid)ı Germiyan Beyi Süleyman - Şah'ın kızı Devlet - Hatun'la evlendirerek Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı'yı gelin cihazı olarak ülkesine katmış ve Osmanoğulları'nın Anadolu'daki bu yayılmasını önlemek gayesiyle Karamanoğulları'nın giriştikleri tecavüzü 1387'de Konya ovasında bir iki saat içinde def'edivermiştir. Ki oğlu Bâyezid bu savaşta ordunun sol cenahına kumanda etmiş ve savaş boyunca gösterdiği sür'atli harekât dolayısiyle «Yıldırım» ünvanını kazanıp tarihimize «Yıldırım Bâyezid» diye geçmiştir.

Anadolu'nun Müslüman - Türk'e vatan olduğu ve Rumeli fütûhatıyla Balkanlara Türk göçünün devam ettiği o

(2) Bulgaristan'ın o zamanki merkezi Tırnova'nın alınmasıyle tamamen işgâli için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın 5'ci cild.

sonunda başlayan bu hâkimiyyet on dokuzuncu asrın nihayetine kadar devam edip Midhat Paşa gaafilinin sebep olduğu meşhur «93 Harbi» 1877 Türk - Moskof savaşı ile Balkanlardaki Türk hâkimiyyeti zedelenmiş, Balkan Harbi ile de ecdâd yadigârı o topraklar elimizden çıkıp gitmiştir!.

Birinci Kosova'nın muzaffer Başkumandanı Murad Hudâvendigâr, sekiz saat içinde düşmandan temizlenen Kosova harp sahasını gezerken; bir şeyler söylemek bahanesiyle yanma gelen Miloç adlı bir Sırp fedâisi tarafından hançerlenip şehîd edilmiştir. Mitroviçe ile Üsküp arasında ve Piriştine'nin batısında bulunan Kosova sahrasına, bu vak'adan sonra **«Meşhed-i Hudâvendigâr»** denilmiştir.

Altmış üç yaşında savaş meydanında şehîd düşen Pâdişahın iç organları harb sahasına gömülmüş, cesedi tahnit edilip Bursa'ya getirilerek Çekirge'deki türbesine defnedilmiştir. Pâdişahın iç organlarının gömüldüğü mahalle bilâhare bir türbe yaptırılmışsa da, bu türbedeki pek kıymetli eşyayı sonraları Sırplar yağma etmişler ve Murad Hudâvendigâr'ın türbesi karşısına on beş metre boyunda bir de «Miloş Âbidesi» dikivermişlerdir!.

İbret!!!

⁂

ŞEYH BEDREDDİN İSYÂNI

Şeyh Bedreddin isyânı, «Fetret Devri»ni müteâkib Devlet-i Âliyye'nin yeniden kurulduğu o nazik günlerde patlak vermiş ve beş yüz küsür yıl evvelki bu isyân son yıllarda bizdeki komünistlerce ele alınıp işlenmiş, hattâ Nâzım Hikmet hâini bu mevzûda bir kitap yazmış ve o hâinin yazdıkları bilâhare, her yıl bir ikisi batıp üçü beşi türeyen çadır tiyatrolarından bazıları tarafından da oynanmıştır!.

Kimdir bu, komünistlerin böylesine sahip çıktıkları Şeyh Bedreddin denilen kimse ve nedir bu adamın Devlet-i Âliyye'ye başkaldırmasının içyüzü?..

Şeyh Bedreddin meslek-i ilmiyyedendir amma, nasibsizdir!. 1368 yılında Dimetoka civarındaki Samona'da doğmuştur. Kadı - İsrail adında birinin oğludur. Bu Kadı - İsrail, Bizans ileri gelenlerinden birinin kızı ile evlenmiş ve Şeyh Bedreddin bu izdivaçtan doğup **«Simavna Kadısıoğlu»** ünvaniyle şöhret bulmuştur. Bâzı kaynaklarda «Şeyh Bedreddin-i Simavî» diye de anılan bu adamın Kütahya'nın kazası olan «Simav» ile bir alâkası yoktur. Yine bâzı kaynaklarda, Şeyhin torunu Hâfız Halil tarafından yazılan «Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin»e dayanılarak «Simavna Kadısıoğlu» nun, Sultan Alâaddin Key-kubâd sülâlesine mensup olduğu yazılıp çizilmişse de, bu iddia asılsızdır ve Şeyh Bedreddin'in isyânını meşrû göstermek gayesiyle uydurulmuştur!.

Şeyh Bedreddin, evvelâ babasının rahle-i tedrisinde bulunmuş, bilâhare Bursa ve Konya'ya giderek oralarda meşhur ulemâ önünde diz çökmüş, daha sonra Kahire'ye geçip tahsilini orada tamamlayarak ilmiyle temayüz etmiştir. Devrin ünlü ilim adamları yanısıra, devlet reisleriyle de münasebeti olan Şeyh Bedreddin, bir ara Tebriz'e gide rek Timur'la görüşmüş, Kahire'ye dönüp Mısır Sultanı Bar kuk'un oğluna hocalık etmiş, bilâhare Türkiye'ye gelip «Fetret Devri» gaailesinde Mûsâ Çelebi tarafından Kazasker tayin edilmiş ve işte Şeyh Bedreddin bu sırada propagandaya başlayarak zararlı fikirlerini yaymaya başlamıştır.

Peygamberimiz Efendimizin: **«Faydasız ilimden sana sığınıyorum Allah'ım!»** duâlarındaki hikmet, Şeyh Bedreddin vak'asında olanca açıklığıyla görülür!. Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, diyar diyar dolaşıp, ilim tahsiline muvaffak olmuş, hattâ ilmi ile temayüz edip meşhur ulemâ arasında adı anılmış, ancak.. evet ancak, bu adamın küfrün

gayya kuyusuna yuvarlanmasını, tahsil ettiği ilim önleyememiştir!.

Şeyh Bedreddin, materyalist/maddecidir. İsmail **Hâmi** Bey'in tesbitine göre, Simavna Kadısıoğlu, «madde âleminin mahlûk olmayıp ezelî ve ebedî olduğunu müdafaa eder. İslâmiyetin «Haşr» ve «Âhiret» esaslarını reddettikten başka «Melek» ve «Şeytan» mefhumlarını da «İyilik» ve «Fenalık» kuvvetleri şeklinde anlatır. Cemiyeti alâkadar eden fikirleri de bütün mevzuâta mugayirdir. Arazi ve emvâlin taksimini; Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahûdilik arasındaki farkların kaldırılmasını ve bunlar arasında müsavat olmasını ister. İslâm dininde «Muharremât» ismi verilen memnuiyetlerin (haram edilmiş şeylerin) helâl sayılmasını tervic eder.»

Şeyh Bedreddin bunları propaganda ederek Devlet-i Âliyye'nin «Fetret Devri» gaailesi içinde bâzı cahil kimseleri, maceraperestleri, şehzâdeler kavgası dolayısıyle menfaatleri zedelenenleri etrafında toplamayı başarmış, bu başarısında da, taşıdığı Kazaskerlik ünvanının mühim tesiri olmuştur!.

Çelebi Sultan Mehmed (Birinci Mehmed)in meşhur Çamurlu-cva zaferiyle «Fetret Devri»ne son verip Osmanlı tahtına cülûsundan sonra da mel'anetlerini yürüten Şeyh Bedreddin'i, Çelebi Sultan Mehmed, Kazaskerlikten azl' ile Edirne'den İznik'e sürmüşse de, Simavna Kadısıoğlu faaliyetini durdurmamış ve işte bu devirde onun müritlerinden biri, Bursa'nın Ulu-Camiinde kürsüye çıkıp Peygamberimiz Efendimiz hakkında türlü hezeyana cür'et edebilmiştir!. Ki, Süleyman Çelebi merhum ilerideki bahiste görüleceği gibi, meşhur «Mevlid»ini bu vak'anın teessürü ile yazmıştır.

Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in isyânı 1420 yılına rastlar. Âilesi efradıyla beraber İznik'de sürgün bulunan, ancak, mel'anetlerini çeşitli yollarla yürüten bu nasibsiz âlim, meşhur halîfesi Börklüce-Mustafa'nın İzmir civarındaki Karaburun'da etrafına bir hayli taraftar toplayabil-

mesini fırsat bilip İznik'den kaçmış ve Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey'in yardımiyle Sinob'a çıkıp bir gemi ile Eflâk'a gitmiştir!. Bilâhare Silistre yolu ile Deliorman havalisine geçip Edirne üzerine yürüyen Şeyh Bedreddin bu sırada ne kadar cahil, zenginin malına göz dikmiş işsiz - güçsüz serseri ve Müslüman - Türk hâkimiyyeti aleyhine kıyam etmiş Hıristiyan varsa cümlesini arkasına takmış ve Şeyhin Rumeli'deki bu isyâniyle beraber, Börklüce - Mustafa, Urla yarımadasında; Torlak Kemal denilen Yahudi dönmesi Manisa'da Devlet-i Âliyye'ye baş kaldırmıştır!.

Fetret Devri gaailesinden henüz kurtulmuş olan yurdumuzda, Şeyh Bedreddin'le avanesinin bu isyânı o devirde yeni bir gaaile olmuş ve Çelebi Sultan Mehmed, yanında oğlu Murad (ikinci Murad) ve Vezir-i-a'zamı Amasyalı Bâyezid Paşa (3) olduğu halde âsilerin üzerine bizzat gitmiştir. Ege'deki âsilerin tenkilinde Bâyezid Paşa'nın büyük gayreti görülmüş, Börklüce ve Torlak Kemal kuvvetlerini ezen Vezir-i-a'zam, her iki âsiyi yakalayıp öldürtmüş, esirleri ise —şimdi «Efes» diye anılan— Ayasuluğ'a toplamıştır. Şeyh Bedreddin'in mühim adamı Börklüce - Mustafa denilen alçağın mel'anetlerini tesbit gayesiyle şu kadarını kaydedelim ki, Börklüce denilen o mel'un etrafındaki cahilleri kendi «ölümsüzlüğüne» (!) inandırmış ve Bâyezid Paşa'nın Börklüce - Mustafa'yı idâmından sonra, «ölümsüzlüğüne» inanılan halîfenin geberdiğini görenler selâmeti firarda aramışlarsa da, bu ahmakların cümlesi esir edilmiştir.

Vezir-i-â'zam Beyâzid Paşa, Ege'deki isyânı bastırdıktan sonra Rumeli'ye geçip bir baskın sonunda Şeyh Bedred-

(3) Birinci Mehmed (Çelebi Sultan Mehmed) ve İkinci Murad devirlerinde Vezâret-i - uzmâ makamında bulunan Amasyalı Bâyezid Paşa; Düzmece Mustafa gaailesinde muhtemelen Sazlıdere savaşında 1421'de şehid düşmüştür. Şehâdet mahalli ihtilâflı ise de, bilinen gerçek: Amasyalı Bâzezid Paşa'nın savaş alanında şehid düşen ilk Vezir i - a'zam olduğudur.

din'i yakalamış ve o sırada Çelebi Sultan Mehmed Serez'de bulunduğundan Şeyhi oraya göndermiştir. Pâdişah, Simavna Kadısıoğlu Bedreddin'i nice mel'anetlerine rağmen hemen öldürtmemiş, meşhur Heratlı Mevlâna Haydar başkanlığındaki ulemâ, Şeyhi muhakeme etmiş ve bu muhakeme sonunda Şeyh Bedreddin idâm cezasını bizzat kabulle 1420 yılında Serez çarşısında kurulan dar-ağacında can vermiştir.

Şeyh Bedreddin'in şahsiyyeti ve isyânı hakkında, Diyanet İşleri eski reislerinden M. Şerafeddin Yaltkaya'nın 1924 yılında İstanbul'da basılmış «Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin» adlı bir kitabı vardır. Ayrıca İslâm Ansiklcpedisi'nin Bedreddin Simavi maddesi ile Ahmed Ateş'in «Vesîletü'n-necât/Mevlid» adlı eserinde, İsmail Hâmi Bey'in «Kronoloji»sinde bu mevzuda geniş bilgi bulmak mümkündür. Günümüzdeki komünistlerin Şeyh Bedreddin'e neden sahip çıktıklarını tafsilâtiyle öğrenmek isteyenlere yukarıdaki eserleri tavsiye ederim.

Şeyh Bedreddin isyânı iyice tedkik edilmeli, Simavna Kadısıoğlu'nun isyân için seçtiği devir incelenmeli, kimlerden yardım gördüğü üzerinde bilhassa durulmalı ve bütün bu gerçeklerden ibret alınıp vatan ve millet hâinlerine fırsat verilmemeli, Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin ekmeğine yağ sürülmemelidir!.

*
**

MEVLÎD-İ NEBEVÎ VE SÜLEYMAN ÇELEBİ

«Allah adın zikr edelüm evvelâ/Vâcib oldur cümle işde her kula» mısralarıyla başlayan ve dilimizde «Mevlîd» diye anılagelen Süleyman Çelebi'nin meşhur eserinin asıl adı: Vesîletü'n-Necât'dır. Bilindiği gibi, İslâm örfünde «Mevlîd» kelimesi Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) do-

ğum zamanı olarak kullanılmış ve on beşinci asır edebiyatımızın şaheserlerinden olan «Vesîletü'n-Necât»m «Velâdet bahri»nde Efendimizin (A.S.) dünyaya gelişleri öylesine samimi bir dille işlenmiştir ki, Süleyman Çelebi'nin nefis eserinin asıl adı olan «Vesîletü'n-Necât» unutulup, o şaheser «Mevlîd» diye şöhret bulmuştur.

Asırlardan beri aşk ile okuyup vecd içinde dinlediğimiz Mevlîd'in müellifi Süleyman Çelebi hakkında maalesef etraflı bir bilgiden mahrumuz. Tarihçi Âli'nin Künhü'l-ahbâr'ından öğrendiğimize göre, Süleyman Çelebi'nin ana tarafından dedesi Şeyh Mahmud'dur ve bu zat, Osman Gazi'nin kayınpederi meşhur Ede-Bâli Hazretlerinin oğlu olup, Rumeli Fâtihi Süleyman Paşa'yı: **«Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın/Yakasın Rumeli'nin dest-i takva ile almışsın»** mısralarıyle tebcil eden zattır.

Süleyman Çelebi, takriben 1355 - 1364 yılları arasında Bursa'da doğmuştur. Ahmed Paşa'nın oğludur. Sağlam bir tahsil ve terbiye ile yetişen «Mevlîd» müellifi, bilâhare Şeyh Emir Buharî Hazretlerine intisab etmiş, Bursa'daki Ulu Cami'de imamlık yapmış ve meşhur eseri «Vesîletü'n-Necât»ı takriben elli yaşlarında Ulu Cami'de imam iken yazmıştır. Yine tarihçi Âli'nin kaydettiğine göre, Ulu Cami kürsüsünde va'z eden bir sözde vaiz (ki bu vaiz, bilâhare idâm edilen Şeyh Bedreddin'in mürididir), Peygamberimiz Efendimiz (A.S.) hakkında bâzı hezeyana cür'et edebilmiş ve işte Süleyman Çelebi, o günkü hezeyanın teessürü ile «Vesîletü'n-Necât»ı yazmıştır.

Doğumu gibi vefat tarihi de kat'i olarak bilinmiyen Süleyman Çelebi, Bursada Çekirge'ye çıkarken sol tarafta Eski-Kaplıca civarında medfundur. Kabri 1953 yılında yaptırılmış olup, ma'murdur.

Süleyman Çelebi'nin «Vesîletü'n-Necât»ından evvel Arap ve İran edebiyatında Peygamberimizin (A.S.) doğumu ile alâkalı çeşitli eserler görülmüş ve bunlar o ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da muhtelif vesilelerle okunmuş

El yazması «Vesîletü'n-Necât/Mevlîd» nüshalarından bir sayfa.

iken, Süleyman Çelebi'nin «Mevlîd»inden sonra, onların cümlesi unutulmuş ve Eyyam-ı Mübâreke/Mübârek Günler yanısıra, çeşitli toplantılarda hep «Vesîletü'n-Necât» okunagelmiş, sonraları pek çok kimse «Mevlîd» yazmışsa da, bütün bu yazılanlar Süleyman Çelebi'nin ihlâs ile söylediği «Vesîletü'n-Necât» yanında pek sönük kalmışdır!.

Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) sağlığında olduğu gibi, Hulefâ-i Raşid'in devrinde ve daha sonra Emevîler'le Abbasîler zamanında, Efendimizin (A.S.) doğum günü dolayısıyle herhangi bir merasim yapılmamış; böyle bir merasime ilk defa Mısır'da Fâtimîler devrinde rastlanmıştır. Bu bakımdan Mevlîd, bir bid'at-i hasenedir (4). Günümüzde Mevlîd, çeşitli vesilelerle okunmaktadır. Ancak, unutmamak gerekir ki, Mevlîd, Allah rızâsı için okunur veya okutulur. Mevlîd okunurken arasında bol Kur'an-ı Kerîm tilâvet olunur, Peygamberimiz Efendimize (A.S.) sık sık Salât-ü Selâm getirilir ve bütün bunlarla hep Allah'ın rızâsı gözetilir.

Yukarıda nasıl yazıldığına temas ettiğimiz Mevlid, rızaen-lillah okunmalı, şu veya bu şekilde Süleyman Çelebi'nin ruhu muazzeb edilmemelidir!.

Şahidi olduğunuz bâzı müessif olaylar dolayısıyle bu

---

(4) Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Hey'eti'nin 3 Ekim 1953 tarih ve 582 numaralı kararı aynen şudur:

«Mevlid kırâati esasen bir bid'at-i hasene olduğu gibi, Resûl-i Ekrem'in menkabe-i vilâdetinin kırâati esnasında dahi ta'zim ve tekrîm kasdıyle kıyâm etmek dahi müstahsen bir hareket olduğunda şüphe edilemez.

Resûl-i Ekrem'in hayat-i saadetlerinde kimsenin kendisine kıyam etmesini arzu buyurmaması, mücerred tevazuun en yüksek derecesi ve ümmetine de tevazuu ta'rif ve ta'lim etmiş bulunmasına mâtuf olup ümmeti tarafından vukubulacak bu gibi ta'zim ve tekrîm hareketinin memnuiyyetine asla delâlet etmez.

Ancak, bu gibi ta'zim ve tekrîm hareketlerinin ubûdiyet mânâsını tazammun etmemek için, mücerred kıyâm ile iktifa edilerek, el bağlamak ve ve Kıble'ye karşı teveccüh etmek gibi fiil ve hareketlerden ictinâb edilmesi lâzımdır.»

mühim hususu böylece kaydettikten sonra okuyalım Mevlîd'-in münacat bahrinden bir kaç mısra:

«Afv idüp isyânımız kıl rahmeti./Ol Habibin yüzüsuyu hürmeti. Sana lâyık kullar ile hemdem et/Ehl-i derdin sohbetine mahrem et. Mustafa'ya hemcivar et ya Kerîm/Cennetül Firdevs içinde ya Rahîm. Hem Süleyman-i Fakire rahmet et/Yoldaşın iyman, makamın cennet et. Yâ İlâhi kılma bizi dâllin/Bu duâya cümleniz deyin Âmin. Ümmetinden râzı olsun ol Mu'in/Rahmetü'llâhî aleyhim ecma'in.»

*
**

DEVLEŞTİRİLMİŞ BİR CÜCE: GEDİK AHMED PAŞA

Fâtih Sultan Mehmed Hân devri ile İkinci Bâyezid'in saltanatının ilk yıllarında faaliyeti görülen ve adı bugün İstanbul'un bir semtine verilen Gedik Ahmed Paşa, devleştirilmiş cücelerdendir!.

Son derece küstah, serkeş ve zorba bir tip olan bu Gedik Ahmed Paşa, yalan söyleyen tarihin dilinde: Alâiyye Türk Beyliğinin, Kuzey Karadeniz Ceneviz kolonilerinin, Kırım Hanlığının, Limni ve Bozcaada ile Aya - Mavrî - Kefalonya - Zanta Adalarından mürekkep İtalyan Dukalığının, Güney İtalya'daki Otranto sancağının fâtihi ve Cem Sultan'la İkinci Bâyezid arasındaki meşhur Yenişehir Meydan Muharebesinde İkinci Bâyezid'in zaferini te'min eden kahramandır!.

Yalan söyleyen tarihin bu yalan şehadetine rağmen gerçek odur ki: Gedik Ahmed denilen sözde büyük adam, ne yukarıda sayılan ülkelerin fâtihidir, ne de Cem Sultan'a karşı kazanılan Meydan Muharebesinin kahramanıdır!. Gedik Ahmed Paşa, o devirde, Fâtih Sultan Mehmed Hân gibi müstesna bir şahsiyyetin orduları başında hasbelkader bulunmuş ve sadece Fâtih adına o ülkeleri teslim almıştır!. O kadar... Zira gerçek tarih tedkik edildiğinde görülür ki: Alâiyye Bey-

liği, Fâtih'in ordusuna harb etmeden teslim olmuştur. Kuzey Karadeniz Ceneviz kolonilerinin fethinde de durum aynıdır: Fâtih Sultan Mehmed Hân, Kefe kalesindeki bâzı Cenevizlilerle Ermenileri elde ettikten sonra üç yüz gemilik donanma başında Gedik Ahmed'i o havaliye göndermiş ve böylesine muazzam bir kuvvet başındaki Gedik Ahmed Paşa, Fâtih'in içinden fethettiği kaleyi, emrindeki büyük kuvvete rağmen harpsiz ele geçirmiş, daha sonra da diğer kaleler kendiliklerinden teslim olmuşlardır. Kuzey Karadeniz'deki bu fütûhat sonunda Kırım da fetholunmuş ve bunların fethinde Gedik Ahmed'in bir askerî başarısı görülmemiştir!. Bu gerçeğe rağmen, Fâtih'in yüksek sevk ve idaresiyle hâkimiyyetimiz altına alınan o ülkelerin fethi, Gedik Ahmed adlı «cüce»ye mal edilmiş ve bu sözde başarılarıyla Gedik Ahmed «dev» oluvermiştir!.

Limni ve Bozcaada'nın da fâtihi (!) sayılan Gedik Ahmed'in bu iki adaya çıkması, Osmanlı - Venedik savaşı sonunda imzalanan sulh muâhedesini müteâkib adaların bize iadesinden sonra olmuştur!. Aya - Mavri - Kefalonya ve Zanta Dukalığının elimize geçmesi de, Gedik Ahmed'in zaferi değildir!. Buraları elinde bulunduran Leonardo adındaki İtalyan Dukası, Türk donanmasının üzerine geldiğini duyunca selâmeti firarda bulmuş ve Gedik Ahmed denilen adam, Müslüman - Türk'ün dünyaya verdiği korkudan istifade ile buraları harb etmeden ele geçirmiştir!.

Gedik Ahmed'in, Fâtih'in bahtsız şehzâdesi Cem Sultan'a karşı kazandığı (!) Yenişehir Meydan Muharebesinin de yukarıdaki lüpçülüklerden farkı yoktur!. En mühim kumandanlarından biri satın alınmış olan üç, dört bin kişilik derme - çatma Cem Sultan kuvvetleri karşısına yirmi bin kişilik muntazam bir ordu ile çıkan Gedik Ahmed'in kazandığı meydan savaşında iki tarafın kuvvetleri budur ve Gedik Ahmed, işte böyle bir savaşın kahramanıdır!.

Burada bir hususu bilhassa kaydetmek isteriz... Derler ki: Cem Sultan'ın Karaman Valiliği esnasında Şehzâdeye la-

lalık etmiş olan Gedik Ahmed Paşa, Fâtih'in iki oğlu arasındaki saltanat mücadelesinde gûya Cem Sultan tarafını tutmuş ve Yenişehir bozgunundan sonra bu niyetle Cem Sultan'ı takip etmemiş imiş!. Bu iddia, Gedik Ahmed'in Cem Sultan'a lalalık etmesi yönü ile doğrudur!. Üstelik, son derece küstah bir tip olan bu Gedik Ahmed, meşhur Otluk beli savaşında Bâyezid'le münakaşaya girişip Şehzâdeyi incitmiş bir adamdır. Yâni, Bâyezid'den çok, Cem Sultan'dan yana olması lâzımdır amma, gerçek bu değildir!.

Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın âni vefatında Otranto'da bulunan Gedik Ahmet Paşa, kayınpederi İshak Paşa'nın dâveti üzerine oradaki kuvvetleri yüz-üstü bırakıp alelâcele İstanbul'a dönmüş ve sevmediği İkinci Bâyezid'in tahta çıkmış olduğunu görünce, menfaatleri uğruna hemen Bâyezid'e bi'at edivermiştir!. Zira onu bekleyen mühim bir vazife (!) vardır. Ve herşeyden evvel, o günlerde Vezâret-i uzmâ makamında bulunan Karamânî Mehmed Paşa'nın imhâsı mevzuu bahistir!.. Bu itibarla Gedik Ahmed Paşa, Cem Sultan'ı takip ederek Devlet-i Aliyye'yi yıllarboyu uğraştıracak bir gaaileyi ortadan kaldırmaya değil, kendisinin ve kendi gibilerinin menfaatleri uğruna bahtsız şehzâdeyi takip etmemeğe me'murdur!.

Cem Sultan'la İkinci Bâyezid arasındaki saltanat mücadelesinin meyvalarını Gedik Ahmed'le benzerleri toplamış ve bu adamlar o devirde öylesine bir hâkimiyyet kurmuşlardır ki, Fâtih'in son Vezir-i-a'zamı Karamânî Mehmed Paşa'nın Yeniçeriler tarafından parçalanmasını müteakip (5), İkinci Bâyezid, devşirme olmayanları iktidara getirmeyeceğine dair Gedik Ahmed misâli kimselere söz vermek mecburiyetinde kalmıştır!. Böylesine şımaran ve devletin başındaki pâdişah üzerinde bu derece hâkimiyyet tesisine muvaffak olan devşirmelerin mühim adamı Gedik Ahmed Paşa'daki şu ırkî hassasiyete bakınız ki, Rum - Arnavut melezi

(5) Bu pek acı olay için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın 2'ci cild.

cadelenin bu mühim sîması, oturduğu İkinci Vezirlik makamında Gedik Ahmed'in tekrar tevkifi ile hapsine muvaffak olmuştur.

Fâtih devrinde emre itaatsizlikten Rumeli-hisarı'na hapsedilen Gedik Ahmed Paşa, bu defa Kapucular odasına atılmış ve girenin sağ çıkmadığı bu odadan Gedik Ahmed yine kendi gibilerinin şefaatiyle kurtulmuştur. Ki bu olay, devşirmelerin o devirdeki hâkimiyyet derecesini tesbit bakımından mühimdir!.

Hemcinslerinin tavassutu ile bu şekilde ölümden kurtulan Gedik Ahmed Paşa, Fâtih'in iki oğlu arasındaki saltanat mücadelesinden istifade ile Karamanoğlu Kasım Bey üzerine gönderileceği zaman Yeniçerilerle gizlice anlaşmış ve bu sefere ancak Hamza Bey-oğlu Kara Mustafa Paşa'nın hapsedilmesi şartıyla çıkacağını, aksi halde Yeniçerilerin emre itaat etmeyeceğini söyleyerek İkinci Bâyezid'i tehdid etmiştir!. Bu tehdidi ile Fâtih gibi İkinci Bâyezid'a da kafa tutan Gedik Ahmed Paşa, Hamza Bey-oğlu'nun evvelâ hapsini, sonra da idâmını sağlamış ve Hamza Bey-oğlu'nun şehâdeti Gedik Ahmed'in sonu olmuştur!.

1482 yılının 14 Ekim Pazartesi günü Edirne'ye gelen İkinci Bâyezid, o yıl Ramazan-ı Şerifi bu eski payıtahtda geçirmiş ve Ramazan Bayramı'nı müteâkib hil'at giydirilirken; Gedik Ahmed'in sırtına da idâm alâmeti olarak bir kara kaftan geçirilmiş ve o yılın 18 Kasım Pazartesi günü Gedik Ahmed Paşa bir hançerle yok edilivermiştir!.

Gedik Ahmed'in idâmına çeşitli mel'anetleri yanısıra, bilhassa Hamza Bey-oğlu Kara Mustafa Paşa'nın Pâdişahtan habersiz idâm ettirilmesi sebep olmuş; Hamza Bey-oğlu'nu pek seven ve devşirmeler hâkimiyyetinden bıkan İkinci Bâyezid, nihayet Gedik Ahmed Paşa'yı öldürtmeyi başarmış ve onun idâmından sonra kayınpederi İshak Paşa da sadâretten azl'edilmiştir!.

Gedik Ahmed'in İstanbul'da değil de, Edirne'de idâm edilmesi, devşirmeler hâkimiyyetinin tabiî bir neticesidir!.

Devşirmelerin başında bulunan Gedik Ahmed'in idâmı düşünülünce Yeniçeri Ocağı'nın isyânından çekinilmiş ve idâm ancak Edirne'de gerçekleştirilmiştir. Nitekim orada da, bir isyân patlak vermiş ve bu isyânda Yeniçeriler Su-başını öldürmüşlerse de, bu ayaklananların tenkili kolay olmuştur.

Görüldüğü gibi Gedik Ahmed Paşa, devleştirilmiş cücelerden biridir ve gerçek tarih bu cücenin daha nice marifetleriyle doludur!. Buna rağmen Gedik Ahmed «büyük kumandan» sayılmış, böyle tanıtılmış, adı İstanbul'un bir semtine verilmiş ve hattâ şair Yahya Kemal Bey de, bir «Gedik Ahmed Paşa'ya Gazel» yazıvermiştir!.

⁂

ÂŞIKPAŞA - ZÂDE VE ESERİ

Âşıkpaşa-zâde lâkabıyla şöhret bulan değerli tarihçimiz Derviş Ahmed Âşıkî, Horasan'dan gelip Kırşehir'e yerleşen köklü bir âilenin evlâdıdır. Onüçüncü asrın sonları ile ondördüncü yüzyıl başlarında yaşayan meşhur Âşık Paşa'nın torununun oğlu olan Derviş Ahmed 1393'de Amasya'ya bağlı Ulvan - Çelebi köyünde doğmuştur. Babası Şeyh Yahya Efendi'dir.

Onbeşinci yüzyılda yaşayan ve **«Tevârih-i Âl-i Osman»** adlı mühim eseriyle tanınan Âşıkpaşa-zâde, muhteşem imparatorluğumuzun kurucusu Osman Gazi ile onu takip eden Orhan, Murad Hudâvendigâr (Birinci Murad) ve Yıldırım Bâyezid devirlerini henüz yirmi yaşında iken uğradığı Geyve'de Orhan Gazi'nin imamının oğlu Yahşı Fakih'in evinde eski bir kitaptan —ki maalesef bugün o eser mevcut değildir— okuyup «Tevârih-i Âl-i Osman»ına almış, Fâtih Sultan Mehmed Hân devri sonlarına kadar geçen olayların ise, bizzat içinde bulunup görüp duyduklarını yazmıştır.

Tarihçiliği kadar askerliğiyle de temayüz eden Âşıkpa-

şa-zâde, Fetret Devri'nin şehzâdeler kavgasında Çelebi Mehmed yanında yer almış, 1436/37'de Hacca gidip Mısır'da Bekriyye tarikatı şeyhlerinden Seyyid Ebülvefa'nın halîfesi olmuş, Hicaz'da daha pek çok meşayihle görüşerek mânâ âleminde bir hayli mesafe kat'etmiştir. Meşhur İkinci Kosova savaşına da iştirak eden Âşıkpaşa-zâde bu savaşta İkinci Murad'ın iltifatına mazhar olmuş, İstanbul'un fethinde ise, fethin mânevî liderleri arasına katılıp mühim hizmeti görülmüştür. Feth-i Mübin-i müteâkib kendisine gazâ malından ev verilmiş, bilâhare bu ev yanına bir de mescid yaptıran Âşıkpaşa-zâde o devirde Anadolu'dan İstanbul'a gelenleri irşadla meşgul olmuştur.

Meşhur eseri «Tevârîh-i Âl-i Osman»ı Fatih Sultan Mehmed Hân devri sonlarında yazan Âşıkpaşa-zâde, 1481 yılında (22 Muharrem 886 Cuma günü) seksen sekiz yaşında İstanbul'da vefat etmiştir. Kabrinin bulunduğu mahâl ihtilâflıdır.

Tevârîh-i Âl-i Osman'ın ilk baskısı 1914 yılında «Tarih-i Osmanî Encümeni»nce yapılmış ve bu baskıya, Müze-i Hümâyûn Hâfız-ı Kütüb Muavini Âli Bey, Âşıkpaşa-zâde'nin hayatı ile kıymetli haşiyeler ilâve ederek eserden istifadeyi kolaylaştırmıştır. Son yıllarda Maarif Vekâleti tarafından «1000 Temel Eser» arasında da yayınlanan «Tevârîh-i Âl-i Osman» ayrıca 1929'da Almanya'da Prof. Geise tarafından da neşrolunmuştur.

Tarihimizin en mühim kaynaklarından biri olan «Tevârîh-i Âl-i Osman»da Âşıkpaşa-zâde'nin dili pek sade olup, o devrin konuşulan Türkçesiyle yazılmıştır. «Besmele» ile başlayan «Tevârîh-i Âl-i Osman» Allah'a hamd ve Resûlüne salâvatdan sonra «Ben ki fakir Derviş Ahmed Âşıkıyem İbn-i Şeyh Yahya ve İbn-i Şeyh Selman ve İbn-i Sultan Ül-Ma'âli Âşık Paşayam ve İbn-i Mürşid ul-Afâk Muhlis Paşa ve İbn-i Kutb Ud-devrân Baba İlyas, Halîfet üs-Seyyid Ebülvefâ Nevver Allahü Kubûrühüm» diye devam edip, «Tevârîh-i Âl-i Osman'ın nasıl yazıldığı şöyle anlatılır:

«Fakir dahı kûşe-i ferâgatda teslim, rızâ gencinde fenâ ve sabır hırkasın geyüp oturmuş idüm Konstantiyyede. Ve duâ sofrasıyle mütena'im olmış idüm. Nâgâh bir cemaat azizlerden, Âl-i Osmanun tevârîhinden ve menâkıbından zikr ettiler. Ve bu fakirden dahı sual etdiler. Fakir dahı cevap verdüm ki Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakı oğlu Yahşı Fakıdan kim ol Sultan Bâyezid Hâna gelince bu menâkıbı ol Yahşı Fakıda yazılmış buldum kim Yahşı Fakı Orhan Gazi'nin imamı oğlıyidi, fakir dahi bilüb işitdüğümden, bâzı hallarından ve makallerinden ihtisar edüb kalem diline verdüm. Kalem dahı safhâ-yı sahrâda beyâz-ı kalbe söyledi. Fakir dahı kim bu sözi işitdüm. Heman can kulağını ol nağmeye dutdum. Gönlüm dahi hayretde ve tefekkürde hayran kaldı. Hemandem can u gönülden sıdk ile eyitdüm kim.»

Tevârîh-i Âl-i Osman'ı bu şekilde yazdığını anlatan Âşıkpaşa-zâde'nin mühim eseri hakkında bilgi edinmek gayesiyle Osman Gazi'nin meşhur rüyasını, okuyalım Derviş Ahmed Âşıkî'nin kaleminden:

«Osman Gazi niyâz etdi ve bir lâhza ağladı. Uyku galib oldu. Yatdı, uyudu. Gördü kim kendülerün aralarında bir aziz şeyh var idi. Haylı kerâmeti zâhir olmuş idi. Ve cemi' halkun mu'tekadıyidi. Adı Derviş idi. Ve illâ dervişlük bâtınındayidi. Dünyesi ve ni'meti, davarı çoğ idi. Ve sâhib-i çerağ ve âlem idi. Dâyım misâfirhânesi hâlî olmaz idi. Ve Osman Gazi dahı gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. Osman Gazi kim uyudı, düşinde gördü kim bu azizün koynından bir ay doğar, gelir Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ay kim Osman Gazi'nin koynına girdüği demde göbeğinden bir ağaç biter. Dahı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden sular çıkar. Ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağçalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdur. Andan uykudan uyandı. Sürdi, geldi. Şeyhe habâr verdi. Şeyh eyîdür: «Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim

Hak Ta'âlâ sana ve neslüne pâdişahlık verdi. Mubârek olsun» der.»

*
**

MERC-İ DÂBIK MEYDAN MUHAREBESİ

Çaldıran'da kazandığı muhteşem zaferle Anadolu'yu Şiî tehlikesinden kurtaran Yavuz Sultan Selim Hân, 11 Temmuz 1515 Çarşamba günü İstanbul'a dönmüş ve İkinci Sefer-i Hümâyûnla ilgili hazırlıkları hemen bir yıl içinde tamamlayarak 1516 yılının 5 Haziran Perşembe günü Mısır Seferi'ne çıkmıştır.

Hareketinden otuz sekiz gün evvel Vezir-i-a'zam Hadım Sinan Paşa'yı (6) kırk bin kişilik bir ordu başında Kayseri'ye gönderen «Sultan-ı iklim-î Rum Selim ibni Bâyezid ibni Mehmed», Veliahd-Şehzâde Süleyman'ı (Kanunî'yi) Edirne, Üçüncü Vezir PÎRÎ MEHMED PAŞA'yı İstanbul ve Hersekzâde Ahmed Paşa'yı Bursa muhafazasına me'mur etmiş, bu arada İstanbul'dan ayrılmadan bir gün evvel, Rumeli Kazaskeri Zeyrek-zâde Rükneddin Efendi ile Karaca Ahmed Paşa'yı bir mektup ve bâzı hediyelerle elçi olarak Mısır Sultanı'na göndermiştir. Yazdığı mektupda, Şiîliğin tamamen izalesi için seferin İran üzerine olduğunu bildiren Yavuz, o günün harb kaidelerine uyarak gayesini gizlemesini bilmişse de, ,Mısır Sultanı Kansu-Gavri bütün ihtimalleri düşünerek Kahire'den hareketle Suriye'ye gelmiştir.

Hareketinden evvel, Çanakkale'de bekleyen Donanmay-i Hümâyûna Akdeniz'e yelken açmasını emreden Yavuz, İstanbul'dan hareketinden üç hafta sonra Akşehir'e varmış, 23

(6) Vezir i - a'zam Hadım Sinan Paşa'nın Hân - Yunus zaferiyle Rıddâniyye Meydan Muharebesi'ndeki şerefli şehadeti için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 2'ci cild.

Temmuz'da ise, Vezir-i-a'zam Sinan Paşa kuvvetleri, Elbistan ovasında Orduy-ı Hümâyûna katılmıştır.

Yavuz Sultan Selim Hân, burada hedefini açıkça ortaya koymuş ve 27 Temmuz'da hududu geçerek Kölemenler hâkimiyyetindeki topraklara girmiştir!. İşte bu günlerde iki Türk elçisi, Mısır Sultanı ile Haleb'de karşılaşıp Yavuz'un mektup ve hediyelerini takdimle, seferin İran üzerine olduğundan bahsetmişlerse de, Kansu-Gavri'den hakaret görerek hapsolunmuşlardır!.

Böylece İkinci Sefer-i Hümâyûnun kendi üzerine tevecciih ettiğini gören Mısır Sultanı Kansu-Gavri, o günlerde Şah İsmail'e müracaatla ittifak teklif etmiş, birleşip Osmanoğluna karşı koymadıkları takdirde, ikisinin de ayrı ayrı imhâ olunacağından bahsetmiş, fakat Şah İsmail, Çaldıran'daki fecî mağlûbiyetin tesiriyle böyle bir ittifaka rıza göstermemiş, daha doğrusu gösterememiştir!.

27 Temmuz'da Ramazanoğulları Beyliğini Devlet-i Aliyye'ye ilhak eden Yavuz, 5 Ağustos'da Halep üzerine hareket etmiş ve bu harekâtı haber alan Mısır Sultanı, türlü hakaretlerle hapsettiği iki Türk elçisini o günlerde serbest bırakmıştır!.

Diyarbekir Beylerbeyi Bıyıklı-Mehmed Paşa'nın orduya iltihakından sonra 20 Ağustos'da Anteb'e varan Yavuz, burada iki gün konaklayıp, Koçu Bey'le Ferhad Bey'e pişdarlık vazifesi vermiş ve nihayet Çaldıran'dan tam iki yıl sonra 23 Ağustos'da Tel-Habeş'e ulaşmıştır. Burada her türlü ihtiyat tedbirleri alınmış, baskın ihtimaline karşı devriyeler dolaşmış ve münâdilerin: **«İnşaallah yarın rûz-ı muharebedür!»** nidâsı üzerine askerler birbirleriyle helâllaşmışlardır!.

Merc-i-Dâbık Meydan Muharebesi, 24 Ağustos 1516 Pazar günü sabahı başlayıp sekiz saat devam etmiş ve o gün altmış bin kişilik Türk ordusu bu sekiz saat zarfında seksen bin kişilik Mısır ordusunu imhâ etmiştir. Mısır Sultanı Kansu-Gavri, savaş esnasında nüzul isabetiyle ölmüş ve savaş

sonunda ele geçen çadırında yüz kantar altınla, iki yüz kantar gümüş bulunmuştur.

Merc-i-Dâbık'da kazanılan zaferle İran - Mısır ittifakı ortadan kalkmış, Anadolu'nun doğusundan sonra güneyinde de birlik te'min olunup emniyet sağlanmış ve bu muhteşem zaferle, dört asır devam edecek Suriye, Lübnan ve Filistin hâkimiyyetimiz gerçekleşmiştir!.

Yavuz Sultan Selim Hân, kazandığı muhteşem zaferi müteakip Merc-i-Dâbık'da iki gün kalmış ve Haleb - Şam yolu ile Hân - Yunus'a vararak geçilmez sanılan Sina çölünü aşıp 22 Ocak 1517 Perşembe günkü meşhur Riddâniyye zaferiyle Mısır'ı fethederek Halîfe ünvanını almıştır.

*
**

HIRKA-İ SAADET DAİRESİ VE EMÂNÂT-I MÜBÂREKE

Topkapı Sarayında, içinde tam dört yüz altı yıl geceli gündüzlü fasılasız Kur'an-ı Kerîm okunan bir daire vardır: Hırka-i Saadet Dairesi... Yavuz Sultan Selim Hân, 25 Temmuz 1518 Pazar günü Mısır Seferi'nden dönmüş ve koca Yavuz o gün, misilsiz bir tevazu' içinde İstanbul'a gündüz girmeyip havanın kararmasını beklemiştir. Yatsı vakti sessizce şehre girip Topkapı Sarayına giden Yavuz Sultan Selim Hân, getirdiği «Emânât-ı Mübâreke»yi ta'zimle «Hırka-i Saadet Dairesi»ne yerleştirmiş ve işte o geceden itibaren «Hırka-i Saadet Dairesi»nde Kur'an-ı Kerîm okunmaya başlanıp, tâ 1924 yılına kadar bu dairede Kur'ân sesi eksik olmamıştır!.

Bidayette, hizmeti Pâdişah tarafından deruhte edilmiş mânâsına «Hane i Hassa» diye anılan Hırka-i Saadet Dairesi, Topkapı Sarayı'nın Enderun-ı Hümâyûn bölümündedir. Etrafı revaklı ve üstü dört kubbe ile örtülü olan bu daire Fâtih Sultan Mehmed Hân tarafından yaptırılmış, bilâhare pek çok tadilâta uğramıştır.

Hırka-i Saadet Dairesi'ne «Şadırvan Kapısı»ndan girilir. Bu kapının üzerindeki «Besmele», Sultan Üçüncü Ahmed'in imzasını taşır. İki tarafı tuğralar ve onsekizinci asra aid pek kıymetli çinilerle süslü kapının önünde mermer döşeli bir sed vardır ki, vefat eden pâdişahların na'şları Hırka-i Saadet odası önünde yıkandıktan sonra tezkiyesi bu set üzerinde yapılmıştır. Setin önündeki kuyu ise, bu daire temizlendikçe alınan tozun, hürmeten oraya buraya atılmayıp konulduğu yerdir. (7).

Şadırvan Kapısından girildiğinde sağ taraf «Arzhâne» diye anılır. Ki bu bölüm, Hırka-i Saadet ziyaretlerinde vezirlerle vesair devlet erkânının bekledikleri mahaldir. Arzhâne'den «Hırka-i Saadet Odası»na geçilir. Halen Topkapı Sarayı ziyaretçileri isabetli bir kararla bu odaya alınmamakta, pek güzel aydınlatılan oda, «Hacet penceresi»nden ziyaret edilmektedir

Hırka-i Saadet Odası'nın kapısı sedefkâr Vâsıf Bey tarafından yapılmıştır. Kapının üzerindeki «Esselâmü aleyke Ya Resûlullah» yazısı, hatt san'atımızın şaheserlerindendir. Duvarları onaltıncı asrın nefis çinileriyle kaplı bu odanın dört penceresi ve gömme üç dolabı vardır. Kubbenin tam altındaki gümüş şebeke ise, bilmem nasıl anlatılır!. Onaltıncı asra aid bu şaheser içindeki altın çekmecede Hırka-i Saadet bulunur. Birbirinden kıymetli bohçalara sarılan

(7) Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizlenmesine saray ıstılahınca «Pars» denilir. Pars, yâni, Hırka-i Saadet temizliği iki suretledir. Biri daimî temizliktir ki, haftada bir gün yapılır, bunu Atâ tarihi «Beyt-i şerifi mezkûrun öd, anber, kurs, buhur, buhurdan, gülâbdan, sünger, tülbend, süpürge ve faraşlarının bulunduğu dolabın anahtarı Dülbend Ağası'nda durur. Haftada bir defa zemin-i âlisi ve cidar-ı mübâreke hafifçe ve yirmi iki günde bir kubbe-i mübâreke ve civarı ve diri daire-i münevveri ziyadece cilâ olunur.» diye kaydeder. Süpürgeler hususî surette ve etrafları kırmızı çuhalı olarak yaptırıldığı gibi, faraşı da gümüştendir. Bkz. Tahsin Öz. Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânat-ı Mukaddese. İstanbul, 1953.

Hırka-i Saadet Dairesi dışından bir görünüş: Ön tarafta görülen üstü kapalı kuyuya, Hırka-i Saadet Dairesi temizliğinde alınan toz atılır; yanındaki sette ise, ölen padişahların tezkiyesi yapılırdı.

Hırka-i Saadet altın çekmecededir. Altın çekmece ise, yine bohçalara sarılıp daha büyük bir altın sandukaya konulmuştur. Bu sandukanın dört ayaklı kaidesi altın kaplamadır.

Emânât-ı Mübâreke, asırlar boyu Hırka-i Saadet Odası'nda muhafaza edilegelmiş iken, Topkapı Sarayı'nın müze haline intikalinden bir müddet sonra Mübârek Emânetlerin mühim bir kısmı bu dairenin diğer odalarında da teşhir edilmeye başlanmıştır.

Hırka-i Saadet Odası'nın karşısında Dest-i Mâl Odası vardır. «Nebet Odası» diye de anılan bu odanın duvarları Dördüncü Murad devrine aid çinilerle kaplıdır. Eskiden pâdişahların Hırka-i Saadet ziyaretinde verilmesi mu'tad olan tülbentlerin kenarındaki dört mısraın baskısı bu odada yapılırken, bugün Dest-i Mâl Odası'nda Emânât-ı Mübâreke'den bâzıları teşhir edilmektedir.

Her yönü ile başlı başına bir tarih olan «Hırka-i Saadet Dairesi»ni böyle kısaca anlatmaya çalışırken hemen kaydedelim ki, «Hırka-i Saadet Odası»nda ilgililerin de izah edemedikleri nefis bir koku vardır!. Ancak bu koku, şu veya bu şekilde Müze İdaresince oraya püskürtülmüş değildir!. Bu koku, o odaya mahsus bir kokudur ki, ilgililer de onu duymakta, fakat izah edememektedirler!.

Temennimiz, böylesine kudsiyet taşıyan «Hırka-i Saadet Dairesi»ne ziyaretin âdabına, bilhassa bitli turistlerin riayetini te'mindir. O kapıdan giren nereye adım attığını bilmeli ve edebini muhafaza etmeli, etmiyorsa, edemiyorsa, ilgililer bu nasibsizlere öğretmelidirler nereye adım attıklarını!.

***

Yazımıza Mübârek Emânetleri ziyaretle devam edelim:

HIRKA-İ SAADET: Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi'nde, Hırka-i Saadet Odası'nın tam kubbesi altındaki

muhteşem gümüş şebekede, altın çekmece ile altın sanduka içinde muhafaza edilen Hırka-i Saadet, Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) «Kaside-i Bürde» şairi Kaab bin Züheyr'e ikram ve ihsanda bulundukları hırkalarıdır. Siyah yünlü kumaştan yapılan bu çok kıymetli hırka, geniş kollu olup, bir metre yirmi dört santim boyundadır. İçi, krem renginde kaba dokunmuş bir kumaşla kaplıdır. Hırkanın ön kısmının sağ tarafında ve sağ kolunda ufak eksiklikler vardır.

Hırka-i Saadet, pek kıymetli birçok bohçaya sarılmış olup, üstten açılan çifte kapaklı altın bir çekmece içindedir. Sultan Abdülaziz Hân tarafından yaptırılan bu çekmece üzerinde şefaat dileyen uzunca bir kitâbe mevcuttur. Halen sarayın Hazîne Dairesinde teşhir olunan eski altın çekmece ise, fevkalâde kıymetli bir sanat eseridir. Üzeri zümrüdlerle süslü bu çekmece, Sultan Üçüncü Murad tarafından yaptırılmıştır.

Emânât-ı Mübâreke'nin İstanbul'a getirilmesinden, yâni Yavuz Sultan Selim Hân'dan itibaren Hırka-i Saadet, her yıl Ramazan ayının onbeşinci günü muhteşem bir merasimle ziyaret edilmiş ve bir an'ane haline gelen bu ziyaret son pâdişah Sultan Vahideddin'e kadar devam etmiştir. Pâdişahların Topkapı Sarayını terketmelerinden sonra «Hırka-i Saadet Ziyareti» yine devam etmiş, bu ziyaret do layısiyle devrin pâdişahının Topkapı Sarayına gelip gitmesi merasimine **«Hırka-i Saadet Alayı»** denilmiştir.

Hırka-i Saadet Ziyareti, Ramazanın onbeşinci günü öğle namazından sonra yapılırdı. Ziyaretten evvel, gümüş taslar içindeki gülsuyu ile Hırka-i Saadet sandukasının bulunduğu gümüş şebeke, diğer mübârek emanetler ve duvarlar tamamen silinip temizlenirdi. Pâdişahın gelmesinden sonra, sanduka gümüş şebekeden çıkarılıp altın kaplama sehpa üzerine konulurdu. Sandukanın anahtarı devrin pâdişahında bulunur ve pâdişahın «Besmele» ile açtığı sandukadan kıymetli bohçalara sarılı çekmece çıkarılır, çek-

mece içinde yine kat kat bohçalara sarılı olup inci işlemeli kalın şeritlerle sarılı Hırka-i Saadet bohçası bizzat pâdişah tarafından açılır ve böylece «Hırka-i Saadet Ziyareti» başlardı.

Hırka-i Saadet'in tamamı değil, sağ omuzu hizasından yakası üzerine konulan tülbend öpülür; bu ziyaret dolayısiyle üzerinde dört mısra basılı yüzlerce tülbend hazırlanır ve her ziyaretçi öptüğü tülbendi alıp bunu pek kıymetli bir hatıra olarak saklardı.

Pâdişah, ziyaret boyunca Hırka-i Saadet'in başında durur, devlet ricâli ile saray memurlarının ziyaretinden sonra, saraya mensub kadınların ziyareti başlar, bu arada Hırka-i Saadet Odasında Kur'an sesi, hiç eksik olmazdı. Ziyareti müteâkib Hırka-i Saadet, yine bohçalara sarılıp evvelâ çekmeceye, bilâhare sandukaya yerleştirilip pâdişah tarafından sanduka kilitlenerek gümüş şebeke içine konur ve an'anevî **«Hırka-i Saadet Ziyareti»** böylece tamamlanırdı.

İstanbul'da Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki hırkadan başka bir hırka daha vardır ki, bu hırka, Peygamberimiz Efendimiz (A.S.)in Veysel Kârâni'ye hediye ettikleri hırkadır. Takriben 1628 yılında İstanbul'a getirilen bu hırka, Hırka-i Şerif Camiindedir ve halen Ramazan ayında bu Camideki hususî mahalde ziyaret olunmaktadır (8).

---

(8) Hırka-i Şerif Camii, Fatih'den Karagümrük'e giderken solda Eski Ali civarındadır. Cemi, o semte de adını vermiştir.

Ve gerek camiin, gerek semtin bu isimle anılması, camide hususî surette yapılan kısımda Peygamberimiz Efendimizin «Hırka-i Saadet»lerinin bulunmasıdır.

İstanbul'da iki «Hırka-i Saadet» vardır. Biri, yukarıda görüldüğü gibi, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi'nde bulunan Emânât-ı Mübâreke arasındadır; diğeri ise, Hırka-i Şerif Camiindedir.

Bu, ikinci «Hırka-i Saadet», Peygamberimiz Efendimiz'in Yemenli Veysel Karanî (Üveys-i Kârânî) ye hediye ettikleri hırkadır. Yemenli Şükrullah Efendi tarafından takriben 1628 yılında İstanbul'a getirilen bu «Hırka-i Saadet»i, o zat, Akseki Mescidi civarındaki konağında daima ziyarete açık

Devam edelim Topkapı Sarayı'nın «Hırka-i Saadet Dairesi»ndeki Emânât-i Mübâreke'yi ziyarete:

DENDAN-I SAADET: Peygamberimiz Efendimizin (A. S.) meşhur Uhud gâzasında kırılan dişinin bir parçasıdır. Hırka-i Saadet Dairesi'nin «Arzhâne» bölümünde teşhir olunan Dendân-ı Saadet, Sultan Dördüncü Mehmed tarafından yaptırılan altın bir kutu içerisinde muhafaza edilmektedir. Kutu, yakud, zümrüt ve zebercedle işlenmiş olup altın çerçevelidir.

NAKŞ-I KADEM-İ ŞERÎF: Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) ayağının nakşıdır. Hırka-i Saadet Dairesi'nde dördü taş, ikisi tuğla nev'inden olmak üzere altı Nakş-ı Kadem-i Şerîf mevcuttur. Arzhâne bölümünde teşhir olunan Nakş-ı Kadem-i Şerîf, altın bir çerçeve içindedir. Ayrıca Eyüp Sultan ile Sultan Birinci Abdülhamid ve Üçüncü Mustafa türbelerinde de birer Nakş-ı Kadem-i Şerîf bulunduğu söylenmektedir.. Nakş-i Kadem-i Şerîf hakkında Ayıntablı Mehmed Münib Efendi «Asâr'ül-hikem fi nakş'ül kadem» adıyle bir eser yazmış, Sultan Birinci Ahmed ise, şu kıt'ayı söylemiştir:

«Nola tâcım gibi başımda götürsem dâim / Kademi resmini ol Hazret-i Şah-ı Resulün / Güli gülzârı nübüvvet o kadem sahibidir / Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün.»

Sultan Birinci Ahmed'in Nakş-ı Kadem-i Şerîf şeklinde

---

bulundurmuş, bu güzel âdeti onun vefatıyle evlâdları devam ettirmiş, nihayet 1851 (Hicri: 1267) de Sultan Abdülmecid bugünkü camii ve camiden geçilip merdivenle çıkılan hususî ziyaret mahallini yaptırmış, böylece, o yıldan itibaren, Yemenli Şükrullah Efendi konağındaki «Hırka-i Saadet» ziyareti bu camide devam edegelmiştir. Günümüzde de, Ramazan ayında öğle ve ikindi namazlarını müteâkib, bu «Hırka-i Saadet» ziyarete açıktır.

Hırka-i Şerif Camii, tek kubbeli ve birer şerefeli iki minarelidir. Cami, devrin mimarî tarzına uygun olarak yapılmıştır. Bilhassa Ramazanın her gününde her yaştan insanla dolup taşan bu camide, oradaki «Hırka-i Saadet» le ilgili şöyle bir levha vardır: **«Ziyaret kılsun ümmetler, ridai can behadır bu/Cenabı Üveyse ihsanı atayı Mustafadır bu.»**

Hırka-i Saadet Dairesinde Hacet penceresi.

murassâ bir sorguç yaptırıp, ortasına mavi üzerine altın ile yukarıdaki kıt'ayı yazdırdığı ve mübârek günlerde başına bu sorgucu takdığı meşhurdur.

LİHYE-İ SAADET / SAKALI ŞERÎF: Hırka-i Saadet Dairesi'nde pek çok Sakal-ı Şerîf mevcuttur. Arzhâne bölümünde teşhir olunan Sakal-ı Şerîf mahfazalardan bâzıları elmas, zümrüt ve yakutlarla süslüdür.

MÜHR-İ SAADET: Bir santim uzunluğunda ortası kabartma kırmızı akik üzerine kûfî yazı ile Peygamberimizin mübârek isimleri (A.S.) hâk edilmiş bir mühürdür. Arzhâne bölümünde teşhir olunmaktadır.

NÂME-İ SAADET: Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) Hakk dîne dâvet yolunda Mısır hükümdarı Makakas'a gönderdikleri mektubdur. 16 x 19 santim büyüklüğünde kahverengi deri üzerine yazılmıştır. On iki satırdan ibaret olan Nâme-i Saadet, Arzhâne bölümünde altın bir kutu içinde muhafaza edilmektedir. Mektup, Mühr-i Saadet'le mühürlenmiştir.

TEYEMMÜM TAŞI: Peygamberimiz Efendimizin (A.S.) teyemmümüne mazhar olan bu tuğla, Asûrîler devrine aittir. «Teyemmüm taşı» diye anılan bu küçük tuğla parçası üzerinde elli yedi satır çivi yazısı vardır.

SANCAĞI ŞERÎF: Peygamber Efendimizin (A.S.) Sancağı Şerîf'i asırların tesiriyle erimiş, harab olmuştur. Bir torbada muhafaza edilmektedir. Bunun bâzı parçaları bilâhare yeşil ipekli kumaştan yaptırılan Sancağı Şerîf üzerine dikilmiştir. Yarısına yakın kısmı iki katlı olup üzerine sırma ile âyet ve Lafza-i Celâl ile Efendimizin isim-i şerîfleri ve Aşere-i - mübeşşere isimleri işlenmiştir. Bu Sancağı Şerîf, savaşlarda merasimle Hırka-i Saadet Dairesi'nden alınıp sefer serdârına teslim edilmiştir. Merasime, Hırka-i Saadet Dairesi'nde Sûre-i Feth okunarak başlanır, Pâdişah Hırka-i Saadet Odası'ndan Sancağı Şerîf'i alıp Arzhâne bölümüne getirir, orada Yasin-i Şerîf tilâvet olunup duâ edilir, bilâ-

hare Hünkâr tarafından Ağalar Kapısında Serdar-ı Ekrem'e teslim edilirdi. Daha sonra merasimle Divanyolu'nu takiben Davutpaşa'daki karargâha götürülen Sancağı Şerîf orada hususî bir mahalde muhafaza olunur, ordunun hareketinde ayrıca Sancağ-ı Şerîfi teşyi' merasimi yapılır ve savaştan dönüşte yine aynı merasimle Hırka-i Saadet Dairesi'ne konulurdu.

KEMAN-I PEYGAMBERİ (Yay): Bir metre, onyedi santim uzunluğunda olan iki ucu sivri Keman-ı Peygamberî, altın yaldızlı bir mafhaza içerisindedir.

NALİN-İ SAADET: Peygamberimiz Efendimize (A.S.) izafe edilen Nalin-i Saadet, yirmi üç santim boyunda olup, bir tanedir. Üzerinde Ayet-ül kürsî yazılıdır.

GASL-İ NEBEVİ SUYU: Yeşil renkte, kırılmış boş bir şişedir. Üzerinde, Efendimizin (A.S.) gasl suyunun bulunduğu yazılı olup, şişenin sonradan kırıldığı ve gasl suyunun da zayi edildiği anlaşılmaktadır.

HZ. MÛSÂ (A.S.) ASASI: Bir metre, yirmi iki santim uzunluğundaki bu ASA, baştarafı budaklı bir ağaçtır.

HZ. İBRAHİM'İN TENCERESİ: Mavimtrak bir taşın içi oyularak yapılmıştır. Yirmi santim kutrunda olup, dip tarafı daha genişçedir.

HZ. FATIMA'NIN SECCADESİ: Hz. Fatıma Validemize izafe edilen bu seccade, 155 x 243 santim büyüklüğündedir. Üzerine muhtelif renk mürekkeble kûfî, sülüs ve nesih olarak âyetler yazılmıştır.

KÂBE'NİN ANAHTAR VE KİLİTLERİ: İkinci Dünya Savaşı'na kadar Topkapı Sarayı'nın Hazîne Dairesi'nde teşhir olunan ve şimdi Hırka-i Saadet Dairesi'nde bulunan Kâbe'nin anahtar ve kilitleri, İstanbul'da pâdişahlar tarafından yaptırılıp Hicaz'a gönderilmiş, bu anahtar ve kilidlerin yenileri gönderildikçe eskilerinden bâzıları İstanbul'a getirilmiş ve tertiblenen «Miftah Alayı» ile Topkapı Sarayı'-

na götürülmüştür. Her biri ayrı bir sanat eseri olan bu anahtar ve kilidler üzerinde, âyet-i kerime ile pâdişahın ismi ve yapıldıkları tarih yazılıdır.

MİZAB-I SAADET (ALTIN OLUK): 2,75 x 0,25 x 0,31 büyüklüğündeki «Altın Oluk», Hırka-i Saadet Dairesi'nin Dest-i Mâl Odası'nda teşhir edilmektedir. Kâbe'nin suyunun akması için tahtadan yaptırılan bu oluk altın kaplamadır. Dest-i Mâl Odasında tavandan asılı olan altın kaplamalı Kâbe Oluğu, duvarları mavi renkli şâhâne çinilerle kaplı Dest-i Mâl Odası'na ayrı bir güzellik vermektedir. Üzerinde Sultan Birinci Ahmed'in ismi ve 1612 tarihi yazılıdır.

HACER-İ ESVED MAHFAZALARI: Dest-i Mâl Odası'nda teşhir olunan Hacer-i Esved Mahfazaları, gümüşten veya altından yapılmışlardır. Teşhir olunan Mahfazalardan biri som altından yapılmıştır. Hacer-i Esved etrafına geçirilen ve ziyaret dolayısıyla aşındıkça yenileri gönderilen bu Mahfazalarda el sürülen kısmın inceldiği sarahatle görülmektedir.

KUR'AN- KERİMLER: Hırka-i Saadet Dairesi'nde yazma pek çok Kur'an-ı Kerîm vardır. Dest-i Mâl Odası'nın ortasında camlı mahfaza içinde bulunan deri üzerine yazılmış Kur'an-ı Kerîm, Hz. Osman'a (R.A.) izafe edilmekte ve açık bulunan sayfasını okurken şehîd edildiği rivayet edilmektedir. Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki Kur'an-ı Kerîmlerin bir kısmı bu dairedeki vazifelilerce okunup saklanmıştır. Sultan Üçüncü Mustafa Hân tarafından teberrûken Hırka-i Saadet Dairesi'ne sunulan büyük boy Kur'an-ı Kerîm, hatt san'atımızın dev sîması Karahisarî Ahmed Efendi'nin eseri olup, tezhib bakımından da pek kıymetlidir.

MÜBÂREK KILIÇLAR: Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilegelen Süyuf-ı Mübâreke / Mübârek Kılıçlar yirmi iki tane olup, bunlardan ikisi Peygamber Efendimize (A.S.), biri Hz. Dâvud'a, diğerleri de Hulefa-i Raşîdin ve Ashâb-ı Kiram'a aitdir. «Seyf i Nebevî» diye anılan Efendimize (A.S.) aid iki kılıç, Hırka-i Saadet Odası'ndaki gümüş şe-

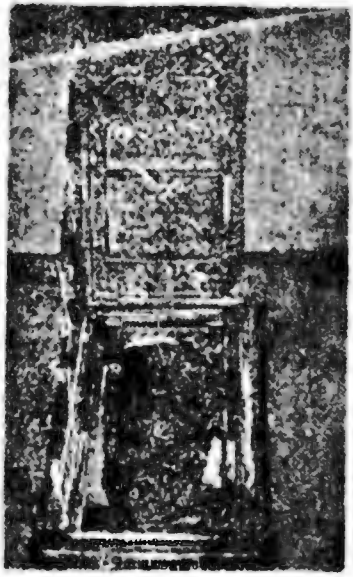

Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki Emânât-ı Mübâreke'den iki si: Altın b r mahfaza içinde saklanan Nakş-ı Kadem-i Şerif (sağda) ve Nâme-i Saadet'in muhafaza edildiği altın kutu (yukarıda).

beke önünde, diğerleri ise Hırka-i Saadet Dairesi'nin giriş kısmında camlı mafhaza içinde teşhir olunmaktadır. Kılıçlardan bâzılarının kın ve kabzaları pâdişahlar tarafından yeniden yaptırılmış olup, kıymetli taşlarla süslüdürler. Süyuf-ı Mübâreke, daha evvel sırma işlemeli yeşil torbalar içinde saklanmıştır ki, bu torbalardan her biri ayrı bir şaheserdir.

Mübârek kılıçlar arasında üç kılıç Hz. Ömer'e (R.A.) aid olup, Osmanlı pâdişahları tahta çıktıklarında Eyüp Sultan'da merasimle ekseriya bu kılıçlardan birini kuşanmışlardır. «Kılıç Alayı» denilen bu merasimlerde (9) kuşanılan kılıçlardan biri de: Hz. Halid bin Velid'e aitdir ki, Hırka-i Saadet Dairesi'nde bu zatın dört kılıcı bulunmaktadır.

Hırka-i Saadet Dairesi'ni ve bu Daire'deki Mübarek

(9) «Kılıç Alayı» için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'ci cild.

Emânetleri ziyaretimizi böylece tamamlarken: «Yâ Râb! Âlemler durdukça her türlü salât-ü selâm, rızâ yollarının kılavuzu, maddî mânevî kazançlarımızın kaynağı, dileklerimizin kapısı, dertlerimizin tabibi olan o mübeccel, muazzam, mükerrem Rasûlünün... Âl-ü Ashâbının üzerine olsun» niyazımızı tekrarlıyor, Emânât-ı Mübâreke'yi nesilden nesile kıymetli bir vedia olarak ta'zimle muhafaza etmesini bilen ecdâdımızı rahmetle anıyoruz.

*
**

YAVUZ SULTAN SELİM HÂN'IN CENAZE MERASİMİ

21/22 Eylül 1520 Cuma/Cumartesi gecesi, Çorlu'nun Muradlı nahiyesine bağlı Sırt - Köyü civarında vefat eden Yavuz Sultan Selim Hân'ın ölümünden, alman fevkalâde tedbirlerle kimse haberdar olamamış ve tahtın yegâne vârisi Şehzâde Süleyman (Kanunî Sultan Süleyman) vali bulunduğu Manisa'dan İstanbul'a gelinceye dek, Vezir-i-a'zam PÎRÎ MEHMED PAŞA duruma hâkim olmuştur!..

Sekiz sene, dört ay, yirmi sekiz günlük bir saltanattan sonra elli yaşında vefat eden Yavuz Sultan Selim Hân'ın vefatı, bir taraftan oğlu Manisa Valisi Veliahd - Şehzâde Süleyman'a bildirilirken; diğer taraftan da fevkâlâde bir gizlilik içinde üç saray hekimi tarafından Pâdişahın iç organları çıkarılmış, techiz - tekfin işi tamamlandıktan sonra bir kaç kişi tarafından gizlice namazı kılınıp, yatağının bulunduğu mahâl kazılarak muvakkaten oraya gömülmüştür.

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, büyük devlet adamı PÎRÎ MEHMED PAŞA, Yavuz'un son, Kanunî'nin ilk Vezir-i-a'zamıdır. Yavuz Sultan Selim Hân'ın vefatında gözyaşlarını zaptedemeyen bu muktedir Vezir-i-a'zam, yeni

pâdişahın cülûsuna kadar, gerekli bütün tedbirleri almış, Divanı toplayıp bâzı vazifelere yeni tayinler yaparak ve Yavuz'u tedavi eden hekimlere gûya başarıları dolayısıyle hil'âtler giydirerek ölüm haberinin duyulmasına mâni olmuştur.

Pîrî Mehmed Paşa'nın Manisa'ya gönderdiği Silâhdarlar Kethüdâsı Süleyman Ağa'dan babasının vefatını öğrenen Veliahd - Şehzâde Süleyman, hemen yola çıkmış ve 30 Eylül Pazar günü Üsküdar'a gelip bir Yeniçeri kıt'ası tarafından selâmlanarak maiyyetiyle beraber Topkapı Sarayı'na geçmiştir.

Pîrî Mehmed Paşa, yeni pâdişahın Manisa'dan hareketini haber alır almaz, Yavuz Sultan Selim Hân'ın vefatını ilân etmiş ve feryat - figan içinde çadırlarını yıkan askeri, Yavuz'un cenazesiyle beraber İstanbul'a müteveccihen yola çıkarmıştır.

Yavuz Sultan Selim Hân'ın cenazesini getiren Orduy-ı Hümâyûn, 1520 yılının 1 Ekim Pazartesi günü İstanbul'a girmiştir. Aynı gün öğleden evvel Sarayda yeni pâdişaha bîat merasimi yapılmış ve Sultan Süleyman, öğleden sonra ordu ile beraber gelen babasının tabutunu şehir dışında karşılayıp cenazeyi yayan takip etmiştir.

Bütün muteber kaynakların kaydına göre, Yavuz Sultan Selim Hân'ın cenaze merasiminde mahşerî bir kalabalık bulunmuş, vezirler ve paşalarca taşınan tabutu halk zorlukla takip edebilmiştir. Cenaze namazı Fâtih Camiinde kılınmış ve o devirde «Mirzâ Sarayı» diye anılan bugünkü Sultan Selim mevkiindeki şimdiki türbesinin bulunduğu mahalle defnedilmiştir... «Sultan Selim» semti, İstanbul'un yedi tepesinden biridir. Yavuz'un gömüldüğü yere bilâhare Kanunî Sultan Süleyman tarafından türbe, cami, imâret yaptırılmıştır.

Kanunî'nin ilk Sefer-i Hümâyûnu olan Belgrad Seferi'ne hareketinden bir gün evvel temel atma merasimi yapılan ve ilk taşı bizzat Kanunî tarafından konulan Sultan

Selim Camii'nin inşaatı on dokuz ay sürmüş ve Kanunî, Rodos Seferi'nde (İkinci Sefer-i Hümâyûnda) iken tamamlanan bu muhteşem mâbed, 1522 yılının Aralık ayında ibâdete açılmıştır. Kapı kitâbesinde, inşaatın o yılın Muharrem ayında ikmâl olunduğu kaydolunmakta, ancak günü zikredilmemektedir.

«Selimiyye» adıyla da anılan Sultan Selim Camiini Prof. Manboury, Acem Alisi'ne mal etmekte ise de, Evliya Çelebi ve Halil Edhem Bey'e göre, Yavuz Sultan Selim Hân adına dikilen bu zârif âbide, mimarîmizin dev siması Koca Sinan'ın ilk eserlerindendir.

Sultan Selim Camii etrafında Yavuz'un türbesinden başka, medrese, imâret, tâbhâne gibi eserler de bulunmaktadır. Sekiz köşeli olan ve dilimli bir kubbe ile örtülen Yavuz'un türbesi çinileriyle meşhurdur. Abanozdan yapılan sedef kakmalı türbe kapılarının üstünde **«Her nefs ölümü tadacaktır»** ve **«Yeryüzünde herşey fânidir»** meâlindeki âyet-i kerîmeler altın kakma ile yazılıdır. Sedef kakmalı bir şebeke içinde bulunan sandukanın başucunda büyük bir Selimî kavuk; üstünde ise, Kemal Paşa-zâde'nin atının ayağından sıçrayan çamurla kirlenen meşhur kaftan (10) bulunmaktadır. Ki bu meşhur kaftan, zamanın tahribiyle yer yer delinmiş olup, bej rengindedir.

Yavuz Sultan Selim Hân'ın şahsiyyetini tesbit bakımından bugün, bu vesileyle onun Kemal Paşa-zâde ile arasındaki tarihî olayı kaydedelim: Meşhur olay, Yavuz'un vefatından iki yıl evvel Mısır Seferi dönüşünde Kahire - Şam yürüyüşü sırasında vuku bulmuştur. Yavuz ve Kemal Paşa-zâde at üzerinde giderlerken, büyük ilim adamı ve Anadolu Kazaskeri Kemal Paşa-zâde'nin atı ürküp sürçmüş ve etrafa yayılan çamurlar Yavuz'un kaftanına kadar sıçramıştır.

---

(10) Kemal Paşazâde'nin şahsiyeti için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 2'ci cild.

Kemal Paşa-zâde şaşkın bir halde ne yapacağını bilemezken koca Yavuz:

«— Bir âlim atının ayağından sıçrayan çamur, bana şeref verir. Öldüğüm zaman bu çamurlu kaftanı, sandukamın üzerine koysunlar!. demiş ve bu vasiyyeti yerine getirilmiştir.

Osmanlı pâdişahlarının tahta çıkışlarında ziyaret ettikleri ecdâd türbeleri arasında bulunan Yavuz Sultan Selim Hân türbesi günümüzde de bir ziyaretgâhdır.

*
**

OSMANLI TARİHİNDE LÂKABLARIYLA ANILAN SADRÂZAMLAR

Osmanlı tarihinde bâzı sadrâzamlar lâkablarıyle şöhret bulmuşlardır. Bunlar arasında Çandarlı Halil Paşa, Amasyalı Bâyezid Paşa, Karamanî Mehmed Paşa, Sokollu (Sokol, Bosna vilâyetine bağlı bir kasabadır) Mehmed Paşa, Kanijeli Siyavuş Paşa, Lefkeli Mustafa Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Çorlulu Ali Paşa, Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa, Giritli Mustafa Nâili Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa, Tunuslu Hayreddin Paşa, Kıbrıslı Kâmil Paşa, Mısırlı Said Halim Paşa misâli doğdukları yer adiyle anılanlar olduğu gibi; ırkî bir hassasiyetle milliyetlerini unutamıyan Rum Mehmed Paşa, Hersek Dukası Stipan Kossarič'in oğlu Hersek-zâde Ahmed Paşa, Frenk İbrahim Paşa, Hırvat Rüstem Paşa, Cenevizli Cigala'nın oğlu olup «Cağaloğlu» diye anılan Yusuf Sinan Paşa, Ermeni Süleyman Paşa ve benzerleri de milliyetleriyle tarihe geçmişlerdir.

Ayrıca bâzı sadrâzamlar şehzâdelere mürebbilik etmeleri dolayısıyle «Lala» lâkabıyle anılırlarken (Lala Şahin Paşa, Lala Mustafa Paşa, Lala Mehmed Paşa gibi); bâzıları

da «Hadım» lâkabıyle şöhret bulmuşlardır: Hadım Ali Paşa, meşhur Hadım Sinan Paşa (Ridâniyye savaşında şehîd düşüp Yavuz Sultan Selim Hân'ı ağlatan Vezir-i-a'zam), Hadım Süleyman Paşa, Hadım Mesih Paşa gibi... Bu arada, ilerlemiş bir yaşta devlet hizmetine geçmeleri veya yaptıkları bâzı işlerin müdhiş bir mubalâğa ile büyütülmesi dolayısıyle «Koca» lâkabı verilenler (Koca Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa (!), Koca Râgıp Paşa, Koca Yusuf Paşa, Koca Husrev Paşa, Koca (!!!) Mustafa Reşid Paşa) olduğu gibi; Saraya dâmâd olmaları dolayısıyle «dâmâd» lâkabıyle anılanlar da vardır. Ki bunlardan biri, memleketin pek acı ve karanlık günlerinde beş defa sadâret makamına çöreklenebilen meşhuuur Dâmâd Ferid Paşa'dır!.

Lâkablarıyla anılan sadrâzamlar arasında Kanunî Sultan Süleyman devrinin meşhur Hırvat Rüstem Paşası **«Kehle-i ikbâl»** lâkabıyle de meşhurdur. Rivayete göre Kanunî, biricik kızı Mihrimah Sultan'ı Rüstem Paşa'ya vereceği zaman, bu dâmâd namzedinin cüzâm olduğu ileri sürülmüş, tahkikat sırasında cüzâmlıda bit olmayacağı söylenmiş ve gizlice yapılan muayenede Rüstem Paşa'nın çamaşırında bulunan bit, onun cüzâm olmadığını isbat edince Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa'ya verilmiş, böylece bit yüzünden Saraya dâmâd olan Hırvat Rüstem Paşa «Kehle-i ikbâl» lâkabıyle de anılmış, hattâ şu meşhur beyit bu münasebetle söylenmiştir: **«Olucak bir kişinin bahtı kavî tâlii yâr / Kehlesi dâhi mahallinde onun işe yarar.»**

Hırvat Rüstem Paşa ile halef - selef olan Semiz Ali Paşa'ya **«Semiz»** lâkabı, dağlara benzetilen şişmanlığından dolayı verilmiş; cerrahlıktan yetişen ve Üçüncü Mehmed'i sünnet eden Sadrâzam Cerrah Mehmed Paşa ise mesleği dolayısıyle **«Cerrah»** lâkabı ile anılmıştır. Ki İstanbul'un bir semti bugün bu sadrâzama izafeten «Cerrahpaşa» adını taşımaktadır. Birinci Ahmed devri sadrâzamlarından Murad Paşa'ya **«Kuyucu»** lâkabı, Anadolu'da öldürttüğü kimseleri kuyulara doldurması dolayısıyle verilmiş ve bu hunhar sad-

râzamın kuyuculuğu Naîmâ tarihinde geniş yer almıştır!.

Yine Sultan Birinci Ahmed devri sadrâzamlarından Mehmed Paşa'ya **«Öküz»** lâkabı verilmesi, babasının Karagümrük'de öküz nalbandı olmasındandır. Birinci Mustafa'nın ikinci saltanatında sadâret makamına getirilen Mere - Hüseyin Paşa, hiç Türkçe bilmediği ve cellâda teslim edilecek kimseleri, Arnavutçada «Alın!» mânâsına gelen «Mere» kelimesiyle huzurundan kovduğu için **«Mere»** lâkabını almıştır.

Dördüncü Murad devri sadrâzamlarından Hâfız Ahmed Paşa'ya ise **«Müezzin-zâde»** lâkabı babasının müezzin olması dolayısıyle verilmiştir. Aynı devir sadrâzamlarından Tayyar Mehmed Paşa'ya **«Tayyar»** lâkabı, bir rivayete göre askerî harekattaki sür'atinden; diğer bir rivayete göre Bağdad Valisi iken şehîd düşen babası Mustafa Paşa'nın «Uçar» lâkabıyle anılmasındandır. Ki «Amasya Tarihi» müellifi Hüsameddin Efendi, bu iddiadadır. Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya verilen **«Kemankeş»** lâkabı ise, ok atmaktaki mahâretinden dolayıdır.

Sultan İbrahim devri sadrâzamlarından Hezâr-pâre Ahmed Paşa'nın **«Hezâr-pâre»** diye anılması 7/8 Ağustos 1648 gecesi idam edilen bu sadrâzamın cesedinin «pâre pâre» edilmiş olmasındandır. Bu, cesedi «pâre pâre» edilen Hezâr-pâre Ahmed Paşa'dan sonra sadaret makamına getirilen Sofu Mehmed Paşa ise Koca Mehmed Paşa adıyle de anılmaktadır ki, seksen yaşlarında sadrâzam olan bu zata **«Sofu»** lâkabı Mevlevîliğinden; **«Koca»** lâkabı ise ihtiyarlığı dolayısıyle verilmiştir.

Dördüncü Mehmed devrinde Bağdad Valiliğinden sadâret makamına getirilen Ahmed Paşa'ya verilen **«Melek»** lâkabı ise, gençliğinde semizliğinden dolayı «Malak» diye anılmasındandır. Ahmed Paşa sadrâzam olunca «Malak» lâkabı «Melek» e çevrilmiştir. Sultan İkinci Ahmed devri sadrâzam-

larından Ali Paşa'ya verilen **«Sürmeli»** lâkabı, bu sadrâzamın süs merakından ve gözlerine sürme çekmesindendir Sürmeli Ali Paşa'yı müteâkib sadrâzam olan Mehmed Paşa pek yakışıklı olması dolayısıyle **«Elmas»** lâkabıyle anılmış; Hüseyin Paşa'ya **«Amca-zâde»** lâkabı, Köprülü Fâzıl Ahmed ve Fâzıl Mustafa Paşaların amcaları olan Hasan Ağa'nın oğlu olması dolayısıyle verilmiş; Amca-zâde'nin dâmâdı Ahmed Paşa ise, ceddinin kavanozcu olması dolayısıyle **«Kavanoz»** lâkabıyle anılmıştır.

Üçüncü Ahmed devri vezir-i-a'zamlarından Hasan Paşa, Pâdişahın kızkardeşi Hatice Sultan'la evlendiğinden **«Enişte»** lâkabını almış; bu Enişte - Hasan Paşa'dan sonra Vezâret-i-uzmâ makamına getirilen Ahmed Paşa ise, babasının kalaycı olması dolayısıyle Kalaylı - Ahmed Paşa diye anılırken; Girit Valisi bulunduğu sırada Koz - bekçiler halîfesi Ahmed Ağa tarafından gizlice İstanbul'a dâvet edilip huzura kabulünden evvel Sarayın «Koz - bekçiler odası»nda bekletildiğinden «Kalaylı» lâkabının yanına bir de «Koz» ilâve edilerek **«Kalaylıkoz - Ahmed Paşa»** oluvermiştir.

Tarihimizin büyük mazlumlarından biri olan Baltacı Mehmed Paşa'ya, Baltacılıkla saraya intisabından dolayı **«Baltacı»** lâkabı verilmiştir. Sesi güzel olup bilâhare musikî tahsili ile müezzin olan Baltacı Mehmed Paşa, **«Pâkçe müezzin»** lâkabıyle de anılır. Baltacı'nın halefi Ali Paşa ise Çorlulu bir çiftçinin oğlu olduğundan **«Çorlulu»** lâkabını almıştır ki, bu zat İkinci Mustafa'nın kızı Emine - Sultan'la evlendiğinden bâzı kaynaklara **«Dâmâd»** lâkabıyle de geçmiştir. Aynı devir vezir-i-a'zamlarından Yusuf Paşa, Yeniçeri - ağalığından Vezâret-i-uzmâ makamına getirildiği için **«Ağa»** lâkabını almış, Süleyman Paşa ise, Kızlarağası Yusuf Ağa'nın köleliğinden yetiştiğinden **«Köle - Süleyman Paşa»** diye anılmıştır.

Birinci Mahmud devri sadrâzamlarından Topal - Osman Paşa, Namık Kemal'in büyük dedesi olup, **«Morah»** lâkabıyle de anılır. Damla hastalığından kalma bir arıza yüzünden

aksak olduğundan **«Topal»** lâkabı verildiği rivayet edilir. Halefi Ali Paşa, Venedikli bir dönme olan Hekimbaşı Nuh'un oğlu olması dolayısıyle **«Hekimoğlu/Hekim-zâde»** lâkabıyle tarihimize geçmiştir. Yeğen - Mehmed Paşa'ya ise **«Yeğen»** lâkabı, Başdefterdar Alâiyyeli Yusuf Efendi'nin kızkardeşinin oğlu olduğu için verilmiştir. Yine bu devrin sadrâzamlarından Mehmed Emin Paşa'nın **«Divitdar»** lâkabını alması, Dâmâd İbrahim Paşa'nın Divitdarlığında bulunmuş olmasındandır.

Sultan Üçüncü Osman'ın saltanatı yıllarında sadâret makamına getirilen Ali Paşa'ya **«Bıyıkh»** lâkabı, vezir oluncaya kadar sakal bırakmamış olması dolayısıyle verilmiştir. Bıyıklı - Ali Paşa ile halef - selef olan Mehmed Said Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu olduğundan **«Yirmisekiz-zâde»** lâkabıyle anılmıştır ki, bu Mehmed Said Paşa bizdeki ilk Masonlardandır...

Üçüncü Mustafa Hân devrinin ünlü vezir-i-a'zamı Koca Râgıb Paşa, diplomasi tarihimizdeki başarıları dolayısıyle haklı olarak **«Koca»** lâkabını kazanmıştır. Divan edebiyatımızda da mühim bir mevkii olan ve darbımesel haline gelen mısraları günümüzde hâlâ söylenen Koca Râgıb Paşa, Üçüncü Ahmed'in kızlarından Saliha - Sultan'ın üçüncü kocası olması dolayısıyle aynı zamanda «Dâmâd»dır da... Aynı devir sadrâzamlarından Mehmed Emin Paşa, sefâretle Hindistan'a giden Yağlıkçı esnafından Hacı Yusuf Ağa'nın oğlu olması dolayısıyle **«Yağlıkçı-zâde»** lâkabıyle meşhurdur. Bu zat, Nişancılık/Hariciye işleri makamından sadârete getirildiğinden **«Nişancı»** lâkabıyla da anılır. Niğde vilâyetinin Arapsun kazası eşrafından Seyyid Ali Ağa'nın oğlu olup, muktedir bir devlet adamı olarak tanınan yine bu devir sadrâzamlarından Seyyid Mehmed Paşa'ya **«Kara-vezir»** lâkabı verilmesi, esmer benizli olmasındandır.

Sultan Üçüncü Selim devri sadrâzamlarından Hasan Paşa'ya «Mühr-i Hümâyûn», hasta yatağında teslim edildiğinden **«Meyyit/Cenâze»** lâkabı verilmiş; Rahova muhafızlı-

ğından sadrâzam olan Şerif Hasan Paşa ise, Ruscuk a'yanı Çelebi - Süleyman Ağa'nın oğlu olması dolayısıyle **«Çelebizâde»** lâkabıyle anılmıştır. Keçi - boynuzu Ağa - İbrahim Hilmi Paşa diye anılan sadrâzama **«Keçi - boynuzu»** lâkabı çok cılız olduğu için; **«Ağa»** lâkabı da, Yeniçeri ağalığından sadrâzam olması dolayısıyle verilmiştir.

Meşhur Alemdar Mustafa Paşa —ki İkinci Mahmud'un ilk sadrâzamıdır— gençliğinde mensub olduğu Kırk ikinci Orta'nın bayrakdarı olması dolayısıyle **«Alemdar»** lâkabıyle anılır. Tanzimât devrinin ünlü Mustafa Reşid Paşası ise, yalan söyleyen tarihin dilinde **«Büyük»**, **«Koca»** diye anılırsa da, bu adama verilen «Koca» lâkabı yanlıştır. Şahsiyyetine muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz Mustafa Reşid Paşa, ne «büyük adam»dır, ne de «Koca» lâkabına lâyıktır. Tanzimâtın Mustafa Reşid Paşası «Devleştirilmiş Cüceler»den biridir!. Aynı devir sadrâzamlarından Hemşinli Mehmed Ali Paşa, İkinci Mahmud'un kızlarından meşhur Âdile - Sultan'la evlendiğinden **«Dâmâd»** lâkabıyle anılmış; Sultan Abdülaziz Hân'ın: **«Benim ceddim bu gibilerin aklı ile hareket etmiş olsaydı, Konya ovasında koyun sürüleriyle çadırda yaşamaktan kurtulamazdık»** diye andığı Sadrâzam Mehmed Rüşdü Paşa'ya ise **«Mütercim»** lâkabı, Fransızcadan askerî nizamnâmeler tercüme etmiş olması dolayısıyle verilmiştir.

Sultan Aziz devrinde iki defa sadâret makamına getirilen ve icraatiyle Abdülaziz Hân'ın felâketini hazırlayan meşhuur Mahmud Nedim Paşa'ya Moskof taraftarı olması dolayısıyle **«Nedimof»** lâkabı verilmiş; yine Abdülaziz Hân devri sadrâzamlarından Mehmed Rüşdü Paşa ise, ceddi Şirvan Türklerinden olduğundan **«Şirvânî-zade»** diye anılmıştır. **«Eşekçi Ahmedin oğlu»** lâkabıyla meşhur Hüseyin Avni Paşa kaatili de aynı devir sadrâzamlarındandır. Son derece âdinin bayağısı bir tip olan bu Pâdişah kaatilinin babası **«Eşekçi Ahmed»**; kendisi ise **«Malak Hüseyin»** veya **«Sıpa Hüseyin»** diye tarihe geçmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid devrinin meşhuur sadrâza-

ulemâ arasına nasıl katılabildiği karanlıktır!. Devlet-i Aliyye'nin Doğu'da Şiîler, Batı'da Katoliklerle uğraştığı bir devirde Molla Kaabız, İstanbul'da kesîf bir propagandaya girişerek Hazret-i İsâ'nın bütün Peygamberlerden üstün olduğu, hattâ Efendimiz, Kurtarıcımız, Müjdecimiz Peygamberimizden dahi efdal bulunduğu yolunda konuşmaya başlamış ve bu adam, bu hezeyanını —yukarıda kaydettiğimiz gibi— şaşılacak bir cür'etle Âyet ve Hadîs hükümlerini tahrif ederek yaymış, böylece bâzı cahilleri maalesef etrafına toplamaya muvaffak olmuştur!.

Devlet-i Aliyye'nin en şevketli bir devrinde, Fatih'in, Yavuz'un bıraktığı İmparatorluğumuzun ihtişamı içinde, bahusus pâdişahın Halîfe de bulunduğu bir devirde Darülhilâfe (Hilâfet merkezi) olan İstanbul'da yürütülen ve gün be gün gelişen bu fitne kısa zamanda öylesine dal-budak salmış ve o derece büyük bir huzursuzluğa sebep olmuştur ki, olaya Divan-ı Hümâyûn (hükûmet) müdahele etmiş ve Molla Kaabız 1527 yılının 2 ve 3 Kasım günleri Divana getirilerek isticvab edilmiştir.

2 Kasım Cumartesi günkü ilk isticvabda Vezir-i-a'zam başta olmak üzere bütün hükûmet âzaları hazır bulunmuş, toplantıyı Kanunî kafes arkasından takip etmiş ve o gün Molla Kaabız, Anadolu Kazaskeri Kaadirî Çelebi ile Rumeli Kazaskerî Fenârî-zâde Muhiddin Çelebi tarafından isticvab edilmiştir. Ancak bu iki Kazasker —iddiaya göre— hazırlıksız olduklarından Molla Kaabız'la ilmî bir münakaşaya girişmeksizin sadece Molla'nın idâmı fikrinde birleşmişlerdir. Fakat Kazaskerlerin bu durumu hükûmet azalarını tatmin etmemiş (ki bu hâl aşağıda temas edeceğimiz gibi pek mühimdir) ve Molla Kaabız serbest bırakılmıştır.

Bu toplantıyı kafes arkasından takip eden Kanunî Sultan Süleyman, bilâhare Vezir-i-a'zamı çağırtıp:

«— **Bir mülhid** (dinsiz, imansız) **Divânumuza gelür, hezeyana cür'et kılar ve mülzem olmaz** (susuturulmaz), çı-

kar gider, buna bâis (sebeb) **nedür?.»** diyerek Vezir-i-a'zamı tekdir etmiş ve şu cevabı almıştır:

«— Nice idelüm? Kazaskerlerimiz mesâil-i Şer'iyyeye (Şer'î meselelere) **âlim değiller ki!.»**

Molla Kaabız'ın bu ilk isticvabı ve şu yukaridaki Pâdişahla Vezir-i-a'zamı arasındaki konuşma üzerinde bir nebze durmak gerekir: Kanunî'nin tâbiriyle «bir mülhid/dinsiz, îmansız», Âyet ve Hadîs hükümlerini tahrif ederek türlü hezeyan savurup mel'anetiyle Devlet-i Aliyye'nin menfaatlerini ve milletin bütünlüğünü zedeleyebiliyor, ancak böylesine bir dinsizin Divanda dinlenmesinde devrin allâmesi Kemal Paşa-zâde Şemseddin Ahmed Efendi bulunmuyor!. Halbuki o günlerde Meşîhat makamında Kemal Paşa-zâde vardır ve —bilindiği gibi— bu zat «İbn-i Kemâl» lâkabıyle meşhurdur. Kemal Paşa-zâde'nin Divan toplantısına iştirak etmemesi protokol yönünden belki doğrudur. Ancak, hükûmet merkezinde büyük bir huzursuzluğa yol açan bir fitnenin def'edilmesinde İbni-Kemâl gibi bir zatın bulunmaması acıdır!.

Nitekim Molla Kaabız'ın 3 Kasım Pazar günkü ikinci isticvabında mesele Kemal Paşa-zâde'ye havale edilmiş, ayrıca o günkü toplantıda İstanbul Kadısı Sadeddin Çelebi de hazır bulunmuştur. Şahsiyyetine daha evvel temas ettiğimiz İbni-Kemal, Molla Kaabız'ı «Kemâl-i hilm üzere» dinlemiş, bilâhare ilmî delillerle Acem mollasının bütün iddialarını çürütmüş ve Mollla Kaabız, Kemal Paşa-zâde karşısında söyleyecek söz bulamayıp susmuştur!.

Molla Kaabız Vak'ası her yönü ile dikkate şayandır... Yukarıda görüldüğü gibi, Acem mollası giriştiği propaganda ile İslâm dairesi dışına çıkmış, Âyet ve Hadîs hükümlerini tahrif ederek Hıristiyanlık propagandası yapmış, ancak bütün bu mel'anetlerine rağmen hemen yakalanıp bir darağacında sallandırılmamış, iki defa isticvab edilerek dinlenmiş, böylece daha Onaltıncı asrın ilk çeyreğinde Osmanoğullarının fikir hürriyetine ne derece hürmetkâr oldukları

olanca aydınlığıyle tescil edilmiştir!. Osmanoğulları'nı türlü yalan ve iftira ile lekelemek isteyen ve günümüzde «düşünce özgürlüğü» (!!!) diye tepinenlerin kulakları çınlasın!.

Unutmamak gerekir ki, Osmanoğlu'nun fikir hürriyetine böylesine riayetkâr olduğu o devirde, Avrupa'da insanlar Katolik itikadına uymadıkları bahanesiyle diri-diri yakılmakta, Doğuda ise Şiîler, Sünnîlere akla hayale gelmedik zulüm yapmakta idiler!.

Yine unutmamak gerekir ki, Molla Kaabız'ın ikinci günkü isticvabında Kemal Paşa-zâde karşısında söyleyecek söz bulamayıp mağlûbiyeti kabul etmesinden sonra, Şeyhülislâm ve İstanbul Kadısı, Molla Kaabız'ı Sırat-i müstakime davetle hezeyanlarından rücû ettiği takdirde afv edileceğini bildirmişlerse de, nasibsiz Acem bu teklifi kabul etmemiş ve Şeyhülislâmın fetvâsiyle 3 Kasım 1527 Pazar günü idâm edilerek fitne önlenmiştir.

Molla Kaabız Vak'ası hakkında umumî kanaat odur ki, Acem mollası (!), din perdesi ardında Devlet-i Aliyye'nin varlığı ve bekâsını tehdide yeltenen hüviyyeti karanlık bir adamdır ve bu fitneyi ortadan kaldırtan zat, Kemal Paşa-zâde Şemseddin Ahmed Efendi olmuştur ki, bu zatın «Molla Kaabız Vak'ası» ile alâkalı üç risalesi pek meşhurdur.

*
**

«SİZE SALTANAT VE ERLİK DÂVÂSI HARAMDIR!..»

Osmanlı pâdişahlarının onuncusu olarak yirmi altı yaşında tahta çıkıp, kırkbeş sene, on bir ay, yedi gün Devlet-i Aliyye başında kalarak en uzun saltanat süren Kanunî Sultan Süleyman bu uzun saltanatının cem'an on sene, üç ay, beş gününü seferde geçirmiş ve Kanunî bu müddet için-

de on üç «Sefer-i Hümâyûn»a çıkmıştır. Ki, bunlardan beşincisi tarihimizde «Alaman/Alman Seferi» olarak anılmaktadır.

Kanunî'nin saltanatının on ikinci yılında Almanya İmparatoru: Charles - Quint; Avusturya Kralı ise: Ferdinand'dır ve bu iki şahıs kardeştir. Almanya, Avusturya ve İspanyayı ellerinde bulundurup Avrupa hâkimiyyetinden bahseden bu iki kardeşten biri «İmparator», diğeri «Kral»dır amma, Cihan Pâdişahı Kanunî'ye göre: Charles - Quint, İmparator değil, sadece İspanya Kralıdır; Ferdinand da, bu Kralın Viyana Valisidir!. İmparator ise, yalnız Kanunî Sultan Süleyman'dır. Türk Cihan İmparatorluğu ve bu İmparatorluğun başında: Kanunî Sultan Süleyman...

Alaman/Alman Seferi, Avrupa'da «İmparatorluk» dâvâsı güden Charles - Quint'e haddini bildirmek üzere açılmış ve 25 Nisan 1532 Perşembe günü İstanbul'dan hareketle Beşinci «Sefer-i Hümâyûn»a çıkan Kanunî, aynı yılın 10 Ağustosunda Viyana yakınındaki Guns Kalesi'ni muhasaraya başlamıştır. Kanunî, Viyana havalisine gelinceye kadar on yedi kale feth eylemiş, Türk akıncıları o dillere destan olan şanlı akınlarıyla Avrupa'yı alt-üst etmiş, fakat «İmparatorluk»tan bahseden Charles - Quint'le kardeşinin ordularına değil, izlerine dahi rastlanamamıştır!. Bu arada, Kanunî'nin «Viyana Valisi» olarak gördüğü Avusturya Kralı Ferdinand'ın iki elçisi Guns kalesi'nin muhasarası sırasında lütfen huzura kabul edilmiş ve getirdikleri mütâreke teklifi reddolunup, iade edilen elçiler eline verilen bir «Nâme-i Hümâyûn» ile Ferdinand, meydan savaşına çağrılmıştır!.

Çok ağır bir dille yazılan ve türlü hakaretle dolu olan bu «Nâme-i Hümâyûn», Peçevî'nin naklettiğine göre şudur: **«Bu kadar zaman erlik da'vâsın ider, merd-i meydanım dirsin. Şimdiye değin kaç keredir ki, üzerine geliyorum ve mülküne dilediğim gibi tasarruf ediyorum, ne senden, ne de karındaşından nâm-u nişan yok!. Size saltanat ve erlik dâ'vâsın harâmdır!. Askerinden, belki avratından dahi utan-**

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN: Yavuz Sultan Selim Han'ın yegâne erkek evlâdıdır. 1495 yılının 27 Nisan Pazartesi günü Trabzon'da doğdu. Babasının vefatı üzerine yirmi altı yaşında onuncu pâdişah olarak tahta çıktı. Osmanoğulları içinde en uzun saltanat Kanunî'ye aittir. 45 yıl, 11 ay, 7 gün Devlet-i Aliyye başında kalmış, bu uzun müddet içinde on üç sefere çıkmış ve saltanatının 10 sene, 3 ay, 5 gününü seferde geçirmiştir. Son Sefer-i Hümâyûnu olan Szigetvar seferinde, 6/7 Eylül 1566 Cuma/Cumartesi gecesi 72 yaşının içinde vefat etmiştir. Türbesi Süleymaniye Camii avlusundadır.

maz mısın?. Belki avratda gayret var, sen de yoktur. Er isen meydana gelesin!. Hak-Teâlâ Hazretinin takdîri ne ise yerine gelse gerek. Seninle saltanatı Beç (Viyana) **sahrasında ülüşelim, reâya fukarası dahî âsûde olsun!. Yoksa meydanı arslandan hali buldukça tilki gibi fırsatla sikâr almağı erlik sayma!. Bu kerre dahi meydana gelmezsen avratlar gibi eline iğ ve çıkrık alıp pâdişahlık tâcını urunmıyasın ve erlik adını diline getürmiyesin!.»**

Kanunî, bu «Nâme-i Hümâyûn»u ile düşmanı tahrik edip, hem Charles - Quint'i hem kardeşi Ferdinand'ı bir meydan savaşını kabule mecbur etmek istemişse de, «İmparatorluk»dan söz edip Avrupa hâkimiyyetinden dem vuranlar ellerindeki iki yüz küsur bin kişilik kuvvete rağmen, Müslüman - Türk'ün karşısına çıkamamışlar, Viyana'yı tahkim ederek oraya kapanmaya mecbur olmuşlardır!. Halbuki, Beşinci Sefer-i Hümâyûn'un hedefi Viyana değildir.

Nitekim, Alaman/Alman Seferinde büyük muhasara topları götürülmemiş, bütün hazırlıklar meydan muharebesi icablarına göre yapılmıştır. Mevcudu iki yüz bine baliğ olan Orduy-ı Hümâyûn, bu sefer esnasında Avusturya topraklarının tamamını çiğneyip geçmiş, Akıncılarımız Almanya içine sarkmış, fakat düşman, yukarıda naklettiğimiz türlü hakaretler dolu mektuba rağmen meydana çıkamamıştır!.

Alaman/Alman Seferi'nden evvel İstanbul'a elçiler göndererek Macaristan'ın kendisine terkedilmesini isteyen, Budin üzerine ordu sevketmek cesaretini gösterip bâzı kalelerimize tecavüze kalkışan Ferdinand, bu kerre Orduy-u Hümâyûnu karşısında görünce selâmeti firarda bulmuş, Katolik ve Protestanların Müslüman - Türk düşmanlığı ile birleşip iki yüz bini aşan bir askerî kuvvet toplamalarına rağmen, kendi topraklarını dahi müdafaaya cesaret edememiştir!.

Kanunî'nin Alaman/Alman Seferi 1532 yılının 25 Nisanından, 21 Kasım Perşembe gününe kadar altı ay, yirmi altı gün sürmüş ve bu Sefer-i Hümâyûn sonunda, Avusturya, Müslüman - Türk'ün hâkimiyyetini kabule mecbur olmuştur!. 22 Haziran 1533 Pazar günü imzalanan «İstanbul Muâhedesi» ile Kral Ferdinand, Osmanlı İmparatorunu metbû bilmiş ve ancak Vezir-i-a'zamla müsavi sayılmıştır. Bu, «İstanbul Muâhedesi» ile neticelenen 1532 Alaman/Alman Seferi, Charles - Quint'in Avrupa İmparatorluğu hülyasını suya düşürmüş ve Kanunî, Beşinci Sefer-i Hümâyûnu ile Avrupa meselesini halle muvaffak olup, Doğu'ya tevecüh etmiştir.

***

BARBAROS'UN «DEVLET-İ ALİYYE» HİZMETİNE GİRİŞİ

Şanlı Türk denizcisi Barbaros Hayreddin Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın uzun süren saltanatının ilk yılların-

da Cezayir hükümdarıdır... Müslüman - Türk'ün hâkimiyetini kardeşleriyle beraber Mağrib'e götürerek Cezâyir'de bir devlet kuran Barbaros, 1533 yılında Kanunî tarafından İstanbul'a çağrılmış ve Pâdişah yâverlerinden Sinan Çavuş'un götürdüğü Hatt-ı Hümâyûnda, Kanunî'nin:

«— İspanya'ya sefer murâdumdur. Bir yarar âdemi yerine koyup gelesün. Eğer muhafazaya kadir kimse yok ise, i'lâm edesin» emri üzerine şanlı Barbaros, evlâdlığı Hasan Bey'i Cezâyir muhafızı olarak bırakıp maiyyetindeki on sekiz kaptan ve kırk dört parça harp ve nakliye gemisiyle Cezâyir'den ayrılmıştır.

Yol boyunca evvelâ Sardunya ve Elba adalarıyla Cenova sahillerini yakıp yıkan, sonra Messina Boğazı açıklarında yakaladığı onsekiz gemiden mürekkep İspanyol filosunu Messinalıların gözleri önünde mağlûb eden Barbaros, bu arada meşhur Andrea Doria'nın kaçıp Preveze limanına sığındığını haber alarak üzerine gitmişse de, Andrea Doria selâmeti firarda bulup, Adriyatik Denizi'ndeki Brendizi limanına iltica ettiğinden, tâkip kuvvetleri, Haçlı âleminin bu ünlü (!) denizcisinin ancak iki gemisini ele geçirebilmişlerdir.

Bu şekilde yoluna devam eden Barbaros Hayreddin Paşa, Navarin limanında Kapdân-ı Deryâ Kemankeş Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasıyla birleşmiş ve iki donanma bir arada Çanakkale Boğazı'ndan geçerek 27 Aralık 1533 Cumartesi günü İstanbul'a gelmiştir.

Adı dillere destan olan Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a çıkışı bir bayram havasına vesile olmuş, şiddetli kışa rağmen sahil boyunca toplanan iki yüz bin İstanbullu şanlı Türk denizcisini coşkun tezahüratla bağrına basmıştır!.

Barbaros'un İstanbul'a bu ilk gelişini inceleyen bütün kaynaklar, o günkü merasimin ihtişamını anlata anlata bitirememişlerdir!. Halkın alkış tufanı arasında, maiyyetindeki onsekiz kaptanla karaya çıkan Barbaros'un o gün tertip ettiği alay, bu olayı inceleyen bütün eserlerde teferruatıyla yer almış, o muhteşem alay uzun yıllar unutulmamıştır!.

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA: Dünya denizcilik tarihinin en büyük ismi... Takriben 1466 yılında doğdu. Asıl ismi «Hızır» olup «Barbaros Hayreddin» diye şöhret buldu. Yakup adında bir Sipahinin oğludur ve «Hayrullah Efendi Tarihi»ne göre Balıkesirlidir. Ağabeyi Oruç - Reis'le denizcilik hayatına atılıp şöhret sahibi olmuş, Cezâyir'i zaptetmiş, 1533'de Kanunî'nin emriyle İstanbul'a gelip Osmanlı hizmetine girmiş, Kaptân-ı Deryâ olmuş ve on iki sene, iki ay, yirmi sekiz gün bu makamda kalıp burada sayılması sayfalar tutan mühim fütûhatın sahibi olmuştur. Pâdişahın emriyle yazdığı Hâtırat'ı denizcilik tarihimiz yönünden pek kıymetlidir. Seksen yaşlarında vefat eden şanlı denizcimizin türbesi Beşiktaş'dadır.

Unutulamayan bu muhteşem alayın en önünde altın ve gümüş ganimet eşyası taşıyan iki yüz seçme esir yer almış, bunları altın torbaları taşıyan ve muhtelif Avrupa milletlerinden esir alınan otuz asilzâde tâkip etmiş, kimi «Amiral», kimi «General» olan bu otuz asilzâdeden sonra gümüş torbalarını taşıyan iki yüz genç köle ile boyunlarında kıymetli gerdanlıklar parlayan, omuzlarında sırmalı kumaşlar bulunan iki yüz esir yürümüş, müteakiben ipekli kumaş denkleri taşıyan yüz deve ve altın zincirlerle bağlanmış çeşitli Afrika hayvanları geçmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa, o gün ikâmetine tahsis olunan At - Meydanındaki (şimdiki Sultanahmed meydanı) Kemankeş Ahmed Paşa'nın saray yavrusu konağına inmiş, maiyyetindekiler ise Tersâne'de misafir edilmişlerdir.

Barbaros Hayreddin Paşa, İstanbul'a gelişinin hemen ertesi günü, 28 Aralık 1533'de Kanunî Sultan Süleyman ta-

rafından kabul edilmiş ve bu münasebetle parlak bir merasim yapılmıştır. Bu merasime o sırada Haleb'de bulunan Vezir-i-a'zam dışındaki bütün ulemâ, vüzerâ ve umerâ iştirâk etmiştir.

Maiyyetindeki ünlü kaptanlarla Kanunî'nin huzuruna girip el öpen Barbaros, Pâdişah'ın büyük iltifatına mazhar olmuş, hil'atlerle taltif edilen şanlı Türk denizcisi, Cezâyir Sultanlığının anavatana ilhakını Kanunî'den rica etmiş ve o tarihten sonra Cezâyir bir Osmanlı eyâleti haline gelip başında yine Beylerbeyi payesiyle Barbaros Hayreddin Paşa bulunmuştur.

Kanunî o gün, İspanya seferine temasla Barbaros'a Andrea Doria'yı sormuş ve şu cevabı almıştır:

«— Her tarafta arıyorum. Ben yaklaştıkça o kaçıyor!..»

Barbaros Hayreddin Paşa bu şekilde huzura kabulünden sonra, üç dört gün daha İstanbul'da kalmış bilâhare Kanunî'nin emriyle Vezir-i-a'zamla görüşmek üzere Haleb'e gidip gelmiş ve gerekli hazırlıkların ikmalini müteâkib Barbaros, 1 Ağustos 1534 Cumartesi günü Donanma-yı Hümâyûn başında Tunus seferine çıkmıştır.

⁂

OSMANLI SARAYINDA KADINLAR SALTANATI!..

Muhtelif vesileyle kaydettiğimiz gibi, Devlet-i Aliyye'de inhitat, Kanunî Sultan Süleyman devrinde başlamış ve bu çöküntünün çeşitli tezahürlerinden biri de, kadınların kınalı parmaklarını devlet işlerine sokabilmeleri olmuştur!.

Yavuz Sultan Selim Hân'ın eşi ve Kanunî'nin anası Hafsa - Hatun'un vefatına dek saraydaki kadınlar kat'iyyen siyasî işlere karışmazlarken; Hafsa Valide - Sultan'ın 19 Mart 1534 Perşembe günkü vefatından sonra Kanunî'nin gözdesi Hurrem Sultan, Harem-i Hümâyûnda hâkimiyyet tesisine muvaffak olmuş ve zamanla bu hâkimiyyetini pek ilerilere

götürerek nice mel'anetle saraydaki kadınlar saltanatının kurucusu olmuştur!.

Kapkara şahsiyyetine aşağıda temas edeceğimiz Hurrem Sultan'ın kurduğu bu, saraydaki kadınlar saltanatı, İkinci Selim (Sarı Selim)in karısı ve Üçüncü Murad'ın anası Nûr - Banû Sultan'la devam etmiş; Nûr - Bânû Sultan'ı ise Üçüncü Mehmed'in anası Safiye Sultan, Birinci Ahmed'in karısı Mahpeyker - Kösem Sultan, Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed)in anası Turhan Hatice Sultan takip etmiş ve bunlar arasında —diğerlerine nisbeten— devlete en az zararı dokunan Turhan Hatice Sultan olmuştur.

Hafsa Valide - Sultan'ın vefatı, Kanunî'nin saltanatının ondördüncü yılına rastlar. Kanunî o günlerde otuz dokuz yaşındadır ve Mustafa, Mehmed, Cihangir, Selim, Bâyezid adlı beş erkek evlâd ile Mihrimah isminde bir kız çocuğuna sahiptir. Bu altı evlâd arasında yalnız Şehzâde Mustafa, Kanunî'nin ilk gözdesi Gülbahar - Hatun'dan; diğerleri ise Hurrem Sultan'dan doğmuşlardır.

Kanunî Sultan Süleyman'a böyle birbiri peşi sıra beş evlâd veren Hurrem Sultan, Batıda «Roxelane» diye anılır. Kendisi aslen Polonyalı/Leh olup, Rutenya şehrinde doğmuştur. Bir piskoposun kızıdır. Kırım Türklerinin Dniester üzerine yaptıkları bir akında esir edilmiştir. Takriben 1506 yılında doğmuş (ki bu durumda Kanunî'den onbir yaş küçüktür) ve dokuz yaşında esir alınıp birkaç yıl Kırım sarayında tahsil ve terbiye gördükten sonra İstanbu'la gönderilmiştir.

Harem-i Hümâyûn'da «Hurrem» adını alan ve cülûsunun ilk aylarında Kanunî'ye takdim edilen bu kadın, Hafsa Valide - Sultan'ın vefatına kadar siyasî işlere karışamamış, Hafsa - Hatun'un oğlu üzerindeki büyük nüfuzu Hurrem Sultan'ın mel'anetlerine mâni olmuş ve —yukarıda kaydettiğimiz gibi— Hafsa Valide - Sultan'ın vefatını müteâkib Hurrem Sultan marifetiyle Osmanlı Sarayında kadınlar saltanatı başlamıştır!.

Hurrem Sultan'ın gayesi, Fâtih'in, Yavuz'un yadigârı

Muhteşem İmparatorluğumuz başına Kanunî'nin ölümünü müteâkib kendi oğullarından birini geçirmek ve böylece mel'anetlerini yürütebilmekti!. Bu gaye uğruna Kanunî'nin ilk gözdesi Gülbahar Hatun'u, oğlu Veliahd - Şehzâde Mustafa'nın 1541'lerde Sancak Beyi (Vali) bulunduğu Manisa'ya göndertmiş ve türlü entrika ile yegâne kızı Mihrimah Sultan'ı Hırvat Rüstem Paşa'ya verdirip, bu adamı kendisine dâmâd edindikten sonra, yine nice mel'anetle Hırvat Rüstem Paşa'yı Vezâret-i-uzma makamına getirtmiş ve mel'anetlerine bu dâmâd paşayı âlet etmiştir!.

Kirli şahsiyyetine zaman zaman temas ettiğimiz Hırvat Rüstem Paşa, tarihimize **«vâzı'-ı irtişâ»** ve **«mûcid-i bünyan-ı rüşvet»** ünvanlariyle geçmiş ve Kanunî'nin yiğid evlâdı Veliahd - Şehzâde Mustafa'nın katlini Hurrem Sultan'ın emriyle bu Rüstem Paşa hazırlamıştır!. Daha evvel bütün teferruatiyle incelediğimiz Velihad - Şehzâde Mustafa'nın katlini (12) müteakip Kanunî'nin gayretiyle linç edilmekten kurtulan Hırvat Rüstem Paşa, Vezâret-i-uzmâ makamından uzaklaştırılmış, fakat ne kadar acıdır ki, bu adam iki yıl sonra yine Hurrem Sultan'ın mel'anetiyle ikinci defa Vezir-i-a'zam olabilmiş ve Hurrem Sultan dâmâdını Vezâret-i-uzmâ makamına getirebilmek için Tımışvar fâtihi meşhur Kara Ahmed Paşa'nın başını yemiştir!.

Hurrem Sultan mel'anetlerinde yalnız dâmâdı Hırvat Rüstem Paşa'yı değil kızı Mihrimah Sultan'ı da kullanmış ve 1558 yılındaki ölümüne kadar bir çeyrek asra yakın her arzusunu Kanunî'ye kabul ettirmesini bilmiştir!. Kanunî'nin böylece kadınların devlet işlerine müdahalelerine göz yumması Devlet-i Âliyye'de inhâtatı kolaylaştırmış ve Lehistan Kralına gönderdiği mektuplarda, Kral'a «kardeşim» diye hitap edecek derecede Osmanlı olan (!!!) Hurrem Sul-

(12) Tarihimize bir millî facia olarak geçen Şehzade - Veliahd Mustafa'nın alçakça bir tertiple katli hakkında geniş bilgi için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 3'cü cild.

tan'ın her isteğinin Kanunî tarafından kabul edilmesi, Avrupalının «Muhteşem Süleyman» diye andığı Kanunî'nin ihtişamına gölge düşürmüştür!.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde Hurrem Sultan eliyle kurulan saraydaki kadınlar saltanatı İkinci Selim devrinde, bir Yahudi dönmesi olan Nûr - Bânû Sultan'la devam etmiş ve Yahudinin Saraya hulûlünü bu kadın sağlamıştır. İkinci Selim devrinin meşhur serserisi Salamon oğlu Yasef Nassi, Nûr - Bânû Sultan sayesinde saraya devama başlamış ve iddia edildiğine göre banka açacak derecede zengin olan bu serseri, Nakşa Dukalığını elde etmiş, daha sonraları da Sarayın malî işlerini ele geçirmeğe muvaffak olmuştur!.

Nûr - Bânû Sultan'ın Harem'de tesisine muvaffak olduğu kadınlar partisine Sokullu Mehmed Paşa'nın karısı Esmâ - Hân Sultan da katılmış ve Sokullu, bir taraftan Yeniçeri Ocağı'na, diğer taraftan karısının da dahil olduğu bu kadınlar partisine dayanarak saltanat sürebilmiştir!. Bu kadınlar partisi, İkinci Selim ve Üçüncü Murad'ın saltanatının ilk yıllarında öylesine nüfuz sahibidir ki, Üçüncü Murad, Sokullu'yu hiç sevmediği halde, kadınlar partisinin mel'anetlerinden çekinerek Sokullu'yu azl' edemeyip onu başka birine öldürterek, Sokullu Mehmed Paşa denilen «Devleştirilmiş Cüce»nin saltanatına son vermiştir. (13).

Nûr - Bânû Sultan, hâkimiyyetini kocası İkinci Selim devrinde olduğu gibi, oğlu Üçüncü Murad'ın saltanatı yıllarında da Valide - Sultan olarak yürütmek istemişse de, bu hâkimiyyete Üçüncü Murad'ın karısı Safiye Sultan karşı çıkmış ve Valide Sultan'la gelini arasında başlayan bu rekabet yıllarboyu devam edip, neticede Safiye Sultan'ın zaferiyle neticelenmiştir.

---

(13) Sokullu Mehmed Paşa'nın şahsiyeti için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1 ve 2'ci cildler.

Safiye Sultan Venedikli olup, Baffo âilesine mensuptur. Babasının Korfu valiliği sırasında korsanlar tarafından esir edilip saraya takdim edilen bu Venedikli, Şehzâde Murad'a verilmiş ve kocasının cülûsuna müteâkip Nûr - Bânû Valide - Sultan'ın Harem-i Hümâyûn'daki hâkimiyyetini kırarak, kocasının ve oğlu Üçüncü Mehmed'in saltanatı boyunca nice karanlık işlerde boy göstermiştir!..

Yahudinin saraya hulûlünü temin eden Nûr - Bânû Sultan'ın saray dışındaki işlerinde kullandığı Esther Kira adlı Yahudi karısı, bilâhare Safiye Sultan'ın yıldızının parlaması üzerine onun emrine girmiş ve o devirde Yahudinin malî meselelerdeki kirli işleri hadd safhayı bulmuştur!. Haremdeki kadınlar saltanatından kuvvet alan ve bu kuvvetle siyasî işlere burunlarını sokup bu yolda rüşvet almasını da beceren Yahudiler arasında Eshter Kira servet sahibi olmuş, mel'anetini pek ilerilere götürüp devletin parasıyle oynayacak derecede cür'etini arttıran bu «Yahudiyye-i âcuze» İstanbul gümrüğü iltizamını alıp kalp akçe vermiş, neticede bu kalp para Sipahiler eline geçince 1 Nisan 1600 Cumartesi günü asker tarafından linç edilmiştir!. Bu Esther Kira adlı Yahudi karısının mel'anetlerini yürütebilmek için gûyâ Müslüman olup, Fatma adını alması tarihimizin ibretâmiz olaylarından biridir!.

Safiye Sultan'ın kocası Üçüncü Murad ve oğlu Üçüncü Mehmed devirlerindeki hâkimiyyeti, Hurrem Sultan'ın saltanatını gölgede bırakmış ve saraydaki kadınlar saltanatı, daha sonraki yıllarda Sultan Birinci Ahmed'in karısı Mâhpeyker Kösem Sultan'la devam edip bu kadının pek kanlı ve karanlık işleri Devlet-i Aliyye'ye çok pahalıya mal olmuştur!.

Kocası Birinci Ahmed, oğulları Dördüncü Murad ve Sultan İbrahim'le torunu Dördüncü Mehmed devirlerinde elli yıla yakın, kınalı parmaklarını devlet işlerine sokmasını becerebilen bu Mâhpeyker Kösem Sultan, bir Rum papazının kızıdır. Adının Anastasya veya Nasya olduğundan bahsedilen bu Rum kızı, küçük yaşta yetim kalıp Bosna

Beylerbeyi tarafından Saraya takdim edilmiş, Haremdeki tahsil ve terbiyesini müteâkib, Üçüncü Mehmed'in oğlu Birinci Ahmed'e hasekî olmuş ve Birinci Ahmed'in 21 Aralık 1603 Pazar günkü cülûsundan hemen yirmi gün sonra Venedikli Safiye - Sultan'ın Topkapı Sarayı'ndan şimdiki Üniversite Merkez binasının bulunduğu yerdeki Eski - Saray'a naklini (ki saltanat değişikliklerinde bu nakil âdettir) müteâkib Harem-i Hümâyûna hâkim olmuş, böylece Safiye Valide - Sultan'ın mel'anetleri son bulurken, Kösem Sultan'ın korkunç icraatı başlamıştır!.

Mâhpeyker Kösem Sultan'ın korkunç icraatı üzerinde dikkatle durulmalı, bu Rum dönmesi kadının Saraydaki hâkimiyyetiyle devlet işlerine müdahalesinin nelere mal olduğu iyice tedkik edilmelidir. Gerçek tarih tedkik edildiğinde görülecektir ki, Sultan Birinci Ahmed'in vefatında Yeniçeri zorbalarına dayanarak kanun-ı kadîme mugayir bir bid'at ile veraset usulünü değiştirip, şer'an saltanat ve hilâfeti caiz olmayan Birinci Mustafa'yı tahta çıkartan bu Kösem Sultan'dır!. Bilâhare aklî muvazenesizliği dolayısıyle hal' edilen Birinci Mustafa'nın yerine İkinci Osman (Genç Osman) hakkı olan saltanatı elde etmişse de, Genç Osman, Kösem Sultan'dan değil, Mâhfirûze Sultan'dan doğduğundan, Kösem Sultan, kendi oğullarından Dördüncü Murad'a taht yolunu açabilmek için nice oyunlarla Genç Osman'ın başını yemiş, tarihimize **«Hâile-i Osmaniyye»** diye geçen meşhur vak'a ile Genç Osman'ın katlini gerçekleştirmiştir!.

Genç Osman'ın şehâdetini müteâkib yine Yeniçeri zorbaları marifetiyle Birinci Mustafa'yı ikinci defa tahta çıkartan, böylece oğlu Dördüncü Murad'ın cülûsu için vakit kazanan Kösem Sultan, 10 Eylül 1623'de Dördüncü Murad'ın tahta çıkmasiyle Valide - Sultan pâyesini kazanıp saltanat nâibesi olmuştur!. Sultan Dördüncü Murad Hân'ın saltanatının ilk sekiz sene, sekiz ay, yirmi sekiz günü, anası Kösem Sultan'ın saltanat nâibeliğiyle geçmiş ve bu müddet içinde Devlet-i Aliyye'nin işleri Kösem Sultan'la avanesi

elinde kalmıştır!. 1632 yılının 11 Mart Cuma günü patlak veren bir isyânı bastıran Dördüncü Murad, bu tarihte anasının vesayetinden de kurtulmuş ve Sultan Dördüncü Murad Hân, tarihimizdeki mühim ve kıymetli icraatını saltanatının bu ikinci devresinde gerçekleştirmiştir!.

Dördüncü Murad'ın vefatını müteâkib, Sultan İbrahim tahta çıkmış ve Kösem Sultan bu oğlunun saltanatında tekrar siyaset sahasına atılarak mel'anetlerini devam ettirmiştir!. Tarihimize yanlış olarak «deli» diye geçen (14) Sultan İbrahim'in sekizbuçuk sene kadar devam eden saltanatında devlet idaresine hâkim olan Kösem Sultan, bu oğlunun hal'i ile torunu Dördüncü Mehmed'in cülûsunda da rol oynamış ve yedi yaşının içinde tahta çıkan torunu devrinde de saltanat nâibeliği yapmıştır. Ancak, Dördüncü Mehmed devrinde Pâdişahın anası Turhan Hatice Sultan'la Kösem Sultan arasındaki mücadele Turhan Hatice Sultan'ın galibiyetiyle neticelenmiş ve mel'anetleri başlı başına bir tedkik mevzuu olan Kösem Sultan, 1651 yılının 2/3 Eylül Cumartesi/Pazar gecesi, Turhan Hatice Sultan'ın taraftarlarından Baş-Lala Uzun Süleyman Ağa tarafından bir perde ipiyle boğulmuş, böylece Kösem Sultan'ın ve onun dayandığı Yeniçeri zorbalarının hâkimiyyeti sona ermiştir.!

Kösem Sultan'ın öldürülmesinden sonra Turhan Hatice Sultan saltanat nâibesi olmuştur. Ki, baştarafta kaydettiğimiz gibi, bu Valide - Sultan'ın devlete zararı —diğerlerine nisbeten— daha azdır.

Osmanlı Sarayındaki kadınlar saltanatının kurucusu Hurrem Sultan, onu takip eden Nûr - Bânû Sultan, Safiye Sultan, Mâhpeyker Kösem Sultan gibi kadınlar, nice mel'anetleriyle Devlet-i Aliyye'nin inhitâtını kolaylaştırmışlar, fakat bu mel'anetleri yanı sıra bâzı hayrat da bırakmışlardır. Bu kadınların yaptırdıkları cami, medrese, çeşme, dâ-

(14) Sultan İbrahim'e yakıştırılan «deli» ünvanının ne derece yanlış olduğu hakkında bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın 3 ve 5'ci cildler.

rü'ş-şifa, hamam vesaire gibi hayratın mühim bir kısmı bugün ayaktadır. Ancak, bunlara aldanmamalı, kınalı parmaklarını devlet işlerine sokan bu kadınların bütün hatâ ve sevablarının muhasebesi yapılarak hükme varılmalıdır!.

*
**

DÜZMECE MUSTAFA GAAİLESİ

Kanunî Sultan Süleyman devrinin dahilî gaailelerinden biri olan ve Kanuni'nin Nahcuvân Seferi esnasında Rumeli'de patlak veren Düzmece Mustafa isyânı, Veliahd - Şehzâde Mustafa'ya çok benzediği rivayet edilen «bir şahs-ı meçhûl-ün neseb»in, Şehzâdenin idâmından istifade ile Devlet-i Aliyye'ye baş kaldırmasıdır.

Tarihimizin fecî olaylarından biri olan Veliahd - Şehzâde Mustafa'nın katli, Kanunî'nin Nahcûvan seferinde, Konya Ereğlisi civarındaki Aktepe/Ak - öyük'de cereyan etmiş ve bilindiği gibi, bu millî facia, Hurrem Sultan'la «Kehle-i İkbal» ünvanlı Hırvat Rüstem Paşa tarafından sahneye konulmuştur.

Daha evvel teferruatıyla incelediğimiz bu millî fâciayı bugün hulâseten bir daha kaydedelim: Kanunî Sultan Süleyman'ın sekiz oğlundan Murad, Mahmud ve Abdullah küçük yaşta ölmüş, sağ kalan beş oğlundan Şehzâde Mehmed 1543 yılında, ecel-i mev'udla vefat etmiş, diğer oğulları: Mustafa, Selim, Bâyezid ve Cihangir ile yegâne kızı Mihrimah Sultan arasında, Şehzâde Mustafa, her haliyle temayüz edip, kendisini muhitine ve bilhassa askere pek sevdirmiştir. Ancak, bu şehzâdelerin cümlesi Hurrem Sultan'dan doğduğu halde, aynı zamanda Veliahd olan Şehzâde Mustafa, Gülbahar Hatun'dan doğmuş ve işte bu hal, o kıymetli Şehzâdenin başını yemiştir!.

Hurrem Sultan, Veliahd - Şehzâde Mustafa'nın yok edilerek taht yolunu kendi oğullarından birine açılmasını te'min gayesiyle yürüttüğü mücadelede, nice melanetle Ka-

Mustafa'nın ordu içinde ne derece sevildiğini tesbit bakımından mühimdir!.

Bu arada «Simavna Kadısı-oğlu Şeyd Bedreddin» isyânından arda kalanlarla da işbirliği yapan Düzmece Mustafa, Peçevî'nin tâbiriyle: **«Simavni sûfîler»**den mükemmelen istifade ile Tuna boylarında saltanatını ilân ederek «Uyu! - Doğca» adında birini vezir tayin etmiş, ayrıca gaafil iki softaya da Kadı - askerlik vermiştir!.

Hızla gelişen Düzmece Mustafa isyânına karşı ilk tedbirleri, o günlerde Rumeli muhafazasına me'mur edilip Edirne'de bulunan Şehzâde Bâyezid almış, bir taraftan Nahcuvân Seferinden dönen Kanunî'ye haber gönderirken; diğer taraftan da, Niğbolu Sancakbeyi Dulkadıroğlu Mehmed Hân'ı âsiler üzerine göndermiştir.

Kanunî, Düzmece Mustafa isyânını Amasya'dan İstanbul'a dönüşünde Bolu'da haber almış ve Pâdişahın gönderdiği kuvvet henüz Uğraş Köyü civarında iken, Dulkadıroğlu Mehmed Hân isyânı bastırmış, yakalanan Düzmece Mustafa, evvelâ Edirne'ye, sonra İstanbul'a gönderilip, 31 Temmuz 1555 Çarşamba günü idâm edilmiştir.

Avusturya Sefiri Auger Busbek'in iddiasına göre: Düzmece Mustafa isyânı, Şehzâde Bâyezid'in tertibidir!. Babasının Nahcuvân Seferi dolayısıyle Rumeli muhafazasına me'mur edilen ve Edirne'de bulunan Şehzâde Bâyezid, gûya böyle bir isyânın doğuracağı kargaşalıktan istifade ile tahtı ele geçirmek istemiş ve bu gaye uğruna Düzmece Mustafa ısyânını tertiplemiş!. Avusturya Sefirinin bu iddiasını, isyânı bastıran Şehzâde Bâyezid'in gayreti çürütmektedir.

Tarihimizde, Çelebi Sultan Mehmed'le İkinci Murad devirlerinde böyle «Düzmece» adı verilen iki vak'a daha vardır ki, bunlar da ayrı birer tedkik mevzuudur.

⁂

«MAKBÛL»UN MEL'ANETLERİNDEN BİRİ

Osmanlı tarihinin muktedir devlet adamlarından biri

olan Baş - Defterdar (Maliye Nâzırı) İskender Çelebi'nin idâmı, Kanunî Sultan Süleyman'ın «Irakâyn Seferi» diye anılan Altıncı Sefer-i Hümâyûnunda vuku bulmuş ve Baş - Defterdar'ın evvelâ azline, sonra da katline, «Makbûl» denilen İbrahim Paşa adlı ne idüğü belirsiz sebep olmuştur!.

Muhtelif vesileyle kaydettiğimiz gerçeği bugün bir daha tekrarlayalım ki: Kanunî Sultan Süleyman, büyük devlet adamı PİRÎ MEHMED PAŞA'yı istifa suretiyle zorla işbaşından uzaklaştırdıktan sonra, devletin en mühim makamı olan Vezâret-i uzmâ mevkiine o, Makbûl İbrahim Paşa denilen Pargalıyı getirmiş ve bu hareketiyle Kanunî, hâin vezirler saltanatını ihyâ etmiştir!.

İtalyan mı, Rum mu, Hırvat mı ne idüğü bilinmeyen İbrahim (Paşa), Müneccimbaşı tarihine göre, Pâdişahın ayaklarını yıkadığı suyu içecek derecede alçalarak kendisini bir anda Vezaret-i uzmâ makamında bulmuş ve Saray'a dâmâd olmasından (15) üstelik «Serâsker» ünvaniyle ordunun başına geçirilmesinden sonra kendisinde bir şeyler vehmederek kimseyi beğenmemeğe başlamıştır!. Başlamıştır amma, o yıllarda Baş - Defterdar olan İskender Çelebi, hem muktedir bir devlet adamıdır, hem de muazzam bir servet sâhibidir. Ve elbette, böyle bir zatın mevcudiyetine o «Makbûl» ünvanlı nevzuhur Pargalı'nm tahammülü yoktur.

Baş - Defterdar İskender Çelebi'nin ihtişamı bakınız, o devirde nerelere varmıştır... Osmanlı müverrihlerinden Gelibolulu Âli Çelebi diyor ki: **«Defterdâr-ı mezbûrun rütbe-i âliyyesi bir dereceye vardı ki, ol asırda Vezir-i-sânî olan Ayas Paşa, onun tumturâkına göre bir mîr-i-livâya döndü.»** Aynı mevzuda Peçevî ise şunları yazıyor: **«Az bir müddetde bir azîm-üz-şân Defterdâr-i âli-vekaar oldu ki, bu Devlet-i**

(15) Makbul İbrahim Paşa'nın dâmâd olmadığı hakkında Prof. Mükrimin Halil Yınanç ve Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın iddiaları için bkz: Hayat Tarih Mecmuası. Eylül 1966 sayısı.

Aliyye'de Defterdar ve Beylerbeğilerde değil, Vüzerây-ı izam'da dahi misli yoğundu.»

Baş - Defterdarın bu ihtişamını, İbrahim Paşa adlı Pargalı çekememiş ve bir anda «**Vezir-i-a'zam**», «**Serâsker**» ve «**Dâmâd**» olup, «**Makbûl**» diye anılmasına rağmen, İskender Çelebi karşısında ezilip kalmıştır!. Nasıl ezilmesin ki, nevzuhur Pargalı'nın sırmalı üsküflerle süslü köleleri sadece dört yüz kadar iken, İskender Çelebi'nin altınlar ve sırmalar içinde altı bin sekiz yüz kölesi vardır. Ayrıca bin iki yüz atlıdan mürekkep bir de maiyyet alayı bulunduğu söylenen Baş - Defterdar, bu servet ve ihtişamiyle «**Makbûl**» ünvanlı türediyi gölgede bırakmaktadır!.

İskender Çelebi ile Pargalı arasındaki ilk ihtilâf, Pâdişahın Irâkayn Seferi'nden evvel yola çıkarılan ordunun hazırlıkları sırasında başlamış ve Pargalı, Baş - Defterdarın bin iki yüz kişilik atlı maiyyet alayından yüz on kişinin kendisine bağışlanmasını istemişse de, İskender Çelebi, Vezir-i-a'zama sadece otuz kişi gönderivermiştir!. Bu şekilde başlayan ihtilâf bilâhare büyümüş ve Irâkayn Seferi dolayısıyle hem gerekli tedbirleri almak hem de Bitlis'i işgâl etmek vazifesiyle yola çıkarılan «Makbûl» ünvanlı Vezir-i-a'zam, bu sefer esnasında kendisine «**Serâsker Sultan**» ünvanını da yakıştırıvermiş, Pargalı türedinin bu küstahlığına ise İskender Çelebi karşı koyup, Vezir-i-a'zamın fermânını okuyan münadileri: «**Serâsker Sultan demeyin, Serâsker hazretleri deyin!**» ikazıyle susturmuştur!.

İskender Çelebi'nin bu haklı müdahalesini unutamayan ve öncü olarak gönderildiği Şark Seferi'nde ufak bir iki başarı yanısıra büyük kayıblara sebep olan Makbûl İbrahim Paşa, kendi gaflet ve beceriksizliğinden doğan bu büyük kayıbları, «Irâkayn Seferi»ne Serâsker Kethüdası olarak katılan İskender Çelebi üzerine yüklemesini bilmiş ve türlü tezviratla Kanunî'yi iğfal edip Baş - Defterdarın evvelâ azline, sonra da katline muvaffak olmuştur!.

İskender Çelebi, 1535 yılının 13 Mart Cumartesi günü,

Pargalının mel'anetiyle Bağdad'ın At-pazarı'nda idâm edilmiş, dillere destan olan muazzam serveti ise müsadere olunmuştur!. Makbûl ünvanlı İbrahim Paşa'nın şahsî garazına Pâdişahı âlet ederek Baş - Defterdarı öldürttüğü, bilâhare anlaşılmış ve İskender Çelebi'nin idâmından hemen bir yıl sonra 15 Mart 1536'da Pargalı da Topkapı Sarayı'nda boğdurularak ünvanları arasına bir de **«Maktûl»** ünvanı eklenivermiştir ki, «Makbûl»ün «Maktûl» olmasındaki en mühim sebeplerden biri İskender Çelebi'nin haksız olarak öldürtülmesidir!.

*
**

«KAVLİMİZ BÖYLE Mİ İDİ SULTANIM?.»

Şanlı Türk denizcisi Turgut Reis 1551 yılı baharında İstanbul'a gelerek huzura çıkmış ve devrin Pâdişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın iltifatına mazhar olmuştur.

Adı küffar diyarında korku ile anılan ünlü Türk denizcisine gösterilen rağbeti kıskanan ve onu, kardeşi Kapdân-ı Deryâ Sinan Paşa'ya rakip görüp, ileride Sinan Paşa'nın azl'edilerek o makama Turgut Reis'in getirilmesinden korkan şu, **«Kehle-i ikbâl»** namıyle maruf Vezir-i-a'zam Rüstem Paşa, hemen üçüncü derecede bir vazifeyle Turgut Reis'i Karlıeli (Preveze) Sancak - beyliğine tayin edip İstanbul'dan uzaklaştırmış, mütevazi Turgut Reis ise: **«İleride ikdam gösterip daha âli mertebelere yükseliriz»** diyerek bu tayini tabiî karşılayıp Karlıeli'ne gitmiştir.

Turgut Reis bu vazifede iken, o devrin deniz kaidelerini hiçe sayarak kendisini selâmlamayan bir Venedik gemisini yakalayıp batırmış ve Venedik Balyozunun (Elçisinin) bu meseleyle alâkalı şikâyetini fırsat bilen Hırvat Rüstem Paşa: **«Korsandan Sancak-beyi olmaz!»** deyip Turgut Reis'i cezalandırmaya teşebbüs etmiştir!. Saray entrikalarına aklı ermeyen merd deryâ adamı, aleyhine çevrilen do-

ları haber alınca, Sancak-beyliğini bırakıp bir korsan gibi denizlere açılmış ve bu hâdise kısa zamanda Kanunî tarafından duyulmuştur.

Donanmay-ı Hümâyûn'un Trablusgarb fethine hazırlandığı o günlerde, Vezir-i-a'zamın, Turgut Reis'i âdeta zor-

Dünyanın en büyük amirallerinden biri olan TURGUT REİS'in bir İtalyan ressamı tarafından yapılan ve aslı Amerika müzelerinde olan bu meşhur resminin bir kopyası Deniz Müzemizdedir.

la isyana teşvik etmesi Kanunî'yi kızdırmış ve Vezir-i-a'zam tekdir olunurken; «kırlangıç» tâbir edilen hafif bir tekne yola çıkarılıp, Kanunî Sultan Süleyman tarafından Turgut Reis'e bir Kur'an-ı Kerîm ile altın işlemeli bir kılıç gönderilmiş ve Trablusgarb üzerine açılacak seferden bahisle, şayet bu ülkenin fethi müyesser olursa Beylerbeyliğinin kendisine verileceği va'd edilmiştir. Turgut Reis, Kanunî'nin bu iltifatı karşısında Hırvat Rüstem Paşa'nın mel'anetlerini bir tarafa atarak Sancak-beyliğine dönüp, tekrar devlet hizmetine girmiştir.

Trablusgarb fethine çıkan Donanmay-ı Hümâyûn 1551 yılı Temmuz ayının başlarında denize açılmış ve İstanbul'dan ayrılmadan evvel huzura kabul olunan Kapdân-ı Deryâ Sinan Paşa, Kanunî'den: **«Baka Sinan, zinhar Turgut'un sözünden taşra çıkma!. Onun tecrübesi ziyadedir. Bakalım beraberce nasıl hizmet edersiz»** emrini almıştır.

Turgut Reis, Donanmay-ı Hümâyûna Akdeniz'de katılmış ve Vezir-i-a'zamın kardeşi Sinan Paşa ile karşılaştığında geçmiş hâdiselere hiç temas etmemek büyüklüğünü göstermiştir!. Malta Adası'nın bombardıman edilmesinden ve Gozzo Adası'nın tahrib ile yağmasından sonra Trablusgarb'a yelken açılıp Murad Ağa idaresindeki Tacûra mevkiine asker çıkarılmış ve Sinan Paşa karadan, Turgut Reis ise denizden Trablusgarb üzerine hücumla 15 Ağustos 1551 Cumartesi günü Trablusgarb fethedilmiştir.

Bu savaşta Turgut Reis'in mühim hizmeti görülmüş, deryâ savaşını çok iyi bilen şanlı Türk denizcisi gerek harekâtın idaresinde, gerek kaleyi inatla müdafaa eden muhafızların imhâsında feragatle çalışmıştır!. İleri hatlara dalıp askerle birlikte kılıç sallayan, «haydi yiğitlerim, koman leventlerim!» nârasiyle askeri coşturan Turgut Reis idi. Ve feth olunan Trablusgarb'ın Beylerbeyliği onun hakkıydı. Esasen Pâdişah da bunu vaad etmişti. Fakat Vezir i-a'zam Hırvat Rüstem Paşa, bu işe de burnunu sokmuş ve Kanunî'ye: «Efendimiz, kendisi ben dışarılarda büyüdüm,

diyor. Dergâh-ı muallânız hizmetinde bulunmak istemiyor» diyerek uydurduğu bu yalanla Trablusgarb Beylerbeyliğine Tacûra Beyi Murad Ağa'nın tayinini te'min etmiştir!

Hırvat Rüstem Paşa'nın —Pâdişahın kat'i va'dine rağmen— yalanla dolanla yaptığı bu tayin Turgut Reis'i fazlasıyle müteessir etmişse de, merd deryâ adamı susup, hizmete devam etmesini bilmiştir!. Ancak, bir müddet sonra Murad Ağa'nın ölümüyle açılan Beylerbeyliğine, Rüstem Paşa'nın yeni bir oyunla yine kendi adamlarından birini getirmeye çalıştığını duyduğunda Turgut Reis'in sabrı taşmış ve Edirne'de bulunan Kanunî Sultan Süleyman'la görüşmek üzere yola koyulmuştur.

Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Edirne'ye varan ve bir gezintiden dönmekte olan Pâdişahın önüne çıkarak, atının dizginlerine sarılıp:

«— **Kavlimiz böyle mi idi Sultanım?»** diyen **Turgut Reis'i** Kanunî tanımış ve hemen harekete geçen maiyyet erkânı ile muhafızlarını müdaheleden men'ederek sormuştur:

«— Kavlimiz neydi?.»

«— Trablusgarb Beylerbeyliğini kime ihsan ederdin Sultanım?.»

«— Doğru söylersin. Bize yanlış anlatılmış... Seni Beylerbeyi ettim, Paşa yaptım.»

Böylece **«Turgut Reis»**, **«Turgut Paşa»** olmuş ve şehâdetine kadar Trablusgarb Beylerbeyi ünvaniyle devlete hizmet etmiştir.

Evvelce «Beni Hafs» hânedânı elinde iken 1510 yılında İspanyollar tarafından zabtolunan Trablusgarb'a 15 Ağustos 1551'deki fetihle Müslüman - Türk hâkim olmuş ve Trablusgarb, 1911 yılında İttihatçılar tarafından İtalyanlara peşkeş çekilinceye kadar (16) üç yüz altmış sene Türk idaresinde kalmıştır.

*
**

(16) Bu fâcia için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'ci cild.

CERBE'DE KAZANILAN ZAFER!..

Türk denizciliğinin en şanlı menkıbelerinden biri olan Cerbe Zaferi, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatı ve Piyâle Paşa'nın Deryâ - Kapdânlığı yıllarına rastlar. Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirdiğimiz o devirde, bütün Haçlı âlemi ezelî Müslüman - Türk düşmanlığıyle ayaklanıp birleşmiş ve Papa'nın gayretiyle gerçekleşen bu ittifak, Trablusgarb Beylerbeyi Turgut Reis tarafından vaktinde öğrenilip İstanbul'a bildirilmiştir. Gelen bu haber üzerine Donanmay-ı Hümâyûn, Kanunî'nin emriyle sefer hazırlığına başlamış ve Sultan Süleyman o günlerde sık sık Haliç'e giderek yürütülen hazırlıklara bizzat nezaret etmiştir.

Nice hezîmet sonunda: **«Türkleri denizlerde mağlûb etmeğe imkân yoktur!»** hükmüne varan Haçh dünyası, bu kerre Papa'nın gayretiyle toplanan kuvveti görünce şımarmış ve Prezeve'deki korkunç mağlûbiyeti unutup: «Akdeniz'i Türklerden temizleyeceğiz!..» diye bir şeyler mırıldanmaya başlamıştır!. Bu hayal ile hazırlanan iki yüz gemilik Haçlı donanması, 1560 yılı Şubat ayında Akdeniz'e açılıp Mart başlarında Cerbe Adası önlerine gelmiş, on gün sonra da adayı ele geçirmeğe muvaffak olmuştur.

Cerbe, Trablusgarb'la Tunus arasında askerî bakımdan pek mühim bir adadır. Turgut Reis'in korsanlığı yıllarında sekiz gemi ile ele geçirdiği Cerbe Adası, Akdeniz hâkimiyyeti için mutlaka elde bulundurulması gereken bir üsdür!. Böylesine mühim olan Cerbe'yi ele geçirip Trablusgarb'a gözünü diken Haçlılar, adayı tahkimle meşgul iken; Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa (17), Kanunî Sultan Süleyman'ın:

---

(17) Kehle-i ikbâl Hırvat Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa 1550'den 1554 yılındaki ölümüne kadar dört yıl Deryâ kapdanlığı yapmış, onun ölümüyle Kapdân ı Deryâ olan Piyâle Paşa on dört sene bu makamda kalmış, mühim deniz savaşlarında başarı kazanmıştır. Ki bunlardan biri de Cerbe Zaferi'dir.

«— Barbaros Hayreddin Paşa, Preveze'de küffarı berbat ve perişan eylemişti. Dilerim ki, zaman-ı devletimde sana da böyle bir zafer müyesser ola!» temennisiyle 4 Nisan 1560 Perşembe günü, Barbaros'un Beşiktaş'daki türbesi önünde yapılan dinî ve askerî merasimî müteâkib Donanmay-ı Hümâyûn başında İstanbul'dan ayrılmış ve bu haber Avrupa'ya ulaştığı gün: **«Türkler Geliyor!.»** sözü Haçlılar'ın mâneviyatını bozup müdhiş bir paniğe sebep olmuş, «Akdeniz'i Türklerden temizleyeceğiz!. diye atıp tutanların bir kısmı firar ederken; bir kısmı da sahildeki toplara güvenip Türk donanmasını karaya yaklaştırmamanın çarelerini aramaya başlamışlardır!.

13 Mayıs 1560 Pazartesi günü akşama yakın Cerbe Adası sularına girip on iki mil açığa demirleyen Donanmay-ı Hümâyûn, hemen ertesi gün sabahın ilk ışıklariyle beraber ilerlemeğe başlamış ve merkezde Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'nın bulunduğu Türk donanmasının sağ kanadına meşhur Kurdoğlu Ahmed Reis, sol cenaha da Uluç Ali Reis (Kılıç Ali Paşa) kumanda etmişlerdir.

O gün, bir yarım-ay şeklinde Cerbe Adası üzerine ilerleyen Donanmay-ı Hümâyûn, ilk top düellosundan sonra ikiye ayrılarak ustalıklı bir manevra sonunda Haçlı kuvvetlerini darmadağın etmiş ve Prezeve'den sonra tarihin kaydettiği bu en büyük deniz savaşı muhteşem zaferimizle neticelenmiştir!.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Preveze Zaferi ile başlayan Akdeniz hâkimiyyeti, Piyâle Paşa'nın Cerbe Zaferiyle sağlamlaşmış ve meşhuuur Andrea Doria, bu korkunç hezimeti öğrendiği gün Kiliseye koşup pek çok gözyaşı dökmüş, bir müddet sonra da teessüründen ölmüştür!.

Haçlı donanmasının Cerbe önündeki bu feci mağlûbiyetinden sonra, küffar, kara ordusuyla kaleye kapanıp müdafaaya çekilmiş ve Trablusgarb Beylerbeyi Turgut Reis'in 28 Mayıs günü Donanmay-ı Hümâyûna katılmasını müteâkib başlayan Cerbe kalesi muhasarası tam altmış üç gün

devam etmiştir. «Don Alvaro de Sandi» kumandasındaki otuz bin kişilik düşman ordusu, on dört bini geçmeyen muhasara kuvvetimize kaledeki sağlam tahkimatla iki aydan fazla mukavemet etmişse de, gün be gün artan tazyikimiz karşısında Don Alvaro selâmeti firarda bulmuş ve bir sandalla İtalya'ya kaçarken yakalanan kumandanın esir edilmesinden sonra 30 Temmuz Salı günü yapılan umumî hücumda Cerbe kalesi fethedilip «Akdeniz'i Türklerden temizleyeceğiz!..» diyenlerin hayâlleri Akdeniz sularına gömülüp gitmiştir!.

Muhteşem tarihimiz, Cerbe'de kazanılan zafer misâli daha nice kahramanlıkla doludur!.

*
**

PÂDİŞAHIN ÖLÜM TEHLİKESİ GEÇİRDİĞİ SEL FELÂKETİ!.

20 Eylül 1563 Pazartesi günü İstanbul büyük bir sel âfetine uğramış ve devrin Pâdişahı Kanunî Sultan Süleyman o gün ölüm tehlikesi geçirmiştir!.

İstanbul'un manzarası büyük yangınlar ve zelzelelerle sık sık değişmiş, bu arada birkaç sel âfeti de şehirde geniş hasar yapmıştır. Feth-i Mübîn'den evvel, 407 ve 618 senelerinde yağan şiddetli yağmur İstanbul'da hayatı günlerce felce uğratmış, 20 Ekim 887 günü ise ay tutulmuş ve altı saat devam eden bu ay tutulmasından sonra bardaktan boşanırcasına yağan sürekli yağmur esnasındaki müdhiş gök gürlemeleri şehirde umumî bir korku ve heyecan meydana getirip düşen yıldırımlardan yedi kişi ölmüştür. Yine fetihten evvel, 1034 yılının 14 Nisan Pazar günü öğleden sonra yağan şiddetli dolu tesiriyle ağaçlar kırılmış ve o gece bir yıldız o kadar parlak görülmüştür ki, halk, güneşin doğduğu zannına kapılmıştır!.

1283 yılı Mayıs ayında şehre kan renginde yağmur yağmış, 1297 Ağustosunda yirmi dört saat devam eden yağmur şehri bir göl haline getirip, akan selin tesiriyle denizin rengi dahi değişmiştir. 1309 yılı Mart ayında vuku bulan büyük zelzeleden hemen sonra başlayan şiddetli yağmur ve fırtına ise, şehirde geniş hasar yapmış, halk korku ve heyecandan nereye sığınacağını bilememiştir.

Feth-i Mübîn-i müteâkib, İstanbul'da zaman zaman yağan şiddetli yağmurlar dolayısıyle yine birçok sel âfeti olmuş ve 1563 yılının 20 Eylül Pazartesi günü, gece ve gündüz aralıksız yağan şiddetli yağmur, şehirde misli görülmemiş hasara sebep olmuştur!. O gün taşan Halkalı Deresi, Edirnekapı ve Topkapı arasındaki sûrların üstünden aşarak şehre girmiş, sayısız insan, hayvan, ağaç ve bina sel önünde telef olmuş bu arada yeni yapılan su kemerlerinin gözleri tıkanıp suların tazyikiyle kemerler yıkılmış ve bu hâdise, felâket üstüne felâket olmuştur!. Ayrıca, Kâğıthane Deresi de taşmış ve Eyüb tarafları tamamen sel altında kalıp Eyüb Sultan Türbesi'nde suyun yüksekliği bir arşını geçmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devrinde vuku bulan bu müdhiş yağmur ve sel âfeti esnasında yetmiş dört binaya yıldırım düşmüş ve şehrin mühim bir kısmını kaplayan sular ancak bir hafta sonra çekilmeye başlamıştır!.

Hammer'in, on ikinci asırdan on altıncı asra kadar tarihin kaydettiği en büyük sel âfeti dediği bu felâket gününde Kanuni, Yeşilköy civarında ava çıkmış olduğundan, şiddetli yağmurun başlamasiyle evvelâ, Baş-Defterdar İskender Çelebi'nin sarayına iltică etmiş, bilâhare bu saray da su altında kalınca, bir odanın musandırasına çıkarılmak suretiyle boğulmaktan kurtarılmıştır!.

Kanunî Sultan Süleyman'ın, sarayına iltică etmek suretiyle ölümden kurtulduğu bu Baş-Defterdar İskender Çelebi, şu «Makbûl» ünvaniyle anılagelen ne idüğü belirsiz

Vezir-i-a'zam İbrahim Paşa'nın tevziratıyle Bağdad'ın Atpazarında asılarak idâm edilen meşhur İskender Çelebi'dir!. Bu Baş-Defterdar'ın kölelerinden yedisi bilâhare Vezir-i-a'zam olmuşlardır ki, devleştirilmiş cüceler zincirinin mühim halkalarından biri olan Sokullu Mehmed Paşa bunlardan biridir!.

İskender Çelebi'nin idâmına daha evvel temas ettiğimizden, bu mevzu üzerinde durmadan şu kadarını kaydedelim ki: Kanunî Sultan Süleyman, Vezir-i-a'zamının tevziratına uyup haksız yere idâm ettirdiği İskender Çelebi'nin sarayına iltica edip garib bir tecelli ile o günkü felâketten kurtulabilmiş ve harab olan İstanbul'la civarının ihyâsı için yarım milyon altın tahsis ederek inşaat işlerine Mimar Koca Sinan'ı me'mur eylemiştir ki, meşhur Çekmece Köprüsü bu âfetten sonra inşa olunmuştur.

⁂

ÇÖKÜNTÜ DEVRİNDE İBRETÂMİZ BİR OLAY

Budapeşte - Viyana yolu üzerinde bulunan Almanların «Raab», Macarların «Guör» adını verdikleri mühim kale, Osmanlı menbalarında «Yanık» diye anılır. Kanunî Sultan Süleyman, Viyana Seferi'nde bu kale civarından geçerken şehir halkı itâat arzına gelmemiş, bu sebeple atılan ihtar topu ile varoşu yıkılan şehir, o tarihten sonra «Yanık» diye anılagelmiştir.

Yanık - Kale, Sultan Üçüncü Murad devrinde elli bir günlük bir muhasaradan sonra 27 Eylül 1594 Salı günü fetholunmuş ve resmî Avusturya vesîkalarına göre, iki yüz doksan adet top, iki yüz kantar barut, iki yüz kantar kurşun, yirmi bin arşın lâğım fitili ve muhtelif büyüklükte sekiz bin üç yüz top güllesini bize bırakıp kaçan kale mu-

hafızı Kont Hardek bilâhare ihânetle itham edilerek idâm olunmuştur.

Viyana'ya doksan kilometre uzaklıktaki bu mühim kale, fethi müteâkib bir eyâlet merkezi haline getirilmiş, idarî teşkilât yapılmış ve on bine yakın muhafız orada bırakılarak Beylerbeyliğine, İskenderiye Sancak-beyi Osman Paşa getirilmiştir.

Yanık - Kale, üç sene, altı ay, iki gün hâkimiyyetimiz altında kalıp, 1598 yılının 29 Mart Pazar günü düşman eline geçmiştir!. Sultan Üçüncü Mehmed devrinde hudud boylarında hüküm süren keşmekeş, Yanık - Kale'ye de, sirayet etmiş ve o yıllarda Yanık - Kale; Yahya adında sefih, sarhoş bir Yeniçeri Ağası elinde kalmıştır!.

Yanık Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın kahramanlığına ve faziletine rağmen, sarhoş Yeniçeri Ağası sefih yaşayışıyle asker üzerindeki nüfuzunu kaybetmiş, o günlerde kaleyi muhafazaya me'mur dört bine yakın askerin mühim bir kısmı, Yeniçeri Ağasının sarhoşluğundan istifade ile kale dışına çıkıp civar kasabalara yerleşmiş, hattâ bunlar arasında evlenip çoluk çocuk sahibi olanlar dahi görülmüştür!.

Yanık - Kale'nin Türkler eline geçmesini bir türlü hazmedemeyen düşman, kale dahilindeki bu başıbozukluğu haber alıp harekete geçmiş, ancak Yanık'ın fethindeki ağır mağlûbiyetin acısıyla hile yoluna tevessül ederek kaleye sahib olabilme çarelerini aramış ve Yanık - Kale'nin yıllık ihtiyacı için her sene Belgrad'dan getirilen erzak, düşmanın işini kolaylaştırmıştır!. Bir gece sabaha karşı kale civarına pusu kuran düşman kumandanı Von Schwarzenberg ve yardımcısı General Palffy, iyi Türkçe konuşan Alman atlılarını Türk askeri kıyafetinde kale kapısına sürmüş, sarhoş kale muhafızları hendek üzerindeki müteharrik köprüyü kaldırmadıklarından kale kapısına kadar varan bu Alman askerleri nöbetçiye hitaben:

«— Zahire getirürdük, yolda düşman ulaşdı. Kaça kaça zor kurtulduk, kapıyı tizce açın. Tek bunda basılmayalım»

diye seslenip - Yanık Kale'nin kapısını açtırmışlardır!. Kapının açılmasiyle beraber pusudaki düşman askeri taarruza geçip içeri dalmış ve sarhoş kale muhafızlarının pek çoğunu imha etmişlerdir!.

Kalede askerî disiplin kalmadığından ve mevcut dört bin muhafızın çoğu kale dışında bulunduğundan düşman kolayca bir zafer (!) kazanmış, ancak kale Beylerbeyi Mahmud Paşa ile etrafındaki bin kadar asker bu beklenmedik taarruza metanetle karşı koymuşlardır!. Mahmud Paşa, iki elinde iki kılıçla şehid düşünceyedek dövüşmüş, burçların birindeki barut mahzenine iltică eden üç yüz askeri ise, hiçbir ümid kalmayınca barut mahzenini ateşleyip birçok düşman askeriyle birlikte berhâva olmuşlardır!.

Yeniçeri Ağası ile onun şımarttığı muhafızların sarhoşluğu sonunda Yanık - Kale elimizden çıkmış ve hile ile Yanık - Kale'yi zapta muvaffak olan düşmanın bu başarısı (!), bütün Hıristiyan âleminde büyük şenliklerle kutlanırken; Almanya İmparatoru İkinci Rodolphe, her tarafa âbide şeklinde sütunlar diktirmiştir!. Bu âbidelerden biri bugün hâlâ «Maria - Enzersdorf» da mevcuttur ve üzerinde şu cümle yazılıdır: **«Allah'a şükredin, Raab** (Yanık - Kale) **tekrar Hıristiyanların eline geçti»!.**

***

14 YAŞINDA TAHTA ÇIKIP 14 SENE SALTANAT SÜREN 14'cü PÂDİŞAH

Üçüncü Murad'ın torunu ve Üçüncü Mehmed'in oğlu olan Sultan Birinci Ahmed, 18 Nisan 1590 Çarşamba günü Manisa'da doğmuş ve tuhaftır, Osmanoğulları'nın ondördüncüsü olarak ondört yaşında tahta çıkan Birinci Ahmed, ondört senelik bir saltanattan sonra, yaşının iki ondört,

yâni, yirmi sekiz tuttuğu bir sırada, yine bir Çarşamba günü ölmüştür!.

Sultan Birinci Ahmed, çok genç yaşta hayata gözlerini yuman ilk Osmanlı Pâdişahıdır. O tarihe kadar hiçbir Osmanlı Pâdişahı bu kadar genç yaşta ölmemiştir. Küçük yaşta tahta çıkan, hattâ cülûsundan otuz üç gün sonra Topkapı Sarayı'nda sünnet edilen Birinci Ahmed'in ilk müsbet icraatı, meşhur Vedenikli Safiye Sultan'ı saraydan uzaklaştırmak olmuştur!. Üçüncü Mehmed'in anası olan ve kocası Üçüncü Murad'la oğlu Üçüncü Mehmed'in saltanatı yıllarında devlet idaresini, perde arkasındaki hâkimiyyetiyle elinde tutup nice karanlık işlerde boy gösteren Venedikli Safiye Sultan'ı, tahta çıkışından hemen yirmi beş gün sonra Topkapı Sarayı'ndan çıkarıp, şimdiki Üniversite merkez binasının bulunduğu mahaldeki Eski - Saray'a nakledebilen Birinci Ahmed, bu isabetli kararıyle Safiye Sultan'ın saltanatını yıkmış ve onun devlet işlerine müdahalesini önlemiştir!. (18).

Birinci Ahmed'in mühim icraatından bir diğeri de, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın «Kanunnâmesi»ne rağmen, kardeşi Mustafa (Birinci Mustafa)yı öldürtmemesidir. Birinci Ahmed'den sonra, Fâtih'den beri devam edegelen «Nizâm-ı Âlem» için kardeş katline cevaz veren meşhur madde işlememiş, böylece her yeni pâdişahın kardeş katli âdeti sona ermiştir.

Sultan Birinci Ahmed'in çocuk yaşına rağmen, devlet

---

(18) Tahta çıktığında çok isabetli bir iş olarak Üçüncü Mehmed'in anası Safiye Sultan'ı Topkapı Sarayından çıkarıp Eski - Saray'a göndererek saraydaki kadınlar saltanatını yıkan Birinci Ahmed'dir. Ancak, eşi Mâhpeyker Kösem - Sultan, Birinci Ahmed'in son yılları ile oğulları Dördüncü Murad, Sultan İbrahim ve torunu Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed) devirlerinde kınalı parmaklarını devlet işlerine batırmış ve böylece Birinci - Ahmed'in yıktığı saraydaki kadınlar saltanatını Kösem - Sultan ihya ederek yarım asra yakın mel'anetini sürdürüp devlete büyük zarar vermiştir!.

idaresinde gösterdiği başarı ile dindarlığı bütün eski kaynaklarda yer almış ve zekâca inkişaf etmiş bir şahsiyyet olan Birinci Ahmed'deki bu fevkalâde halin, bilâhare tahta çıkan oğulları İkinci Osman (Genç Osman)la Murad (Dördüncü Murad)da daha bariz bir hal aldığı bilhassa kaydedilmiştir.

Çok dindar olan, kat'iyyen içki içmeyen ve pek sade giyinen Birinci Ahmed, bütün Osmanlı ülkesine şâmil olmak üzere koyduğu içki yasağı ile de meşhurdur. «Emânet-i Hamr» denilen «İçki Eminliği»ni lâğveden ve «nice yüz yük akça» tutan içki vâridatından «zararına nazar idüp» vazgeçen Birinci Ahmed'in dindarlığı, koyduğu bu içki yasağı yanısıra, çeşitli tezahürleriyle bütün hayatında görülmüş ve Topkapı Sarayı'ndaki «Emânet-i Mukaddese» kendisine gösterildiğinde, Peygamberimiz Efendimizin «Kadem-i Şerif»ini bir müddet ta'zimle seyrettikten sonra, şu meşhur kıt'ayı söylemiştir:

«Nola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kademî pâkini ol Hazret-i Şâh-i Resülün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidür
Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün»

Kuvvetli bir şair olan Sultan Birinci Ahmed, şiirde «Bahti» mahlasını kullanmıştır ve bu kelime ebced hesabiyle Birinci Ahmed'in cülûs tarihi olan Hicrî; 1012 yılına tekabül etmektedir.

Mimarimiz şaheserlerinden olan Sultanahmet Camiini Birinci Ahmed yaptırmış ve genç pâdişah bu Caminin inşasına eteği ile toprak taşıyacak derecede ehemmiyet vermiştir!.

Birinci Ahmed, kuvvetli şahsiyyetine ve çeşitli meziyetlerine rağmen ecdâdının bizzat sefere çıkma an'anesini terketmiş, ancak ordularının zaferine duâcı olmuştur. Meselâ, İran ve Avusturya cephelerinde dövüşen Orduy-ı Hümâyûn için yazdığı şu kıt'a meşhurdur:

«İlâhî, cânibeyne salmuşum ben iki serdârı
Kerem kıl düşmanı kahreyle, mansûr eyle anlârı
Biri şol Çar - Yârî sevmiyen zâlimleri kırsun
Biri vârup helâk itsün senin emrünle küffârı»

22 Kasım 1617 Çarşamba günü, ateşli bir mide hastalığından vefat eden Birinci Ahmed, Sultanahmet Camii avlusuna defnedilmiştir.

⁂

«CELÂLÎ İSYÂNLARI» NEDİR, «CELÂLÎLER» KİMLERDİR?.

Sultan Birinci Ahmed devrinde, Derviş Mehmed Paşa'nın idâmını müteâkib sadâret makamına getirilen Kuyucu Murad Paşa, yalan söyleyen tarihin dilinde: Anadolu'daki «Celâlî İsyânları»nı bastırıp «Celâlîler»i temizlemeği başarabilen büyük adamdır!!!.

«Celâlî isyânları» nedir ve «Celâlîler» kimlerdir?.. Evvelâ bu suali cevablandırarak girişilen tenkil hareketinin içyüzünü aydınlatmaya çalışalım: Yavuz Sultan Selim Hân'ın saltanatının sonlarında, Anadolu'da Turhal civarında Bozoklu Şeyh Celâl adında biri ortaya çıkar. Bir mağarada, gûya i'tikâf hayatı yaşayan bu adam, etrafındakilerden büyük alâka görür!. Bâzı cahil kimseler, mağarada ibâdetle meşgûl olduğuna inandıkları bu Şeyh Celâl'de birşeyler vehmederler ve bu vehimle Şeyh Celâl'in etrafındaki halka, gün be gün genişleyerek günün birinde Bozoklu Şeyh Celâl kendisini «Mehdî» ilân ediverir!. Kısa zamanda, yirmi bine yakın süvari ve piyadeden mürekkep bir kuvvete sahib olan ve etrafındakilerce «Şâh - Velî» diye anılan Bozoklu Celâl, emrindeki kuvvetle civar köy, kasaba ve şehirleri işgâle başlar ve bu arada öylesine nüfuz sahibi olur ki, bâzı beylerle memurlar dahi ona iltihak ederler!. Sür'atle

genişleyip Anadolu'nun tamamını tehdide başlayan Şeyh Celâl isyânının tenkiline, Rumeli Beylerbeyi Ferhad Paşa ile Dulkadır Beyi Şehsüvaroğlu Ali Bey me'mur edilirler.

Ferhad Paşa, İstanbul'dan, Şehsüvaroğlu Elbistan'dan âsiler üzerine yürürken; devlet kuvvetlerinin üzerine geldiğini gören Şeyh Celâl, selâmeti firarda bulup İran'a iltică gayesiyle Sivas taraflarına çekilirse de, yetişen Şehsüvaroğlu kuvvetleri onu Şarki - Karahisar civarında yakalar... Şeyh Celâl 1519 yılının Nisan ayında öldürülüp, kesik başı Yavuz Sultan Selim Hân'a gönderilir ve böylece tehlikeli bir hal alması muhtemel isyân bastırılır. Bastırılır ama, bu tarihten sonra Anadolu'daki her hareket **«Celâlî İsyânı»** ve âsiler de **«Celâlî»** adını alır!.

Kısaca izahına çalıştığımız bu vak'anın kahramanı Şeyh Celâl, kuvvetli bir ihtimalle, Şii'dir ve başlatılan isyân da bir Şiî hareketidir!. Birçok kaynak, bu ihtimal üzerinde ittifak etmiştir. Bâzı kaynaklara göre ise: Şeyh Celâl, cahil halkı tahrikle dünya saltanatı peşinde koşan bir açıkgözdür!. Şudur veya budur... Fakat herhalde, daha sonraki devirlerde Anadolu'da patlak veren hareketlerle bu, Şeyh Celâl isyânı arasında bir benzerlik yoktur!.

Şeyh Celâl, ya Şiîlik gayretiyle veya şahsî ihtirasları uğruna Devlet-i Aliyye'ye baş kaldırmıştır. Buna mukabil, daha sonraları vuku bulan ve yanlış olarak **«Celâlî İsyânı»** adını alan olayların hemen ekserisinde gaye, devletin varlığı ve bekâsını te'mindir!.. Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde Çandarlı Halil Paşa'nın azl' ve idâmını müteâkib Vezâret-i-uzmâ makamını ele geçiren hâin vezirler hâkimiyyetinin her tarafa yayıldığı bir devirde, Anadolu evlâdı, hâin vezirler hâkimiyyetine karşı kıyam etmiş ve ne yazık ki, bu hareketlere hep isyân gözü ile bakılıp, Şeyh Celâl'e izafeten «Celâlî İsyânı» denilmiş, devletin varlığı ve bekâsı uğruna baş koyanlar ise, şaşılacak bir gafletle «âsî» diye anılagelmişlerdir!.

Bu tesbit yanlıştır!. Anadolu evlâdının, hâin vezirler

hâkimiyyetine karşı giriştiği hareket «Milli Kıyam»dır ve bu hareketin Bozoklu Şeyh Celâl isyâniyle en ufak bir benzerliği yoktur!. Bu bakımdan, Anadolu'da patlak veren her harekete «Celâlî İsyânı» demek, ayaklananları «Celâlî» diye damgalamak, bu toprakların selâmeti uğruna mücadele edenlerin ruhlarını muazzeb eder. O ayaklanmaların her biri bütün teferruatiyle tedkik edilmeli, sebepleri araştırılmalı ve Anadolu evlâdının, devletin varlığı ve bekâsı için yürüttüğü mücadeleye **«Celâlî İsyânı»** değil, **«Millî Kıyam»** denilmelidir!.

*
**

«KANI BENÜM SULTAN OSMAN HÂNUMU NEYLEDÜNÜZ?.»

Tarihimizde «Genç Osman» diye anılan İkinci Osman, Sultan Birinci Ahmed'in oğludur. Amcası Birinci Mustafa'nın aklî muvazenesizliği dolayısıyle hal'ini müteâkib Osman oğullarının on altıncısı olarak on dört yaşında tahta çıkmış ve dört yıl, iki ay, yirmi sekiz günlük bir saltanattan sonra, on sekiz yaşında şehîd edilmiştir.

Sebep ve neticeleri ayrı bir makale ve hattâ kitab mevzuu olan «Genç Osman Vak'ası» tarihimize **«Hâile-i Osmaniyye»** olarak geçmiştir. 1622 yılının 19 Mayıs günü hal'edilip, ertesi gün Yedikule zindanlarında idâm olunan Genç Osman, 21 Mayıs Cumartesi günü hazîn bir merasimle babasının Sultanahmet Camii bahçesindeki türbesine defnedilmiş ve bu «Hâile i Osmaniyye» yalnız yurt içinde değil; bütün İslâm âleminde derin akisler uyandırıp kaatiller tel'in edilmiş, duyulan umumî teessürle muhtelif dillerde çeşitli mersiyeler yazılmıştır!.

«Genç Osman'ın bir askeri harekât sonunda evvelâ hal', sonra da katl'edilmesi memleketin her tarafında Yeniçerilerle Sipahilere karşı müdhiş bir düşmanlık uyandırmışsa da, İkinci Osman'ın katlinde askerin parmağı yoktur!. Genç

Osman'ın kaatili, Kara Davud adlı alçaktır!. Bu, Kara Davud denilen kaatil, Genç Osman'ın hal'ini müteâkib İkinci defa tahta çıkan —veya daha doğru bir tâbirle çıkarılan— Birinci Mustafa'nın cülûsunun hemen ertesi günü sadâret makamına getirilmiştir!. Hâin vezirler gürûhundandır!. Aynı zamanda Birinci Mustafa'nın eniştesi olan bu kaatil, daha evvel Rumeli Beylerbeyliğinde bulunmuş, Deryâ-Kapdânlığı yapmış ve Silistre Beylerbeyi iken Sadrâzam olmuştur!.

18 Mayıs 1622 Çarşamba günü patlak veren «Hâile-i Osmaniyye»nin ikinci gününde Genç Osman hal'edilmiş ve isyânın üçüncü günü Ağa-Kapısı'ndan Orta-Camie getirilen mahlû padişah İkinci Osman'ı, âsi asker:

«— Zinhar Sultan Osman'a kasd olunmaya, vücuduna zarar irişmeye, bir kılına hatâ geldüğüne rızâmız yoktur. Şimdilik Sultan Mustafa Hân pâdişahdır. Sultan Osman mahbus dursun; sonra nice iktizâ iderse öyle olsun!.» diyerek Sadrâzama teslim etmiş, Kara Davud adlı alçak ise, askerin bu sarih arzusuna ve ihtarına rağmen, daha Orta-Cami'de iken Genç Osman'ın işini bitirmeye kalkıp, Cebecibaşı Kara Mezak Çavuş'a verdiği emirle Genç Osman üzerine üç defa kemend attırmışsa da, mel'anetinde muvaffak olamamıştır!. Aynı gün yanında Yeniçeri Ağası ile Cebecibaşı ve Kelender/kilender-uğrusu denilen Subaşı kethüdası olduğu halde Genç Osman'ı türlü hakaretle Orta-Cami'den Yedikule'ye nakleden Kara Davud, burada on cellâdla Genç Osman'ı katl'eylemiş, evvelâ balta ile omuzu kırılan Sultan İkinci Osman yere düştüğü ân, Cebecibaşı'nın attığı kemendle boğulmuştur!.

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Kara Davud adlı alçağın bu korkunç cinayeti askere mal edilmiş ve halk arasında Yeniçerilerle Sipahilere karşı öylesine derin bir nefret ve düşmanlık uyandırmıştır ki, asker, halk arasında dolaşamaz olmuştur!. Bu durumda Kara Davud, nice tertiblerine rağmen makamını muhafaza edememiş ve o Pâdişah kaatilinin

Osmanoğulları'nın 16'cısı olarak 14 yaşında tahta çıkıp, 18 yaşında şehid edilen Sultan İkinci Osman/Genç Osman.

sadâreti yalnız yirmi dört gün sürmüştür!. Kara Davud'un işbaşından uzaklaştırılması, halkın, Genç Osman'ın kaatillerine karşı duyduğu nefret ve husûmeti ortadan kaldıramamış, aksine gün be gün artan bu müdhiş nefret ve hüsûmetle İkinci Osman'ın şehâdetinden hemen bir ay sonra, meçhûl bir halk kahramanı Genç Osman'ın intikamını almak gayesiyle Sipahilerin karşısına dikilivermiştir!. Şöyle ki:

Kara Davud adlı alçağın sadâret makamından azlini müteakib o makama Mere-Hüseyin Paşa denilen ve hiç Türkçe bilmeyen veya pek az bildiği rivayet edilen biri getirilmiştir!. Bu yeni sadrâzamın mevkiini tahkim gayesiyle askere verdiği parayı paylaşmak üzere 21 Haziran 1622 Salı günü Sultanahmet Camiine toplanan asker arasına dalan meçhûl bir halk kahramanı: **«— Kanı benüm Sultan Osman Hânumu neyledünüz?..»** narasiyle ilk hamlede üç Sipahiyi yaralayıp Mülâzımbaşı Yahya'yı öldürmüş, neye uğradığını bilemeyip şaşıran askerin beşini daha yaralamış ve yüzelli küsür askerle bir saatten fazla döğüşen bu yiğit, nihayet dışarıdan gelenlerin Sipahilere yardımıyla öldürülmüştür!.

Bugün maalesef adı dahi bilinmeyen bu kahramanın ölünceye kadar sürdürdüğü şerefli mücadeleyi böyle kısaca kaydettikten sonra, geçelim Genç Osman'ın kaatili Kara Davud'la avanesinin âkibetlerine...

Hâile-i Osmaniyye'den sonra şuurunu tamamen kaybeden Sultan Birinci Mustafa'nın, Topkapı Sarayı dehlizlerinde sağa sola koşup: **«Osman! gel beni bu bârdan halâs eyle!..»** diye feryad ettiği ve devlet idaresinin tamamen Vâlide Sultan elinde kaldığı o devirde Anadolu'da patlak veren en mühim olay: Abaza Paşa isyânıdır!. Genç Osman'ın intikamını almak ve Şehzâde Murad (Dördüncü Murad)ı tahta çıkarmak üzere ayaklanan Abaza Paşa'nın bu hareketi, birçok valilerle halkın tasvibine mazhar olmuş ve Abaza Paşa'nın isyânından sonra Sipahiler telâşa düşüp, Genç Osman'ın kaatillerini aramaya başlamışlardır!.

Hâile-i Osmaniyye'den yedi ay, on gün sonra ayaklanan

ve 31 Aralık 1622 Cumartesi günkü Dîvan toplantısı sırasında: «Taşrada Kuzât» (Kadılar) ve re'âyâ (halk) **bize «Kaatil-i Sultan» deyi tâ'nederler; elbette kim katl' ittiyse hakkından gelinsin!»** diye bağırıp çağıran Sipahiler, nihayet: **«Biz, Orta Cami'de emânet vermiş iken ne temessük ile katl' olundu?.»** sualiyle hesap sormaya başlayınca, askere, Sultan Mustafa'nın bir Hatt-ı Hümâyûnu okunmuştur. Valide Sultan tarafından yazdırılan bu Hatt-ı Hümâyûnda: **«Sultan Osman'ı ben katl' olunsun demedim, Davud Paşa öldürttü. Kaatiller kim ise haklarından gelünüp katl' olunsun!.»** deniliyordu

Sipahiler, bu Hatt-ı Hümâyûndan sonra **«Tiz kaatiller bulunsun!..»** nârasiyle şehre yayılmışlar ve evvelâ Cebecibaşı Kara Mezak Çavuş'u yakalayıp öldürmüşlerdir!. Kara Davud adlı alçak ise, Eyüp'de bir evin samanlığında yakalanmış ve yakalandığı gün nice oyunla idâmdan kurtulabilen bu Sadrâzam eskisi, bilâhare Yedikule'de boğdurulmuş, aynı gün Kelender - Uğrusu denilen câni de idâm edilmiş ve yine kaatillerden Budin Beylerbeyi Derviş Paşa ile Köstendil Sancakbeyi de aynı âkıbetten kurtulamamışlardır!.

«Kara Davud» adı tarihimizde kapkara bir lekedir ve «Genç Osman Fâciası» anıldığı müddetçe işbu alçak beddUâdan kurtulamayacaktır!.»

*
**

HÂFIZ AHMED PAŞA'NIN SADÂRETİ VE SONRASI

Hâfız Ahmed Paşa, Sultan Dördüncü Murad Hân devri sadrâzamlarındandır. Aslen Filibeli olan ve babasının müezzinliği dolayısıyle **«Müezzin-zâde»** diye anılan bu zat, Doğancı-başılıktan Kapdân-ı Deryâ olmuş ve bir yıl kadar bu makamda kaldıktan sonra Şam Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Kuvvetli bir şair ve münevver bir devlet adamı olan

Müezzin-zâde, bilâhare Diyarbekir Beylerbeyliğine getirilmiş ve daha sonra da sadrâzam olmuştur.

Tarihimize «Hâile-i Osmaniyye» diye geçen meşhur «Genç Osman Vak'ası»nın İmparatorluğumuz bünyesinde açtığı yaradan istifade ile 1624 yılının 11/12 Ocak gecesi Bağdad'ı ele geçiren Safevîlere karşı Tokat kışlağında askerî hazırlığa başlayan Vezir-i-a'zam ve Serdâr-ı Ekrem Çerkes Mahmud Paşa'nın 28 Ocak 1625 Salı günü mesâne hastalığından ölümü üzerine «Mühr-i Hümâyûn» Müezzin-zâde'ye verilmiş, böylece Vezâret-i-uzmâ makamına getirilen ve Serdâr-ı Ekrem olarak Bağdad'ın istirdâdına me'mur edilen Hâfız Ahmed Paşa, daha evvel muhtelif vilâyetlerdeki valiliği sırasında kazandığı başarıyı askerî sahada gösterememiş ve Diyarbekir havalisindeki Cülek ovasında topladığı harb meclisinde «Bağdad kal'asının miftahı ceybümdedir!. gibi büyük sözlerle mühim askerî tedbirlerin pek çoğunu ihmâl etmiştir!.

Musul - Altınköprü Kerkük yolu ile Bağdad üzerine yürüyen ve Altınköprü'de toplanan on bin kişilik Safevî ordusunu dört bin kişilik bir müfreze ile mağlûb ederek Kerkük'ü ele geçiren Müezzin-zâde, 11 Kasım 1625 Salı günü Bağdad önlerine varıp, İmâm-ı A'zam Hazretlerinin türbesi dolayısıyle A'zamiyye diye anılan kasabayı zabtetmiş, iki gün sonra da Bağdad muhasarası başlamıştır.

Mühim bir asker olmadığını yukarıda belirttiğimiz Hâfız Ahmed Paşa, Bağdad gibi bir kalenin istirdâdı için ancak dört top getirmiş ve muhasara boyunca bu tedbirsizliğin acı neticeleri görülüp, ordu zaman zaman pek müşkül durumda kalmıştır. Bilhassa Şah Abbas'ın otuz bin kişilik bir imdad ordusu ile Bağdad önlerine gelişinden sonra Müezzin-zâde iki ateş arasında kalmış ve sefere çıkarken: «Bağdad kal'asının miftâhı ceybümdedir!.» diyen Serdâr-ı Ekrem, bu kerre, düştüğü müşkül durum içinde devrin pâdişahı Dördüncü Murad'dan yardım istemiştir. Müezzin-zâde Hâfız Ahmed Paşa'nın:

«Aldı etrâfı adû imdâda asker yok mudur?
Din yolunda baş virir bir merd server yok mudur?»

diye başlayan manzum mektubuna Dördüncü Murad'ın verdiği cevab pek meşhurdur:

«Hâfızâ, Bağdâd'a imdâd itmeğe er yok mudur
Bizden istimdâd idersün sende asker yok mudur
Bu Hanîfe şehrin ihmalünle virân itdiler
Sende âyâ gayret-i dîn ü peygamber yok mudur?»

diyen Dördüncü Murad'ın bu cevabı edebiyat tarihimize mal olmuş ve Hicrî **«Bin tarihinden sonra gelen pâdişahların a'zamı»** sayılan Sultan Dördüncü Murad Hân bu meşhur şiiri henüz on beş yaşında iken yazmıştır!.

Hafız Ahmed Paşa'nın Safavîlerle Bağdad önlerinde üç savaşı olmuş ve bunların üçü de neticesiz kalmıştır. Vaktiyle ihmâl ettiği tedbirlerle top, mühimmat ve iaşe sıkıntısı çekip kaledeki müdafilerle Şah Abbas'ın imdad ordusu arasında pek müşkül bir durumda kalan Müezzin-zâde, muhasaranın sekiz aya yaklaştığı günlerde Yeniçerilerin: «Orduda me'kûlat kısmından nesne yok. Nice bir otururuz?» diye başkaldırmaları üzerine sulh müzakeresine teşebbüs etmiş, hattâ Necef, Kerbelâ ve Hille'nin Safavîler'e terki şartiyle Bağdad'ın bizde kalması bu müzakereler sonunda takarrür etmiş iken; Yeniçerilerin isyânı düşman tarafından haber alındığından sulh teşebbüsü de bir netice vermemiş ve 3 Temmuz 1626 Cuma günü muhasara kaldırılarak ordu Bağdad önlerinden ayrılmıştır!.

1 Aralık 1626 Salı günü Vezâret i-uzmâ makamından uzaklaştırılan Müezzin-zâde Hâfız Ahmed Paşa'nın azline Bağdad muhasarasındaki başarısızlığı sebep olmuş ve sadâretten azl'edilen Hâfız Ahmed Paşa, bilâhare İkinci Vezirliğe getirilmiştir. Bu ikinci Vezirliği sırasında Pâdişahın hemşirelerinden Ayşe - Sultan'la evlenip Saraya dâmâd olan Müezzin-zâde, 1631 yılının 25 Ekim Cumartesi günü ikinci defa Vezir-i-a'zam olmuş ve bu defaki sadâreti sadece üç ay,

on altı gün sürüp, 10 Şubat 1632 Salı günü patlak veren Yeniçeri isyânında, Pâdişahın gözleri önünde âsiler tarafından öldürülmüştür!. Dördüncü Murad'ın, ölümüne gözyaşı döktüğü Hâfız Ahmed Paşa'nın iki sadâreti cem'an iki sene, iki ay, yedi gündür ve onun ölümüyle Topal Recep Paşa, Vezir-ia'zam olmuştur ki, gerek Müezzin-zâde'nin öldürülmesi, gerek üç gün devam eden yukarıdaki Yeniçeri isyânı bu Topal Recep Paşa'nın tertibidir!.

Böylesine fecî bir tertible Vezâret-i-uzmâ makamına oturan Topal Recep Paşa, bu makamda üç ay, yedi gün kalabilmiş, 18 Mayıs 1632 Salı günü Dördüncü Murad'ın emriyle idâm edilen Topal Recep Paşa'dan sonra muktedir bir devlet adamı olarak tanınan «Tabanı - yassı» lâkabıyle meşhur Mehmed Paşa sadâret makamına getirilmiş ve 8 Haziran 1632 Salı günü Dördüncü Murad, evvelâ anası Kösem Sultan'ın vesâyetine son vermiş, sonra da zorbaların cümlesini tepelemesini bilmiştir ki, bu hareket, o yıl yirmi yaşında Sultan Dördüncü Murad Hân'ın saltanatında dönüm noktasıdır.

*
**

«ELBETTE KENDİM GİDERİM!.»

Sultan İkinci Mustafa Hân, Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed)in büyük oğludur. 5 Haziran 1664 Salı günü doğan ve 1695 yılının 6 Şubat Pazar günü, Osmanoğulları'nın yirmi ikincisi olarak otuz bir yaşının içinde tahta çıkan İkinci Mustafa'nın anası Rabîa Gülnûş Sultan'dır.

Sultan İkinci Mustafa, Türk Ordularına savaş meydanlarında Başkumandanlık eden son Pâdişahtır. Bu son Başkumandanın bir menkıbesini bugün burada nakletmek herhalde bir kadirşinaslık olacaktır. Şöyle ki: Orduy-ı Hümâyûn 1695 yılında Avusturya Seferi'ne hazırlanmaktadır. Sultan İkinci Mustafa, bu sefer hazırlığı dolayısıyle devrin

SULTAN İKİNCİ MUSTAFA: Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed)in büyük oğludur. 5 Haziran 1664 Salı günü Rabia Gülnûş Sultan'dan doğmuştur. Sultan İkinci Ahmed'in ölümü üzerine 6 Şubat 1695 Pazar günü 31 yaşında tahta çıkan İkinci Mustafa, ordularımıza savaş alanlarında «Başkumandan»lık eden son pâdişahtır. Saltanatı 1703 yılının 22 Ağustos Çarşamba gününe kadar sekiz sene, altı ay, on dört gün sürmüş, bu tarihdeki «Edirne Vak'ası» ile tahttan indirilmiştir. Osmanlı pâdişahlarının yirmi ikincisidir. Kıymetli şahsiyyeti ve kahramanlığı mevzuunda yerli - yabancı bütün kaynaklar ittifak etmiştir. İkinci Mustafa derin kültürü yanısıra musikişinas ve hattattır. «İkbâli» mahlasıyle şiir de yazmış, kuvvetli usûbu ile temayüz etmiştir. Tahttan indirilmesinden sonra dört ay, sekiz gün daha yaşayan İkinci Mustafa, 29 Aralık 1703 Cumartesi günü kırk yaşında vefat etmiş ve Yeni Cami'de babası Dördüncü Mehmed'in türbesine gömülmüştür.

Vezir-i-a'zamı Sürmeli Ali Paşa'ya bir Hatt-ı Hümâyûn gönderir ve der ki: **«Ben, zevk ve safayı ve rahatı kendime harâm ettim. Ceddim gibi bizzat ordunun başında sefere çıkmağa azmettim. Fakat bizzat sefere gitmem mi, yoksa Edirne'de kalmam mı muvafıktır?. Vezirlerimle de bir iyice müşavere et. Allah rızası için meseleye şahsî dâvâlar karıştırmadan işin doğrusunu bildir!.»**

Bu Hatt-ı Hümâyûnu alan Vezir-i-a'zam Sürmeli Ali Paşa' emrolunduğu üzere devlet ricaliyle müşavere eder ve sonra hep birlikte huzura çıkarlar. Vezir-i-a'zam der ki:

«— Efendimiz, pâdişahların hareketine nakden on beş bin kese lâzımdır. Her veçhile îrad masrafı kurtarmıyor, ulûfe vermeğe kudretimiz yok. Memleket harap, reâyâ berbat olmuştur. Bu yıllık Asitâne'de (İstanbul'da) rahat ediniz. Ben kulun, serdârlık ile giderim. Önümüzdeki sene mühimmat görülüp hareket buyurmanız muvafıktır.»

Sultan İkinci Mustafa bu sözlerle tatmin olmaz ve hiddet gösterip şiddetle der ki: **«Paşa! Paşa! Bana ağırlık ve hazine lâzım değil. Mahallinde kuru ekmek yerim. Vücudumu din uğruna bezlederim. Her ne denlü meşak arz olunsa, sabr-u tahammül eylerim. Hidmet-i ibâdullah** (halka hizmet) **tamama ermeyince seferden dönmem. Elbette kendim giderim!..»**

Pâdişahın bu kat'i kararı üzerine Orduy-ı Hümâyûn, bizzat Sultan İkinci Mustafa Hân'ın Başkumandanlığında sefere çıkmış ve İkinci Mustafa'nın bu ilk Sefer-i Hümâyûnu zaferle sona ermiştir. İkinci Mustafa'nın kıymetli şahsiyyeti ve kahramanlığı mevzuunda yerli - yabancı bütün tarihçiler ittifak etmişlerdir. Meşhur âlim Vânî Mehmed Efendi'nin talebesi olan İkinci Mustafa, derin kültürü yanısıra, musikişinas ve hattatı da... «İkbalî» mahlasıyle şiir de yazmış, kuvvetli üslûbu ile temayüz etmiştir.

Sultan İkinci Mustafa Hân'ın saltanatı, 1695 yılından 22 Ağustos 1703 Çarşamba gününe kadar sekiz sene, altı ay, on dört gün sürmüş ve bu kıymetli hükümdarın hal'ine, Şeyhülislâm Erzurumlu Feyzullah Efendi'nin keyfî icraatı sebep olmuştur!. (19). İlmiyle temayüz eden bu Şeyhülis-

---

(19) Erzurumlu Feyzullah Efendi'nin iki meşîhati vardır. İlki, İkinci Süleyman devrinde olup on yedi gün sürmüş; 25 Mayıs 1695 günü başlayan İkinci Mustafa'nın saltanatı yıllarındaki ikinci meşîhati ise sekiz sene, iki ay, üç gün devam etmiş ve bu müddet zarfındaki berbat icraatiyle Feyzullah Efendi, hem Pâdişahın tahttan indirilmesine sebep olmuş, hem kendi Meşîhat Makamı'ndan uzaklaştırılmıştır!. Sultan Üçüncü Ahmed devrinde 2 Eylül 1703 Pazar günü Edirne'de idâm edilen Feyzullah Efendi Osmanlı tarihinde idâm edilen üçüncü Şeyhülislâmdır!.

lâm Feyzullah Efendi, maalesef sahib olduğu ilim ile amel edemeyip dünya mal ve saltanatına fazlaca meyletmiş ve bu haliyle Şeyhülislâm, halk ve devlet erkânınca sevilmemiş, herkes Feyzullah Efendi'nin icraatından şikâyetçi olmuştur ki, bunlardan biri de devrin sadrâzamı Râmi Mehmed Paşa'dır. Bu zat, Şeyhülislâmın himâyesiyle sadâret makamına gelmiş olmasına rağmen, bilâhare Şeyhülislâma muhalefete başlamış ve basit bir olayı bahane ederek Cebeci askerini ayaklandırmasını bilmiştir!.

Rami Mehmed Paşa'nın teşvik ve tahrikiyle ayaklanan iki yüz kadar cebecinin başlattığı harekete daha sonra Yeniçerilerle, ilmiyye sınıfı da katılmış ve 1703 yılının 18 Temmuz günü patlak veren bu isyân, bidayette sadece Şeyhülislâm Efendi ile yakınlarının işbaşından uzaklaşması gayesini güderken, bilâhare büyümüş ve nice tahrikle otuz beş gün devam edip Pâdişahın hal'ine kadar varıp dayanmıştır!. Âsilerin, İkinci Mustafa'nın o günlerde Edirne'de bulunması dolayısıyle İstanbul'dan Edirne üzerine yürüyüşü üzerine bu olay tarihimize **«Edirne Vak'ası»** diye geçmiş ve İkinci Mustafa bu isyân sonunda öz kardeşi Üçüncü Ahmed'i kendi eliyle tahta çıkarmıştır.

Sultan İkinci Mustafa, kırk yaşının içinde hal' edilmiş, hal'ini müteakib ancak dört ay, sekiz gün yaşayıp 29 Aralık 1703 Cumartesi günü vefat etmiş ve Yenicami'de babası Dördüncü Mehmed'in türbesine gömülmüştür.

*
**

BİZDEKİ İLK MASON LOCASI VE İLK MASONLAR

Dünya masonluğunun İmparatorluğumuza hulûlü Sultan Üçüncü Ahmed devrine, yâni onsekizinci asrın ilk yıllarına rastlar. Gözlerimizi Batı'ya çevirdiğimiz ve yalnız ordunun ıslahı ile Batı tekniğine ulaşacağımızı hayâl etti-

ğimiz o devrede Kont dö Bonval adlı bir sefîhe «Avrupa usulünde bir humbaracılar kuvveti» meydana getirmek vazifesi verilmiş ve bilâhare «Humbaracı Ahmed Paşa» diye anılacak olan bu sefîh, Fransız masonlarına bağlı ilk locayı Galata'dan açarak pek çok gayrimüslim yanısıra bâzı gaafil Müslümanları da locaya kayda muvaffak olmuştur. Ki bunlar arasında İbrahim Müteferrika ile sonraları sadâret makamına kadar yükselebilen Yirmi-sekiz-zâde Mehmed Sâid Paşa da vardır!. (20).

Yurdumuzda ilk mason locasının kurulmasına öncülük eden Kont dö Bonval (namı diğer Humbaracı Ahmed Paşa) denilen adamın içyüzünü ortaya koyarak, Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin kimleri kullanıp İmparatorluğumuzun başını yediğini ibretle görelim!.

Kont dö Bonval'a «ordunun ıslahı» (!) vazifesi verilmiştir ama, bu adam Türkçe bilmemektedir. Ve yurdumuzda kaldığı on sekiz yıla yakın zaman zarfında da dilimizi öğrenmeye teşebbüs etmemiş, kendisine tevdi olunan «ordunun ıslahı» gibi mühim ve mahrem bir işe aid raporları İtalyan dönmesi bir kâtibe yazdırmış ve bu kâtib de, Fransa elçisine casusluk ettiğinden Kont dö Bonval'ın üzerine aldığı vazife ile alâkalı bütün tedbirler Devlet-i Aliyye eline geçmeden evvel Fransızlar tarafından öğrenilmiştir!.

Bizce bu ihtimaller içinde en kuvvetlisi üçüncüsüdür... Zira, Humbaracı Ahmed Paşa denilen sefih, yurdumuzda geçirdiği on sekiz yıla yakın zaman zarfında Devlet-i Aliyye hizmetinde humbaracılık değil, düşman devletler emrinde casusluk yapmış ve Devlet-i Aliyye'den aldığı maaş vesaire yanı sıra; Fransa ile İspanya'dan elde ettiği tahsisatı «geviş getirmeden» yutmuştur!.

Kont dö Bonval veya Bonval Kontu Klod Aleksandr diye anılan ve bir Fransız asilzadesi olduğu söylenen bu adam, Petervaradin Savaşını müteakib Avusturya'dan kaçıp yurdumuza sığınmış ve Müslüman olarak (!) Ahmed adını almış, bilâhare kendisine Rumeli Beylerbeyi pâyesi verilmiş, valilik etmiş, vezir olmuş ve böylece o çöküntü yıllarında gûya orduyu ıslaha memur bir «Ahmed Paşa» türeyivermiştir!. Nizameddin Nazif Bey'in kaydettiğine göre: **«Doğuştan ahlâksız ve tıynetsiz olan Humbaracı Ahmed Paşa, ihtiyarladıkça büsbütün zıvanadan çıkmış, işleri hafiften tutmuş, vazifesini yan çizmiş ve yabancı devletlere casuslukla vakit geçirmeğe başlamış, günün birinde tekrar Hıristiyan olarak Fransa'ya kaçmak sevdasına tutulmuşsa da, mel'aneti zamanında farkedilip 1747 yılının 23 Mart gecesi ölüvermiştir.»**

Fransa'ya gönderdiği hususî mektublarda Müslüman olduğunu (!) fakat yaşı ilerlediği için sünnet olmadığını itiraf eden bu Paşa'nın kabri Galata Mevlevîhanesi civarındadır!. Bekâr olan ve ölümünde bir hayli servet bırakan bu Humbaracı Ahmed Paşa'nın bütün malı mülkü evlâd edindiği Süleyman Ağa adlı Milanolu bir dönmeye kalmıştır kî, Humbaracı Ahmed Paşa'nın bu Milanolu dönme ile olan münasebetini sayfalarımıza geçirmekten hâyâ ederiz!!!.

Böylesine bir sefihin Fransız masonlarına bağlı olarak yurdumuzda açtığı ilk mason locasını daha sonraki yıllarda İngiliz, İtalyan ve Polonyalılar hesabına kurulan diğer mason locaları takib etmiş, bu arada Lord Rading adlı İngiliz

Sefîrinin korkunç tahribatı görülmüş ve bizde Masonluk, Tanzimât hareketiyle büyük mesafe kat'edip, İkinci Meşrutiyetle hedefine ulaşmıştır!. Humbaracı Ahmed Paşa, İbrahim Müteferrika ve Yirmi-sekiz-zâde Mehmed Said Paşa gibi kimselerle başlayıp; Mustafa Reşid Paşa, Keçeci-zâde Fuad Paşa, Midhat Paşa, Namık Kemal, Şair Ziya Paşa, Ali Suâvi ve benzerleriyle devam eden Masonluk, bilâhare İttihad ve Terakki başındakileri hep içine almış ve İkinci Meşrutiyet'den arta kalanlarla Cumhuriyet devrine intikâl edip günümüze kadar gelmiştir!..

CEZZÂR AHMED PAŞA'NIN AKKÂ MÜDAFAASI

Hindistan hâkimiyyeti için kara yolundan Suriye'nin, deniz yolundan ise Mısır'ın elde bulundurulmasına inanan İngilizlerle Fransızlar arasındaki rekabet onsekizinci asır sonlarında hadd bir safhaya varmış ve o devrede İtalya fütûhatı sarhoşluğuyle şımaran Napolyon Bonapart (Napoléon Bonaparte), 19 Mayıs 1798 Cumartesi günü Toulon'dan hareketle Mısır Seferi'ne çıkmıştır.

Beş yüz harb ve nakliye gemisi ile altmış bine yakın asker başında Fransa'dan ayrılan Napolyon, bizim alacağımız tedbirlerden ve Akdeniz'deki İngiliz donanmasının müdahalesinden çekinerek hedefini gizli tutmuş, bu gizlilik içinde evvelâ Malta'yı ele geçirmiş, bilâhare Mısır'a doğru yol alıp, 1 Temmuz 1798 Pazar günü İskenderiyye önlerine varıp Murâbıt koyuna asker çıkarmış ve aynı gün İskenderiyye'yi zapt etmiştir. Yayınladığı beyânnâmede âsi Kölemenlere karşı İstanbul hükûmetini takviye ve Fransız ticaretini himâye kasdıyle şehri işgâl ettiği yalanını savuran Napolyon, 22 Temmuz Pazar günkü Ehramlar savaşını kazanarak Kahireyi'de ele geçirmiş, ancak şımarık Fransız generalinin bu yeni fütûhat sarhoşluğu yalnız dokuz gün

sürmüş, 1 Ağustos 1798 Çarşamba günü İskenderiyye'nin kuzey-doğusundaki Ebu - Khur koyunda cereyan eden deniz savaşında Amiral Nelson kumandasındaki İngiliz donanması, Fransız donanmasını mahvederek Napolyon'un ve ordusunun anavatanla irtibatını kesip, onları Mısır'da âdeta mahbus bir vaziyete düşürmüştür!.

İngilizlerin kendi menfaatleri uğruna giriştikleri bu askerî harekâttan hemen bir ay sonra Babıâli, Fransa'ya harb ilân etmiş, bilâhare Ruslar ve İngilizlerle ittifak akdolunmuş, donanmamız İskenderiyye'yi Fransızlardan temizlemek gayesiyle 9 Ekim Salı günü Akdeniz'e açılıp İngiliz ve Rus deniz kuvvetleriyle işbirliği yapmış, bu arada Suriye'de de gerekli askerî hazırlıklara başlanmıştır.

Sultan Üçüncü Selim Hân devrinin mühim olaylarından olan Napolyon'un Mısır Seferi, 1799 yılının 10 Şubat Pazar günü Fransızların Suriye üzerine yürümeleriyle genişlemiş, Ariş üzerinden ilerleyen Napolyon evvelâ Gazze'yi ele geçirmiş, 7 Mart Perşembe günü Yafa'ya girip on bin Müslümanı kılıçtan geçirmiş, daha sonra Akkâ kalesi önüne varıp dayanmıştır.

Napolyon'un Akkâ muhasarası 18 Mart Pazartesi günü başlar. Filistin'in kuzeyinde küçük bir liman olan Akkâ, o yıllarda CEZZÂR AHMED PAŞA adlı seksenlik bir ihtiyar tarafından müdafaa edilmektedir ve bu ihtiyar vezir, hayatının elli yılından fazlasını savaş meydanlarında geçirmiştir!..

Mısır'ı ve Filistin'i kolaylıkla zapteden Napolyon, Akkâ kalesinin bir iki gün içinde düşeceğini hayâl etmiş ve bu hayâl ile CEZZÂR AHMED PAŞA'ya şu mektubu yazmıştır: «İşte kalenin duvarları önüne geldim. Bir ihtiyarın geri kalmış birkaç günlük ömrünü almak bana birşey kazandırmaz. Seninle harbetmek istemiyorum, benimle dost ol ve kaleyi teslim et!.»

CEZZÂR AHMED PAŞA'NIN bu mektuba verdiği cevap şudur: **«Hamdolsun gücümüz yetiyor ve elimiz silâh tutu-**

yor. Geri kalmış birkaç günlük ömrümüzü de, küffar ile cenklerde geçiririz.» Ünlü Fransız generali seksenlik vezirin bu cevabını okuyunca etrafındakilere: «Anlaşıldı, bu ihtiyar bizim birkaç günümüzü heba edecek ama merak etmeyin, iki gün sonra şehrin ortasıydayız.» demiş ve bu hayâl ile 19 Mart günü savaş başlamıştır.

Napolyon'un Akkâ muhasarası 19 Mart'dan 21 Mayıs Salı gününe kadar altmış dört gün devam etmiş, gün be gün artan tazyik hiçbir netice vermemiş, Fransızların her hücumu Türk süngüsüyle defedilerek düşman pek ağır zayiat vermiştir. Napolyon, kale müdafilerinin akıllara durgunluk veren kahramanlığı karşısında şaşırıp kalmış ve iki gün içinde şehrin ortasında olacağını sayıklayan mağrur general, bu meşhur muhasara esnasında yüksek rütbeli bir subayı Akkâ kalesine göndererek, mukavemetin netice vermeyeceğini, şehir teslim edilirse Paşa'nın ordusu ve ağırlıklarıyle beraber istediği yere gitmesine müsaade (!) edeceğini bildirmişse de, CEZZÂR AHMED PAŞA'dan aldığı cevap şu olmuştur:

«— Devlet bizi bu kaleyi teslim etmek için Vezir yapmadı. Ben CEZZÂR AHMED PAŞA, rütbe-i şehâdeti ihraz etmeden bir karış toprak vermem!..»

Seksenlik vezirin bu cevabı Napolyon'u çileden çıkarmış, yaptığı yeni plânlarla Fransız topçusu gece gündüz Akkâ kalesini döğmüşse de, açılan gediklerden şehre girebilenler Türk süngüsü önünde yok edilmişlerdir!. Bu müdhiş hezimetle: **«Kader beni bir ihtiyarın oyuncağı yaptı..»** diye avaz avaz haykıran Napolyon, gece dahi meş'aleler ışığında Akkâ'ya hücum etmiş, CEZZÂR AHMED PAŞA ise, kale müdafilerinin başında her tarafa koşup: «Vurun yiğitlerim!» nârasıyle kale duvarlarını inletmiş, bir delikanlı gibi devamlı kılıç sallamış ve Akkâ'yı şerefle müdafaa edip düşmana göz açtırmamıştır!.

Akkâ muhasarasında ordusunun yarısını kaybeden Napolyon nihayet 21 Mayıs Salı günü ric'ate karar vermiş ve

o gece karanlıktan istifade ile ağırlıklarını gömüp soluğu Kahire'de almıştır.

Tarih, Napolyon Bonopart'ın şu sözünü kaydediyor:

«— Akkâ'da durdurulmasaydım, bütün Doğu'yu ele geçirebilirdim!..»

*
**

ACAİB BİR MUAHEDE!..

Sultan Üçüncü Selim Hân'ın saltanatı boyunca giriştiği ıslahat hareketlerine karşı çıkan bâzı devlet adamları, bu arada bilhassa Şeyhülislâm Topal Atâullah Efendi ile Sadâret Kaymakamı Köse Mûsâ (adı Mûsâ, boyu kısa, sakalı köse) Paşa, Veliahd Mustafa (Dördüncü Mustafa) ile işbirliği yapıp, Yeniçerileri isyâna teşvik etmişlerdir.

Nizâm-ı Cedîd'in kurulması dolayısıyle son günlerinin yaklaştığını sezen ve Üçüncü Selim'e için için diş bileyen Yeniçeriler, muhtelif devlet adamlarının tahriklerine pek çabuk ayak uydurmuşlar ve 1807 yılının 25 Mayıs Pazartesi günü başlayan **«Kabakçı İsyânı»** ile Sultan Üçüncü Selim Hân'ın hal'ine muvaffak olmuşlardır!.

«Kabakçı Mustafa» adında bir serserinin peşine takılan Karadeniz Boğazı'ndaki Yeniçeri yamakları başlarındaki kumandanları öldürüp Büyükdere'de toplanmışlar ve kendilerini isyâna teşvik eden Sadâret Kaymakamı Köse Mûsâ'nın gizli emriyle sahil yolundan şehre doğru ilerlemeye başlamışlardır.

Bu, şehre girerek Devletin başına yeni bir gaaile çıkaracak olan dört, beş yüz serserinin imhâsı o anda bir tabur Nizâm-ı Cedid ile mümkün iken, Köse Mûsâ'nın iğfaline kanan Üçüncü Selim bu işi yapmamış, yapamamış ve o gece şehre giren âsi gürûh, Unkapanı iskelesine gelip Yeniçerilerle birleşmiş, ertesi gün de Ağa - Kapısı'na davet ettikleri Topal Atâullah ve diğer ulemâ ile görüştükten sonra kazan kaldırıp harekete geçmişlerdir!.

Nizâm-ı Cedîd'in ilgası hakkında Köse Musâ'nın istihsâl ettiği irâdeden sonra azgınlaşan âsîler, «Kabakçı Mustafa» serserisinin tanzim ettiği on bir kellelik bir listeyi Üçüncü Selim'e takdim etmişlerse de, Üçüncü Selim:

«— **Benim yüzümden kan dökülmesin, benim yüzümden millete zarar gelmesin»** diyerek âsilerin isteğini reddetmiş, bir ara şehzâdelerin hayatına kıyılmak tehlikesi baş gösterince de:

«— **Benim zürriyetim yoktur»** mukabelesinde bulunmuştur.

Bilâhare, âsiler arasına Veliahd Mustafa'nın adamı Abdurrahman Ağa da katılmış ve nice mel'anetden sonra Şeyhülislâm Atâullah'ın verdiği fetvâ ile Sultan Üçüncü Selim Hân, 29 Mayıs 1807 Cuma günü hal'edilmiştir!.

Daha sonra akdolunan ve Osmanlı tarihinde bir benzeri olmayan muâhede ise, Üçüncü Selim'den sonra tahta oturan Dördüncü Mustafa ile Yeniçeri Ocağı arasında 31 Mayıs 1807 Pazar günü imzalanmıştır!. Bu muâhedeye göre: Kabakçı isyânı dolayısıyle Yeniçeri Ocağı mes'ul tutulmayacak, buna mukabil Yeniçeri Ocağı da devlet işlerine müdahalede bulunmayacaktır!. İki nüsha olarak hazırlanan bu muâhedenin bir nüshasını Pâdişah, bir nüshasını da Ocak - Ağaları imzalamış, Pâdişahın imzaladığı nüsha merasimle Ağa - Kapısı'na götürülmüş, bu vesile ile Ocak - Ağalarına hil'atler dağıtılmıştır!.

Osmanlı tarihinde bir benzeri bulunmadığını kaydettiğimiz bu muâhedeye rağmen, Yeniçeriler sözlerinde durmayıp devlet işlerine yine müdahale etmişler ve «Turnacı - başı» pâyesiyle Boğaz'ın Rumeli kaleleri nâzırlığına getirilen Kabakçı Mustafa adlı serseri vasıtasıyle mel'anetlerine devam etmişlerdir!.

*
**

YUNAN DEVLETİ KİMLERİN HİMÂYESİYLE NASIL KURULDU?!.

Patras Başpiskoposu Germanos'un 12 Şubat 1821 Pazartesi günü on bin silâhlı Rumla başlattığı Yunan isyânı, o tarihten 31 Mart 1824 Çarşamba gününe dek geçen üç sene, bir ay, on sekiz güne rağmen bastırılamamış; Kapdân-ı Deryâ Nasûh-zâde Ali Paşa, Sakız'da âsîleri tenkil etmişse de, isyânın en mühim merkezi olan Mora'da kat'î bir netice alınamamıştır!.

Yunan isyânının devam ettiği o yıllarda, şu, Kavalalı sergerde Mehmed Ali Paşa, Mısır Valisidir. (21). Otuz yaşında, emrindeki iki yüz başıbozukla Mısır'a ayak basan Mehmed Ali Paşa çocuk yaşındanberi serkeşliğiyle tanınmış, serkeşliği yanısıra son derece haris ve kurnaz olan bu adam, okuyup - yazma bilmemesine rağmen, nice oyunla Mısır'a vali olmayı becermiştir!.

Devlet-i Aliyye'nin türlü buhran içinde bocaladığı bir devirde, kirli ve karanlık çeşitli işlerle Mısır Valiliğini elde eden Mehmed Ali Paşa, bilâhare Hicaz'daki Vehhâbîler'in tenkiline me'mur edilmiş ve bu hareketi bastırmasını bilen Kavalalı sergerdeye o başarısı dolayısıyle bu kerre de, Mora isyânının tesviyesi havale olunmuştur!. Mehmed Ali Paşa bu vazifeyi kabul ederken, oğlu İbrahim Paşa'ya Deryâ Kapdânlığıyle Mora valiliğinin tevcihini talep etmiş, ancak Mısır valisinin Deryâ kapdânlığı talebine itibar etmeyen Babıâli, İbrahim Paşa'yı tam selâhiyetle Mora Valiliğine getirip, emrine yirmi gemilik bir de filo göndermiştir.

1 Nisan 1824 Perşembe günü Mora Valisi olan İbrahim Paşa, babasının «Asâkir-i Cihâdiyye» adıyle teşkil ettiği kuvvet başında İskenderiyye'den Mora'ya hareket etmiştir.

---

(21) Kavalalı sergerde Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'a nasil vali olabildiği için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 3'cü Cild.

Muntazam askerden kurulu üç alayla, otuz bin başıbozuk efrad ve yüz elli sahra topu Mısır donanmasiyle Mora'ya sevkolunmuş. Rodos'da Osmanlı donanmasıyle birleşen bu kuvvet, o yıl kış mevsimini Girit'de geçirip 24 Şubat 1825 Perşembe günü Mora'nın güneyindeki Modon kalesi önlerine asker çıkarmış ve ilk iş olarak Navarin kalesi, Kalamata ve Tropoliçe gibi mühim merkezler istirdâd olunarak âsilerin cümlesi tepelenmiştir!. Bu arada Mora da geri alınmış, uzun ve çetin bir muhasarayı müteâkib meşhur Missolonghi kalesi fetholunmuş, daha sonra Atina da ele geçirilmiştir!.

Yunan isyânının böyle bir hamlede bastırılıp âsilerin tepelenmesi ve bilhassa Atina'nın fethi, Avrupa'da derin heyecan uyandırmış, alelâcele Londra'da toplanıp bir protokol imzalayan İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanlılar lehine harekete geçmişlerdir!. Bu teşebbüs sonundadır ki, o üç devlet Babıâli'ye tavassut teklifinde bulunmuşlar, hattâ bu tavassut teklifi kabul edilmediği takdirde fi'len müdahale edileceği yolunda bir de tehdid savurmuşlardır!. Meşhur **«Navarin Baskını»**, işte bu tehdidin neticesidir!. Ve daha evvel bir münasebetle kaydettiğimiz gibi, tarihdeki ezelî Müslüman - Türk düşmanlığının çeşitli tezahürlerinden biri olan o baskın, medenî dünyanın (!!!) yüz-karasıdır!.

Navarin'de sekiz bin evlâdımız şehîd düştü ve elli yedi gemimiz battı!. Kaybımız yalnız bununla kalmadı!. İngiltere, Fransa ve Rusya' evvelâ Kavalalı sergerdenin oğlu İbrahim Paşa'ya bir tahliye mukavelesi imza ettirdiler, bilâhare General Maison kumandasındaki Fransız ordusu Navarin'e gelerek Mora'yı işgâl etti!. Bu işgâli müteâkib Mısır askeri çekilmeye başladı ve Müslüman - Türk'e düşman kuvvetler böylesine bir ittifakla Yunan isyânını himâyelerine aldılar!.

Ve nihayet 9 Temmuz 1829 Perşembe günü, İngiltere ve Fransa, Babıâli'ye verdikleri nota ile Mora ve Kiklâd

adalarında bir Yunan hükûmeti kurulmasını istediler!. Devlet-i Aliyye'nin o pek buhranlı günlerinde, Babıâli bu notayı maalesef kabul mecburiyetinde kaldı ve böylece haksız bir himâye sonunda Yunan devletinin teşekkülüne doğru esaslı bir adım atıldı!. 24 Nisan 1830 tarihinde ise, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Londra'da aldıkları karar gereğince verdikleri nota sonunda, Yunan istiklâli tasdik edildi!. Ve kurulan Yunan devleti, Osmanlı İmparatorluğundan tamamen ayrıldı!.

Bütün bu işler olup biterken, İmparatorluğumuz başında Sultan İkinci Mahmud bulunuyordu. Ne büyük gaflettir ki, o devirde —yukarıda görüldüğü gibi— Hıristiyan âlemi haksız bir himâye ile Yunan devletinin teşekkülünü temin eder ve böylece ezelî Müslüman - Türk düşmanlığının yeni bir tezahürü olanca dehşetiyle gözler önüne serilirken; İkinci Mahmud, düşmanlarımızı taklid yoluna koyulmuş, koskoca Osmanlı İmparatorluğu Kavalı sergerdenin oğlunun himmetine muhtaç bir duruma gelmişken; devâyı Avrupalı gibi yiyip içip, gezip tozmakta, düşmanlarımız gibi yaşanmakta aramıştır!.

İkinci Mahmud'un bu gafletinin acı neticeleri, oğlu Abdülmecid devrinde görülmüş ve Hıristiyan âleminin İmparatorluğumuz içindeki gayri - müslim tebââyı haksız himâye gayreti evvelâ Tanzimat hareketini hazırlamış, sonra Islahat Hatt-ı Hümâyûnu ilân olunmuş ve bütün bu işlerin başında Avrupalının içimizden yetiştirdiği kimseler bulunmuştur!.

*
**

TANZİMÂT DEVRİ MASONLARI!..

Masonlukla ilgili ilk yazımızda kaydettiğimiz gibi, Sultan Üçüncü Ahmed devrinde İmparatorluğumuz bünyesine hulûl eden Masonluk, Tanzimât hareketiyle büyük

Tanzimâtçıları takip eden «Yeni Osmanlılar»ın tamamı hep masondurlar... «Tanzimâtın Üç Rüknü» diye anılan Mustafa Reşid Paşa, Keçeci-zâde Fuad Paşa ve Âli Paşa masondurlar!. Mustafa Reşid Paşa, Galatada İskoç locasına bağlı mahfelin idaresini yürütürken; Keçeci-zâde Fuad Paşa, Fransızların Beyoğlu'nda açtıkları loca içinde boy göstermiş, bu arada bâzı kaynaklar Âli Paşa'nın masonluğa itibar etmediğini yazıp çizmişlerse de, Âli Paşa da masondur ve bu adamla diğer masonlar arasındaki ihtilâf, Âli Paşa'nın mason olmayışından değil, şahsî iktidar hırsından doğmuştur!.

Yukarıda meş'um faaliyetinden bahsettiğimiz mason İngiliz elçisi Lord Rading yurdumuzda on beş yıldan fazla kalmış ve onu müteâkib gelen yeni İngiliz elçisi Sir Henry Bulwer, mel'anette Lord Rading'i aratmamış, yeni elçi Büyükdere'de kendi adını taşıyan bir mason locası kurmuş, bu arada Rumların ve Ermenilerin faaliyetlerine yardımcı olmuş ve tarihimizde «Yeni Osmanlılar» diye geçenler hep bu devredeki mason localarının yetiştirmeleri olarak tanınmışlardır!.

«Yeni Osmanlılar» arasında bugün isimleri sık sık anılan Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi hep masondurlar ve bunlardan Ali Suâvi, hasseten İngiliz ajanı idi!. «Yeni Osmanlılar»la işbirliği yapan ve onlarla içki masalarında nice oyunlar hazırlayıp amcası Sultan Abdülaziz Hân'ın ölümünü veya hal'ini bekleyen Veliahd Murad Efendi (Beşinci Murad) da masondu!.. (22). Yine bu devrin ünlü sîması Midhat Paşa ise, İngilizlerin kendisinden çok şeyler bekledikleri ünlü bir masondu!. Kapkara şahsiyyetine pek çok temas ettiğimiz Midhat Paşa adlı «cüce», faaliyetleriyle İngilizlerin arzularını yerine getirmiş ve bu megaloman icraatiyle daha sonraki yıllarda İttihatçılara rehber olmuştur!.

---

(22) Beşinci Murad'ın Masonluğu için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'ci cild.

Dünya masonluğu yurdumuzda Tanzimât hareketiyle mühim bir mesafe kat'ederken ekseriya gayri-müslim unsurları kullanmış, bunlar marifetiyle içimizden ajanlar yetiştirmiş ve yukarıda görüldüğü gibi, pek çok devlet adamı, şair, gazeteci ve hattâ bir Veliahdı mason yapabilmeyi becermiştir!. Masonluğun, Tanzimat'la kat'ettiği mesafeyi tesbit ve teşhir gayesiyle şu kadarını kaydedelim ki, İmparatorluğumuzun o devirdeki sınırları içinde Kahire'den Trabzon'a; Kıbrıs'dan Kayseriye kadar yurdumuzda birbiri peşi sıra pek çok mason locası kurulmuş, meselâ İzmir'de altı loca faaliyet gösterirken, Ankara eşrafından Altıntop-zâde Mişel Efendi'nin gayretiyle Kayseri'de «Hakikî Kardeşler» adıyle bir loca açılmış ve masonluk, kapitülâsyonların da yardımıyle bütün yurt sathına yayılıvermiştir!.

Bu devrede şayan-ı şükran olan husus şudur ki, dünya masonluğunun böyle olanca mel'anetiyle çalışıp yurdumuzda dalbudak saldığı devrede halk bu cereyana kat'iyyen itibar etmemiş, kökü dışarıda olan bu gizli harekete katılanları «farmason» diye tel'in etmiş ve masonların açtığı fesad yuvalarına kapılananlar hep yarı - münevverler olmuş, Müslüman - Türk'e düşman şer kuvetler bu yarı - münevverleri kullanarak hedefe ulaşmışlardır!..

⁂

MEŞRUTİYETÇİLİK OYNAYAN JÖN - TÜRKLER!..

Yeni Osmanlılar diye anılan sözde meşrutiyet taraftarlarının Paris'de kümelenip propagandaya başlamaları 1867 yılının Mart ayı sonlarına rastlar... Kimlerdir bu «Yeni Osmanlılar» denilen sözde meşrutiyet taraftarları?. Sayalım: Şair Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suâvi ve «Tercümân-ı Efkâr gazetesi sahibi olup, «Postacı» diye şöhret bulan Âgâh Efendi ile bugün adları unutulmuş daha birkaç kimse...

Avrupalının «Jön - Türk» dediği bu adamlardan hiç bi-

ri, meşrutiyet nedir bilmemekte ve Avrupalıyı hakkıyle tanımamaktadırlar!. Ne fikir çilesine sahibtirler, ne de bir dünya görüşüne!. Kimisi şair, kimisi gazeteci... Aralarında Batı'yı tanıyan ve anlayan tek devlet adamı yoktur!. Bu gerçeğe rağmen, sözde hürriyet mücadelesi yapıp meşrutiyetten yana görünen bu «Yeni Osmanlılar»ın cümlesi bugün yalan söyleyen tarihin dilinde birer kahramandırlar!. Hattâ bilâhare bu adamlar arasına katılan şu meşhuur Midhat Paşa da hürriyet şehitidir!. Bu ne menem kahramanlık, ne ucuz şehitliktir ve «Yeni Osmanlılar» denilen bu adamlar, hangi müsbet hareketleriyle devlete, millete faydalı olabilmişlerdir?.

Kimisi sadâret, kimisi vezâret peşinde koşan «Yeni Osmanlılar»ın gayesi, meşrutî bir idare tesisi mi idi?. Hayır!. Hiçbirinin, Meşrutiyet hakkında bilgisi yoktu!. Kavalalı sergerde Mehmed Ali Paşa'nın torunu ve İbrahim Paşa'nın oğlu olan Mustafa Fazıl Paşa'nın dâvetiyle Avrupa'ya gittiler, o adamın çil çil altınlariyle beslendiler ve yalnız meşrutiyetçilik oynadılar!. O kadar...

Niçin ve neden besledi Mustafa Fazıl Paşa denilen o adam bu «Yeni Osmanlılar»ı?. El-cevap: Değişen verâset usulü ile kaybettiği Mısır veliahdlığını tekrar ele geçirebilmek için!. 1866 yılının 28 Mayıs günü Mısır verâset usulü değiştirilmiş ve Mustafa Fazıl Paşa'nın büyük kardeşi Hidiv İsmail Paşa, Sultan Abdülaziz Hân'dan aldığı yeni verâset fermânı ile, devam edegelen «Ekberiyyet» kaidesi yerine babadan oğula intikâl esasını te'min etmiştir!. Böylece Mustafa Fazıl Paşa, Hidivlik hakkını kaybetmiş ve babasından arta kalan iki buçuk milyon tutarındaki servet le «Yeni Osmanlılar»ı besleyip, Hidivlik mücadelesine atılmıştır!.

Meşrutiyetçilik oynayan «Jön - Türk» ünvanlı sözde hürriyet mücahidleri: Mustafa Fazıl Paşa'dan her ay muntazaman aylık (Ziya Paşa: 3000, Namık Kemal: 2000, Ali Suâvi:

1500, Agâh Efendi: 1500 frank) almışlar ve aldıkları bu aylıklarla Avrupa'da gülüp eğlenmişler, bu arada çıkardıkları boy boy gazetelerin masraflarını da, o Mısırlı Paşa'dan alarak hürriyetçilik oynamışlardır!. (23).

«Yeni Osmanlılar» diye anılan gaafillere şahsî çıkarları uğruna Avrupa yolunu gösteren, o gaafilleri orada muazzam servetiyle besleyip kullanan, bilâhare Sultan Abdülaziz Hân'ın teveccühüne mazhar olup kullanacak adama ihtiyacı kalmayınca «Jön - Türkler»in cümlesini Avrupa'da yüz üstü bırakıveren adam: Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa'dır ve bu Mısırlı Paşa'nın çil çil altınlarından mahrum kalınca hürriyet dâvâsını (!) unutup birer birer yurda dönenlerde: Yeni Osmanlılar/Jön - Türkler»dir!.

Bu şekilde yurda dönen sözde hürriyet mücahidleri, İstanbul'da boş durmayıp bu kerre de Veliahd Murad Efendi'ye (Beşinci Murad'a) intisab etmişler ve yine meşrutiyetçilik oyununa devamla içki masalarında memleket meselelerine çareler aramışlardır!.

Sultan Abdülaziz Hân'ı hal' ile Veliahd Murad Efendi'yi tahta çıkarabilmek için uğraşan «Yeni Osmanlılar»ın bu devredeki faaliyetleri memlekete pek pahalıya mal olmuştur!. Bilindiği gibi, Veliahd Murad Efendi masondur!. «Yeni Osmanlılar»ın cümlesi de mason ve hattâ hasseten Ali Suâvi İngiliz ajanıdır!. (24). Ve bu tip kimselerin faaliyeti de, elbettte Müslüman - Türk'ün menfaatleri yolunda değildir!. Bu münasebetle kaydedelim ki, «Yeni Osmanlılar» denilen cemiyetle, o cemiyet mensubları hakkında söylenecek pek çok söz vardır... Meselâ, «Yeni Osmanlılar» adı verilen cemiyet, İstanbul'daki ilk Karbonari vantının adı-

---

(23) Yeni Osmanlılar'ın Mustafa Fazıl Paşa'dan muntazam aldıkları aylık için Ebüzziya Tevfik Bey'in «Yeni Osmanlılar Tarihi»ne; Avrupa'da neler yapıp, nelerle meşgul oldukları mevzuunda «Siyasi Cinayetler» serimizin 1'ci cildine bakılmalıdır.

(24) Ali Suâvi'nin kirli ve karanlık işleri için bkz; Mustafa Müftüoğlu. Tarihin Hükmü. Her Yönüyle Sultan İkinci Abdülhamid. İstanbul, 1985.

dır ve yalan söyleyen tarihin dilinde «büyük» (!!!) diye anılan «Yeni Osmanlılar», memleketin yüksek menfaatleri uğruna değil, şahsî çıkarları yolunda meşrutiyetçilik oynamışlar, bu keyfî oyunla da —bilerek veya bilmeyerek— düşmanın işini kolaylaştırıp yeryüzündeki müstakil son Türk Devletinin parçalanıp yok edilmesi hareketini hızlandırmışlardır!.

***

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HÂN'IN HUSUSİYYETLERİ

Yetmiş kûsur yıl evvel Sultan İkinci Abdülhamid Hân aleyhine başlatılan neşriyat günümüzde de, devam etmekte, yüzlerce tarihî vesîkanın bangır bangır haykırdığı gerçeklere rağmen, korkunç bir hak ve hakikat kalpazanlığıyle evlâdlarımıza bir ma'sum mücrim olarak tanıtılmak istenmektedir!. Abdülhâmid Hân aleyhindeki bu neşriyat sistemli bir şekilde öylesine yürütülmektedir ki, bugün o yalan lâfların gürültüsünden gerçek tarihin sesi duyulmaz olmuş, dolayısıyle Osmanlı Pâdişahlarının en büyüklerinden biri olan Sultan İkinci Abdülhamid Hân tanınmamış, tanıtılmamıştır!. Biz bu yanımızda, ehl-i insaf bâzı zevatın yazdıklarını nakille Abdülhamid Hân'ın hususiyetleri mevzuunda gerçek tarihin şehadetini duyurmaya çalışacağız...

Evvelâ, uzun yıllar Abdülhamid Hân'a Mâbeyn Başkâtipliği yapan Tahsin Paşa'yı dinleyelim. Diyor ki, bu zat: «Sultan Hamid orta boylu, cevval bakışlı, gür ve kalın sesli idi. Zekâsı şayan ı dikkat idi. Cidden zengin denilecek bir hazine-i tecrübeye malik idi. Görüştüğü kimseler üzerinde nafiz nazarlariyle ve uyanık zekâsiyle bir tesir-i mahsus bıraktığına şüphe yoktu. Sefirlerin ve ecnebî misafirlerin bu hususta müteaddid ve riyasız şehadetleri olmuştur.

Sultan Hamid, vücutça zinde ve çevik idi; bataetten (ağır davranmaktan) hiç hoşlanmazdı. Zarafete meftun

idi. Temiz ve itinalı giyinmenin hayatta bir intizam ifade ettiğini söylerdi. İnsanların kıyafetlerinde ihmâl göstermelerinin kendilerinde fikrî intizam bulunmayışından ileri geldiğine kani idi.

Sıhhatine pek itina ettiği için çalışma saatleri, yemek ve istirahat zamanları son derece muntazam idi. Geceleri erken yatar, sabahları erken kalkar, sabah banyosunu hiç ihmâl etmezdi. Her sabah namaz kılar, duâ okur, hafif ve az yemek yerdi.»

Bir görgü şahidi olan Mâbeyn Başkâtibinin şehadetinden sonra, kıymetli müdekkik İsmail Hami Danişmend'in yazdıklarını okuyalım: «Fevkalâde bir zekâ ile hayret edilecek kuvvette bir hâfızaya malik olduğunda düşmanları bile müttekiftir. İrade kuvveti de zekâ ve hâfızasiyle mütenasip gösterilir: Anasıyla babası genç yaşlarında veremden öldüğü ve kendi bünyesi de aynı istidada vâris olduğu için, bütün hevesât ve ihtirâsâtını sıhhatine feda ederek ölünceye kadar mütemadî bir itidal içinde yaşamak, o vaziyette ve o imkânlar içinde kolay şey değildir. Fevkalâde çalışkanlığı ile hususî hayatının intizamı da, Garb menbalarında bile hayretle bahsedilen meziyetlerindendir. Meselâ, öldüğü güne kadar yaz kış soğuk duş yapmış ve hiç bir gün fâsıla vermemiştir!. Mesaî saatleri gayet muntazamdır ve yorulmak bilmeden çalışır. Mühim telgraflar ve haberler geldiği zaman gece uykusundan bile uyandırılabilir.»

Semih Mümtaz Bey de, Abdülhamid Hân'ın başka bir yönüne temasla der ki: «Sultan Hamid'in bir merakı da, iyi giyinmek ve bir defa olsun namazı terketmediği için günde iki üç defa elbise değiştirmekti. İnat ile Hereke kumaşından elbiseler yaptırmayı tercih ettiği için yumuşak olmamalarından şikâyet ederdi. Ve huzuruna çıkanları yeni bir elbise giyinmiş görse: «Güle güle» dedikten sonra «Benimki sizinki kadar şık değil ama, halis Türk malı, Hereke kumaşıdır» diye övünürdü.

Saçları sağdan ayrılmış olarak taranırdı. Sık sık fırça-

Evlâdlarımıza mücrim olarak tanıtılmak istenen bir mazlum: Sultan İkinci Abdülhamid Hân.

lardı. Her sabah yatağından çıkar çıkmaz hamama girer, kendi yıkanır ve kendi kurulanırdı. İç çamaşırı Trabzon bezinden hilâlî gömleklerle aynı bezden don ve mevsime göre bunların üzerine giydiği deve tüyünden ince veya kalın fanilâlardan ibaretti. Kuşak sarmazdı. Askı kullanmazdı. Cuma selâmlığına çıktığı vakit asker elbisesi ve yaz - kış kukuletalı bir kaput giyerdi. Elbisesinde rütbe işareti taşımazdı, yalnız kılıç kuşanırdı. Beyaz eldiven giyinir ve arabada kılıcını bacakları arasına alarak ellerini üzerinde tutardı. Sarayda başı açık gezmeğe alıştığı cihetle Yıldız Sarayı'nın bahçe kapısından Hamidiye Camiine gelinceye kadar beş on kere fesini düzeltmek bahanesiyle başını havalandırırdı. Camiden dönüşünde ya ata biner, yahut ufak bir sepet arabaya atlayarak kendisi arabacılık eder, gençliğinde sportmen olduğu için bu işleri fevkalâde bir güzellik ve maharetle becerirdi.»

Yılmaz Öztuna ise: **«Sultan Hamid, siyasî dehası bir yana, fevkalâde zekâsı ve hâfızası ile ünlüdür.»** diyor ve ilâve ediyor: «Bu zekânın başta vehîm olmak üzere çarpık tarafları eksik değildir. Ancak umumiyetle, devrinin bütün devlet adamlarının üstüne çıkan zekâ, kurnazlık ve tecrübeye sahip olduğunda birleşilmektedir. İnsanlar üzerindeki tesiri de çok övülmüştür. Babası gibi hususî muamelelerinde çok nazik olması, herkesi ayakta karşılaması, huzurunda yer öpülmek âdetini kesin şekilde yasaklaması, çok tesirli, tatlı, kalın bir erkek sesi olması ve pek güzel konuşması, hiç kimseye, hattâ çocuklarına «sen» diye hitab etmemesi birçok şahsı kendisine bağlamış ve otuz küsur yıllık uzun şahsî iktidarının sebeplerinden biri olmuştur. Türk hükümdarı aleyhinde Avrupa'daki propagandadan sonra Sultan Hamid'i şahsen tanıyan yabancılar, hiç ümid etmedikleri bir şahsiyetle karşı karşıya geldiklerini, hâtıralarında belirtmeyi unutmamışlardır.»

Abdülhamid Hân'ın burnundan bahisle türlü hezeyan savuran sefihlere İbnülemin Mahmud Kemal Bey merhum

bakınız ne güzel cevap vermiştir: «Burnunun büyükçe olmasını da büyük bir kusur farz ederek «Hamidî bir burun» diye eğlenen sümüklüler ve «kârizde olukdur gûya sümüklü burnu» tarzında hezeyan eden sarhoş şairler bilmelidirler ki, burnun büyüklüğünde, küçüklüğünde, güzellikde, çirkinlikde mahlûkun sun'i yoktur. Hazreti Hâlik, nasıl istemişse öyle yaratmıştır. Merhumun eğlenilen burnu ise asaletin isbat eder ki, Osmanlı pâdişahlarının burunları ekseren o şekildedir.»

Yalan söyleyen tarihin Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hususiyyetleri mevzuunda yazıp çizdiklerini tekzibe devam edelim...

Reşat Ekrem Koçu diyor ki: «Gayet sade ve temiz giyinirdi, kendisine has bir zarafeti vardı, esvaplarında daima tercih ettiği renkler koyu kurşunî, neftî ve devetüyü olmuştur. Okumaktan zevk alırdı, bilhassa Türkiye tarihini çok iyi bilirdi. Yıldız Sarayı'nda çok zengin, bir kütüphane kurmuştu ki, bugün bu kütüphane, Üniversite Kütüphanesinin paha biçilmez bir parçasıdır, bilhassa Türkçe yazmalar bakımından bir hazînedir. Ecdâdı içinde en çok Yavuz'u severdi. Bu sevgisini İstanbul'u ziyaretinde Almanya İmparatoru Vilhelm'e açmış, o da memleketine dönünce Sultan Selim Divanı'nı, Alman matbaacılığının enfes işlerinden biri olarak bastırmış ve Sultan Hamid'e hediye etmişti.»

Meşhur Babıâli Baskınında Kâmil Paşa Kabinesinin Dahiliye Nâzırı olan, bilâhare Mütâreke yıllarında yine aynı Nezâretde bulunan Ahmed Reşid (Rey) Bey: «Sultan Hamid kısa boylu, nahif, omuzlarının genişliği mutedil, fakat biraz öne doğru mail, âzası yekdiğeriyle mütenasib bir vücuda malikti. Teni esmer, çehresi uzunca, kaş kemikleri çıkık, yanakları çökük, renkçe de koyu maviye bakar siyahtı. Burnu vechine (yüzüne) nisbetle büyük ve uzuncaydı. Başının tepesinde saç kalmamıştı, yan ve arka cihetindeki saçlarıyla sakalının telleri kalın ve sert görünürdü. Güzel olmamasına rağmen yüzü sevimli, hele etvarı ve mişvarı

(tavr-ı hareketi) tevazu' içinde büyüklük gösteren nâdir bir hususiyyeti hâizdi» derken; Ziya Şakir de: «Her işde intizamı son derece seven, bunu kendi nefsinde ve işlerinde tatbik eden Hünkâr, bilhassa kılık ve kıyafet meselesine de pek ehemmiyet verirdi. Kendisi, gayet sade fakat bir anda göze çarpacak derecede zarif giyinirdi. Zekâsına ve son derece intikal kabiliyetine emin olduğu için —bilhassa ecnebilerle her türlü bahislere ve en nazik mevzulara girişmekten çekinmezdi— Huzuruna kabul ettiği ecnebilerin «Kızıl Sultan»ı yakından görmeye geldiklerini bilirdi!.» demektedir.

Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Bey ise: «Şehriyâr-ı müşarünileyhin (adı geçen Pâdişahın/Abdülhamid Hân'ın) sîma ve bünyesinde Hânedân-ı Osmaniyyeye mahsus olan alâmat (işaretler) iyice fark ve müşahede olunurdu. Nitekim, Centile Bellini tarafından tersim olunan (çizilen) Fâtih'in tasvirinde Hâkan-ı sâbıkın (Sultan Hamid'in) hutut-ı vechiyyesi nümayandır (yüz hatları görülmektedir). Kendisi zekî ve hassas, dakika-şinas (zor şeyleri tartıp anlayan), muamele-i mûtâdesi nazik, halâvet-i mahsusa-i sadaya malik (gayet tatlı bir sese sahib), efendiliğinin, hilâfet ve saltanatın izzet-ü vakarını maattakdir (takdir ile) tamamiyle yerine getirir, bendegânı taltif ve kendisiyle görüşen ecanibi (ecnebileri) tatlı ve cazibe-i nezaketi ile teshir etmenin (büyülemenin) yolunu bilir, tehdidini hakkıyle ikaa (yerine getirmeğe) kaadir ve lede'l-hâce (icabettiği zaman) izhar-ı şiddet veya teskin-i hiddete (öfkesini gidermeğe) muktedir idi.» diyor.

Necip Fazıl Bey: «Abdülhamid hakkındaki kast o kadar büyük, köklü ve plânlıdır ki, onu her ne pahasına ve hangi usulle olursa olsun çürütmek için, hissî ve sathî tarafından el atılmadık vasıta bırakılmamıştır» deyip, Abdülhamid hakkında uydurulan adinin bayağısı iftiraları çürütmekte ve devamla: «Abdülhamid'in şehzâdeliği, Tarabya'daki yazlık ve Maslak"daki yazlık olduğu kadar kışlık köş-

künde geçti. Baş zevklerinden biri, silâh... İyi kılıç kullanıyor, tabanca atmakta usta bir nişancı kabiliyeti gösteriyor ve beden terbiyesinden çok hoşlanıyor. Bir iskemleye oturacağı zaman onu kaldırmak ve kolunu gerek ufkî vaziyette havada tutmak, sık sık gösterdiği tavırlardan. Okumaya ve dünya vaziyetinden bilgi edinmeye merakı da bunlardan az değil.

Avrupa gazete ve mecmularını tercüme ettirip okutuyor, hususiyetle tarih mütalâasından büyük bir zevk alıyor. Roman okuyup dinlemeye de düşkün... Fakat daima içinde kapalı ve ruhunun mahzeninde yaşayan bir mizaç. Zevcesinden başka yalnız bir gözdesi var ve saray haremini dolduran renk renk, çizgi çizgi kadınlara iltifatı yok. Onu herşeyden evvel, şahsiyyetinin mihrak noktalarından biri halinde, kadın mevzuunda nefsine son derece hâkim ve irâdesine sahip görüyoruz. Rusyalı Roksalan (Hurrem Sultan) esiri, aynı zamanda cihan efendisi Kanunî Sultan Süleyman'dan başlayarak, oğlu Sarı Selim, Deli Mustafa, daha niceleri ve nihayet babası Abdülmecid'in şehvet kölesi mizaçlarından hiçbir eser bulunamaz» diyerek Abdülhamid Hân'ın hususiyyetlerinden birine temas etmekte; Yılmaz Öztuna ise Abdülhamid Hân'ın yetişme tarzından bahisle: «Bir kaç parça şiir de yazan İkinci Abdülhamid sonradan İttihatçıların propaganda ettikleri gibi cahil değil, İttihatçıların hemen hepsinden bilgiliydi. Bu arada Pâdişahın imlâ bilmediği bile iddia edilmiştir ki, bu yalanın mahiyetini görmek için, İkinci Abdülhamid'in elimizdeki yüzlerce elyazısından birine bakmak kâfidir» diyerek başka bir gerçeğe parmak basmaktadır.

Yine Semiz Mümtaz Bey: «İkinci Sultan Abdülhamid şehzâdeliğinde gayet serbest ve cesurdu. Sokağa çıkmaktan, kırlar da gezinmekten âdeta zevk alırdı. Ata binerdi, hem atların en sertine biner, saatlerce gezer tozardı. Bahçelerinde kuşlar, tavuklar, hindiler besletip meşgul olur, sarayında oymacılıkla uğraşır ve çok da muvaffak olurdu. Yemek

zamanı gayet muntazamdı. Bilhassa açıklıklarda yemek yemeyi tercih eder; bu gibi âlemlerin içkisiz eğlencelerine il tifat eylerdi. Tab'an titizdi. Hergün yıkanırdı. Kendi işini kendi görürdü. Uykusu hafifti. Vücudca zinde ve çevikti. Zekâsı kuvvetli, hele hâfızası daha kuvvetliydi. Bilmediklerini sorup öğrenmekte hakikaten mahirdi ve mahviyetkârdı.» demekte; İbnülemin Mahmud Kemal Bey ise: «Vazifeperverlikde, çalışmakta nadirül emsâl olduğu müsellemdir. Arz edilen resmî evrakı tamamiyle okur ve muvafık görmediklerini —esbabı mucibe serdiyle— iade ederdi. Geceyarısı gelen müstâcel marûzat —kendi uykuda da bulunsa— takdim edilmek mecburî idi. Uykuyu terk eder, maruzatı okur, lâzım gelen emri verirdi.

Pek nâzik, pek mütevazi idi. Mültefitane sözlerle muhatabını teshir ederdi. Ecnebî küberasına ziyafet verildikte dilfiribane bir tarzda ve suhuletle uzun sözler söyler, hatırlarını tatyib ederdi.

Kuvve-i hâfızası son derece metin idi. Vaktiyle bir kez gördüğü bir şahsı ve işittiği bir sözü unutmazdı.

Çok sigara, kahve ve çay içerdi. Ayş ü işrete ve fuhş u rezilete rağbet etmezdi. Az yer, az uyurdu.» diyerek hüsn-i şehadette bulunmaktadır.

Kâfi değil mi, bu naklettiklerimiz Abdülhamid Hân'ın hususiyyetlerini tesbite?.

⁂

BİR RAMAZAN HÂTIRASI VE BİR GERÇEK!.

Tarihimizin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selim Hân, meşhur Merc-i-Dâbık ve Riddaniye zaferleriyle 15 Şubat 1517 Pazar günü Mısır'ı fethedip «Halîfe» ünvanını alırken; «Emânât-ı Mübâreke»yi de İstanbul'a getirmiş ve bu Mübârek Emânetler Topkapı Sarayı'-

nda, bidayette «Hane-i Hassa» diye anılan «Hırka-i Saadet Dairesi»nde muhafaza edilegelmiştir.

Her yönü ile başlı başına bir tarih olan «Hırka-i Saadet Dairesi» nin Ramazan ayının onbeşinci günü devrin pâdişahınca ziyaret edilmesi, Yavuz Sultan Selim Hân'dan itibaren bir an'ane halini almış ve bu an'aneye son Pâdişah Vahideddin'e kadar riayet olunmuştur.

Hırka-i Saadet Dairesi'ni ziyaret, Pâdişahların Topkapı Sarayı'nda oturmayı terketmelerinden sonra muhteşem merasimlerle yine yapılmış ve bu merasimlere **«Hırka-i Saadet Alayı»** denilmiştir.

Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilen Emânât-ı Mübâreke'yi ve Topkapı Sarayı'nın en dikkate değer dairelerinden biri olan Hırka-i Saadet Dairesi ile her Ramazanın onbeşinci günü bu dairedeki Hırka-i Saadet'in nasıl ziyaret edildiğini daha evvel kısaca kaydettiğimizden, bugün «Hırka-i Saadet Alayı»ndan bahisle bir gerçek üzerinde duracağız. Nakledeceğimiz olay, bir mazlumun şahsiyyetini tesbit yönünden ne derece mühimse, o mazlumun saltanatı yıllarındaki fert ve cemiyet ahlâkının ne derekede bulunduğunu teşhir yönünden de o derece mühimdir!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinde geçen olayı, Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın hâtıratından okuyalım... Der ki, devrin ünlü sîması Tahsin Paşa:

«— Sultan Hamid'in fazla ehemmiyet verdiği merasimden biri de, her Ramazanın onbeşinci günü icra olunan «Hırka-i Saadet Alayı» idi. O gün Sultan Hamid, Yıldız'dan kalkarak ya karayolu ile yahut denizden istimbotla Topkapı Sarayı'na gider ve büyük teşrifat ile Hırka-i Saadet'i ziyaret merasimini yapardı. Vükelâ, ulemâ ve bilumum rical-i devlet ve Harem-i Hümâyûn erkânı bu merasime dâvet olunurlardı.

Sultan Hamid bu merasime dînî noktadan ehemmiyet verdiği gibi, kendisini Yıldız'dan deniz aşırı bir mahalle

gitmeğe mecbur etmesi itibariyle de pek ziyade dikkat olunan hâdiselerden sayılırdı. Her sene Ramazanın onbeşi yaklaşınca, bir takım işgüzarlar bu vesileden bilistifade, türlü türlü su'i-kasd efsaneleri uydurarak hem Hünkâr'ın vehmini ve tedâbir-i tazyikiyeyi arttırırlar; hem de göze girip teveccüh ve ihsandan mütenaim olmak yolunu ararlardı!.

Bir sene Ramazan'ın onbeşi Cuma gününe tesadüf etmişti. Hünkâr o gün, deniz yolu ile Yalı-Köşkü'nün rıhtımına çıkacak, oradan araba ile Topkapı Sarayı'na gidecekti. Bu seyahatten iki gün evvel, Sultan Hamid'e bir jurnal verdiler: Bu jurnalde Mekteb-i Tıbbiye'den (o yıllarda Tıbbiye, Sirkeci'dedir) elektrikle infilâk eden bir bomba atılacağı yazılı idi.

Sultan Hamid'in vehmi icabınca bu jurnaldan sonra yolun değiştirileceği ve kara yolunun ihtiyar olunacağı, yahut hiç değilse Tıbbiye Mektebi'nin güzergâha nazır olan cephesinin sıkı bir tarassut altına alınacağı hatıra gelirdi. Sultan Hamid bunların hiçbirini yapmadı. Ramazanın onbeşi hulûl etti. Vazifem icabı olarak tertibat-ı lâzımeyi yaptırmak üzere hangi yolun ihtiyar olunacağını Zât-ı şâhâneden istizan ettim: İstimbotla gideceğini söyledi. Ona göre tedbir alındı ve vakt-i muayyende, mu'tad olan zevat ve maiyyet erkânı ile istimbota binildi. O gün hava soğuktu aralıkta kar da yağıyordu.

Yalı-Köşkü denilen mahallin sahilindeki iskeleye çıktık. Sultan Hamid arabasına bindi. Maiyeti erkânı yaya olarak arabayı takip ediyorlardı. Yolda giderken sevk-i merak ile gözlerim Tıbbiye Mektebi'ne müteveccih idi. Yolun tam mektep önüne tesadüf eden kısmına gelince, Sultan Hamid arabayı durdurdu. Eğer jurnalda denilen şey sahîh ise, biz tam hedef noktasında durmuş bulunuyorduk. Hünkâr beni çağırttı, arabanın yanına gittim. Namaz vaktine ne kadar zaman olduğunu sordu. Cevabım üzerine Sultan Hamid hiçbir şey söylemeden alayı o halde durdurdu. Tahminen

sekiz, on dakika o vaziyette beklenildi. Ondan sonra hareket emri verdi.

Ayasofya Camiine gidildi, orada namaz kılındıktan sonra, Topkapı Sarayı'na azimet olundu ve Hırka-i Saadet'i ziyaret merasimi yapıldı. Tıbbiye Mektebi'nden elektrikle infilâk eden bir bomba atılacağı hakkındaki ihbar üzerine fazla takayyüde intizar olunurken; Sultan Hamid'in bilâkis arabasını Tıbbiye Mektebi önünde sekiz, on dakika durdurması bâzı jurnallardaki ihbarata ne kadar ehemmiyet vermediğini isbat eden bir keyfiyettir. Filhakika Sultan Hamid, kendisine verilen jurnalların pek çoğunu böyle telâkki eder, hele bir takımlarının zarflarını bile açmazdı. İnkılâbdan (İkinci Meşrutiyetten) sonra zarfları açılmamış yığınlarca jurnal bulunmuştu.»

Mâbeyn Başkâtibi ve olayın görgü şahidi Tahsin Paşa'nın Hâtıratından aldığımız yukarıdaki satırlar ve bu satırların ortaya koyduğu gerçek, Sultan İkinci Abdülhâmid Hân devrini ve bu devirde verilen jurnalların içyüzünü bilmeden, Abdülhamid Hân'ı jurnalcılığa ta'viz vermekle suçlayan gaafillerle bu gaafillerin asılsız iddialarına itibar eden yalan söyleyen tarihi bilmem utandırır mı?!.

***

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!.

Tarihimize «93 Harbi» diye geçen 1877 Trk - Moskof savaşı sonunda Başmurahhasımız Safvet Paşa'nın ağlayarak imzaladığı «Ayastafanos Mukaddimât-ı Sulhiyyesi»ni ta'dil eden meşhur «Berlin Muâhedesi», devrin Pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın zaferidir.

Sultan Abdülhamid Hân'ın cülûsunun ilk aylarında «hasbezzaman ve bizzarure» ikinci defa Sadâret makamına getirildiğine daha evvel temas ettiğimiz Midhat Paşa

adlı megaloman, aklınca Pâdişaha karşı efkâr-i umumiyyeyi kazanıp mevkiini tahkim etmek peşine düşmüş, bu gaye ile «talebe-i ulûm»u tahrik ve teşvikle harb lehinde nümayişler tertiplemiş, aldatılan talebe Abdülhamid'in penceresi önünde «Harb!.. Harb!..» diye bağırmış, gazetecilere heyecanlı yazılar yazdırtmış, harbe taraftar olmayan Abdülhamid Hân aleyhinde avanesiyle birlikte kesif bir propagandaya girişmiş ve bütün bunlarla tahta henüz çıkan Abdülhamid Hân'a göz-dağı verilmek istenmiştir!.

Böyle harb lehinde çalışan ve kuş beynince, Moskof'un Balkanlar'a inmesini arzulamayan İngiltere'nin bizim yanımızda yer alacağını, dolayısıyle harbi kazanıp mevkiini sağlamlaştıracağını hesaplayan Midhat Paşa adlı gaafille avanesinin o günlerde söylediklerine bakınız: **«Harbetmek için askerin kuvvetine bakılmaz, bunda istitaat (güç) aranmaz, biz Anadolu'ya dört yüz atlı ile geldik, yine dört yüz kişi kalıncaya kadar harbetmek lâzımdır.»**

«93 Harbi» işte bu çeşit çılgınlıklar sonunda açılmış, sanki Anadolu'ya gelen «dört yüz atlı» ile Midhat Paşa ve avanesinin madde ve mânâda bir alâkası varmış gibi, bâzı gaafiller böylesine korkunç mugalâta ile aldatılmış, neticede savaş kısa bir zamanda aleyhimize neticelenerek Balkanlardaki altı yüz yıllık Müslüman - Türk hâkimiyyeti azınlık durumuna düşmüştür!.

Ezelî düşmanımız Moskof'un Ayastafanos'a (Yeşilköy'e) kadar geldiği o acı günlerde evvelâ «Edirne Mütârekesi», bundan hemen otuz iki gün sonra da «Ayastafanos Mukaddimât-ı Sulhiyyesi» imzalanmıştır ki, bunlardan ikincisi, tarihimizin en fecî anlaşmalarından biridir ve bu fecî anlaşmayı —baştarafta kaydettiğimiz gibi— Başmurahhasımız Safvet Paşa ağlayarak imzalamıştır.

Yalan söyleyen tarihin günümüzde hâlâ «Büyük Adam» diye andığı Midhat Paşa adlı «Küçük Adam»ın Müslüman - Türk'e hediyesi, «93 Harbi» felâketidir ve bu felâketin acı

neticelerini, o devrin şartları içinde lehimize çevirmesini bilen zat da, bugün nice gaafilin «Kızıl Sultan» (!!!) demekten çekinmediği Sultan İkinci Abdülhamid Hân'dır!.

Tahta çıkışının henüz ilk aylarında «93 Harbi»ne mâni olamayan Abdülhamid Hân, o harbi müteâkib isabetli bir kararla Meclis-i Meb'usân'ı kapatmış (ki Abdülhamid Hân'ın en büyük hizmetlerinden biri budur), bu arada Midhat Paşa denilen megalomanı Anayasa'nın kendisine verdiği hakla yurt dışına sürüp çıkarmış ve aldığı fevkalâde mühim tedbirlerle muhteşem İmparatorluğumuzu iç ve dış düşmanların mel'anetlerinden korumuştur!.

«Ayastafanos Mukaddimât-ı Sulhiyyesi»ni ta'dil eden «Berlin Muâhedesi», büyük devletler arasındaki rekabetten istifade etmesini bilen Abdülhamid Hân'ın siyasî dehasının eseridir!. «93 Harbi» galibi Moskof'un plânını «Berlin Muâhedesi» bozmuş ve bu muâhede hükümleri Rusya'da duyulduğu ân, büyük hoşnutsuzluğa yol açıp Çar İkinci Aleksandr pek müşkil durumda kalmıştır!

.Almanya imparatorluk şansölyesi Prens Bismarck riyasetinde çalışan ve otuz bir günde yirmi celse akdedip 1878 yılının 12 Temmuz Cuma günü neticelenen Berlin Konferansı'na Türkiye, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya - Macaristan ve İtalya katılmışlardır. Altmış dört maddeden mürekkeb Berlin Muâhedesi, Ayastafanos Mukaddimât-ı Sulhiyyesi'nin ağır şartlarını lehimize ta'dil etmiş, toprak kaybımıza rağmen yine de —Ayastafanos Mukaddimât-ı Sulhiyyesi hükümlerine göre— bizim lehimize, Moskof'un aleyhine neticelenmiştir!.

Bu münasebetle kaydedelim ki, tarihimizin en fecî anlaşmalarından biri olduğuna yukarıda temas ettiğimiz Ayastafanos Muâhedesi'nin pek ağır hükümlerini Abdülhamid Hân, İngiltere'yi Rusya aleyhine tahrik ederek bozmuş, bu arada 4 Haziran 1878 Salı günü imzalanan iki maddelik İstanbul Muâhedesi ile Kıbrıs, «geçici ve şartlı olarak» İn-

gültereye bırakılmıştır... Yalan söyleyen tarih, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın Kıbrıs'ı İngilizlere peşkeş çektiğini günümüzde mırıldana dursun.. gerçek budur ve Kıbrıs'ın «geçici ve şartlı olarak» da olsa İngilizlere bırakılmasının mes'ulü Abdülhamid Hân değil; «93 Harbi» ile devletin başına yeni bir gaaile musallat eden Midhat Paşa'dır!.

Sultan Abdülhamid Hân hâtıratında: «Açık alınla iddia ve vesaikle isbat ederim ki, millet, «Ayastafanos Muâhedenâmesini imzaladı; ben ise, «Berlin Kongresi» anlaşmasını vücuda getirdim» diyor ve böylece **«Midhat»** kelimesinin ebced hesabıyle **«deva-i devlet»** olduğunu (!!!) hesaplayacak derecede kendilerinden geçen gaafillere cevap veriyor ki, haklıdır!.

«93 Harbi» Midhat Paşa'nın gaflet derecesini; «Berlin Muâhedesi» ise, Sultan Abdülhamid Hân'ın siyasî dehâsını vesikalarla ortaya koymakta, buna rağmen günümüzde hâlâ Mıdhat Paşa'ya alkış tutulmakta, Abdülhamid Hân ise, «Kızıl Sultan» diye anılmaktadır!.

Ne diyelim... Yalan söyleyen tarih utansın!.

*
**

SARAYDA MUÂYEDE (BAYRAMLAŞMA) VE BİR GERÇEK!.

Yalan söyleyen tarihin yetmiş kûsur yıldır tekrarından utanmadığı nice hezeyandan biri de: Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın son derece korkak bir hükümdar olduğudur!. İkbâl sahiblerinin arzuları istikametinde yazıp çizmeyi âdet edinen bir takım sözde tarihçiler bu kuyruklu yalanı varsın günümüzde de tekrar ededursunlar!. Biz bugün, saraydaki muâyedeyi (bayramlaşmayı), o günkü tâbiriyle «Muâyede Resmi»ni kısaca kaydederken; Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın şâhâne bir jestine temasla, yukarıdaki hezeyanı, yalan söyleyen tarihin yüzüne fırlatıvereceğiz!.

Bilindiği gibi, «Bayram» kelimesinin Arapçası «İyd»dir. Cemi «A'yad» olur. Bayram tebrikine «Tayid», bayramlaşmaya ise: «Muâyede» denir. Sarayda muâyede (bayramlaşma), yıllar boyu muhteşem bir merasimle yapılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın meşhur «Kanunnâme-i Âl-i Osman»ında dahi bayramlaşmaya yer verilmiş ve: «Bayramlarda meydan-ı divana taht kurulup çıkmak emrim olmuştur» denilmiştir.

Osmanlı pâdişahlarının Bayram namazlarına gidiş gelişleri dolayısıyle yapılan ve «Bayram Alayı» diye anılan parlak merasimi müteakip başlayan «Muâyede Resmi», bidayette sarayın divan meydanında yapılırken; Topkapı Sarayı'nın terkedilmesinden sonra, bu merasim Dolmabahçe Sarayı'nın meşhur «Muâyede Salonu»nda yapılagelmiştir.

Muâyede Salonu, Dolmabahçe Sarayı'nın orta kısmında olup, yüksek kubbesi, üzerinde yedi yüz elli ampul bulunan dört buçuk tonluk âvizesi ve nakışlarıyla ünlüdür. Takriben 2250 metrekare büyüklüğündeki salonda elli altı sütun vardır ve bu sütunlar üzerine oturtulan kubbenin yerben 2250 metrekare büyüklüğündeki salonda elli altı südinlatılan Muâyede Salonu'nun dört köşesinde birer küçük oda vardır ve bunlardan bahçe tarafının sağındaki oda, «Muâyede Resmi»nde pâdişahların istirahatine tahsis edilmiştir. Bayram namazından dönen pâdişah bu odada bir müddet istirahatten sonra, yüksek sesle söylenen: «Uğurun açık olsun», «İkbalin füzun olsun», «Pâdişahım devletinle bin yaşa», «Mağrur olma pâdişahım senden büyük Allah var» sözleri arasında Muâyede Salonuna kurulan muhteşem Osmanlı tahtına doğru yürür, bu arada Mehterhane, sonraki yıllarda ise bando devamlı hünkâr marşını çalardı.

Pâdişahın taht önünde yerini almasını müteâkib, Nakîb-ül-eşraf, hazır bulunanlar arasından ayrılıp huzur-ı hümâyûna gelir, bu sırada bando susup salonu derin bir ses-

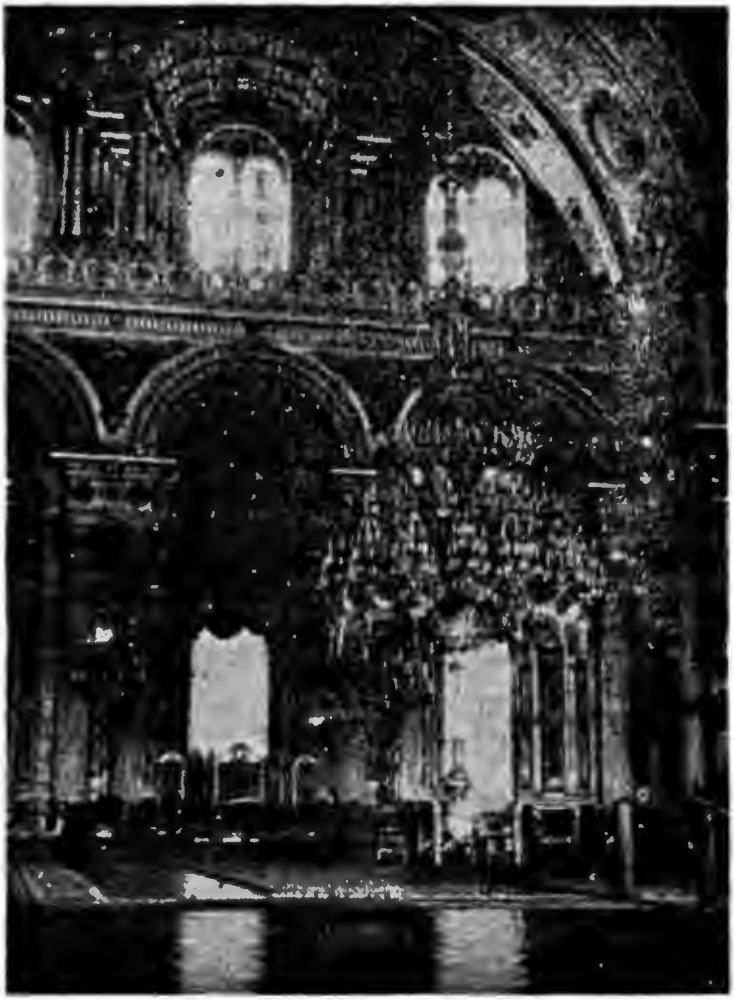

Dolmabahçe Sarayı'nda Muâyede Salonu.

sizlik kaplar ve Nakîb-ül-eşraf'ın okuduğu duâdan sonra muâyede başlardı.

Bayramlaşma sırasında Pâdişah tahta oturur, sağ tarafında bulunan Başmâbeynci tahtın saçağını tutar ve pro-

tokola dahil zevat birer birer Pâdişahın önünden geçerek saçağı ta'zimle öper, sonra geri geri çekilip yine salonda kendilerine ayrılan mahâldeki yerlerini alırlardı. Bu merasimi yabancı elçilikler mensublarıyla saray erkânı, salonun üst kısmını kuşatan localardan; harem mensupları ise parmaklıklı pencerelerden seyrederlerdi.

Bayramlaşma için Muâyede Salonu günlerce evvel hazırlanır, tarihî taht Hazine-i Hümâyûn Dairesi'nden getirilir, muâyedeye iştirak edecek zevat tesbit edilir ve bütün bu işlerle «Teşrifat-ı Divan-ı Hümâyûn» mensubları meşgul olurlardı. İkinci Meşrutiyeti müteâkib A'yan ve meb'usândan bâzıları bu merasimdeki saçak öpme usulünün kaldırılmasını istemişlerse de, Sultan Reşad bu teklife itibar etmemiş ve Muâyede/Bayramlaşma, Osmanoğulları saltanatının sonuna kadar devam etmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'in şâhane jesti, işte bu Dolmabahçe Sarayı'ndaki muâyede/bayramlaşma merasimlerinin birinde 31 Mart 1901 günü görülmüş, Pâdişahın tebrikleri kabul ettiği sırada başlayan zelzele, müdhiş bir paniğe sebeb olmuş, Muâyede Salonu'nun dört buçuk tonluk meşhur âvizesi gürültü ile sallanıp billur parçaları yere dökülürken; Vezirler ve Paşalar dahi huzur-i hümâyûnda bulunduklarını unutup can kaygusuyle sağa sola kaçmaya başlamışlardır!. Böylesine bir hengâme, Muâyede Salonu'nun geniş kubbesinde derin akisler bırakırken; yalan söyleyen tarihin günümüzde dahi «korkak» diye anmaktan utanmadığı Sultan İkinci Abdülhamid Hân, —Ermenilerin Yıldız Camii önünde patlattıkları meşhur bomba hâdisesinde olduğu gibi— yerinden kımıldamamış, kaçışanları gür sesiyle metanete dâvet etmiş ve zelzeleyi müteâkib yine tebrikleri kabulden çekinmemiştir!.

İkinci Meşrutiyetden beri «Vur abalıya!.» kabilinden devamlı aleyhinde yazılıp çizilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın sahsiyyetini tesbit ve teşhir gayesiyle naklettiğimiz bu gerçeği, yalan söyleyen tarihe hizmet eden hak ve haki-

kat kalpazanlarına ithaf ederken; Abdülhamid Hân'ı rahmetle anıyoruz...

*
**

KORKUNÇ BİR HAK VE HAKİKAT KALPAZANLIĞI!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında «hasbez-zaman ve bizzarûre» sadâret makamına getirilen «Midhat Paşa» adlı «büyük» değil «küçük» adamın niçin yurt dışına çıkarıldığına daha evvel muhtelif vesile ile temas etmiştik... Bugün, o «küçük adam»ın, yalan söyleyen tarihin dilinde ve kaleminde «devleştirilen cüce»nin başka bir marifeti üzerinde durarak onun küçüklüğünün derecesini tesbite çalışacağız.

«Hasbez-zaman ve bizzarûre» sadâret makamına getirildiğinin farkına varmayan ve sadâret makamına oturunca kendisinde bir şeyler vehmedip zaruret ortadan kalkınca bir kenara atılıvereceğini düşünmeyen cüce Midhat Paşa, 5 Şubat 1877 Pazartesi günü sabahın erken saatlerinde Mâbeyne dâvet edilmiş ve Mâbeyn Müşiri Eğinli Said Paşa vasıtasiyle elinden «Mühr-i Hümâyûn» alınan Midhat Paşa'ya hakkındaki yurt dışına sürgün kararı tebliğ edilmiştir. Midhat Paşa bu kararı öğrenince, Roma İmparatoru zâlim Neron'un ölürken söylediği: **«Dünya büyük bir san'atkâr kaybediyor!.»** sözüne benzer bir şeyler mırıldanıp:

«— Eğer beni buradan tard ve teb'id ederseniz, alimallah memleket mahv olur!.» demiştir!!!.

Bu hezeyandan sonra ,nereye gönderileceğini sormuş, dilediği yere gitmekte serbest olduğunu duyunca:

«— Yanımda param yok, biraz para isterim!.» demiş ve kendisine Abdülhamid Hân'ın ihsanı olarak beş yüz altın verilmiştir!. Midhat Paşa, kendi teşrifat memuru Kâmil Bey'e yazdığı 29 Teşrinisâni/Kasım 1293/1877 tarihli mektupta, aldığı bu parayı: **«Dersaadet'den** (İstanbul'dan) **hareket-i âcizanemde ihsan buyurulan beş yüz...»** lira diyerek itiraf

ettiği halde, yalan söyleyen tarihin iddiasına göre, gûya: «— **Efendimizin ihsanlarına muhtaç kullarından değilim**» diyerek reddetmiş imiş!. Yalan!. Midhat Paşa, Abdülhamid Hân'ın ihsanını cebine yerleştirmiş ve bu sözde büyük adam Brendizi yolunu tutarken, son sözü şu olmuştur:

«— **Allah rahmet eylesin bu millete!.**»

Öyle ya!. Midhat Paşa hazretleri gibi büyük bir devlet adamı yurt dışına çıkarılınca, memlekette işleri yürütecek kim kaldı ki?!. O halde: «Allah rahmet eylesin bu millete!.»

Midhat Paşa adlı devleştirilmiş cüce böylece İstanbul'dan çıkarılır ve «**beni sürerseniz memleket mahv olur!**» diyecek derecede kendinden geçen o megolaman, Çanakkale Boğazı'nı geçerken İstanbul'da ihtilâl çıkıp çıkmadığını araştırmaya başlar amma, onun yurt dışına çıkarılışına kimse aldırış etmez. Hattâ, Midhat Paşa'nın yoldaşı Ali Suâvi, «Vakit» gazetesinde paşası aleyhine pek güzel (!) bir de makale yayınlayıverir!.

Midhat Paşa, İstanbul'dan «İzzeddin» vapuru ile çıkarılmış ve İtalya'nın güney sahilindeki Brendizi şehrine varır varmaz, iki İngiliz tarafından karşılanmıştır!. Bir sene, sekiz aya yakın yurt dışında kalan Midhat Paşa'nın Avrupa'daki karanlık siyasî temasları hoş görülmemiş ve kendisinin Girit'de oturmasına müsaade olunmuştur. Bu arada afv edilmesi için devamlı Abdülhamid Hân'a müracaat eden Midhat Paşa evvelâ Suriye, bilâhare İzmir valiliğine getirilmiştir. Onun İzmir Valisi bulunduğu sırada, Sultan Abdülaziz Hân'ın kaatillerinin muhakemesine lüzum görülmüş ve yürütülen tahkikat sonunda Midhat Paşa'nın da İstanbul'a getirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, Devlet-i Aliyye'nin İzmir Valisi Midhat Paşa Hazretleri bu muhakeme dolayısıyla yakalanıp İstanbul'a götürüleceğini anlayınca konağının arka kapısından kaçıp hemen yakında bulunan Fransız Konsoloshânesi'ne «iltică» etmiştir!.

Bu, firar ve iltică olayı üzerinde durmak gerek!. Yalan söyleyen tarihin yıllardanberi tekrarından utanmadığı bir

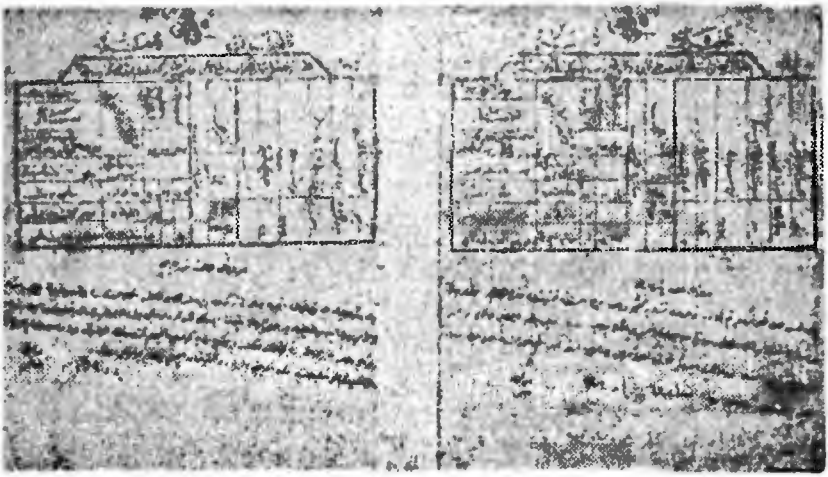

Midhat Paşa adlı «devleştirilmiş cüceonun Fransız Konsoloshânesine iltiçasıyle ilgili olarak Saraya çekilen iki telgraf.

iddiaya göre: Sultan İkinci Abdülhamid Hân, hal'ine yakın günlerde gûya can kaygusuna düşerek, muhtelif yabancı Sefâretlere müracaatla iltica hakkı istemişmiş!.

Yalan!. Hem de alçakça uydurulmuş kocaman bir yalan!.

Abdülhamid Hân, kaçmaya teşebbüs etmemiş, aksine ayağına kadar gelen iltiçâ tekliflerini şiddetle reddetmiştir!. Bu bir gerçektir ve bu gerçek, müdhiş bir Abdülhamid Hân düşmanının itirafiyle sabittir!. Bakınız, Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Midhat, hâtıratında bu gerçeği nasıl itiraf ediyor: **«Hal'inden birkaç gün evvel Rusya Sefiri kendisini ziyaretle, Rusya Çarının dâvetlisi sıfatiyle, Sefâretin maiyet vapuruna binerek Rusya'ya gitmesini teklif etmiş; (25) fakat Sultan Hamid, bu teklifi reddetmiştir. Daha sonra, Al-**

(25) Rus Çarının bu teklifi hakkında Sultan Hamid'in son Başmâbeyncisi Ali Cevad Bey'in «İkinci Meşrutiyetin ilânı ve 31 Mart hâdisesi» adlı hâtıratında da geniş bilgi vardır. M. M.

manya İmparatoru da, Sefâret maiyetine me'mur Lorley vapuru ile kaçması için haber göndermişse de, bunu da kabul etmemiştir. Sultan Hamid gibi bir hükümdarın otuz üç sene velinimi kamçılanmış olan hal'i tehlikesi karşısında, hariçten gelen imdat tekliflerini reddetmesi inanılmayacak şeylerden olmakla beraber, bunu bana hikâye eden bizzat Alman Sefiri Baron Marşal olduğu için, cereyan eden bu vak'aya hayret etmemek elimden gelmedi.»

Görüyorsunuz ya... Firar tekliflerini reddeden Sultan Abdülhamid Hân'ın bu hareketine, Midhat Paşa'nın oğlu: **«İnanılmayacak şeylerden olmakla beraber»** diyor. İnanamıyor... Çünkü babası Midhat Paşa —yukarıda görüldüğü gibi— Sultan Abdülaziz Hân'ın katliyle alâkalı olarak İzmir'den İstanbul'a götürüleceği zaman hemen konağından kaçmış ve soluğu Fransız Konsolosluğunda almıştı!.

Midhat Paşa'nın bu firar ve iltică hâdisesine, Yılmaz Öztuna «Türkiye Tarihi»nde: **«Son devir Türkiye tarihinin en çirkin olaylarından biri»** diyor!. Nitekim, Midhat Paşa da bu hareketinin şahsı için nasıl bir leke olduğunu bilâhare anlamış ve hâtıratında: **«Yalnız bana değil, evlâdıma da kalacak tarih-i ömrünün lekesidir»** diyerek bir nev'i itiraf-ı zünûbda bulunmuştur!.

Midhat Paşa, muhakeme edilmek üzere çağrılıyor... Ortada henüz verilmiş bir hüküm yok!. Hâl bu iken o, muhakeme korkusu ile hemen koşup yakınındaki Fransız Konsolosluğuna iltică ediyor (yakın olsaydı elbette İngiltere Konsolosluğuna koşardı). Midhat Paşa böylesine berbat bir işi rezaleti irtikâbtan çekinmiyor!. Sultan Abdülhamid Hân ise, ayağına kadar gelen iltica tekliflerini: **«Etlerimi cımbızla koparacaklarını bilsem, bir ecnebi devlete ilticayı düşünemem. Vatanımdan kaçmak mucib-i ârdır. Hattâ bu, benim gibi otuz üç sene devlete pâdişahlık etmiş bir insanın irtikâb edemeyeceği en büyük alçaklıktır!.»** diyerek reddediyor...

Böyleyken, gerçek bu iken; Midhat Paşa'ya «büyük adam» deniliyor, Abdülhamid Hân'a ise: «Kızıl Sultan!.»

Olur mu bu derece korkunç bir hak ve hakikat kalpazanlığı?!.

MASON USULÜ BİR ACAİB İŞ!.

Devlet-i Aliyye'nin pek buhranlı bir devresinde Selânik'de kurulan **«Osmanlı Hürriyet Cemiyeti»**, bilâhare Avrupa'daki Jön - Türkler'in de iştirakiyle **«Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti»** adını almış ve masonlarla haşr ü neşr olan, masonlardan yardım görüp mason usullerini benimseyen bu İttihatçılar «Tahlif», yâni, yemin şekli olarak da masonların «Tekris» adı verilen vaftiz oyununa benzer bir garabetle âza kaydetmişlerdir!.

Aralarına alacakları herhangi bir şahsın evvelâ hüviyeti, rehberi tarafından Cemiyet'e bildiriliyor. Yapılan tahkikat müsbet netice verirse, bir gece gözleri bağlanan namzet, tahlif, yâni yemin ettirileceği eve götürülüyor. Ve götürülürken de, gidilecek evin öğrenilmemesi için, bu gözleri bağlı namzet, gece vakti uzun müddet sokak sokak dolaştırılıyor... Varılan evin kapısını muayyen işaretle çalan rehber «Hilâl» kelimesini söylüyor, içeriden «Muin» kelimesiyle mukabele ediliyor ve böylece parola tamamlanıyor!.

Eve alınan namzedin, bir odada gözündeki bağ çözülüyor. Burada, rehberi soruyor: «Cemiyete girmekte ısrar ediyor musun?.» aldığı «Evet!» cevabından sonra, namzedin gözleri tekrar bağlanıyor ve yemin edeceği odaya götürülerek bir sandalyeye oturtuluyor. Namzedin önünde, çuha kaplı bir masa ve masanın üzerinde bir kitap (iddiaya göre: Kur'an-ı Kerîm!) ile bir tabanca vardır. Bu odada ayrıca yemin merasimi için üç âza bulunmaktadır. Ve bunlar üzerlerine kırmızı renkte birer elbise giymişler, yüzle-

rini maske ile örtmüşler, maskenin göz deliklerini de, siyah peçe ile kapatmışlardır!.

Burada, bu üç adamdan biri tarafından evvelâ bir nutuk okunuyor ve sonra namzede soruluyor: «Cemiyetimize dahil olmak istemiş ve tezkiye edilmişsin. Biz de bunu kabul ettik. Ancak, sana tekrar soruyoruz: Cemiyet'e girmekte halâ ısrar ediyor musun?.» Namzet bu suale: «Evet, ısrar ediyorum!» cevabını veriyor... Bunun üzerine, kırmızı elbiseli, maskeli ve peçeli âzalardan bir diğeri namzede: «Arkadaş! Sağında Kur'an-ı Kerîm, solunda ise tabanca var. Ayağa kalk ve sağ elini Kitabullah üzerine, sol elini de tabanca üzerine koy ve sana okuyacağımız yemini, kelime kelime tekrarla!» diyor.

Bu emir yerine getiriliyor ve sonra namzedin gözündeki bağ çözülüyor!. Loş bir odanın o korkunç manzarasiyle irkilen namzede: «Cemiyetimize girdiniz, kardeşimiz oldunuz. Şimdi size, rehberiniz, numaranızı ve vazifenizi bildirecek» denilerek diğer bir odaya geçiliyor.

Burada numarasını ve vazifesini öğrenen (!) Cemiyetin bu yeni âzasına, her hangi bir ihanet halinde sonunun ölüm olduğu ihtar ediliyor ve tekrar gözleri bağlanan yeni azâ ile evden çıkılıyor... Gelirken olduğu gibi, giderken de yine uzun müddet sokak sokak dolaşılıyor ve evin civarından uzaklaşıldıktan sonra, gözlerindeki bağ çözülüp kayıt ve kabul merasimi sona eriyor!. (26).

Bu acaib yemin merasiminin ilkini, Talât Bey/Paşa, Ömer Naci ve İsmail Canbolat, Selânik'de Midhat Şükrü'nün evinde yapmışlar ve âza adedini çok göstermek için, ilk âzaya yüz on bir numarayı vermişler!. Cemiyet'in âzaları, mason olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılmış... Masonlara: «**Liebeveyn/babadan ve anadan kardeş**»; mason

(26) Bu mevzuda geniş bilgi için Celâl Bayar'ın «Ben de Yazdım» adlı hâtıratına ile Hüseyin Cahid Yalçın'ın «Meşrutiyet Hâtıraları»na bakılmalıdır.

olmayanlara da, sadece: **«Lieb/babadan kardeş»** denilirmiş!. İki de remzi, rumuzu varmış Cemiyet'in... Bunlardan biri: «Hilâl» diğeri de «Muin» imiş. Hilâl: «Kelime-i mürur», Muin de: «Kelime-i mukaddes» bilinirmiş!. İki İttihatçı birbiriyle karşılaştığı zaman, biri, sağ elini göğsüne koyarak hilâl işareti yapar; karşısındaki de, «Muin» kelimesinin evvelâ «M/mim» harfini söyler, muhatabı ikinci harfi «A/ayın» ilâve eder, sonra «Y/ye» ve «N/nun» harfleri tamamlanır ve iki kardeş böylece anlaşırlarmış!.

Böylesine bir tuhaflıkla İttihad ve Terakki'ye girenler arasından bir kısmı, bilâhare Cemiyet'in fedâileri olarak bütün kanlı ve karanlık işlerde boy göstermişler, Balkan komitacılarından öğrendikleri usullerle Selânik ve Manastır sokaklarında başlattıkları adam öldürme işini, devr-i meşrutiyette İstanbul'da sürdürmüşler, sonra kendileri de sokak ortasında can vermişlerdir!.

*
**

MASONLUĞUN ZAFERİ: İKİNCİ MEŞRUTİYET!..

Onsekizinci asır başlarında İmparatorluğumuz bünyesine hulûl eden Masonluğun, Tanzimât hareketiyle büyük mesafe kat'ettiğini ve İkinci Meşrutiyetle hedefine ulaşıp Osmanlı İmparatorluğunun başını yediğini bundan evvelki iki yazımızda kaydetmiştik. Bugün, İkinci Meşrutiyet devri üzerinde durup o devir masonlarının mel'anetlerini inceleyecek ve Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin içimizden yetiştirdiği gaflet, dalâlet ve ihânet erbabını tanıyacağız...

Osmanlı pâdişahları içinde mason olan tek şahıs —bilindiği gibi— Beşinci Murad'dır!. Ve Beşinci Murad'ın cülûsu, **«Eşekçi Ahmed'in oğlu»** diye anılan Serâsker Hüseyin Avni Paşa'nın İngilizlerin muvafakatini alarak Sultan Abdülaziz Hân'ı devirmesiyle gerçekleşmiştir!. Beşinci Murad'ın, İskoçya Büyük Locası Üstadı ve İngiltere Veliahdı Prens Edvard'ın telkiniyle mason olduğu düşünülürse, Abdülaziz

Hân'ın hal'i ile İngilizler gayelerine ulaşmış sayılırlar!.

Ekserisi mason olan «Yeni Osmanlılar»dan Ziya Paşa, Sadârete; Nâmık Kemal Hariciye Nezâretine; medreseden yetişen Ali Suâvi çılgını da Meşîhat makamına göz diktiklerine göre, Devlet-i Aliyye'de masonlar saltanatı başlayacak ve böylece İngiltere, Osmanoğlu'nun İslâm âlemindeki nüfuzunu kırıp sömürüsünü sürdürecekti!. Sürdürecekti ama evdeki hesap çarşıya uymadı ve mason Beşinci Murad cülûsunun daha ilk haftasında cinnet alâmetleri gösterip çıldırdı. «Eşekçi Ahmed'in oğlu» denilen Hüseyin Avni Paşa, Çerkes Hasan Bey tarafından öldürüldü ve bu kerre başka bir mason, şu Midhat Paşa adlı megaloman, efendileri hesabına kolları sıvadı ise de, hastalığı şifa bulmayan Beşinci Murad'ın hal'i ile taht yolu İkinci Abdülhamid Hân'a açıldı. 31 Ağustos 1876 Perşembe günü Osmanlı tahtına oturan Abdülhamid Hân, Müslüman - Türk'e düşman bütün şer kuvvetlere «Dur».. diyerek, onların iştahlarını kursaklarında bırakmasını bildi!.. Ki, günümüzde hâlâ devam eden Sultan İkinci Abdülhamid Hân düşmanlığı, bu büyük Pâdişahın milletin hak ve menfaatlerini hassasiyetle müdafaa ve muhafaza ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü otuz küsur yıl geciktirmesinde gizlidir!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân, dünya masonluğunun mel'anetlerini ve bu cereyanın İmparatorluğumuz bünyesindeki tahribini daha Veliahdlığı devresinde görmüş ve onun aldığı sert tedbirlerle masonlar İstanbul'da barınamayıp fesad ocağı Makedonya'da kümelenmişlerdir. Bu gerçek, masonların kendi itiraflariyle sabittir. Bir mason vesikasında: **«Saray'ın tazyiki İstanbul'da masonluk faaliyetlerini felce uğratmıştı. Fakat Rumeli ve Makedonya'da, bilhassa Selânik ve civarında Mason locaları hummalı bir hareket ve hayatiyet halinde idiler»** denilerek gerçek itiraf edilir ve devamla, o bölgedeki masonların İkinci Meşrutiyet hareketindeki meş'um faaliyetleri şöyle anlatılır:**«Meşrutiyetin ilânına takaddüm eden yıllarda buralardaki masonluk teşki-**

lâtının oynadığı rol o kadar mühimdir ki, bunu Türkiye'deki masonluk tarihinde başlı başına şerefli bir fasıl saymak yerinde olur.» (27).

Bir masonun **«şerefli bir fasıl»** kabul ettiği Makedonya'daki **«meş'um mason faaliyeti»** sonunda İttihad ve Terakki denilen komite kurulmuş ve bu komite marifetiyle İmparatorluğumuzun başı yenmiştir!.

İttihad ve Terakki ilk defa, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın saltanatının on dördüncü yılında İstanbul'da Askerî Tıbbiye talebelerinden bâzıları tarafından gizli bir Cemiyet halinde kurulmuş ve bu gizli cemiyetin kurulmasına İbrahim Temo adındaki genç ön-ayak olmuştur. Arnavutluk'un Ohri kasabasından olan İbrahim Temo, tatil aylarında memleketine gidip gelirken birkaç defa İtalya'ya uğramış ve bu arada Brendizi mason locasına kaydolan bu Tıbbiyeli gence, gizli bir cemiyet kurmak fikri, İtalyan masonları tarafından telkin edilmiştir!.

Masonların bu telkiniyle kurulan ilk İttihad ve Terakki komitesi, kısa bir zamanda etrafa dal-budak salıp, İstanbul'un muhtelif semtlerinde teşkilâtlandığı bir sırada, Sarayın müdahalesiyle dağıtılmış ve gizli cemiyet mensublarının çoğu bu sırada Avrupa'ya kaçarak orada çeşitli dış kaynaklardan beslenip Muşrutiyetçilik oynamaya başlamışlardır!.

Burada bir gerçeği kaydetmek mecburiyetindeyiz. Şöyle ki: İttihad ve Terakki'nin ilk kuruluşuna ön-ayak olan İbrahim Temo, Sarayın takibatı karşısında yurt dışına kaçmayı becermiş, uzun yıllar Avrupa'da kalmış, İkinci Meşrutiyetin ilânını müteâkib yeni İttihatçılarla geçinemeyip «Demokrat Ahali Fırkası/Partisi»ni kurmuş, bilâhare gidip Romanya'ya yerleşerek doktorluk yapmış ve bu adam 1936 yılında yurdumuzda toplanan «Balkan Tıp Kongresi» dola-

(27) Bkz: Masonluk ve Masonlar. «İsimler - Belgeler» Yağmur Yayını. İstanbul, 1968.

yısıyle Romen delegesi olarak İstanbul'a geldiğinde kederinden ağlayıp kriz geçirmiş, 1945'de ise **«en kıdemli Osmanlı Masonu olarak»** adına tertiplenmek istenen jubileyi: **«Milli olmayan hiçbir şeyden millete hayır gelmiyor..»** diyerek reddetmiştir ki, o yıl seksen yaşında olan ilk İttihad ve Terakki kurucusunun bu sözü pek mânidardır ve nice gaafilin başını iki eli arasına alıp bir nefs muhasebesine oturmasına kâfidir!.

●

Avrupalı'nın «Jön - Türk» diye andığı Meşrutiyet oyuncularının Selânik'de kümelenmeleri 1906 yılına rastlar. O yıl altısı mason olan on kişi tarafından **«Osmanlı Hürriyet Cemiyeti»** kurulmuş, bilâhare Avrupa'daki firarî Jön - Türklerden Dr. Nâzım Bey de bunlar arasına katılmış ve onun ısrariyle Cemiyetin adı **«Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti»** olarak değiştirilmiştir!.

Bugün pek çok vesika ışığında bilinen gerçek odur ki: Selânik'de kurulan bu yeni İttihad ve Terakki Cemiyeti, oradaki dönmelerin, masonların ve Yahudilerin gayretiyle vücud bulmuş, Cemiyet'in kuruluşu ve faaliyet programı mason localarında hazırlanmış, Makedonya - Veritas locasının bu yolda geniş faaliyeti görülmüş ve bu loca başında bulunan Emanuel Karaso adlı Yahudi, İttihatçıların bütün plânlarını hazırlayıp bunların tatbikine dünya masonluğu adına yardımcı olmuştur...

Muhteşem İmparatorluğumuzun çöküşünü temin için Tanzimatçısını da, Yeni Osmanlısını da bağrına basan düşman, bu kerre İttihatçılara sarılmış ve bu gaafilleri gayesi uğruna mükemmelen kullanmıştır!. Mason usullerini benimseyen, masonlarla haşr ü neşr olan İttihatçı gaafiller o devirde, Müslüman - Türk'e karşı şer kuvvetlerin cümlesiyle işbirliği yapmış ve dünya masonluğu dışarıdaki düşmanla içimizden yetiştirdiği hâinleri locada toplayıp **«Hürriyet, Adalet, Müsavat, Uhuvvet/Kardeşlik»** sloganıyle bu iç ve dış

düşmanların çalışmalarını İmparatorluğumuzun batışı uğruna kanalize etmeyi becermiştir!.

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın aldığı sert tedbirlerle İstanbul'da barınamayıp Makedonya'da kümelenen o devrin masonları ve mason locaları tedkik edilsin.. görülecektir ki, Abdülhamid Hân'ın istibdâdından (!) şikâyetle hürriyet uğruna kıyam eden İttihatçılar, menfaatlerini İmparatorluğumuzun yıkılışına bağlayan düşmanlarla aynı mason locasında çalışmışlar ve hattâ masonların iğfaliyle Abdülhamid Hân'ın devrilmesi için yabancı Konsolosluklara müracaatla onlardan yardım dilenecek derecede kendilerinden geçmişlerdir!.

Mason localarında Yahudi Emanuel Karaso başkanlığında Makedonya komitacılarından Sandanski ve Paniça ile aynı masada oturan İttihatçılardı... Meselâ, sonraları İmparatorluğumuzda sadâret makamına kadar çıkacak olan Talât Bey (Paşa), İttihat ve Terakki Umumî Kâtibi Midhat Şükrü (Bleda), İttihatçıların meşhuur maliyecisi Cavit, bilâhare Nafia, Ticaret ve Hariciye Nâzırlığı yapan Ahmed Nesimî, İzmir Valisi diye şöhret bulan Rahmi, kaatil Âtıf (Kamçıl), yine kaatil İsmail Canbolat, ilk İttihad ve Terakki artığı Dr. Nâzım, «üç beyinsiz»den bir diğeri: Cemal Paşa, Dr. Bahaeddin Şakir v.b. hep masondular!.

Bu adamlar Makedonya komitacılarıyla aynı masada oturup İmparatorluğumuzun kurtuluşuna (!!!) çare ararlarken; daha Hidiv İsmail Paşa devrinde Mısır'a çengel atıp pek çok kimseyi, meselâ şu Suriye ihtilâlcilerinden Abdülhamid Zühravî'yi, Azimzâdeler'i, Arslan-oğulları'nı, bilâhare Irak'daki darbe sonunda öldürülen Abdülhamid devri yüzbaşısı Nuri Said'i, Harb-i Umumî'de İngilizlerden aldığı tahsisatla Devlet-i Aliyye'ye başkaldıran Şerif ünvanlı Hüseyin'le oğullarını ve daha nicelerini mason yapan dünya masonluğu yerli - yabancı bütün bu masonları, Müslüman - Türk'ün hak ve menfaatlerini titizlikle korumasını bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın devrilmesi yolunda bir-

EMANUEL KARASO: İkinci Meşrutiyet devrinin meşhur Yahudi'si. Ünlü masun. Hem de Üstad-ı-a'zam. İttihatçıların akıl hocası. Meclis-i Meb'ûsan'da Selânik milletvekili. İtalyan casusu ve dahi Siyonizm hizmetkârı İttihad ve Terakki başındakilerin pek çoğunu bu yahudi mason yaptı. Onların çalışmalarını plânladı, plânların tatbikinde yol gösterdi. Sultan Hamid'e tahttan indirilişini teklîf edenlerden biri de bu idi. Pâdişahı devirdikten sonra masonların kordon ve önlüklerini takıp takıştırarak Selânik'de yaptıkları sevinç gösterilerinde mason bayrağı altında konuştu. Trablusgarb'ın İtalyanlara peşkeş çekilmesinde bu yahudinin parmağı vardır. Birinci Dünya Savaşı'nda ihtikârla muazzam servet sahibi oldu. Ve yapacağını yaptıktan; İttihatçı gaafillere Devlet-i Aliyye'yi batırttıktan sonra muazzam servetini toplayıp İtalya'ya kaçtı!.

leştirmiş, Abdülhamid Hân'ın hal'i ile hedefe ulaştıktan sonra da, aynı masonları kendi istiklalleri uğruna çalışmaya sevkedip korkunç bir plânla İmparatorluğumuzu parçalamasını bilmiş, böylesine bir oyuna ise İttihatçılar âlet olmuşlardır!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'ini müteâkib, kendilerine mahsus kordon ve önlükleri takıp takıştırıp Selânik sokaklarında sevinç gösterilerinde bulunan masonlar arasına İttihatçı gaafiller de katılmışlar ve mason bayrağı altında konuşan mason üstadı Emanuel Karaso'yu huşû ile dinlemişler, daha sonra da «Osmanlı» adını vermekten utanmadıkları Mason Yüksek Şurası'nı kurarak Talât Paşa'yı evvelâ «Umumî Büyük Müfettiş», bilâhare Üstad-ı A'zam yapıvermişlerdir!. O devirde Türkiye'de 33 dereceyi ihraz etmiş yirmi bir mason bulunması ve bu 33'lerin hükûmet içine, ordu kumandanlıklarına, Meclis-i Meb'usân'a ve ticaret âlemine yayılıvermeleri, İkinci Meşrutiyetin kimin, hangi şer kuvvetlerin zaferi olduğunu izaha kâfidir!.

O devir masonları hakkında pek acaib bir iddia vardır!. Derler ki: Bizdeki masonlar devlet ve milleti kurtarmak için gûya bir dayanak aramışlar, bunun için de dünya masonluğundan meded ummuşlardır!!!. Bu iddiadan sonra «**zırva te'vil götürmez!..**» sözünü hatırlamak ve sormak gerek: Kökü dışarıda bir cereyandan meded umup mason localarına kapılanan gaafiller, İmparatorluğumuzun o gün içinde bulunduğu şartlar içinde devlet ve milleti acaba neden hangi musibetten kurtaracaklardı?!.. Yukarıdaki acaib iddiayı öne sürenlerin bu suale verecekleri cevap, elbette ki, Abdülhamid Hân'ın istibdâdı (!) olacaktır!. Nitekim, tanınmış masonlardan Hakkı Şinasi Paşa: «Biz masonluğu, memlekete meşrutiyeti getirebilmek ve istibdâdı yıkabilmek yolunda bir müdafaa müessesesi telâkki edebilmenin duygusu içinde idik. Masonluğun asıl kaynakları üzerinde pek aydınlık fikirlere sahip olmadığımızı şimdi samimiyetle itiraf edebilirim.» diyor ki, bu itiraf gafletin, dalâletin kemal noktasıdır!. Abdülhamid Hân idaresine «istibdâd» deyip, İmparatorluğumuzun o devirdeki durumu içinde «meşrutiyet»ten meded umanlar ve bunun için Mason olmakta mahzur görmeyenler o şikâyet ettikleri istibdâdı mason biraderlerinin yardımıyla yıkıp meşrutiyete kavuştular ama, bu deva-i-devlet diye sarıldıkları Meşrutiyetin koskoca İmparatorluğumuzu nasıl batırdığını da gördüler!. Veyl, bu gaafillere «hürriyet kahramanları» diye alkış tutanların haline!.

⁂

MİSYONER FAALİYETLERİ MEVZUUNDA SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HÂN'IN HASSASİYETİ

Azılı misyonerlerden biri olan Charles R. Watson: «**Misyonerlerin güvercinler gibi ma'sum olmaları gerekir. Fakat bu, onların yılanlar gibi kurnaz olmalarına mâni değildir.**» der. Bu, kendi itiraflarına göre «yılanlar gibi kurnaz» olan misyonerler, onüçüncü asırdan itibaren dünyanın

her tarafına, tâ Türkistan'a Çin'e kadar yayılmışlar, tabiî bu arada esas hedef olan Osmanlı İmparatorluğu içine de sızmışlardır!.

Çalışmaları bu derece köklü ve şümûllü olan misyonerleri Babıâli zaman zaman yakından takip edip faaliyetlerini engelleyen tedbirler almış, meselâ Sadrâzam Şehîd Ali Paşa, gayri-müslim unsurların misyonerlerle temasını yasak etmiş ve misyonerlerin cümlesini hudud dışına çıkarmaya karar vermişse de, Sadrâzamın şehâdetiyle bu karar tatbik edilememiş, bilâhare Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa da, misyoner faaliyetleri üzerinde hassasiyetle durarak onların yurt içinde serbest gezip dolaşmalarına ve gayri-müslimlerle temaslarına mâni olunması yolunda bütün vilâyetlere sert ve kat'î emirler vermiş, fakat her biri bir yabancı devlet hesabına çalışan misyonerler, Babıâli'nin bu takibatı karşısında himâye gördükleri devletin elçiliğine sığınmışlar ve o elçiler de, kapütülâsyonlardan istifade ile misyonerleri devamlı korumuşlardır!.

Tanzimât hareketiyle başlayan bizdeki acaib Batı'yı taklid gafleti misyonerlerin çalışmalarını kolaylaştırmış ve İmparatorluğumuz dahilindeki Hıristiyan unsurların yeni yeni haklar elde ettikleri o devirde, emperyalist devletler yurdumuzda nereye göz dikmişlerse o havaliyi misyonerleriyle âdeta istilâ etmişler, meselâ Fransız cizvitleri Arnavutluk'da İncil'i Arnavutçanın her lehçesine tercüme ederek köylere kadar götürür ve fakirlere para dağıtıp, açtıkları mektep, hastane v.s. ile yerli halkı ifsad için çalışırlarken; İtalyan misyonerleri de, türlü müstear isimle ve Sünusî kıyafetiyle Trablusgarb ve Bingazi havalisinde faaliyet göstermişlerdir!.

Diğer sömürgeci devletlerden çok sonra gözlerini açan ve mühim yerlerin hep paylaşılmış olduğunu gören İtalyanlar, evvelâ Trablusgarb ve Bingazi'ye, daha sonraki yıllarda

da, Anadolu'nun güney sahillerine gözlerini dikmişler ve hemen diğer sömürgeciler gibi misyonerlerini bu mıntıkalara salıvermişlerdir!. Bir ara memleketimizdeki katoliklerin himâyesi mevzuunda Fransızlarla rekabete teşebbüs etmişlerse de muvaffak olamamışlar; bilâhare Anadolu'ya hulûl için Kuşadası'nda bâzı ticarî tesisler kurup papazlarını buralara yerleştirmişlerdir!. Eski sadrâzamlardan Kâmil Paşa'nın Valiliği esnasında İzmir'de, mekteplerinin kapılarındaki levhaları bir gecede **«İtalyan Misyonerleri Muavenet-i Milliye Şirketi»** yazılı levhalarla değiştirerek ve binalarına papalık bayrağı çekip, limandaki iki İtalyan gemisinden toplar atarak sokaklarda nümayiş yapacak derecede şımarmışlar, nihayet İttihatçı mason biraderlerinin iktidarı yıllarında askerden ve idareciden tecrit edilmiş Trablusgarb'a yerleşerek gayelerine ulaşmışlardır!.

Sultan Abdülhamid Hân devrinin Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa hâtıratında İtalyan misyonerlerinin Trablusgarb'daki mel'anetlerine temasla, Trablusgarb'ın «Oclecalo» kasabasında «Şeyh Haşim'ül-urcâvî» adında birinin yakalandığını, yapılan tahkikatta bu adamın «Sinyor Boneti Salvadora» isminde bir İtalyan misyoneri olduğunun anlaşıldığını, üzerinde bulunan cep defterinde geçtiği yolların, vahaların, tepelerin, su bulunan yerlerin küçük mikyasta bir krokisinin ele geçtiğini, bu tip sahte şeyhlerin Trablusgarb ve Bingazi taraflarında dolaşıp Sünusî şeyhlerine hulûl ile ifsadatta bulunduklarını, durumun ilgililerce Saraya duyurulması üzerine Abdülhamid Hân'ın emriyle misyonerlerin çalışmalarını önleyici kararlar alınıp tatbikata konulduğunu kaydetmektedir!.

Mâbeyn Başkâtibinin hâtırası şu gerçeği ortaya koymaktadır ki, Sultan İkinci Abdülhamid Hân misyoner faaliyetlerinden haberdardır. Onların çalışmalarını hassasiyetle takip ederek yaptıkları korkunç tahribatı görmüş ve gerekli tedbirleri almıştır. Saltanatı yıllarında, memleketimizde bulunan Amerikalılara aid dört yüzü mütecaviz mektep,

hastane, kütüphane gibi misyoner yuvalarını bir hamlede kapatmış, bunların açılması için Amerika sefîrinin her müracaatını cevapsız bırakmış, nihayet sefîrin bu dört yüz küsur müesseseden hiç olmazsa on tanesinin tescil edilmesi, aksi halde Amerikan hükûmetinin diplomatik münasebetlerini keseceği yolunda yaptığı son müracaatı, o günkü şartlar içinde iki devlet arasındaki münasebatın haleldar olmaması için kabul etmiştir. Bu mevzuda Başbakanlık Arşivi'nde ibretâmiz pek çok vesika vardır (28) ve yine Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın kaydettiğine göre: Misyoner faaliyetleriyle alâkalı bir tahkikat raporu kendisine takdim olunduğunda: **«Görüyorsunuz ya, memleketimiz muhteris ecnebilerin cevelângâhı olmuş. Buna karşı bizim için hiç uyumamak, daima müteyakkız bulunmak farzı-ayn haline gelmiştir»** diyerek misyonerlerin çalışmalarını adım adım takip edip, Müslüman - Türk'ün haklarını korumasını bilmiştir!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın misyoner faaliyetleri mevzuundaki hassasiyyetini böylece tesbitten sonra, gerçeği bu vesileyle bir daha tekrarlayalım: Misyonerler sadece Hıristiyanlığın telkin ve propagandasına me'mur değildirler. Her misyoner kimin, hangi devletin hesabına çalışıyorsa o devletin ajanıdır, casusudur ve misyonerlerin tamamı İslâm düşmanıdır!.

*
**

DERVİŞ VAHDETÎ HÂİNİNİN MEL'ANETLERİ

«31 Mart Vak'ası», Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin içimizden yetiştirdiği ajanlar marifetiyle sahneye konulan irticâ oyununun adıdır ve bu oyunun baş aktörü de, «Derviş Vahdetî» isminde bir ajandır!. Bu itibarla evvelâ bu,

(28) Bu vesikalardan bâzılarını E. Kırşehirlioğlu «Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri» adlı mühim eserine almıştır.

Müslümanlar adına «Şeriat» dâvâsına kıyam eden ajanın hayatını kendi ağzından dinleyelim... Bakınız, Pâdişaha yazdığı bir mektupta bu ajan neler diyor:

«Dört yaşımda mektebe girdim. Beş yaşımda Kur'an-ı hatmettim. On dört yaşımda iken Hâfız-ı Kur'an oldum. Bir miktar Arapça olarak sarf ve nahv, biraz da fıkıh gördüm. Tarikat-ı Nakşibendî'ye sülûk ettim. Yaşım yirmiyi buldu. Çalıştım, biraz daha okudum. Biraz ecnebî lisanı öğrenmek lâzım geldiğini hissettim. Ancak, «Bir kimse kendisini bir kavme benzetirse o, o kavimden olur.» **Hadîs-i Şerîfi o vakitlere kadar dimağımda öyle bir kuvvet bulmuştu ki, başımda sarıkla hergün Kur'an ı Kerîm tilâvetiyle meşgul iken, düşman-ı din olan kavmin lisanını nasıl öğrenebilirdim. O sıralarda İstanbul'a geldim. İki ay sonra avdet ettim. Ettim amma, gözüm açıldı... Otekinden berikinden biraz İngilizce öğrendim. Tebdil-i câme ettim** (kılık kıyafetimi değiştirdim). **Hükümet memuru oldum. Kraliçe namına verilen balolarda redingotlu, eldivenli bir adam olarak göründüm. Yirmi beş sene hoca mesleğinde, hoca itikadında, hoca kıyafetinde medrese köşelerinde bir Müslüman, şimdi medenî... Her âli gördüğüm dereceye kadem bastıkça, nazarım daha ilerilere ma'tuf bulunuyordu. Ancak bunlar, meşrû bir sây neticesi idi. Zira İngilizler adama, hiç bedava lokma mı verirler?..»** (29)

Elbette, İngilizler Derviş Vahdetî'ye bedava lokma vermemişler, bu hâini gayeleri uğruna mükemmelen kullanmışlardır!. Pâdişaha yazdığı mektupta, gözünün açıldığını, redingotlu, eldivenli bir adam olarak Kraliçe namına verilen balolara iştirak ettiğini söyleyen Derviş Vahdetî, girdiği sosyete hayatına **«meşrû bir sây neticesi»** kavuştuğunu yazıyor ki, bu adamın yaşadığı o gayrimeşrû hayat içinde, **«meşrû»**dan ne anladığı cidden merak konusudur!.

---

(29) Bkz: Mustafa Baydar. 31 Mart Vak'ası. İstanbul, 1965.

dilinden düşürmediği bu «Şeriat» sözüyle etrafındaki halkayı gün be gün genişletmiş ve günün birinde bâzı askerî birliklere çengel atarak onları safına çekmeğe muvaffak olmuştur!.

Harbiye Nezâreti aracılığıyle Sadrâzama intikal eden resmî bir yazıda Derviş Vahdetî'nin bu başarısına (!) temasla deniliyor ki: «İkinci Fırkaya mensup bâzı askerin İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ne girmek için müracaatta bulundukları «Volkan» gazetesinde okunmuştur. Gazetelerin, ordunun disiplinini bozacak kötü neşriyatta bulunmaları câiz değildir. **Esasen İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, İslâmı arasına tefrika sokmakla meşguldür.** Kutsal olan askerî terbiye ve ahlâkın korunması lâzımdır. Orduyu hususî maksatlarına âlet etmek isteyen matbuata karşı kanunî bir hadd tayin olunmalıdır.»

O günlerde cereyan eden her olay, Derviş Vahdetî gibilerin ekmeğine yağ sürmüş ve bu güruh, olayları düşman menfaatleri yolunda değerlendirerek mel'anetlerine hız vermişdir!. Meselâ, o devirde askerlikten muaf olan medrese talebelerinin bir imtihana tâbi tutulması ve bu imtihanda muvaffak olamayanların silah altına alınması yolunda Harbiye Nezâretince ileri sürülen talep dahi, Derviş Vahdetî misüllü kimseler için bir kazanç olmuş, girişilen tahrik ve teşvik neticesi, medrese talebeleri Harbiye Nâzırına düşman kesilmişlerdir!. Bu tahrik ve teşvik neticesi 31 Mart günü ayaklanan asker arasına katılan bâzı gâfil medrese talebeleri ısrarla Harbiye Nâzırını aramış ve ileri sürülen şartlar arasına: «Harbiye Nâzırı Ali Rıza Paşa'yı istemeyiz!» maddesi de ilâve olunmuştur!.

Yine o günlerde, ordu içinde bulunan ve erlikten başlayarak kademe kademe terfi edip subay olabilenlerin tasfiyesi yolundaki rivayetler, sayıları büyük bir yekûna baliğ olan bu çeşit subayları tedirgin etmiş, yapılan menfî propaganda sonunda ordu içinde bir «alaylı», «mektepli» rekabeti başlamış ve «Volkan» gazetesinin körüklediği bu reka-

bet, 31 Mart günü bir problem olarak mektepli subay hakaret görmüş, hapsedilmiş, hattâ öldürülmüş ve sonra, tahrik olunan asker olanca kuvvetiyle bağırmıştır:

«— Mektepli zabit (subay) istemeyiz!..»

Derviş Vahdetî'nin asker arasındaki tahrik ve tahribatının nerelere vardığı ve bu İntelligence Service ajanının, «Şeriat» diye diye ma'sum halkı nasıl ayaklandırdığı «Volkan» gazetesinin hemen her günkü sayısında olanca dehşetiyle görülür. Sayfalarımızın darlığı dolayısıyle bu yazılanlardan misaller veremeyeceğiz. Ancak, şu kadarını kaydedelim ki, Derviş Vahdetî hem gazetesi, hem de kurduğu Cemiyet vasıtasiyle faaliyetini o derece ileri götürmüş ve bu yolda efendileri hesabına öylesine çalışmıştır ki, İttihatçıların «Meşrutiyet Muhafızı» (!) için Selânik'den İstanbul'a getirdikleri o meşhuur Avcı Taburları dahi onun eline geçmiş ve 31 Mart günü Taşkışla'dan sokağa fırlayan asker, evvelâ Derviş Vahdetî ve avanesi tarafından kucaklanmıştır!.

Gördüğü medrese tahsiline ve hıfzettiği Kur'an-ı Kerîm'e ihânet edip İslâm şeriatı dışına çıkan, buna rağmen «Şeriat» diye bağıra bağıra ma'sum halkı ayaklandırıp İmparatorluğumuzun batışını hızlandıran olaylardan birini hazırlayan Derviş Vahdetî adlı hâin, mel'anetinde muvaffak olup da 31 Mart'ın parsasını İttihatçıların Almanlardan yana olan kanadı toplamaya başlayınca saklanacak delik aramış, yakalanıp Divan-ı Harb huzuruna çıkarıldığında ise: «Ben deliyim!» demekten utanmamıştır!..

*
**

«31 MART OYUNU»NDAN BİRKAÇ SAHNE

Rumî takvimle: 31 Mart 1325 Salı günü patlak veren ve bu sebeple «31 Mart Vak'ası» diye anılagelen olay bugünkü takvimle 13 Nisan 1909 tarihine tesadüf eder.

31 Mart Vak'ası, hem Sultan İkinci Abdlhamid Hân'ı tahtından uzaklaştırmak; hem de İttihad ve Terakki'nin Almanlardan yana olan Selânik yaranının kuvvetini yıkmak gayesiyle İngilizlerin meşhur İntelligence Service ajanlarınca düzenlenip, ustalıkla sahneye konmuş bir oyundur!..

Bu oyunun başrolündeki Derviş Vahdetî adlı yobaz —daha evvel temas ettiğimiz gibi— bir kısım askerle bâzı gaafil medrese talebelerini 31 Mart sabahının alaca karanlığında **«Şeriat elden gidiyor!»** sözüyle sokağa dökmüş ve o gün başlayan anarşi, çeşitli tezahürleriyle onbir gün devam etmiştir!..

Bu, çeşitli tezahürleriyle onbir gün devam eden 31 Mart'ın en mühim olaylarından biri, oyunun sahneye konulmasından hemen iki gün sonra vuku bulan ve «Âsâr-ı Tevfik» zırhlısı süvarisi Ali Kabulî Kaptan'ın Yıldız sarayı önünde linç edilmesiyle neticelenen cinayettir!.

Ali Kabulî Kaptan, 31 Mart'ın tertipçilerinden biri olan «Prens» ünvanlı Sabahattin'in bâzı deniz subaylarına çengel atması üzerine, «Hamidiye» kruvazöründe yapılan toplantıya katılanlardandır!. O toplantıda Hamidiye süvarisi Vâsıf Bey: **«İsyân harekâtı meşrutiyet aleyhine bir cereyan halini alırsa, diğer arkadaşlarla görüşüp mutabık kaldıktan sonra, müştereken Yıldız Sarayı'nı topa tutar ve yakarız.»** demiş, bilâhare tahrikçilerden bir grup Âsâr-ı-Tevfik zırhlısına sızarak oradaki askeri ayaklandırmış ve yukarıdaki: **«Yıldız Sarayı'nı topa tutar, yakarız»** sözünü Ali Kabulî Bey'e mal ederek bu kaptanın başını yemişlerdir!.

Tahrik olunan Bahriye askerlerinden birkaçı Ali Kabulî Bey'i yakalayıp, evvelâ Azapkapı'daki Bahriye İtfaiye Taburuna, oradan da bir erzak arabasıyla Yıldız Sarayı'na götürmüşlerdir.

31 Mart'ın elebaşıları, zırhlıdaki askeri Ali Kabulî Bey'in, Sarayı, yâni Abdülhamid Hân'ı topa tutacağından bahisle aldatmışlar, böylece Pâdişaha bağlı kuvvetleri isyâ-

nın içine almayı becermişler ve giriştikleri bu tahrik sonunda Ali Kabulî Kaptan'ı Yıldız Sarayı önünde öldürtüp Abdülhamid Hân'ı mes'ul duruma düşürmek istemişler, bunda muvaffak da olmuşlardır!. Bugün hâlâ, 31 Mart'la ilgili kitaplarda ve yayınlanan makalelerde bu katl' olayı dolayısıyle Abdülhamid Hân itham olunmaktadır!. Halbuki, cinayetin görgü şahidlerinden biri olan Mâbeyn Başkâtibi Ali Cevad Bey'in hâtıratında da kaydettiği gibi, Abdülhamid Hân'ın bu olayla hiçbir alâkası yoktur.

Pâdişahın, bu katl' olayını duyduğunda: **«Artık bunlar asker değil, Yeniçeri olmuşlar!»** dediğini Ali Cevad Bey nakledip, **«Bu hal, Zât-ı Şâhânenin hakikaten ve cidden teessüfünü mucip oldu. Müsebbib ve katillerini te'in eyledi»** demekte; Abdülhamid Hân ise hâtıratında bu müdhiş cinayete temasla şunları yazmaktadır: **«Ali Kabulî Bey'in katlinde medhalim olduğunu gazetelerde sonradan okudum. Bu iftirayı nefretle reddederim!»**

Yalan söyleyen tarihin Sultan Abdülhamid Hân'a mal edivermekten utanmadığı bu müdhiş cinayet, bilâhare yeni kurulan Divân-ı Harb-i Örfî'de ele alınmış ve katl' olayı ile alâkalı on altı Bahriye askeri, Kasımpaşa, Beşiktaş ve Bâyezid Meydanlarında idâm edilmişlerdir.

Ali Kabulî Bey'in linç edildiği günün mühim olaylarından biri de: İsyânın ılk gününden beri ısrarla aranan İstanbul meb'usu Hüseyin Cahit (Yalçın)ın, Rus Sefâretinden «Rejine Olga» adlı bir Rus gemisine geçebilmesidir!. Bu gemiye aynı gün, Selânik meb'usu Cavid de gelmiş ve bu iki meşhur İttihatçı, seiâmeti firarda bularak Odesa'ya kaçmışlardır!.

Yine bugün, 31 Mart arefesinde, ordu içinde büyük' ihtilâflara sebep olan **«alaylı - mektebli»** rekabeti yeni bir safhaya girmiş ve alaylı subaylar adına imzalanan dörtbin dokuzyüz yetmişaltı imzalı bir dilekçe Meclis-i Meb'usan'a verilmiştir.

Aynı gün, âsilerce aranan Meclis-i Meb'usan Reisi Ahmed Rıza'nın istifası resmen muameleye konularak, muvakkat reisliğe Trabzon meb'usu Ali Naki Efendi getirilmiştir.

Olayların devam ettiği bugünde, basın ise tam bir keşmekeş içindedir!. Devrin ünlü gazeteleri: Volkan, Serbestî ve İkdam, olayları gerçek yönü ile değil, âsilerin arzuları istikametinde nakletmekte, Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifası üzerine kurulan Tevfik Paşa Kabinesi, bir taraftan İstanbul dahilindeki anarşiyi önlemeye çalışırken; diğer taraftan da, Rumeli'de başlayan hareketi yatıştırmaya uğraşmakta, bu arada, yeni Harbiye Nâzırı Edhem Paşa, kışlaları dolaşarak askere nasihatta bulunmaktadır.

31 Mart dolayısıyle Selânik'de hazırlanan «Hareket Ordusu»nun içyüzüne ve 31 Mart'ın acı neticesine ileride temas edeceğiz.

⁂

«HAREKET ORDUSU» İÇİNDE OYNANAN OYUN!..

Hareket Ordusu adı verilen kuvvetin İstanbul önlerine gelmesi 19 Nisan 1909 tarihine rastlar.

İngilizlerin İntelligence Service ajanlarınca **13 Nisan** 1909 Salı günü sahneye konan meşhur 31 Mart oyunu, İttihatçı fedâilerden İsmail Canbolat tarafından Selânik'e çekilen bir telgrafla İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi'ne duyurulmuş ve bu telgrafla harekete geçen İttihatçılar, bir taraftan birbirini kovalayan telgraflarla Saray'ı ve Babıâli'yi tehdid ederken; diğer taraftan da, Selânik Askerî Kulübü'nde Mahmud Şevket Paşa riyasetinde bir toplantı yapıp, İstanbul'a asker sevkine karar vermişlerdir!.

Bu kararla toplanan ve «Hareket Ordusu» adı verilen kuvvet hakkında İsmail Hami Danişmend der ki: «Rumeli'nin muhtelif yerlerinden parça parça yola çıkarılan bu itibarî «ordu» kozmopolit bir kütleden başka birşey değildir.

İçinde her Balkan milletinden yığınlarla mahlûkat vardır, hattâ Selânik yahudilerinden bile katılanlar olmuştur. Türk düşmanı Makedonya çetecilerinin teşkil ettiği gönüllü kuvvetler içinde bilhassa Bulgar müfrezesi pek meşhurdur. Bir takım keçe-külâhlı Arnavut serserilerinden de bahsedilir. Bütün bu güruhlar için en cazip şey yağmacılık imkânıdır ve nitekim meşhur Yıldız yağması hakkında birçok yazılar yazılmıştır.»

Yılmaz Öztuna'ya göre ise: «Hareket Ordusu adı verilen kuvvet içinde muntazam birlikler küçük bir azınlıktır. Çoğunluğunu Sırp, Bulgar, Yunan, Makedon- Arnavut çeteleriyle, sözde gönüllüler teşkil etmektedir. Bu, yıllarca Türk kanı dökmüş yağmacı Makedonya çetelerinin çoğunluk durumu bilhassa calib-i dikkattir.»

İçinde böylesine kimselerin de bulunduğu «Hareket Ordusu», Selânik Redif Fırkası kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa kumandasında yola çıkmış, bilâhare Selânik, Drama, Serez, Gümülcine, Üsküp, Manastır kuvvetleri hareket etmiş ve İstanbul önlerine ilk gelen Selânik Jandarma Bölüğünce 17/18 Nisan gecesi Ayastafanos (Yeşilköy) tren istasyonu işgâl olunmuş, hemen ertesi günü de Hüseyin Hüsnü Paşa Hadımköyü'ne gelip karargâh kurmuştur!.

Yeşilköy'de toplanan kuvvetlerin idaresini ele alıp, plânlarını hazırlayan ve bir şifreli telgrafla İstanbul üzerine yürümeğe hazır olduğunu bildiren Hüseyin Hüsnü Paşa'nın bu telgrafı Selânik'e ulaştığında İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi'nde mühim bir mesele müzakere edilmektedir. Şöyle ki:

İkinci Meşrutiyet Meclis-i Meb'usan'ının açılmasından hemen sonra Ateşemiliter olarak Berlin'e giden Enver Bey/ Paşa, 31 Mart Vak'asının patlak verdiğini haber alır almaz alelâcele Selânik'e gelmiş, fakat onun Selânik'e ulaşmasından evvel, Hüseyin Hüsnü Paşa kumandasındaki kuvvet Yeşilköy'e varmıştır!.

Merkez-i Umumî'de Enver'in de iştirakiyle yapılan toplantı devam ederken; Hüseyin Hüsnü Paşa'nın şifreli telgrafı Selânik'e ulaşmış ve o toplantı sonunda, İttihatçıların, Hüseyin Hüsnü Paşa'ya cevabı şu olmuştur: «Cemiyet (İttihad ve Terakki) **Meşrutiyetin ilânına tesadüf eden 10 Temmuz gününe nazire yapmak istiyor... Bunun için, Meşrutiyeti tehlikeden kurtaracak olan ordunun 10 Nisan (Rumî takvime göre) günü İstanbul'a girmesini münasib görüyor. Ordu hazır olsun. Fakat o güne kadar İstanbul'a girmesin!..»**

Meşrutiyetin tehlikede olduğundan bahseden ve bu tehlikeyi def'edebilmek için ordu (!) harekete geçiren kimselerin ileri sürdükleri mazerete ve içine yuvarlandıkları

İşte, «Hareket Ordusu» başına getirilen Alman dostu iki kişi. Mahmud Şevket Paşa (solda) ve Enver Bey/Paşa (sağda.)

lâubaliliğe bakınız: Meşrutiyetin ilânına nazîre yapacaklarmış!.

Hayır!.. Enver Bey/Paşa, bu iş için Berlin'den Selânik'e gelmemiştir!.

O devrin hürriyet kahramanı (!) Enver Bey, İngilizler tarafından sahneye konan 31 Mart oyununun parsasını toplamaya me'murdur ve onun Berlin'den Selânik'e ansızın çıkagelmesi, Alman - İngiliz rekabetinin neticesidir!.

Nitekim, İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi'nde yapılan toplantı sonunda «Hareket Ordusu» kumandanlığına Mahmud Şevket Paşa, Erkân-ı Harbiyesine de Enver Bey getirilmiştir!.

Mahmud Şevket Paşa ve Enver Bey!.. İkisi de Alman dostu!. Ve Mahmud Şevket Paşa, meşhur Goltz Paşa'nın sâdık talebesi!.

Bu iki adamın «Hareket Ordusu» başına getirildiği günlerde Goltz Paşa, Alman basınındaki yazılarında, Mahmud Şevket Paşa'ya akıl hocalığı yapmış, çabuk netice alabilmesi ve yabancı devletlerin müdahalelerine meydan vermemesi için tavsiyelerde bulunmuş, hattâ bir iddiaya göre, Hareket Ordusu'nun masrafları Almanlar tarafından karşılanmıştır!..

«31 Mart» adı verilen «irticâ» oyununun idaresi bu şekilde Almanlardan yana olanların eline geçerken, İngilizler de boş durmamış ve meşhur İsmail Kemal adlı serseri, Hareket Ordusu'nun durdurulmasını te'min için İngiliz Sefaretine koşup elçi Lowther'le görüşmüş, elçinin arzusu üzerine bilâhare Sadrâzam Tevfik Paşa'yı ziyaret etmişse de, bütün çabalamalar bir netice vermemiş ve «irticâ» adı verilen 31 Mart oyununun parsasını Almancılar toplarken; İsmail Kemal diğer yoldaşlarıyla beraber soluğu yurt dışında almıştır!.

SULTAN ABDÜLHAMİD HÂN'IN HAL'İNE DOĞRU...

Rumeli'de toplanan ve «Hareket Ordusu» adını alan kuvvetin Hüseyin Hüsnü Paşa kumandasında İstanbul önlerine geldiğini, bilâhare bu kuvvetin başına Mahmud Şevket Paşa'nın geçtiğini ve bu hareketin Almancıların bir zaferi olduğunu daha evvel kaydetmiştik.

Mahmud Şevket Paşa'nın Almanlarla olan münasebeti mevzuunda yazılanlar mühimdir ve bilhassa Hasan Amca'nın «Doğmayan Hürriyet»indeki ithamları pek ağırdır!. Böyle Almancılığı ayyuka çıkmış olan Mahmud Şevket Paşa, Hareket Ordusu başına geçmek üzere Selânik'den yola çıkarken; Babıâli'ye çektiği uzun bir telgrafda: Hareket Ordusu Kumandanlığını deruhte ettiğini, meşrutiyetperverânın (!) arzusu üzerine İstanbul civarının işgâl olunduğunu, âsi askeri itaate davetle 31 Mart müsebbiblerinin cezalandırılacağını ve makam-ı saltanata ilişilmeyeceğini hükûmete bildirmiştir!.

Ancak, Babıâli'ye bildirmek lüzumu duyulan yukarıdaki her husus yalandır!. Zira, Mahmud Şevket Paşa, doğrudan doğruya Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı hal' için yola çıkmıştır!. O, bu oyununu Yeşilköy'e geldiğinde de sürdürmüş, Âyân ve meb'usanla yaptığı konuşmalarda, Yıldız Sarayı'ndaki kuvvet mahvedilmedikçe **«hal'»** sözünün ağza alınmamasını ve Hareket Ordusu zaferinin beklenmesini tavsiye etmiştir!.

Âyan ve meb'usan'a bunları tavsiye eden adamın, ayrıca Saray'a çektiği şu telgrafa bakınız: **«Orduy-ı Hümâyûnun Dersaadete vusulü münasebetiyle bâzı kimseler Zât-ı Şâhânelerinin hal' edileceği havadisini neşrediyor. Hâşâ, sümme hâşâ, ordu böyle bir şeyi asla kabul etmez. Bu bir büthan-ı azîmdir.»**

Âyan Reisi Said, İkinci Reis Gazi Ahmed Muhtar ve Meclisi Meb'usan Reis-vekili Talât da, Sadâret makamına çektikleri telgraflarda hal'e aid dedikoduları yalanlarlar ve

Mart) müsebbiblerinin ahkâm-ı Şer'iyye ve kanuniye dairesinde te'dibleri hakkında Hareket Ordusu tarafından neşrolunan beyannâmenin muhteviyatını tasvib» etmiş ve bastarafta temas ettiğimiz gibi, Hareket Ordusu'nun Pâdişaha karşı olmadığı hususunda ısrarla teminat (!) verilmiştir!.

Ancak bu teminata rağmen, İkinci Fırka-i Hümâyûn efradı arasında bir kıpırdanma başlamış ve alâkalılara müracaat eden bu asker:

«— **Bizim ne günahımız vardır? Cephane isteriz, karı gibi ölmek istemeyiz. Onlar asker ise, biz de askeriz»** diyerek cephaneliği kırıp, sandıkları taburlara tevzi etmeğe başlamışlardır.

Askerin bu hali Pâdişaha arzolunduğunda, Sultan Abdülhamid Hân, Daire-i Hümâyûnun binek taşına çıkarak:

«— **Askerler zinhar kurşun atmasın!. Eğer kurşun atacaklarsa ilk önce beni vursunlar, sonra kurşun atmağa başlasınlar!.»** buyurmuş, bilâhare Şeyhülislâmı, Fetvâ Emîni'ni, Birinci ve İkinci Fırka Kumandanlarını kışlalara göndererek, gelen askere karşı silâh kullanılmaması yolunda nasihatta bulunmalarını te'min etmiştir.

Sultan Abdülhamid Hân'ın bu tutumu, yâni, emrindeki askeri her türlü mukabeleden kat'iyyen men'etmesi, bâzı hak ve hakikat kalpazanlarının gözlerine kat'iyyen batmamışsa da, insaf ehli pek çok kimse, Pâdişahın bu jestine temastan kendilerini alamamışlardır!. Hattâ meşhur İttihatçılardan, şu, Sultan Reşid devrinde muhtelif valiliklerde bulunan, İttihad ve Terakki Merkez-i Umumî âzası Tahsin Bey dahi hâtıratında, Abdülhamid Hân'ın bu tutumunu **«büyüklük»** olarak kaydetmiştir!.

*
**

en evvel söz söyleyen Gazi Muhtar Paşa meseleyi halledi-verdi. Müşarünileyh dedi ki: **«Bugün Cenâb-ı Hakk Meclis-i Millî'ye bir mühim vazife tevdi etmiştir. Millet telâş içinde bu vazifenin ifâsını bekliyor; hepimiz kalbimizde evvelce kararını vermişizdir. Sözü uzatmağa hacet yoktur. Yalnız iki şeyi sizlerden rica ederim: Evvelâ Devlet-i Aliyye'de emsâli nâmesbuk** (geçmemiş) **olmayan bu ahvalde bazan itlâf dahi vuku bulmuştur** (devrilen pâdişah öldürülmüştür.) **Lâkin âlûde i hûn olmak** (kana bulanmak) **milletin şan ve nezahatine yakışmayacağından bu hususta tevakki olunmasını** (sakınılmasını) **şiddetle iltizam eylerim. Saniyen ahval-i mümasilede** (bu gibi hallerde) **fetvâya müracaat olunmak âdet olmakla bugün dahi meselenin Şer'i Şerîften istifta olunmasını** (fetvâ alınmasını) **teklif eylerim.»** Bu teklifler alkışlarla kabul olundu ve Fetvâ Emîni'nin celbi için hemen bir hey'eti murahhasa gönderildi» demektedir.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i için gereken fetvânın alınmasında Talât (Paşa) büyük gayret sarfetmiş, Şeyhülislâm ile Fetvâ Emîni'ni tehdid ile evlerinden alıp getirmiş ve o günkü faaliyeti ile hal'in yegâne adamı olmuştur!. Bakınız, o tarihî günde Talât (Paşa) ne derece faaldir!. Ali Fuad Türkgeldi yazıyor:

«Talât Paşa'nın bilâhare vaki ifadesine nazaran hal' günü sabahleyin Şeyhülislâm ile Fetvâ Emîni Nuri Efendi'yi Meclis-i Meb'usan'a götürmek üzere bizzat evlerine gitmiş ve o gün akşama kadar bir şey yemeğe vakti olamayacağı cihetle Fetvâ Emîni'nin evinde, kendisine bir iki yumurta pişirilmesini istemiş ve o gün Meclis-i Meb'usan'a gelmesini ihtar etmiş. Nuri Efendi, fetvâ îtası kendisine taallûk etmeyip Şeyhülislâm'a aid olduğundan bahisle itiraz eylemiş ise de, serdettiği mazerete bakmayarak vuku bulan ısrarı üzerine mecbur olmuş.

Oradan Bâb-ı Meşîhata giderek Şeyhülislâma da birlikte azîmet eylemesini teklif etmiş. Müşarünileyh: **«Ben hastayım, gidemem!»** diye serd-i mazeret etmesiyle: **«Neyiniz**

var?» diye sorup, **«İdrarımı tutamıyorum!»** deyince: **«Efendi! İş bu hale geldikten sonra, donuna da işesen, ben seni zorla alıp götürürüm; ördeğini de beraber al!..»** diye tehdid ederek birlikte götürmüştür.»

Talât (Paşa), böylesine bir gayret içinde sağa sola koşarken âyan ve meb'usan da, Yeşilköy'deki Yat - Klüp'den şehre inip Ayasofya'daki binada **«Meclis-i Umumî-i Millî»** halinde toplanmış ve bu «Meclis-i Umumî-i Millî» (dikkat buyurunuz, yarısından çoğu hâinlerle dolu olan Meclis'in adı: Meclis-i Umumî-i Millî'dir) hal' fetvâsını beklemeye başlamıştır!.

Meclis Reisi'nin odasında toplanan Şeyhülislâm, Sadrâzam, Âyan ve Meb'usan reisleri ile, ulemâdan Mustafa Âsım ve Hamdi Efendilerin Fetvâ Emînî ile aralarında cereyan eden müzakereleri, yine Ali Fuad Türkgeldi'den dinleyelim:

«Meclis-i Meb'usan reisinin odasında Fetvâ Emînî Nuri Efendi'ye fetvâ îtası teklif olundukta:

«— Fetvâ îtası bana aid değil Şeyhüslislâma aiddir. Fetvâ Emîni yalnız müsveddesini yazar Şeyhülislâm imza eder. Ben Fetvâ Emanetinden istifa etmiştim, istifayı sizin Kanun-i Esâsiniz de kabul ediyor» demiştir.

Hamdi Efendi ise:

«— Bir ferd-i müslim size Fetvâ Emîni sıfatıyle değil, memleketin ulemây-ı meşhûresinden bir zat sıfatiyle müracaat edip de, bunun câiz olup olmadığını sorarsa cevap vermeğe şer'an mecbursunuz» demesi üzerine:

«— Sen akıllı bir adama benziyorsun, hal'de şeamet vardır, bunu yapmayın!. Rusya muharebesi (93 Harbi kasdolunuyor) **esnasında ben muhacirîn-i İslâmiyye çocuklarını omuzlarımda taşıdım, omuzlarım çürüdü. Feragat teklif edin, belki nefsini azl' eder»** demiştir.

Mustafa Âsım Efendi:

«— **O halde fetvâ, feragat teklifi veya hal'i suretiyle iki şık üzerine yazılırsa ne dersiniz?»** deyince:

«— **Bu olur»** diye mukabele etmiştir.

Bunun üzerine fetvâyı Hamdi Efendi yazmıştır. Fetvâ Müsveddesi **«Erbab-ı hall u akd tarafından feragat teklifi veya hal'i»** suretinde yazılmasıyle: **«Buna evlîyay-ı umûr tâbirini de ilâve ediniz.»** demiştir.»

Hal' fetvâsı mevzuunda Ali Fuad Türkgeldi'nin yazdıklarını Sadrâzam Tevfik Paşa ile Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Bey de te'yid etmekte ve bu üç muteber şahidin şehâdeti şu gerçeği ortaya koymaktadır ki, Meclis-i Meb'usan reisinin odasındaki toplantıda bulunan meb'uslardan Mustafa Âsım ve Hamdi Efendiler gibi iki meşhur din adamı, hal' fetvâsının yazılmasında Fetvâ Emîni'ne —maalesef— tesir etmişler ve bu ikî meşhur din adamından tefsîr sahibi Hamdi Efendi —ki Elmalı namıyle maruftur— Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i fetvâsını bizzat kaleme almıştır!.

Bu gerçeği inceleyen M. Raif Ogan, o iki zatın durumuna temasla der ki: «Hamdi ve Âsım Efendiler fâni hayatı terketmişlerdir. Küçük Hamdi tefsîr sahibi meşhur allâme; Nasuh Efendi-zâde Mustafa Âsım Efendi ise, benim hocamdır. Bir gün, Rasadhâne Müdürü merhum Fatin (Gökmen) Efendi ile konuşurken, ben her ikisini de tenkid ederek:

«— Bu iki din âlimi, yaşlı ve metîn âlim Fetvâ Emîni Nuri Efendi'yi iğfal etmişlerdir. Bu biçimde hareket etmemeli ve hal'i kolaylaştırıcı şekil göstermemeli idiler, bundan dolayı gayr-i şer'i hileleriyle tarih huzurunda küçülmüş olduklarına üzülüyorum.» dedim. Fatin Hoca:

«— Öyle değil... Onlar böyle yapmakla Sultan Abdülhamid'in hayatını kurtarmak maksadını güttüler. Hal'i için fetvâ alınmadığı takdirde, İttihatçılar Abdülhamid'i öldüreceklerdi. Nitekim, hal'inden sonra bile Divan-ı Harb'e vere-

rek Fransa Kralı Onaltıncı Lui gibi, hükmen idâm ettirmek istemişlerdi. Divan-i Harb'e verilmesi güç hal ile önlendi. Eğer hal'e imkân bulamasalar idi, mutlaka Divan-ı Harb'e verir ve idâm ettirirlerdi. Hamdi ve Âsım Efendiler bunu bildiklerinden öyle davrandılar» cevabını verdi.

Merhum Fatin Hoca'nın sözlerini ne tasvib, ne de tekzib ederim. Ancak, şurasını da ilâveye geçerli bulurum ki: **«İslâm ve Osmanlı tarihinde haksızlığı hak gösteren fetvâlar çoktur, fakat içlerinde Sultan Abdülhamid"n hal'inin mücib sebepleri olarak gösterilen yalanları, bir tezvir ve iftira şaheseri olarak içinde toplamışı yoktur.**

Hamdi ve Âsım Efendi merhumların böyle bir iftira ve müzevirlik vesikasını yazmış olmalarının mes'uliyeti, herhangi bir mecburiyet varid olduğu iddiasıyle kaldırılamaz. Bu fetvâ, yazan ve şeklini bulan kadar, kitaba uydurup imza ettiren için, hattâ ilmiyye tarihimiz için silinmez bir leke olarak kalacaktır!.»

Yine Raif Ogan'a göre: **«Bu hal' fetvâsı öyle bir tezvirnâmedir ki, ne geçmişe dair gösterdiği sebepler ve ne de sonraki hâdiselerden bir teki dahi doğru değildir.** Sultan Hamid, hangi şer'i meseleyi kütüb-i şer'iyeden çıkartmış ve hangi dinî kitabı yaktırmıştır?. Aksine olarak kendi hazînesinden bedelini ödeyerek Buharî-i Şerif'i pek mükemmel surette bastırmış ve bütün İslâm memleketlerine hediye olarak göndertmiştir. Bu kitap, müteaddit Buharî basmaları içinde bugün en kıymetlisi ve nâdir bulunanıdır. Müslim de, onun zamanında basıldı. Son derece mu'tekid ve amel itibariyle de çok ihtimamkâr olan İkinci Abdülhamid'in şer'î meselelere taaruz ihtimali düşünülemez.

Zamanında sansür vardı. Maarif Nezâretinde ayrıca neşrolunacak kitapların basılmazdan evvel incelenmesi ile vazifeli bir encümen-i teftiş ve muayene hey'eti de bulunuyordu. Bu hey'etin riyasetinde uzun zaman, din âlimi ve fakîh olduğu kadar, ahlâk ve zühd bakımından da fâzıl Hacı Zihni, Efendi, âzalıklarında Naim, İhtifâlci Ziya, Hoca Hay-

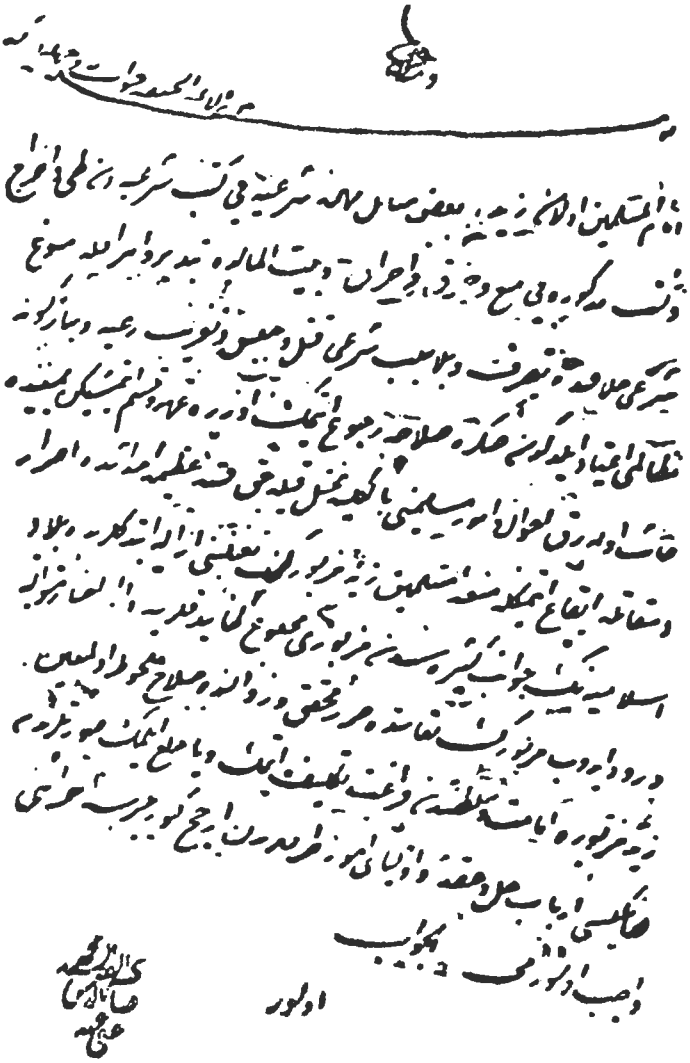

Osmanlı pâdişahlarının en büyüklerinden biri olan Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı hâl' için yazılan fetvâ!.. Hayır, hayır!.. Fetvâ değil, bir tezvir ve iftira şaheseri!..

ret ve emsâli gibi zatlar bulundu. Bunlar mesele-i şer'iyyeyi dinî kitaplardan ne silmeğe cür'et, ne de sildirmeğe tahammül edebilecek seciyyede insanlar değillerdi. Sultan Abdülhamid, liselerde ve âli mekteplerde dahi din derslerine, namaz kılınmasına hususî bir ehemmiyet vermişti. Bu bakımdan, hal' fetvâsının bu kısmı tamamiyle iftiradır.

Beyt-ül-mal'de tebzir ve israfını bilmiyorum ama, devlet borçlarının çoğunu ödediğini her tarih okuyan gibi ben de biliyorum.

Bilâ sebeb-i şer'i katle irâde verdiği de mesbuk (vâki) olmamıştır. Kaatillerin idâm cezalarını tahfif ettiği ise, kabil-i inkâr değildir.

«Mezalim»den ne murad olunduğu kestirilemiyor ve zulme nisbet olunacak hareketi gösterilemiyor.

Yemininden dönmediği, fitne-i azîme ihdâs etmediği, mukatele (savaş) ikamda ise asla medhali bulunmadığı Ahmed Rıza, Mahmud Şevket, Talât ve emsalinin şehâdetleriyle sübut mertebesine varmış bulunuyor.

Pâdişahın mahlû (hal' olunmuş) tanındığına dair telgraflar hep İttihad ve Terakki Komitesi merkezlerinin marifetidir. Hareket Ordusu ile gelen asker, Pâdişahı mahlû tanımak şöyle dursun, hal'i için getirildiklerini öğrenseler isyân edecek derecede ona hürmetkâr bulunduklarını yine Mahmut Şevket Paşa'nın beyanından öğrenmiş bulunuyoruz.»

Hal' fetvâsı mevzuunda yazılanların tamamını nakle sayfalarımız müsait değil... Ancak şu kadarını kaydedelim ki, Sultan Abdülhamid Hân'ın hal'i hakkında verilen fetvâ, gerçek tarihe göre: **«Tamamen uydurma»**dır, **«yalan»**, **«iftira»** ve **«efsane»** ile doludur!..

Ve ne garib tecellidir ki, böylesine bir fetvâ ile Sultan Abdülhamid Hân'ın hal'ini gerçekleştirenlerden Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa da, o gün Meclis-i Umumî-i Millî'ye riyaset eden Said Paşa da, Abdülhamid

Hân'ın sayesinde sayeban olmuşlar, Pâdişahın himâyesiyle mevki ve şöhrete ermişlerdir!.

Bu iki nankörden ilki, Hareket Ordusu başında İstanbul'a girip duruma hâkim olarak hal'i hazırlamış; ikincisi ise, İttihatçılar önünde dize gelip Meclis-i Umumî-i Millî'ye riyaset etmeyi becerebilmiş ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân, bu iki nankörün tertibleriyle tac ve tahtını kaybetmiştir!.

Nasıl ve ne şekilde alındığını yukarıda gördüğümüz hal' fetvâsında Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i veya kendisine istifa teklif edilmesi Meclis-i Millî'ye bırakıldığı halde, İttihatçıların tazyik ve tahakkümü altındaki Meclis'de meselenin serbestçe müzakeresi mümkün olmamış ve bakınız, Meclis-i Umumî-i Millî'nin o günkü içtimaında İttihatçıların müdahale ve tehdidi nerelere varmıştır. Ali Fuad Türkgeldi anlatıyor:

«Talât Paşa'dan mesmûum olduğuna göre, hal'in icrası günü hey'eti âyan ve meb'usan Ayasofya'daki dairede Âyan Reisi Said Paşa'nın taht-ı riyasetinde içtima ederek hal' kararı îta edildiği ve bu kararı kabul edenlerin ayağa kalkması suretiyle re'y toplandığı sırada, kendisi de Said Paşa'nın yanında durup hocalardan ayağa kalkmamış olanlar üzerine hışm ile atf-ı nigâh etmekte, onlar da derhal ayağa kalkmakta imiş. Âyan tarafından bâzıları kalkmamış olduğundan Said Paşa kulağına eğilerek:

«— Efendim, biraz da bu tarafa baksanız!» demiştir.»

Ali Fuad Türkgeldi'nin bizzat Talât Paşa'dan naklettiği bu gerçeğe, Sadrâzam Tevfik Paşa'nın hususî kâtibi Ali Şevki Bey de temas etmekte ve sadrâzamın oğullarına yazdığı mektupta: «Ertesi gün (27 Nisan 1909) sabahın alaturka saat üçünde baban Meclis'e dâvet edildi. Gidince alkışlarla karşılandı. Meclis'i alt-üst denecek kadar karma-karışık ve tarifine imkân olmayan gürültüler ve gümbürtüler içinde buldu. Hep birden: «Hal'i... hal'i» diye bağırışı-

yorlardı!.. **Fetvâ Emîni, hal'in sükûnetle ve soğukkanlılıkla ele alınmasını, hem lehdeki, hem aleyhdeki delillerin bîtarafane bir surette tedkikini tavsiye etmek istedi. Fakat kendisinin yalnız fetvâ yazmakla mükellef olduğu ve ondan başka bir şeye karışmayacağı bağırıla çağırıla söylenerek susturuldu.»** diyor.

İşte, Sultan Abdülhâmid Hân'ın hal'ine karar veren Meclis'in, Meclis Reisi'nin ve bu Meclis'e hâkim olan İttihatçıların o günkü durumu budur... Bu durumdaki Meclisde evvelâ hal' fetvâsı okunmuş ve her taraftan: «Hal'i... Hal'i...» nâraları yükselirken, riyâset makamındaki Said Paşa ayağa kalkıp:

«— Efendiler! Okunan fetvây-ı şerîfe ve millet tarafından gösterilen arzûy-ı umumî mucibince Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni'nin Hilâfet ve Saltanattan hal'ine karar veriyor musunuz?» diye sormuştur!..

Meclis-i Umumî-i Millî'ye bu suali soran koca nankör, okunan hal' fetvâsının nasıl alındığını elbette biliyordu!. Ve yine milletin bütünüyle Pâdişahı sevdiğini ve bu hal'in umumî bir arzu olmadığını da elbette biliyordu!. Bütün bunlara rağmen, bu sadrâzam eskisi geleceği uğruna o günkü zilleti kabul etmiş ve ikbâl hırsıyla dünkü efendisinin devrilmesini te'mine muvaffak olmuştur!.

Koca nankörün bu suali üzerine, Talât (Paşa)nın **«hışm ile atf-ı nigâh»** ettiği hazirun hal'e karar vermiş ve bu arada tarihimizin en garib olaylarından biri cereyan etmiştir!. Şöyle ki: Riyaset makamındaki Said Paşa adlı koca nankör, Talât (Paşa)nın baskısı ile alınan hal' kararından sonra, romatizmalı ayakları üzerinde yaylanarak sorduğu:

«— Sultan Abdülhamid hâl' olundu. Serîr-i Hilâfet ve Saltanata Veliahd-ı meşrû Mehmed Reşad Efendi Hazretlerinin iclâsına karar veriyor musunuz?» suali:

«— Yaşasın Sultan Mehmed Hân'ı Hâmis!..» nidalarıyle cevaplandırılmıştır!.

SAİD PAŞA: Sultan İkinci Abdülhamid devrinin ünlü siması Said Paşa 1839'da Erzurum'da doğmuştur. Said Paşa dokuz defa sadâret makamına gelmek suretiyle rekor kırmıştır. Bu dokuz sadâretinden ilk yedisi İkinci Abdülhamid devrinde, son ikisi ise Sultan Reşad'ın saltanat yıllarındadır. «Şapur» lâkabıyle meşhurdur. Mâbeyn Müşiri Eğinli Said Paşa'ya nisbetle «Küçük Said Paşa» diye de anılır. Kırdığı sadâret rekoru yanısıra vehmi ve Sultan Hamid'in türlü oyunla tahttan indirilmesinde Meclis-i Mil-li'ye başkanlık etmekle de şöhret bulan Said Paşa 1914 yılında İstanbul'da ölmüştür. Kabri Eyüb'dedir.

Defalarca sadâret makamını işgâl eden, «kaht-ı ricâl» devrinde büyük devlet adamı sayılan bu Meclis-i Umumî-i Millî Reisi Said Paşa'nın şu yukarıdaki teklifi, ne menem tekliftir ki, ne devam edegelen tarihî an'aneye riayet edilmiş, ne de Kanun-i Esâsi'ye (Anayasa'ya) itibar olunmuştur!. Riyaset makamındaki Said Paşa'nın, Veliahd Reşad Efendi'nin saltanatını re'ye koyması ve Reşad Efendi'nin âdeta bir Reisicumhur gibi böyle seçimle Pâdişah oluvermesi, Said Paşa'nın nankörlüğünün ve işgüzarlığının bir başka tezühürüdür ve bu hal, o günlerin acaibliklerinden biridir!.

Fakat esas garâbet, mugalâta daha sonra cereyan etmiş, Veliahd Reşad Efendi'nin seçimle (!) iclâsını müteâkib söz alan Âyan'dan Ferik Sami Paşa, Rumeli'den gelip şehre giren Hareket Ordusu'nun İstanbul'u ikinci defa fethettiğini (!), binaenaleyh, ilk fâtih **«İkinci Mehmed»**in adına nazîre olarak yeni Pâdişaha **«Beşinci Mehmed»** adının verilmesini teklif etmiş, kabul olunan bu teklifle İkinci Fâtih (!!!) «Beşinci Mehmed» adıyle tahta oturmuştur!.

Bu ne menem iştir ve bu teklifi yapanla kabul edenler ne zihniyette kimselerdir ki, Fâtih Sultan Mehmed Hân gi-

bi dünya çapında bir şahsiyetin başardığı büyük ve mübârek fethi, Mahmud Şevket Paşa kumandasındaki kalabalığın Abdülhamid Hân'ın «Büyüklüğü» sayesinde bedavadan konduğu bir başarıyla (!) mukayeseye kalkmaktalar ve Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın ismine nazîre olarak, Sultan Reşad gibi silik bir şahsa «Beşinci Mehmed» adını verip onu İkinci Fâtih (!!!) saymaktadırlar!!!.

Bu misilsiz saygısızlık örneği ve millî şuur fukaralığı, İkinci Meşrutiyet Meclisinin mahiyyetini izaha kâfidir!. Bu durumda, yarının gerçek tarihçisi bu adamlara bilmiyoruz ne ad verecek ve bu millî şuur fukaralarını birer kahraman gösteren yalancı tarihin yüzüne kimler tükürecektir?!.

Meclis-i Umumî-i Millî'nin saygısızlığı sadece bu kadar değildir!. Yalan, iftira ve efsanelerle dolu uydurma bir fetvâ ile Sultan Abdülhamid'in hal'ine karar verenler, bu hal' kararını Abdülhamid Hân'a tebliğ edecek hey'etin intihabında, saygısızlıktan da öte bir hali irtikâb etmişler ve içlerinde bulunan en müdhiş Müslüman - Türk düşmanlarından kurulu bir hey'eti, hal' kararını tebliğ için Abdülhamid Hân'a göndermekten utanmamışlardır!.

İsmail Hami Danişmend «Kronoliji»sinde, bu hey'et hakkında: «Sultan Hamid'e hal'ini tebliğ edecek olan Âyan ve Meb'usan hey'etinin intihabında İttihatçılar, Türk tarihinin hiç bir zaman unutmayacağı müdhiş bir delâlet irtikâb etmişlerdir. Seçilen hey'et: Âyandan Ermeni Aram ve Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa ile Selânik meb'usu Yahudi Karaso ve Draç meb'usu Arnavut Esad Toptanî'den mürekkeptir!. Bunlardan Yahudi Karaso, Türk düşmanlığıyle meşhurdur. Sultan Hamid'in bendegânından ve eski yâverlerinden olan jandarmalıktan yetişme Arnavut Esad Toptanî, efendisinden sonra Türkiye'ye de ihânet etmiş bir hâindir. Arif Hikmet, Pâdişahın kapısından yetişmiş bir lûtufdîdesi ve yâveridir. Aram Efendi'nin araya katılması da, her halde Sultan Hamid'in Ermeni ihtilâllerini tenkil

etmiş ve Anadolu'da bir Ermenistan kurdurmamış olmasının cezası olsa gerektir!.

Otuz üç sene Hilâfet-i İslâmiyye makamında bulunmuş bir Türk hakanının fetvâ mucibince hal'ini ancak bir Müslüman - Türk hey'eti tebliğ edebilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu hareketiyle Sultan Abdülhamid'in şahsını değil, Türk ırkını ve o ırkın muhteşem tarihini hiçe saymış demektir. Bütün Osmanlı tarihinde bu fâcianın tek bir misli yoktur!.» diyor.

Böylesine bir hey'etin Sultan Abdülhamid Hân'a gönderilmesinin **«afvolunmaz bir hatâ»**, **«silinmez bir leke»**, **«bir hatây-ı azîme»** olduğunda pek çok zevat ittifak etmiş ve **«o devrin meb'us ve âyanından her Türk, alnında bu millî hakaretin lekesini ebediyete kadar taşıyacaklardır!»** hükmüne varılmıştır.

Hal'i tebliğe me'mur bu meşhuur heyeti Sultan İkinci Abdülhamid Hân, Yıldız Sarayı'nın «Küçük Mâbeyn» denilen dairesinin salonunda kabul etmiş ve bu kabul esnasında Pâdişahın yanında Şehzâde Abdürrahim Efendi ile Başkâtip Ali Cevad Bey bulunmuş, hey'ete ise Miralay Galip Bey refakat etmiştir. O gün, büyük adamlara mahsus metanet ve vakar ile salona giren Abdülhamid Hân'a hey'et arasında bulunan Esad Toptanî Paşa'nın ilk sözü: **«Seni millet azletti!..»** olmuş ve bu küstahlığa Abdülhamid Hân şöyle mukabele etmiştir: **«Yâni, hal' eyledi mi demek istiyorsunuz?»**

Yalan söyleyen tarihin iddiasına göre, Sultan Abdülhamid Hân, bu hal'i tebliğe me'mur hey'et önünde gûya şaşırıp kalmış ve yine gûya, sık sık: «Hayatımdan emin olabilir miyim?» diye sormuş!..

Biz Sultan İkinci Abdülhamid Hân gibi bir şahsiyyetin, mahiyyeti malûm o hal'i tebliğe me'mur hey'et önünde dize geldiğine inanmıyoruz. Abdülhamid Hân gibi haysiyetli bir zat, üç buçuk günlük dünya saltanatı için, o hâinler gü-

rûhu karşısında eğilip küçülmemiş, olsa olsa **«bir takım erazil ve esafil elinde»** ölmek istememiştir!. O kadar...

Hal' gününün gecesinde, yine Miralay Galip Bey'in refakatinde Hüsnü Paşa ile Binbaşı Fethi (Okyar) Bey Yıldız Sarayı'na gelmişler ve «Zât-ı Şâhâne» tarafından kabul edilmişlerdir. Başkâtibin hâtıratından anlaşıldığına göre, bu yeni hey'et içinde bulunan Hüsnü Paşa, Abdülhamid Hân'a karşı pek hürmetkârdır... Bu zat: «Vâz-ı edibâne ve lisan-ı beligâne ile» henüz hal' edilmiş Pâdişaha, Selânik'e götürüleceğini söylemiş, Abdülhamid Hân'ın ise, Hüsnü Paşa'ya cevabı şu olmuştur:

«— Ben, hasta biraderimi (Beşinci Murad'ı) bir çok sene Çırağan Sarayı'nda muhafaza ettim. Siz de beni orada muhafaza edin. Bundan başka bir şey istemem.»

Pâdişahın bu arzusuna karşı Hüsnü Paşa, ordunun bu yolda karar aldığını, alınan kararın kat'i olduğunu, Selânik'de her şeyin hazırlandığını «edeb ve nezaket ile, fakat müessir ve kat'i bir lisan»la ifade etmiş, bilâhare odasına çekilen Abdülhamid Hân, Başkâtip Ali Cevad Bey'i Hüsnü Paşa'ya göndererek Çırağan Sarayı'nda oturma arzusunu tekrarlamışsa da, kabul edilmemiş, nihayet Başkâtibin, bu işin hiç olmazsa sabaha bırakılmasını rica ettiği ân, o Miralay Galip Bey denilen adamın şunları söylediği duyulmuştur:

«— Koskoca şanlı bir ordu sizin hayatınızı temin ediyor. Bu babdaki karar kat'idir. Askerin kararı böyledir. Bundan büyük bir teminat vermek ve bu karardan nükûl etmek (geri dönmek) mümkün değildir. Fakat bu teminatı Dersaadet'de (İstanbul'da) kalırsanız veremiyor. Mes'uliyet kabul edemeyiz!..»

Başkâtip diyor ki:

«— Bu sözden ve kapının önünde gördüğüm askerlerden aklım bütün bütün perişan olarak odaya tekrar girdim

ve yere oturdum. Ellerimi efendimin ayakları üstüne koyarak dedim ki:

«— Velinimetim efendim, bizi burada bırakmayacaklar. Bunun ihtimalini göremiyorum. Allah göstermesin, eğer bunların bir sui-niyetleri varsa sizi Selânik'e götürmeye ne hacet?. Burada şimdi icra edebilirler. Bilmem ama, eğer ısrar edecek olunursa iyi bir netice vermeyecek zannediyorum. Çünkü mes'uliyeti üzerlerinden atmış olmak için askeri zabtedemedik diyecekler. Ben şurada ayaklarınızın dibinden bir yere ayrılmam. Takdir-i İlâhî her ne ise gelir, zuhur eder. Fakat siz nasıl fermân buyurur iseniz, öyle yapalım.»

Başkâtib bu şekilde konuşadursun, o sırada Abdülhamid Hân, Harem Dairesi'ne geçmiş, birkaç dakika sonra elinde ufak bir çanta olduğu halde çıkıp binek taşı önündeki lândo (araba)lardan birine binerek, henüz iki yaşında olan en küçük şehzâdesi Âbid Efendi'yi kucağına, diğer şehzâdesi Abdürrahim Efendi'yi yanına almış, iki Kadın - Efendi ise karşısına oturmuşlardır. Hazır bulunan öbür arabalara Harem halkından bâzı kadınlar binmiş, erkeklere yer kalmadığından, onlar da arabacıların yanlarına oturmuşlar ve Hüsnü Paşa ile Miralay Galip Bey muhafazasındaki bu kafile Sirkeci istasyonuna getirilip, gece yarısı saat birde, hususî bir trenle Selânik'e müteveccihen yola çıkarılmıştır.

Abdülhamid Hân ile maiyyetinin muhafazasına Fethi (Okyar) Bey me'mur edilmiş ve ertesi gün akşam ezanından sonra Selânik civarına varabilen bu hususî tren, Selânik istasyonunda değil de, Kılkış istasyonunda durmuş, oradan bir süvari müfrezesi muhafazasında Alatini Köşkü'ne götürülen Abdülhamid Hân, bu köşk önünde, Üçüncü Ordu Kumandan - Vekili Hâdi Paşa, Selânik Belediye Reisi İsmail Hakkı ile Polis Müdür - Vekili Tahsin (Uzer) tarafından karşılanmış ve âilesi efradı içeriye girinceye dek kapının önünde bekleyen Abdülhamid Hân, bilâhare mermer mer-

divenleri ağır ağır çıkmaya başlamış, tam o esnada Yatsı ezanı okunduğundan:

«— Aziz Allah... Celle Şânuhu!» diye mukabelede bulunmuştur.

Selânik'e bu şekilde vâsıl olan Abdülhamid Hân'ın Alatini Köşkü'nde geçirdiği acı günleri, yanında bulunan kızı Şadiye Osmanoğlu'nun hâtıratından okuyalım. Diyor ki, Abdülhamid Hân'ın bu kızı:

«— Alatini Köşkü şehir dışında büyük bir arazi ortasında üç katlı güzel bir bina idi, denize bakıyordu. Mobleleri çok eksik idi. Yemek salonunda bir masa, birkaç sandalye vardı. Odaların bâzılarında demirden eski somyalar ve üzerlerinde içi ot doiu küçük yastıklar bulunuyordu.

Babam yatakta yatmazdı, kendisine mahsus şezlongları vardı. Onların üzerinde yatardı. Günde en fazla beş saatlik bir uykusu vardı. Babam birinci katta bir odayı seçti. İki koltuğu bir araya getirip kendine yatacak yer yaptı: «İşte yatağım!» dedi.

Gecelerimizi şöyle bir köşeye büzülerek geçirirdik. Küçücük, yastık kadar ince iki ot minderi birbirine bitiştirip, üzerinde yatardık. Yorgan, yastık, çarşafa benzer hiç bir şey yoktu. Babamın bitişiğindeki odada toplu olarak yatar, kalkar ve otururduk. Diğer odalar boştu, istifade edemezdik. Burada bir hapis rejimine tâbi olduğumuz anlaşılıyordu. Sabun yoktu. Alatini Köşkü'nün eski sahiblerinden arta kalmış küçük sabun parçalarını idare ile kullanmaya mecbur olduk.

Ilk yemeklerimizi hatırlarım: Büyük bir teneke tabla içinde getirildi. Piliç ve yoğurttan ibarettiler. Çatal ve kaşık yoktu. Ellerimizle yiyebildiğimiz kadar yiyorduk. Babamın yemek takımını, kahvecisi beraberinde getirmişti. Musluklar pis ve sular zehir gibi acı idi. İşte biz bunu avucumuzla içiyorduk, bardak yoktu.

Pancurların açılması yasak edilmişti. Güneş ve hava-

dan mahrumduk. Üzerimdeki elbiseyi çıkarıp yıkardım. Kuruyuncaya kadar çıplak oturur beklerdim. Diğerleri de aynen böyle yaparlardı.

Bahçede nöbetleşe devriyeler dolaşırdı. Kapıların anahtarları onlarda idi. Bizi dışarı çıkarmazlardı. Köşkün geniş terasına, serinlemek için bâzı akşamlar babam çıkabilirdi. Bu, babama unutularak bırakılmış tek nefes alma imkânı idi.

Bir ay mahrumiyet ve azablar içinde inim inim inledikten sonra, evlerimizden hepimize birer sandık eşya geldi. Yatak levazımına, şahsî bâzı eşyalarımıza kavuşmuştuk. Hemen mâneviyatımız düzeldi.»

Şadiye Sultan devamla, daha sonraki günlerde Alatini Köşkü muhafızlarının iğrenç bir tertibini şöyle anlatıyor:

«— Kurban Bayramı arefesi idi. Harem ağalarından birini, zabitler odalarına dâvet ederler ve bana şu haberi yollarlar: «Söyleyiniz. Kardeşlerinin büyüğüdür. Bu gece odalarının altına gaz koyduk. Açıkta demirli duran Mesudiye Zırhlısı köşkü bombardıman edecek. Babaları ve köşk mahvolacak. Kendileri gençtir, acıyoruz. Gece yarısı kardeşleriyle beraber bizim dairemize gelsinler. Biz onları muhafaza ederiz.»

Bunun ne kadar çirkin bir plân olduğunu anlamak için insanda biraz iz'an olması kâfidir... Zavallı harem ağası bunu gerçek zannederek, babamın başına gelecek bir felâketten derin endişe duymaya başlamıştı. Kendisine: **«Babamızın mukadderatı ne ise, bizimki de o olacaktır»** dedim. Hapishanede ne karakterde kimselerin ellerinde olduğumuzu pek iyi takdir edenlerdenim. Bilhassa ben, hayatta hiçbir şeyden korkmayan bir kızım. Tekliflerini kabul etmeme imkân yoktur. Aynen bunları söyleyin» diye ihtar ettim.

Gaye, bizi bir gece için odalarına almak, kızları namus ve iffetten mahrumdur şayiasını yayarak babamı küçük düşürecek bu havadisi İstanbul gazetelerine sermaye diye te'min etmekti!.. Çok şükür hiçbir şey olmadı...»

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın, Selânik'in Alatinî Köşkü'nde geçirdiği ıstıraplı günler, böyle daha nice tertible 1912 yılının 1 Kasım Cuma gününe kadar üç sene, altı ay, üç gün devam etmiş, bu tarihte İstanbul'a getirilen Hâkan-ı sâbık, 10 Şubat 1918 tarihine kadar Beylerbeyi Sarayı'nda yaşamıştır.

*
**

YILDIZ YAĞMASI!..

Meşhur «31 Mart Vak'ası» dolayısıyle Selânik'den İstanbul'a gelen ve «Hareket Ordusu» diye anılan kuvvetin durumu hâkim olup, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'ini gerçekleştirmesini müteâkib İttihatçı sergerdelerin ilk işi, Abdülhamid Hân'ın oturduğu Yıldız Sarayı'nı yağma etmek olmuştur!.

Tarihe **«Yıldız Yağması»** diye geçen bu büyük soygun, öylesine adinin bayağısı bir soygundur ki, İttihad ve Terakki Komitesine mensup bâzı kimselerce dahil tel'in edilmiştir!. Enver Paşa'ya yakınlığıyla tanınan Hüsameddin Ertürk adlı İttihatçı subay, «Yıldız Yağması» mevzuunda konuşanlardan biridir. Hâtıratında der ki, bu zat:

«— Gönül isterdi ki, büyük bir fikre bağlılığı temsil ettiklerini iddia eden İttihatçılar, istibdât idaresini tarihe karıştırıp iktidarı ele alırken ve bir saltanat değiştirirken, o zamana kadar yokluğundan şikâyet ettikleri «hürriyet, adalet, müsavat ve kardeşlik» prensiplerine sâdık kalsınlar, bize de örnek bir idare tarzı göstersinler... Ne gezer!. İstanbul'u mukavemetsiz alan sonradan «Hürriyet-i Ebediyye Tepesi» diye adlandırdıkları yerde çadır kurup silâh çatan beli fişekli, omuzları tüfekli bu idealistler, halka kendilerini sevdirecekler ve eski idarenin kötülüklerini sür'atle orta-

dan kaldıracaklardı. Bu babda mümkün olanı kısmen yaptılar!. Yeni devrin resm-i küşadını «Yıldız Yağması» ile açtılar!.. Abdülhamid, otuz üç senelik saltanatında her taraftan kendisine gönderilen binlerce mücevheri, altın ve gümüş takımlarını, pırlanta, yakut, zümrüt, necef ve daha binbir renk ve çeşitte gözleri kamaştıran büyük bir serveti Yıldız Sarayı'nda dikkat ve itina ile saklamıştı. Sonradan kendi ifadesiyle: «Ben bu kıymetli hazîneyi Yıldız Sarayı'nda hususî surette inşa ettirdiğim bir dolabda demir kasalar içinde saklardım» demiştir. Bunlar yağma edilmiştir. Kimin neyi aldığı da meydana çıkmamıştır!.

Bu hazînenin milyonları aşan kıymeti üzerinde durulmaktadır. Sultan Abdülhamid, Selânik'de Alatini Köşkü'nde arkadaşım (muhafızlardan) Debreli Zinnun'a: «Ne yazık ki, İttihatçılar bu büyük hazîneden hiç olmazsa Meclis-i Meb'usan'ı haberdar edeceklerdi, ona da yapmadılar ve bu muazzam servetin üzerine bir perde-i nisyân örttüler» demiştir.

Halbuki, yağma edilen yalnız mücevherat değildi. Sarayın kadife ipek perdeleri, göz kamaştırıcı avizeleri, Hereke'de hususî surette imâl edilmiş halıları, sedef tabloları, oyma işlemeli kapıları, gümüş şamdan ve mangalları, ceviz ve maun ağacından imâl edilmiş koltuklarıyla kanapeleri, kuştüyünden yatak, yorgan ve yastıkları, gümüş mutfak takımları, kaşık ve çatal koleksiyonları, memlekete yeni bir devir getirdiklerini iddia eden Hareket Ordusu haricindeki fedâî çeteler tarafından taksime uğramıştı»

Hâtıratında «Yıldız Yağması» mevzuunda bu satırları yazan zat, müthiş soygunun Hareket Ordusu dışındaki çetecilerce yapıldığı üzerinde durur ama, Meşrutiyeti kurtarmak (!) üzere İstanbul'a giren Hareket Ordusu'nun o yağmaya neden mâni olmadığını izah edemez!. Edemez, çünkü «içinde her Balkan milletinden yığınlarla mahlûkat» bulunan bu güruhlar yağma gayesiyle Hareket Ordusu içine katılmışlar ve İttihatçı sergerdelerin gayretiyle işbu yağma-

ya da muvaffak olmuşlardır!. Önceleri koyu bir İttihatçı olan, bilâhare onlardan ayrılıp muhalefet safına geçen Rıza Tevfik'e atfen bâzı eserlerde yer alan bir iddia «Yıldız Yağması»nın içyüzünü ve bu yağmanın evvelden tasarlandığını tesbit bakımından mühimdir!.

Bu iddiaya göre: Rıza Tevfik, 31 Mart'ı müteâkib kurulan Divan-ı Harb-i Örfî'de şunları söylemiştir:

«— Hâkim Bey! Günahımız çok büyüktür, Allah bizi affetsin. 31 Mart hareketinin hazırlandığı günlerde ben, Talât Beye/Paşa'ya bundan tevakki edilmesi lâzım geldiğini söyledim. Beyhude yere kardeş kanı dökülmesine mâni olmaya çalıştım, doğuracağı kötü neticeleri hatırlattımsa da aldığım cevap şu oldu:

«— Ne yapalım Rıza Bey, Cemiyet'in paraya ihtiyacı var. Bu ihtiyacı da ancak Yıldız Sarayı'nın zenginliği ve oradaki hazîne karşılayabilir.»

Rıza Tevfik'e atfen öne sürülen bu ifşaat birçok kitaplarda yer almış, 31 Mart'la ilgili makalelerin pek çoğunda görülmüşse de, hangi mahkemede hangi dâvâ dolayısıyle söylendiği kaydolunmamış ve bu iddia ile alâkalı olarak herhangi bir delil de gösterilememiştir. Bu bakımdan, pek mühim olan bu iddia —şimdilik— vesikadan mahrumdur. Ancak, bu iddianın vesikadan mahrum oluşu, Talât Paşa'yı yalnız bu meselede böylesine ağır bir ithamdan kurtarır ama, İttihatçıların «Yıldız Yağması»ndaki tertip ve teşvikini yok edemez!.

Nitekim, Sultan Reşad'ın Başkâtibi Halid Ziya (ki, bu makama İttihatçılarca getirilmiştir) yeni Pâdişah namına Yıldız Sarayı'nı görmeye gitmiş ve hâtıratında: «İlk şaşkınlık ilk adımda başladı!. Daire-i hususiyye bu mu idi?. Bütün Abdülhamid siyasetinin mihveri şu basık tavanlı loş köşeciklerden ve onun içi tıklım tıklım kâğıt desteleriyle dolu dolaplardan ibaret miydi?.

Methalden sonra hemen ilk karanlık odada bir divan

İttihad ve Terakki başındaki sergerdeler, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın Yıldız Sarayı'ndaki servetini Nadir Ağa vasıtasıyle ele geçirdiler!.

gösterdiler. Bu, Abdülhamid'in istirahat yeri idi. Belki de yatağı!. Zaten Daire-i hususiyyede en basit şekilde bile bir yatak odası göremedik. Daire-i hususiyyeye bitişik ve oldukça güzel bir bina olan iki katlı dairede de hemen hiç eşya kalmamıştı!.» diyerek zımnen olsun büyük soygunu itiraf eder ama, hemen biraz aşağıda eşyanın saray mensupları tarafından götürüldüğünü —İttihatçılık gayretiyle— kayıttan da kendini alamaz!.

Yıldız Sarayı'ndaki nadide eşyanın yağma edilmesini müteâkib Abdülhamid Hân'ın saray içinde saklı servetini araştıran İttihatçılar, mahlû Pâdişahın musahibi Nadir Ağa vasıtasıyle göz diktikleri serveti de bulmuşlardır!. Ele geçen bu servet mevzuunda Nadir Ağa der ki:

«— Sabahleyin bize, zannederim muhafızlarımızdan habersiz, Harbiye talebeleri çay, ekmek, peynir, zeytin getirdiler, sigara isteyip istemediğimizi sordular. Bir müddet sonra bir Binbaşı geldi, yüksek sesle: «Nadir Ağa kimdir, buraya gelsin!» diye seslendi. Korku ile ilerledim. Hayretle yüzüme baktı: «Nadir Ağa sen misin? Allah... Allah..?» diye söylenip çıktı. Bir müddet sonra yanında başka bir Binbaşı ile geldi. Onun yanında iki Miralay ve bir Kaymakam vardı. Fakat hepsi o Binbaşıya çok hürmet ediyorlardı. Güzel yüzlü, munis bakışlı bir gençti. Sonra öğrendim, meşhur Hürriyet Kahramanı Enver Bey (Paşa) imiş. O, ilk gelen Binbaşı seslendi: «Nadir Ağa gelsin!»

Ben yine korku ile ilerledim. Herhalde, siyah rengim büsbütün kararmış, dudaklarım titrer olmuştu ki, Enver Bey, merhametle yüzüme baktı:

«— Nadir Ağa siz misiniz?. Korkmayınız, telâşlanacak birşey yok.»

Ve ilk gelen Binbaşı'ya emretti:

«— Halid Bey, bunu Harbiye Nezâretine gönderiniz!.»

Ertesi günü sabah erkenden hazır olmamı, Yıldız Sarayı'na gideceğimizi tebliğ ettiler. Yine merak ve heyecan

içinde kaldım. Biraz sonra, şimdi Üsküdar Mutasarrıfı ve Kumandanı olan Kaymakam Cemal Bey (Paşa), Miralay Galib Bey ve isminin Hacı Âdil Bey olduğunu öğrendiğim zatlarla Yıldız Sarayı'na geldik. Burada Mahmud Şevket Paşa, Hüsnü Paşa ve Şevket Turgut Paşalar vardı.

Paşalar ve diğerleri hayretlerini, Pâdişahımızın (Abdül hamid Hân'ın) hususî marangozhâne olarak kullandığı bitişik dar odaya girdikleri zaman hissettiler. Çünkü Sultan Hamid, eskiden bir koridor olan burasını genişletmiş ve hususî marangozhâne haline koyarak, tezgâhın altındaki boşluğa binlerce altın yerleştirmişti. İhsan-ı şâhânelerin kimse tarafından bilinmemesini arzu ettiği zaman bu paradan verirdi. Burada kimseyi kabul etmezdi. Sadece pek sevdiği oğlu Şehzâde Burhaneddin Efendi ile küçük oğlu Âbid Efendi'yi alırdı.

Buradaki paraların, hususî kimseler eline geçip heder olmasını istemediğimden, Paşaları hâdiseden haberdar ettim. Hep beraber marangozhâneye girdik, altınların olduğu yeri gösterdim. Biraz araştırdıktan sonra, hususî manivelâsını bularak açtılar. Gözlerimiz kamaşmıştı. Hepsi birden birer hayret sayhası fırlattılar!. Altınlardan başka deste deste banknotlar da vardı ve bunların değeri yüksekti.»

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın ele geçen bu servetine Harbiye Nezâretince el konulmuş ve o günlerde tam bir diktatör kesilen Mahmud Şevket Paşa bu parayı keyfe mayeşa kullanmak istemiştir!. Devrin Maliye Nâzırı Rıfat Bey bu usulsüz harekete itiraz etmişse de, onun bu itirazına kimse itibar etmemiş ve neticede Rıfat Bey'in istifasıyla Maliye Nezâretine Cavit Bey getirilerek Sultan Abdülhamid Hân'ın şahsî servetini İttihatçı sergerdeler diledikleri gibi kullanmışlardır!.

Tevfik Fikret gibi birinin dahi: Hân-ı Yağma» başlıklı manzumesiyle tel'in ettiği meşhur «Yıldız Yağması» İttihatçıların yüz karasıdır!. Sâmiha Ayverdi bu yüzkarasından bahisle diyor ki: «İkinci Abdülhamid şehzâdeliğinden beri

bir müstahsil gibi yaşamış, hükümdarlığında ise bu tasarruf fikrini devlete şâmil bir anlayış haline getirerek eski borçlarla güreşmiş ve muzaffer olmuştu. İşte bu fikrinden hareket ederek memleketin sıkışık zamanları için sarayında evlâdlarına dahi vermediği bir hazîne toplamıştı. Bunlar, bütün dünya hükümdarlarından gelen emsâli ender bulunur mücevherler, inciler, elmaslar, altın ve gümüş eşya idi.

İşte bu hazîne çoktandır ayak takımı politikacıların ihtirasını gıcıklamakta bulunuyordu. Hem, Makedonya'dan buralara kadar gelen çete reislerinin de gönüllerini hoş edecek bir bahşiş lâzımdı. İktidarı ele geçirenler henüz dağdan geldikleri çarıklarla yaşarken, o büyük servet ne diye olduğu yerde bekletilecekti?.

Yıldız Sarayı bu anlayışa dayanarak yağma edildi ve otuz üç yılda damla damla toplanmış bu servet, bir düşman malı yağma edilir gibi, kapanın elinde kaldı. Mühim bir kısmı da, çetecilerin çizmeleri içinde Makedonya'ya gitti!..

Komitanın alnına sürülen bu yağma lekesi, onların ne kadar sade suya bir idealizmin adamı olduklarını umumî efkâra bir kerre daha âşikâr etti.»

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'i ile Selânik'e sürgün edilmesini müteâkib Yıldız Sarayı böyle yağma edilmiş, ancak İttihatçı sergerdeler bu «yağma» ile doymayıp bilâhare Abdülhamid Hân'ın Alman bankalarındaki servetini de tehdid ile elinden almışlar ve böylece büyük soygunu tamamlamışlardır!. (30).

⁂

İKİNCİ MEŞRUTİYETİN MUHALEFET PARTİLERİ

Yanlış bir tâbirle «Fırka/Parti» diye anılan, aslında ise **«Parti»** değil; **«Çete»** olan İttihad ve Terakki içindeki ilk

(30) Bu mevzuda geniş bilgi için bkz: Mustafa Müftüoğlu. Tarihin Hükmü. Her yönüyle Sultan İkinci Abdülhamid. İstanbul, 1985.

ciddî muhalefet hareketi, Miralay Sadık Bey denilen adamın kurduğu **«Hizb-i Cedîd»** adlı fırka/parti ile başlar. Bu Miralay Sadık Bey, İttihatçı çetenin Manastır teşkilâtındandır. Ve bilindiği gibi, İttihatçıların Manastır teşkilâtı İngilizci; Selânik yâranı ise, Almanlardan yanadır!. Bâzı kaynaklar Miralay Sadık Bey'in muhalefetini «İttihad ve Terakki kodamanlarından olduğu ve Manastır'da ilk meşrutiyet toplarını attırdığı halde, kendisinin bir köşede unutulup «çete»ye sonradan intisab eden kimselerin âyanlık ve ezcümle bâzı binbaşıların valilik ile taltif olunmaları»na bağlarlarsa da, Miralay Sadık Bey'in muhalefeti, İttihatçıların Almanlardan yana olan Selânik yâranının İngilizci olan Manastır teşkilâtına galebesinden doğmuş ve İngilizci Sâdık Bey'le kurduğu partinin tasfiyesi, Almancı Mahmud Şevket Paşa eliyle gerçekleşip, Sadık Bey, İstanbul'dan çıkarılarak Selânik'e' gönderilmiştir!.

Miralay Sadık Bey'in bu şekilde tasfiyesiyle İttihatçılar içindeki muhalefet hareketi bastırılmışsa da, bilâhare bu muhalefet dışarıya sıçramış ve birbirini takiben irili ufaklı bir hayli parti kurulmuştur.

Daha evvel temas ettiğimiz gibi, İttihad ve Terakki karşısına çıkan bu çeşit muhalif partilerin ilki **«Ahrar Fırkası»**dır. **«Prens»** denilen Sabahattin'in etrafında toplanan muhalifler (ki bunlar da İngilizcidir) elindeki bu parti, İttihatçılar karşısında ancak bir yıl dayanabilmiş, teşkilât kuramamış ve seçimlerde de bir başarı kazanamamıştır. Bilâhare kurulan **«Mutedil Hürriyetperverân Fırkası»** ise, Meclis'deki bâzı meb'uslarla İttihatçılara muhalefet etmişse de, teşkilât kuramayan bu muhalif parti de, Ahrar Fırkası gibi kaybolup gitmiştir.

Şûrâ-yı Devlet eski reislerinden Said Paşa'nın oğlu olan ve İkinci Meşrutiyetin ilânında Stokholm Sefiri bulunan Şerif Paşa'nın bilâhare İttihatçılarla arası açılmış ve bu adamın Paris'de kurduğu **«Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası»**, Meclis-i Meb'usan'da bâzı kimselere çengel atıp

Dr. Rıza Nur, Ali Kemal, Nihad Reşad ve Mevlân-zade Rıfat gibi kimselerle temas kurabilmiş, ancak bu faaliyet o günlerdeki anarşiyi körüklemekten başka bir işe yaramamıştır. Şerif Paşa ile teması tesbit olunan Dr. Rıza Nur, İttihatçılarca tevkif edilip üç buçuk ay kadar mevkuf kalmış, bu olay Dersim meb'usu Lütfi Fikri Bey tarafından Meclis'e getirilip hükûmet hakkında Meclis tahkikatı istenmiş, büyük gürültülere ve hattâ zaman zaman itişip kakışmaya kadar varan Meclis'deki sert münakaşalar sonunda Lütfi Fikri Bey'in teklifi reddedilmiştir!.

Bu keşmekeş içinde bir sosyalist parti de türemiş, dört gazeteci tarafından kurulan **«Osmanlı Sosyalist Fırkası»**, gazeteci Ahmed Samim'in katline kadar faaliyetini sürdürmüşse de, bu katl' olayı dolayısıyle kurucularından üçünün sürgün edilmeleriyle parti dağılmıştır. «Osmanlı Sosyalist Fırkası», memleketimizde kurulan ilk sosyalist partidir. Bu partinin ve aynı devrede Paris'de Dr. Refik Nevzad tarafından kurulan diğer sosyalist partinin faaliyeti ile kurucularının şahsiyyetine ayrı bir yazımızda temas edecek, bu arada bizdeki ilk komünistlerle bunların faaliyetlerine de ışık tutmaya çalışacağız.

Görüldüğü gibi, İkinci Meşrutiyeti müteâkib birbiri peşi sıra kurulan bu çeşit küçük partiler, İttihatçı sergerdeler karşısında esaslı hiçbir faaliyet gösteremeyerek birer birer sahneden çekilmişler ve kaybolup gitmişlerdir. Böylesine bir devirde İttihad ve Terakki karşısında **«Hürriyet ve İtilâf Fırkası»** çıkmış ve bu parti kısa zamanda teşkilâtının mühim bir kısmını tamamlayarak, gerek Meclis-i Meb'usan'da, gerekse Meclis dışında ne kadar muhalif varsa cümlesini çatısı altında toplamaya muvaffak olmuştur.

Evvelâ «Şehrah» adıyle bir gazete çıkaran ve bu gazetedeki neşriyatla muhalifleri yeni bir muhalefet partisinde birleşmeye hazırlayanlar: Tunuslu Hayreddin Paşa-zâdelerle Ahmed Reşid (Rey) Bey olmuş ve parti programı bizzat Ahmed Reşid Bey tarafından hazırlanmıştır.

«Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası» kurucuları resmi kayıtlara göre şunlardır: İsmail Hakkı Paşa (Amasya meb'usu), Dr. Dagavaryan (Sivas meb'usu), Mustafa Sabri (Tokat meb'usu ve bilâhare Şeyhülislâm), Abdülhamid Zühravi (Hama meb'usu), Müşir Fuad Paşa (Âyan azâsı), Dâmâd Ferid Paşa (bilâhare sadrazâm olan meşhur Balkan serserisi), Miralay Sadık Bey (Hizb i Cedîd kurucusu), Dr. Rıza Nur ve Hayreddin Paşa-zâde Tahir Bey, (Ahmed Reşid Bey, parti propramını bizzat hazırlamış olmasına rağmen, memur olduğundan bahisle kurucular arasına katılmamıştır).

Bu müessis âza yanısıra Fırka içinde şu şahıslar da göze çarpmaktadır: Gümülcine meb'usu meşhur İsmail Kemal, Şair Rıza Tevfik, Muharrir Hüseyin Siret, Midhat Fraşeri, Konya meb'usu Zeynelabidin, Trabzon meb'usu Mahmud, Kudüs meb'usu Said, Debre meb'usu Basri, Musul meb'usu Davud v.s....

Kuruluşlarına ve dağılışlarına baştarafta temas ettiğimiz bütün küçük partilerin mühim sîmaları, bu arada gayri-müslim meb'usların pek çoğu, hızla gelişen «Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası»na girmişler ve kendi dâvâlarını bu parti içinde yürütme yoluna gitmişlerdir!.

Tenkide tahammülü olmayan ve işbaşına geldikten sonra, şikâyet ettikleri Abdülhamid Hân istibdâdına (!) rahmet okutan İttihatçı sergerdeler, hem yeni kurulan muhalefet partisinin kontrolünden kurtulmak; hem de Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkeş çeken eski sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa'yı temize çıkarmak gayesiyle Meclisin feshi cihetine gitmişler ve çeşitli oyunlarla bu yolda başarı kazanmışlardır!.

O devrin Anayasasına göre, Meclis'i fesih hakkı Pâdişaha aid idi. İttihatçılar, bu hükmü Meşrutiyet için tehlikeli görüp Anayasa'da yaptıkları bir değişiklikle Pâdişahı o haktan mahrum etmişlerdi. Bu kere muhalefetsiz bir iktidarın tadını çıkarabilmek için yeni bir Anayasa değişikli-

ğiyle Meclis'i fesih hakkını tekrar Pâdişaha vermek istemişler ve devrin sadrâzamı Said Paşa marifetiyle Meclis'e bir hükûmet teklifi getirmişlerdir.

Kaht-ı ricâl devrinde «büyük adam» sayılan Said Paşa'nın Anayasa değişikliğiyle alâkalı teklifi Meclis'de okununca ilk sözü Dersim meb'usu Lütfi Fikri Bey almış ve:

«— Hayır efendiler! Dâvâ, bu Meclis-i feshedip İttihad ve Terakki için **«kuzu gibi bir Meclis»** kurmaktır» diyerek hükûmet teklifinin gayesini isabetli bir teşhisle ortaya koymuş, bilâhare, İttihad ve Terakki ile bu komitenin arzuları istikametinde hareket eden Sadrâzam Said Paşa'nın şahsiyetine temasla:

«— Burada herkes, hukuk-ı Pâdişahî'den bahsedebilir. Bundan bahsetmeye hakları olmayanlar İttihad ve Terakki içinde oligarşi halinde teşekkül eden kimselerle, hukuk-ı Pâdişahî'yi en ziyade ihlâl eden Said Paşa'dır» demiş. Lütfi Fikri Bey'in bu sözleri şiddetli gürültüler ve çekmece patırtılarıyle kesilirken, İttihatçı meb'usların müdahaleleriyle hükûmet teklifinin müzakeresi bakınız ne acaib bir hal almıştır:

İsmail Hakkı Bey (Bağdat): «— Burada, namuskâr bir ekseriyeti tahkir ediyor. Sözlerini reddederiz. (Merkezden «reddederiz» sesleri, gürültüler).

Cavid Bey (Selânik): «— Kemal-i nefretle reddederiz. Hakaretini iade ederiz.»

İ. Hakkı Bey (Bağdat): «— Bu denaettir. Millete hakarettir.»

Lütfi Fikri Bey (devamla): «— Zât-ı Hazret-i Pâdişahî'ye «Sabah» ve «Tanin»den başka gazete okutmuyorlar. (devamlı gürüttüler).

İ. Hakkı Bey (Bağdat): «— Reis Beyefendi! Meclisi tahkirden sonra, hukuk-ı Pâdişahî'ye de tecâvüz ediyorlar.»

İkinci Meşrutiyet devrinin ünlü muhalifi: Dersim meb'usu Lütfi Fikri Bey.

Cavid Bey (Selânik): «— İsnad ediyorsunuz, iftira ediyorsunuz, bühtan ediyorsunuz!. Muhalefet bu mudur?. Tarih sizleri tel'in edecektir. (Soldan şiddetle gürültüler).

Mahir Said Bey (Ankara): «— Bu kanunları, bu tadilâtı istibdâdınızı devam ettirmek için getiriyorsunuz. Şahıs yerine zümre ve fırka istibdâdını... (şiddetli gürültüler).

Halil Bey (Menteşe): «— Ayıbdır! Ayıbdır!..»

Mahir Said Bey (Ankara): «— Ayıb sizlerin yaptığıdır Saraya iki üç adam yerleştirerek, o vasıta ile milleti Padişahından ayırdınız. (Şiddetli gürültüler, çekmece patırtıları).

Reis (çıngırağı çalarak): «— Şahsiyatı bırakınız efendim, rica ederim, yerinize oturunuz. Bu şekilde müzakereyi idare edemeyeceğim. Lütfi Fikri Bey, saded içinde konuşun.»

Lütfi Fikri Bey (devamla): «— Efendiler! Dört ay sonra yeni intihabat var. Hükûmet ve ekseriyet fırkası bu dört

ay için şu Meclis'e neden tahammül edemiyor?. Çünkü bu Meclis, bugünkü haliyle milletin hakkını aramaktadır, harbin mes'uliyetlerini aramaktadır, hürriyet yerine istibdâd getirenleri aramaktadır!. Meclis'in feshi neden bu kadar müstacel oluyormuş?. Sadrâzam Paşa bize şunu demek istiyor: «Efendiler, ben sizin Meclisinizi feshetmek mecburiyetindeyim. Halbuki Kanun-i Esâsî'nin/Anayasa'nın mevcut maddesi Meclis-i kolaylıkla feshetmemi te'min etmiyor!. Bunu değiştirin ki, sizi kolaylıkla dağıtayım ve mensub olduğum Fırka (İttihad ve Terakki), kendisine göre, istediği gibi bir Meclis intihab ettirsin!.» Meselenin açık izahı budur!.»

Müzakereler bu şekilde devam edip gider. Neticede teklif Encümene havale edilir. İki gün sonra Encümen'den gelen teklif oy'a sunulursa da, muhalefet bu oylamaya katılmaz. Ve ekseriyeti te'min edemeyen Said Paşa hükûmeti düşer. Ertesi gün, Kabine yine Said Paşa tarafından kurulur ve yeni hükûmet, aynı ta'dil teklifini yine Meclis'e getirir!. Said Paşa yaptığı uzun konuşmada sık sık Pâdişahın haklarından bahseder, bu arada Pâdişahın «Halife» ünvanından da söz eder. Said Paşa'nın bu konuşmasına Lütfi Fikri Bey, Mustafa Sabri Efendi, Şair Rıza Tevfik Bey gibi muhalifler cevap verirler. Bu arada Lütfi Fikri Bey, bir takbih cezası alır ve neticede Said Paşa'nın teklifi Meclis'den geçmez.

Ancak, karanlık işleri Mason localarından öğrenen İttihatçılar, bu kerre başka bir yola başvururlar ve Said Paşa'nın istifasını, sonra yeni hükûmeti tekrar kurmasını ve her iki hükûmetin Meclis'e getirdiği Anayasa'yı tadil teklifinin reddedilmesini, iki ayrı hükûmetin Meclis'le ihtilâfa düşmesi kabul edip Pâdişaha müracaat ederler... Sultan Reşad, bu müracaat üzerine Â'yân'ın tasvibini alarak Meclis'i fesheder. Yeni seçimler türlü yolsuzluklar içinde geçer ve böylesine bir seçim sonunda İttihatçılar Meclis'de iki yüz yetmiş bir sandalye kazanırlarken; muhalefetten sade-

ce altı meb'us Meclis'e girer ve böylece İttihatçı sergerdeler gayelerine erişip, muhalefetin kontrolünden kurtularak keyfî idarelerine devam imkânı bulurlar!.

Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası/Partisi nice istihaleden sonra Mütareke yıllarında iktidar olabilmiştir ki, onların marifetlerini de ayrı bir yazımızda inceleyeceğiz.

⁂

BALKAN HARBİNDE MÜSLÜMAN - TÜRK'E YAPILAN ZULÜM!.

Nasıl patlak verdiğine daha evvel muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz Balkan Harbi (31), 1912 yılı Ekim aymın ilk haftasında başlamış ve henüz Kasım ayı içinde tamamen aleyhimize dönüp, mağlûbiyet her cephede birbirini kovalamıştır!. Düşman sürülerinin Çatalca'ya kadar geldiği o acı günlerde, yalnız Edirne, Yanya ve İşkodra kaleleri mukavemete devam edebilmiş ve ordunun bu kahkari bozgunu neticesi, Balkanlar'dan Anadolu'ya büyük bir göç başlamıştır!.

Ecdâdımızın haçlı ordularına mezar yaptığı o topraklar her gün bir parçasıyle elimizden çıkıp giderken; buralara hâkim olan düşman, Müslüman - Türk'e görülmemiş bir zulme başlamıştır!. O günlerde, Balkanlar'daki bu zulmü tesbit ve medenî (!) dünyaya teşhir gayesiyle **«Balkan Mezâlimi Neşr-i Vesaik Cemiyeti»** kurulmuş ve tesbit olunan zulüm bu Cemiyet marifetiyle yayınlanmış, hattâ hazırlanan broşürler yabancı dillere de çevrilerek bütün dünya matbuatına ve parlâmentolarına dağıtılmıştır. «Les atrocités des coalisés balkaniques» adiyle Fransızcaya tercüme edilen ve halen Ankara'daki Millî Kütüphane'de bulunan üç broşürde, «Neşr-i Vesaik Cemiyeti» raporları toplanmış, ayrıca bâzı görgü şahidlerinin ifâdeleri de bu broşürlere alınmış-

(31) Balkan harbi ve o harbdeki felâketler için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 3'cü cild.

tır. Okuyalım, bu broşürlerin birkaç sayfasını bir ibret vesikası olarak!.

Zelhova Posta ve Telgraf memuru Mehmed Sırrı Bey anlatıyor: «Serez'in işgâlinden sonra Müslüman ahali, komitacıların tellâllarla yaydıkları emre uyarak ekmek bıçaklarına kadar bütün silâhlarını götürüp Belediye Dairesine teslim ettiler. Komitacılar bilâhare Bulgarlara ve Rumlara silâh dağıttılar. İki gün sonra (25 Ekim 1912) Rodop Kolordusundan beş tabur Bulgar askeri şehre girdi. Kumandan, meskenlere ve insanlara dokunulmayacağını vaad eden, fakat asayişi bozacak en küçük hareketin şiddetle cezalandırılacağı tehdidinde bulunan bir beyanı duvarlara yapıştırttı. Ertesi gün büyük bir dikkatle meskenler arandı.

27 Ekim sabahı, müdhiş yaylım ateşi sesleri işitildi!. Sokaklarda bulunan Müslümanların yerlere serildiği görüldü, bunlar arasında dikkatsizliğe gelmiş birkaç Rum da vardı. Rum Metrepolitinin hemen atına binip Bulgar generallerinin yanına gitmesi üzerine kıtal fasılaya uğradı. Fakat aynı gece, evlerinden kaldırılıp götürülen birkaç yüz Türk kız ve kadını Koleje kapatılmış, ırzlarına geçilmişti. Aynı gece Bulgar askerleri bütün Türk evlerine girerek malları yağmaladılar. Serez sokaklarında ölenlerin dört bin yedi yüz kişi olduğu tahmin edilmektedir!.

Bulgarların işgâli altına düşen yüzlerce âile korkudan öküz arabalarına binerek Serez'de toplanmışlardı. Bu muhacirler zorla köylerine dönmek üzere yola çıkarılmışlar ve yolda hepsi, ihtiyar kadınlar bile süngüden, kılıçtan geçirilmişlerdir. Bulgarlar Serez'de ellerine geçen harb esirlerini de öldürmüşlerdir!.»

Broşürde: «Serez Katli» diye geçen bu raporu, Strumca'daki vahşet takip ediyor ve deniliyor ki, bu raporda: «Strumca'daki Osmanlı kuvvetleri üç bin kadar redif ve ihtiyat askerinden ibaretti. Ordu hizmetinde hiç bulunmamış Türkolog Necip Âsım Bey'in kumandasındaki bu kuvvetler 22 Ekim 1912'de Selânik'e çekilmeğe mecbur edildi. 23 Ekim'-

de Albay Mitof şehri işgâl etti. Az sonra, Müftü, Rum metropoliti, Bulgar metropoliti ve şehrin diğer dinî ve sivil şefleri hükûmet konağına çağrıldılar. O toplantıda Mitof, askerlik şerefi üzerine, ahalinin can, ırz ve malına tecavüz edilmeyeceği vaadinde bulundu. Fakat iki saat sonra fâcia başladı!. Bulgar kuvvetlerinin şehirde kaldığı kırk sekiz saat zarfında, beşi çocuk, ikisi ihtiyar olmak üzere otuz altı Müslüman öldürüldü. Daha sonra Albay Mitof çekilerek şehri bir Bulgar teğmeninin reisliği altına bıraktı.

Hemen yedi kişilik bir mahkeme kurulup Bulgar düşmanlığıyla sanık tutulan Müslümanların duruşmasına başlandı. Yedi âzadan ikisinin oyu ile sanık idâma mahkûm ediliyordu. Bu mahkeme yirmi üç gün içinde beş yüz doksan bir mâsumu idâm etmiştir ki, bunlar arasında altı subay, bir doktor, bir sorgu hâkimi ve yüz kadar asker vardı.»

Yakılıp yıkılan ve yağma olunan Dedeağaç'daki vahşeti ise, Yusuf Kenan adında bir görgü şahidi şöyle anlatıyor: «Komitacılar, 6 Kasım 1912'de şehre girdiler ve önce elli kadar evi dinamitle havaya uçurduktan sonra kalanları da yakıp yıkmaya başladılar. Ferecik'ten gelmiş üç bin kadar Müslümanın sığındığı Camii, Jorj Stefan isimli bir komitacı dinamitle havaya uçurdu, kimse kurtulamadı!.

Kıtal sokaklarda devam ediyordu. Avusturya - Macaristan Konsoloshânesine sığınmıştım. Benim ve konsolosun gözleri önünde, Nuri Ağa adında bir ihtiyar, istenilen parayı veremediği için yirmi süngü ile delik - deşik edildi!. Bu fâcianın dehşeti içinde idik ki, kasap Atanas ile Manoli isminde iki vahşi Hıristiyan, yedi sekiz yaşlarında bir kızcağızı kuzu gibi yatırıp boğazladılar!. Konsolos artık beni de himâye edemez olmuştu.

Üç gün devam eden bu vahşetten sonra, muntazam askerî kuvvetler şehre hâkim oldular. O günden itibaren her akşam subaylar, sekiz on âile halinde sığınmış olduğumuz evlere giriyor, genç kızları ve genç kadınları alıp götürüyorlardı. Nihayet kaçmağa muvaffak olduğum gün, dört lâz

kayıkçının parça parça edildiğini görmek bedbahtlığına uğradım.»

Kavala'da olup bitenler ise ayrı bir fâcia!. Drama'dan sonra düşman eline geçen Kavala'daki vahşetle ilgili raporda, şehrin 27 Ekim 1912'de düştüğü, fazla askerî kuvvete sahip olmayan Bulgarların bidayette Rumlarla işbirliği yaptığı, birkaç bölük Bulgar askerinin gelmesinden sonra iki yüz seksen dokuz kişinin öldürüldüğü kaydedilmekte ve zengin Türklerden alınan para şöyle sıralanmaktadır: «İbrahim Paşa'dan yedi bin, İhsan Efendi'den bin, Hacı Hüseyin Efendi'den üç bin, Kırlı Ali Osman'dan üç bin, Mehmed Ali'den bin, Hacı Hüseyin Ağa'dan bin altın alınmış, bunlardan başka bütün atlar, katırlar, arabalar, kağnılar, yem ve erzak Bulgarlar tarafından müsadere edilmiştir.

Kavala'da yetmiş bin muhacir toplanmıştı. Bunlar köylerine iade bahanesiyle günlerce devam eden yolculuk boyunca kılıçtan, süngüden geçirilmiş, yollarda bırakılan cesedler bulaşıcı hastalıklara yol açmıştır.»

Balkan Harbi'nde Müslüman - Türk'e yapılan zulmü, «Balkan Mezâlimi Neşr-i Vesaik Cemiyeti» bu raporla ve hazırladığı broşürlerle bütün dünyanın gözleri önüne sermişse de eli boş dönmüştür!. Meselâ: Alman Hariciye Vekili, Balkanlardaki mezâlimin parlâmentolarında takbihi yolunda yapılan müracaatı «Almanya'nın çok nazik bir durumda olduğundan ve böyle bir teşebbüsün hasım devletlerce hoş karşılanmayacağından» bahisle reddetmiş, Cemiyet sekreterinin Paris'de yayınladığı bir broşür, bütün parlâmento âzalarıyle gazetelerin herbirine ayrı ayrı gönderilmesine rağmen, ne parlâmentodan bir ses yükselmiş; ne de gazetelerde Balkanlar'daki vahşetle ilgili tek satır neşrolunmuştur!. Hususî bir mektebde tarih hocalığı yapan Alfred Durand'ın, Cemiyet sekreterinin ricası üzerine verdiği vahşetle ilgili konferansı ise, on beş talebe ile Sefâret mensub-

larından başka dinleyen olmamıştır!. Bu arada İngilizler: «Zafer sarhoşu olan Balkan komitacılarının diplomatik ihtar ve ikazlara kulak vermeyecekleri» üzerinde durmuşlar, meşhuuur Ağa Han ise, Cemiyet sekreterinin müracaatına omuz silkivermiştir!.

Muhtelif vesileyle temas ettiğimiz gibi, İkinci Meşrutiyet gafletten öteye bir ihânet ve mugalâta devridir. Misilsiz bir gafletle Balkanlar'daki ittifaka göz yumulmuş, «Kiliseler Kanunu» çıkarılmış, hazırlıksız harbe girilmiş, particilik gayretiyle asker arasına tefrika sokulmuş, bozgunculuk irtikâb olunmuş, sonra da Balkanlar'daki vahşet dolayısıyle haçlı dünyasından meded umulmuş, ancak, yukarıda görüldüğü gibi girişilen hareket bir netice vermemiştir!.

Müslüman - Türk'e yapılan zulmü gören, bundan müteessir olup vahşetin önlenmesini te'min gayesiyle Cemiyet kuran, beyannâmeler ve broşürler yayınlayan, hattâ Cemiyetin sekreterini Avrupa'ya gönderip Batı'nm müdahalesini bekleyenler dahi o devirde gaflet içindedirler ve haçlı âleminin asırlardanberi yürüttüğü Müslüman - Türk düşmanlığından habersiz bir halde sözde medenî o âlemden meded ummaktadırlar!.

Bu, Avrupa devletlerinden bir müdahale bekleyip Müslüman - Türk'e yapılan zulmün sona ereceğini zannedenler, Balkan kavimlerinin aynı Avrupa tarafından tahrik olunduğunu, böylece Müslüman - Türk'ün Avrupa'dan cıkarılacağını ve İmparatorluğumuzun parçalanıp yıkılacağı gayesinin yıllardan beri ustalıkla tatbik olunduğunu da idrakten âcizdirler!.

O günlerde Balkanlar'daki Müslüman - Türk'e yapılan zulüm dolayısıyle başlayan büyük göç ise ayrı bir fâciadır!. Balkan Harbi'ni ve bu büyük göçü inceleyen Halide Edib Adıvar **«Türkiye'de Şark, Garb ve Amerikan Tesirleri»** adlı eserinde der ki: «Balkan Harbi'nin çok acı bir tarafı da, memleketimize gelen Balkanlı Müslüman muhacirlerin, çocuk, kadın, ihtiyarlarının kalb parçalayan sefalet ve bî-

çıkarılıyorlardı. Köylerinden, kasabalarından öküz arabalarına binenler, bu suretle yola çıkanlar da ayrı!.

Vakıâ, İstanbul Muhacîrin Müdüriyeti, muhacirlerin bir kısmını ceste, ceste Anadolu'ya gönderiyordu. Fakat buna rağmen, şehrimizde daimî surette kırk, elli bin hasta ve bakımsız muhacirin bulunmasının da önü alınmıyordu!. İşte, bunları yerleştirmek, beslemek, hasta olanlarını tedavi etmek işi de, az sonra İstanbul Belediye'sinin omuzlarına yüklenmişti

Başımıza gelen bu dert kâfi değilmiş gibi, Çatalca tarafından yaralılar da gönderilmeğe başlandı. Harbiye Nezareti, bu hususta —her nasılsa— arzu edildiği derecede hazırlanmamış bulunduğundan, yaralılar açıkta ve bakımsız bir halde kaldılar!. Onları tedavi ve hastahanelere yerleştirmek vazifesini bana, yâni, şehre verdiler.

Tahmin edemeyeceğimiz derecede ileri olan o sefalet ve fecâati gözlerimin önüne getirince hâlâ vücudum ürperir!. Üstelik Şehremaneti'nin kasası bomboş!. Ne doktor, ne hastabakıcı, ne de hastahane var... Velhasıl, yok, yok, yok!.

Bin müşkülât ile biraz para buldum. Şehirde ve Boğaziçi'nde bir çok büyük otel ve yalıları boşalttırdım. Böylece şehrin muhtelif semtlerinde küçüklü, büyüklü doksana yakın hastahane açtım. İşleri az çok yoluna koydum diye rahat bir nefes alacak gibi oldu. Fakat bu, mukadder değilmiş!. O sırada Kartal'daki askerler arasında bir de kolera çıkmasın mı!. Şehirde ise, sefalet son dereceyi bulmuştu, hastalıktan her gün bir çok kurban veriyorduk!. Dertlerin üstüne bir de kolera inzimam edince artık vaziyetin fecâatini tasavvur edersiniz!.

Ben bütün ömrümce bu kadar yorulduğumu bilmiyorum. Hattâ birkaç gece üst-üste uyku bile uyuyamadım!.

Mevsim kıştı. Hergün binlerce koleralı Gülhane Parkı'nın bulunduğu yere —ki o zaman burası geniş geniş bostanlardı— bırakılıyordu. Bu zavallıları nasıl ve nerede te-

davi edeceğimi düşünürken, hatırıma büyük camiler geldi. Evkaf Nâzırı Ziya Paşa merhuma, bâzı camilerin derhal Şehremaneti emrine verilmesi için telefon ettim. Ziya Paşa: «Müslümanlara mahsus ibâdethanelerin telvis edilmesine (kirletilmesine) asla rıza gösteremem!..» cevabını verdi.»

Şehremini Cemil Paşa hâtıratında İstanbul'un o günlerdeki halini olanca dehşetiyle anlatmış, bu arada koleralı askerin durumu mevzuunda Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa ile yaptığı muhaberata da geniş yer vermiştir. Şehremininin İstanbul'u tehdid eden kolera âfeti dolayısıyla Harbiye Nâzırı'na yaptığı müracaata aldığı cevap, Nâzım Paşa'nın gafletini tesbit bakımından mühimdir!. Binlerce vatan evlâdının koleradan telef olduğu ve bu hastalığın İstanbul'u tehdid ettiği o acı günlerde Harbiye Nâzırı hâlâ işin vahametini kavrayamamış ve Cemil Paşa'nın müracaatına şu cevabı vermiştir:

«— Lehülhamd, Orduy-ı Osmanî'de kolera vukuatı olmak şöyle dursun; hiçbir sarî/bulaşıcı hastalık yoktur. Gönderilen hastalar, guzzat-ı asakir-i şâhâne ma'lûl ve zuafasından/gaazî askerlerin sakat ve zayıflarından ibarettir!..»

*
**

İTTİHATÇI SERGERDELER «BABIÂLİ BASKINI»NA NASIL HAZIRLANDILAR?!.

«İrtica» adı verilen 31 Mart oyununu müteâkib devlet idaresini ele geçiren İttihatçıların sürdürdükleri keyfî idare, 1912 yılının 16 Temmuz Salı gününe kadar devam etmiş ve Sadrâzam Said Paşa'nın bu tarihteki istifasiyle İttihad ve Terakki iktidardan düşmüştür!. Bilâhare kurulan Gazi Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi (Büyük Kabine)nin ömrü pek az olmuş, Balkan Harbi'nin o birbirini kovalayan acı günlerinde ancak üç ay, sekiz gün iktidarda kalabilen Gazi Ahmed Muhtar Paşa'dan sonra, Sadâret makamına Kâ-

mil Paşa getirilmiştir. Ki, Kâmil Paşa'nın bu dördüncü ve sonuncu sadâretidir.

İttihad ve Terakki başındaki komitacılar hem Ahmed Muhtar Paşa hükûmeti, hem de Kâmil Paşa'nın iktidarında ihânete varan bozgunculuk yapmışlar, devlet idaresini tekrar ele geçirebilmek için aklın almayacağı yollara başvurmuşlar ve mevcut hükûmetlerin beceriksizlikleriyle de pek kolay başarı kazanmışlardır!.

Harb lehinde nümayişler tertibleyen, hattâ arkalarına taktıkları gaafillerle Dolmabahçe Sarayı bahçesine dolup Sultan Reşad'a karşı: «Harb!.. Harb!..» diye bağıranlar İttihatçılardır!. Balkan Harbi boyunca askeri harb etmemeye teşvik eden, Anadolu evlâdları arasında: «Rumeli'nden size ne?» diye korkunç tahribat yapanlar yine İttihatçılardır!. Keyfî idarelerini sürdürdükleri yıllarda çıkardıkları «Kiliseler Kanunu» ile Balkan ittifakına sebep olan İttihatçılar, Balkan Harbi'ndeki hareketleriyle de düşmanın işini kolaylaştırmışlar ve feci mağlûbiyetimizde mühim rol oynamışlardır!.

İktidar hırsı ile memleketin yüksek menfaatlerini düşünmeyen bu İttihatçılar, çeşitli bozgunculuk hareketleri yanısıra, hükûmet içindeki bâzı kimselere de çengel atmasını bilmişler, bu arada Kâmil Paşa Kabinesinin Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa'yı da türlü vaadlerle saflarına çekmesini becermişlerdir!.

Nâzım Paşa, meşhuur Âli Paşa'nın dâmâdıdır ve gözünü kayınpederi gibi sadâret makamına dikmiştir!. Gaafil ve gafleti nisbetinde kendini beğenmiş bir adam olan bu Nâzım Paşa, Balkan Harbi arifesinde, ordunun iki hafta içinde Sofya'ya gireceğinden bahisle hazırlıksız askeri zamansız harbe sokmuş ve korkunç bir bozgunla perişan olan asker ric'at ederken, üstelik binlerce vatan evlâdı kolera ile her gün toprağa serilirken, Çatalca hattındaki vagonundan dışarıya boş şampanya şişelerini fırlatmaktan utanmamıştır!.

Adam öldürmeyi Balkan komitacılarından, karanlık işleri ise Masonlardan öğrenen İttihatçıların Babıâli'yi bastıkları gün, Sadâret binası civarında toplananlar...

İttihatçılarla bu Nâzım Paşa'nın anlaşmasına Prens Said Halim Paşa tavassut etmiş ve Yeniköy'deki meşhur yalısında biraraya getirdiği bu kimselerin anlaşmasında mühim rol oynamıştır. İttihatçılar, Nâzım Paşa'yı kendisinin harb suçlusu olarak Sadrâzam Kâmil Paşa tarafından Divan-ı Harb'e sevkedileceği yalanıyle avlamışlar ve Harbiye Nâzırı da ilerde sadâret makamı kendisine verildiği takdirde İttihatçıları desteklemeyi kabul etmiştir!.

Bu anlaşma ile İttihatçılara râm olan Nâzım Paşa, Enver Bey'i Kolordu Kurmay Başkanı yapmış, Cemal Bey'i de Menzil Müfettiş-i Umumîliğine getirmiştir!. İttihatçılara kanan ve gözünü sadâret makamına diken gaafil Harbiye Nâzırının o günlerdeki bu tutumu, Kâmil Paşa hükûmeti içinde devamlı bir ihtilâf mevzuu olmuş, bu arada bilhassa Dahiliye Nâzırı Ahmed Reşid Bey'le Paşa'nın arası gün be gün açılmıştır. Enver'le Cemal'in tayinlerini ve bazı kilit

noktalarına İttihatçı subayların getirilmesini bir toplantıda tenkid eden Dahiliye Nâzırına, gaafil Nâzım Paşa, Enver'le arkadaşlarının siyasetle uğraşmayacaklarına dair kendisine «şahsî ve askerî namusları üzerine söz verdikleri» yolunda cevap vermiştir. Ki bu cevap, Nâzım Paşa'nın gaflet derecesini tesbit bakımından mühimdir!.

Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa, o günlerde tam bir diktatördür ve büyük ümitlerle Sadâret mevkiini beklemektedir!. İttihatçılara düşman olan Kâmil Paşa'nın tevkif edip Bekirağa Bölüğüne doldurduğu İttihatçıların cümlesini tahliye eden Nâzım Paşa, ümidini İttihatçılara bağlamış ve bütün icraatını onlar lehine yöneltmiştir!.

Sadrâzam Kâmil Paşa, Nâzım Paşa'nın bu tutumu dolayısıyle istifayı ve yeni kuracağı kabineye Nâzım Paşa'yı almamayı düşünmüşse de, o günlerdeki bazı hâdiseler dolayısıyle sadâretin tekrar kendisine verileceğine inanmadığından buna teşebbüs etmemiştir. Diğer taraftan, Nâzım Paşa'yı elde eden İttihatçılar, faaliyetlerini genişletmişler ve her ne pahasına olursa olsun iktidara gelebilmenin yollarını aramaya koyulmuşlardır!. Bu kesif faaliyetin başında Talât (Paşa) vardır ve tarihimize **«Babıâli Baskını»** diye geçen meşhur olay, işte bu faaliyetin neticesinde vuku bulmuştur.

İttihatçılar, «Babıâli Baskını» hazırlıklarını Beşe-zâde Emin Bey'in Vefa'daki evinde yapmışlardır. Kâmil Paşa hükûmetini devirmek gayesiyle bu evde iki gizli toplantı yapılmış, ilk toplantıya o günlerde İzmit'de vazifeli bulunan Enver Bey yetişememiş, on gün sonraki ikinci toplantıda Enver de bulunmuş ve o gün hükûmetin bir baskınla ele geçirilmesini Enver Bey üzerine alarak hazırlıkların sür'atle tamamlanmasına başlanmıştır.

Bu kararla İttihatçılar orduya da çengel atmışlar ve İstanbul civarındaki birliklerin bâzı subaylarını elde edip, onları «Babıâli Baskını»na hazırlamışlardır!. Bu mevzuda Enver Paşa'ya yakınlığıyle tanınan Hüsameddin Ertürk'ün

hâtıratında geniş bilgi vardır ve bu hâtırattan öğrendiğimize göre, Çatalca Müstahkem Mevki Kumandanlığındaki bâzı subaylar baskın hazırlıklarından haberdardırlar!.

Böyle Talât Paşa'nın gayretiyle başlayan ve Enver Paşa'nın çılgınlığiyle kat'i karara bağlanan «Babıâli Baskını» ile alâkalı bir iddia daha vardır ve bu iddia, İttihatçı sergerdelerin iktidar uğruna nelerden istifadeye teşebbüs ettiklerine nefis bir misaldir!.

Bu iddiaya göre, Gazi Ahmed Muhtar Paşa hükûmetinin işbaşında bulunduğu ve henüz Balkan Harbi'nin patlak vermediği günlerde de bir «baskın»a teşebbüs edilmiş, fakat netice alınamamıştır... Bu iddia, eski İttihatçılardan Şeref Çavuşoğlu'nundur. İttihat ve Terakki'nin kuruluşundan son günlerine kadar «komite» içinde faaliyet gösteren bu eski İttihatçı, hâtıratında, Balkan Harbi'nden evvel Haydarpaşa Hastahanesi'nde tedavi edildiğini, o günlerde rapor almak üzere hastahaneye giderken yolda meşhur göz doktoru Esad Paşa'ya rastlayıp onun arabasına bindiğini, bir müddet yol aldıktan sonra karşılarına Tıbbiye talebelerinin çıktığını (şimdiki Haydarpaşa Lisesi o tarihte Tıbbiye'dir), arabanın etrafını saran talebelerden birinin Berlin Muâhedesinin yirmi üçüncü maddesini protesto gayesiyle Babıâli'ye gideceklerini söylediğini, bu söz üzerine, kendisinin talebelere: **«Siz Darülfünûn'un/Üniversite'nin bir kolusunuz. Bana kalırsa bu iş umumî şekilde yapılmalı. Madem ki, İstanbul'a geçiyorsunuz, orada Hukuk Fakültesi ile de anlaşın. Ondan sonra daha kalabalık bir halde esaslı bir harekete geçebilirsiniz»** dediğini kaydetmekte ve sonraki vukuatı şöyle anlatmaktadır:

«— Gençler fikrimi uygun buldular ve «teşekkür ederiz» diyerek yollarına devam ettiler. Ben hastahaneden raporumu alır almaz, doğru İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi'ne gittim. Orada Ziya Gökalp, Hüseyin-zâde Ali, Küçük Talât, Dr. Nâzım vesair arkadaşlara dedim ki: **«Böyle böyle bir gençlik hareketi var. Bundan istifade edilebilir. Akagün-**

düz'ü peşlerinden gönderelim. Orada talebe teşekküleriyle görüşüp Babıâli'ye giderler, bunların bir ikisi içeriye girer ve Sadrâzamdan mührü isterler. Böylece iş olup biter ve zannederim ki, Balkan Harbi gibi bir hâdise de artık önlenmiş olur. Çünkü, Balkanlılar da ister istemez yelkenleri suya indirirler.»

Teklifime kimse muvafakat etmedi, yalnız Hallaçyan: «Şeref Bey doğru söylüyor» dedi. Ötekiler ses çıkarmadılar. Baktım vakit geçiyor, Tıbbiyeliler Babıâli'ye gelecekler. Kalktım oraya gittim, kimseler yok. Biraz aşağıda Meserret'e (eski kıraathane, şimdi pasta salonu) uğradım, orada da bizden kimse yok... Döndüm tekrar Babıâli'ye geldim. Filibeli Hilmi'ye rastladım. Hemen «yürü» diye onu da yanıma aldım. O vakit hukukta talebe olan eski Ankara Valisi Abdülkadir'in küçük kardeşi Abdurrahman'ı gördüm. «Ne oluyor?» dedim, «olacağı bu» cevabını verdi.

Hilmi'ye: «İçeriye girip sadâret -mührünü istemek lâzım, bunu ya ben yapacağım, ya sen!.. İstersen ben içeriye gireyim, sen de dışarıda irtibatı temin et» dedim. O sırada bir gürültü koptu. Hemen dış kapıları kapadılar. Baktım, talebe hakikaten geliyor... İtfaiye bölüğü de gelmiş. Silâhlı... nerede ise ateş edecek... Talebe: «Bizi vuracaklar!..» diye bağırıyor. Ben dışarı fırladım, kapının camını kırarak Hilmi'yi içeriye soktum. Binektaşı basamaklarından inerken karşıma çıkan alaylı yüzbaşıya sokuldum, kulağına: «Arslanım, eğer iki tane başın yoksa, hemen kıtanı al, doğru Sirkeci'ye çek!..» dedim. Beni Mustafa Necip zannetmiş, ufak bir şaşkınlık ve tereddütten sonra askerini çekip gitti.

Benim tabancam pelerinimin kol cebimde ve elimde ama, dışarıdan görünmez. Hâdise, dışarıda kapının önünde oluyor... Şöyle bir dönüşümde baktım: Kara Kemal, Memduh Şevket, Hamal Ferid gelmişler, talebelere nasihat ediyorlar. Filibeli Hilmi de, sadrâzam Ahmed Muhtar Paşa'nın oğlu ve Kabinenin en selâhiyetli rüknü olan Muhtar Paşa'-

yı (Bahriye Nâzırı) dışarı çıkartmış, konuşturuyordu. Hava böylece yatıştı ve hâdise de burada bitti.»

Şeref Çavuşoğlu, Balkan Harbi'nden evvelki «Babıâli Baskını» teşebbüsünün bu şekilde neticesiz kaldığını, bir müddet sonra tevkif edilip Bekirağa Bölüğü'ne atıldığını, İttihatçıların fedâilerinden İsmail Canbolat'ın hapishaneden kaçmasını nasıl te'min ettiğini, bilâhare kendisinin de hastalığı dolayısıyle hapishaneden kurtulduğunu hâtıratında uzun uzun anlatmakta ve Kâmil Paşa hükûmetinin devrilmesiyle neticelenen 23 Ocak 1913 Perşembe günkü «baskın» için yapılan toplantıdan bahisle şunları yazmaktadır:

«— Akşam üzeri terzi Osman Zeki'nin Sultanahmet'deki evine gittik. Kara Kemal, Talât, cepheden yeni dönen Enver, Cemal hep oradalar. Talât beni görür görmez: «Şeref, plânını tatbik zamanı geldi» deyince: «Bilâkis, diyorum, plânını tatbik zamanı geçti. Balkan Harbi oldu, Bulgarlar Çataldaya kadar geldi. Bu vaziyette Kabineyi düşürmek için halka ne sebep göstereceğiz?..»

Herkes bir şey söylüyor. «Edirne'yi alacağız!..» filân. O zaman ben, Ömer Naci, Mustafa Necip ve Yakup Cemil'e döndüm ve dedim ki: «Şu halde mesuliyeti üzerinize alıyor musunuz?..» «Evet, alıyoruz» dediler. Bunun üzerine görüşüp münakaşa ettik, karar verdik ve zamanı tayinle işi kat'i karara bağladık.»

Şeref Çavuşoğlu hâtıratının «Babıâli Baskını» ile alâkalı son kısımda: **«Bu Babıâli hareketi, Edirne'yi kurtarmak suretiyle sağlam bir hudud hattı sağlamak ve bir cümle ile «mümkün olduğu kadar iyi bir sulh» yapmak imkânını elde etmek için yapılmıştı»** diyor ama, yukarıda baskına karar verilirken söylediği: **«Kabineyi düşürmek için halka ne sebep göstereceğiz?..»** sözünü unutmuş görünüyor!. Hem sonra, devrin hükûmeti Edirne'yi düşmana vermiş de değildir... Hükûmetin cevabî notası bugün eldedir ve bu notada, Edirne'nin Bulgarlara terkedilmesini hükûmet kabul etmemiştir!.

Babıâli Baskını, adam öldürmeyi Balkan komitacılarından; kirli ve karanlık işleri Mason localarından öğrenen İttihatçı sergerdelerin iktidar hırsı ile gerçekleştirdikleri bir baskındır, Edirne'nin kurtarılması ise, bu baskını gûya meşrû göstermek için uydurulmuş kocadan bir yalandır!.

*
**

SOKAK ORTASINDA ÖLDÜRÜLEN SADRÂZAM!..

Meşhur «31 Mart Oyunu»nu İngilizlerin İntelligence Service ajanları hazırlayıp sahneye koymuş, fakat —bilindiği gibi— bu irticâ oyununda parsayı, İttihatçıların Alman taraftarı olan Selânik yârânı toplamıştır!. Bu mağlûbiyete ragmen, İngilizler boş durmamış ve Balkan Harbi bozgununun devam ettiği günlerde, «çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı» olan Kâmil Paşa, dördüncü defa sadâret makamına gelmeyi becerebilmiştir!. Ancak bu «çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı» olan Kâmil Paşa, bir avuç İttihatçının meşhur «Babıâli Baskını» ile alaşağı edilmiş ve bu kere sadâret koltuğuna, Hareket Ordusu Kumandanlığında şöhrete eren Mahmud Şevket Paşa oturuvermiştir!.

«Babıâli Baskını» ile devrilen Kâmil Paşa, nasıl «çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı» ise, onun yerine geçen Mahmud Şevket Paşa da, Alman Golç Paşa'nın «Sâdık bir talebesi»dir!. Ve Mahmud Şevket Paşa'nın, sadâret makamına oturabilmesi, İntelligence Service'nin 31 Mart'tan sonra ikinci mağlûbiyetidir!. Ancak, bu ikinci mağlûbiyete rağmen İngilizler yine boş durmamış ve Balkan Harbi'ne son veren Londra Sulhü'nün imzasıyla Midye - Enez hattının hudud kabul edilip Edirne'nin Bulgarlar'a bırakıldığı günlerde, bu acı olayı fırsat bilip harekete geçerek, İttihad ve Terakki başındakileri öldürmeye karar vermişlerdir!.

Bu kararla girişilen faaliyette başrolü yine, 31 Mart'ın

tertipçilerinden Fitz Maurice oynamış, gûya İngiltere Sefâreti baştercümanı; hakikatte ise, İntelligence Service'nin memleketimizdeki en korkunç ajanlarından biri olan bu Fitz Maurice, Binbaşı Tyrell adlı bir başka ajanla işbirliği etmiş ve bu iki ajan, su'i-kasd olayında kullanılmak üzere, «Halâskâran Grubu»na mensup Çerkes Kâzım Bey'i, Köstenceden İstanbul'a getirerek kendi himâyelerinde vapurdan çıkarıp bir İngiliz kadınının evine yerleştirmişler, kapitülâsyonlardan istifade ile bu fedâiyi o evde saklamaya muvaffak olmuşlardır!.

Yine o günlerde, «Babıâli Baskını»ndan sonra Mısır'da ikâmete mecbur tutulan eski Sadrâzam Kâmil Paşa, ansızın İstanbul'a çıkagelmiştir!. Kâmil Paşa'nın bu vakitsiz seyahati, o günlerin mühim olaylarındandır ve bu olay, İntelligence Service'in yeni bir tertibidir!. Hazırlanan su'i-kasd müsbet netice verir de, İttihad ve Terakki başındakiler temizlenebilirse, İngilizler, ya bu «çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı» olan Kâmil Paşa'yı veya şu meşhuur «Prens» ünvanlı Sabahattin'i Sadâret makamına getirteceklerdir!.

Babıâli Baskını'ndan sonra İstanbul Muhafızı olan Cemâl Bey (Paşa), Kâmil Paşa'nın ansızın İstanbul'a gelmesinden şüphelenmiş ve Mahmud Şevket Paşa'nın muhalefetine rağmen, Kâmil Paşa'yı tekrar yurt dışına çıkarmasını bilmiştir!. Cemâl Paşa'nın bu hareketi sonraları türlü tefsire uğramış ve hazırlanan su'i-kasdden İttihad ve Terakki başındakilerin haberdar olduğu, fakat hem Mahmud Şevket Paşa'dan kurtulmak, hem de bu su'i-kasd dolayısıyle muhalefeti sindirmek için ciddî tedbirler alınmadığı yolunda iddialar öne sürülmüştür. Ki, bu iddiaları ayrı bir yazımızda inceleyeceğiz.

İçlerinde Dâmâd Salih Paşa'nın da bulunduğu iddia edilen su'i-kasdciler, 1913 yılının 11 Haziran Çarşamba günü, Babıâli'ye gitmek üzere Bâyezid'daki Harbiye Nezâretinden (şimdiki Üniversite Merkez binasından) çıkan Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa'yı hazırla-

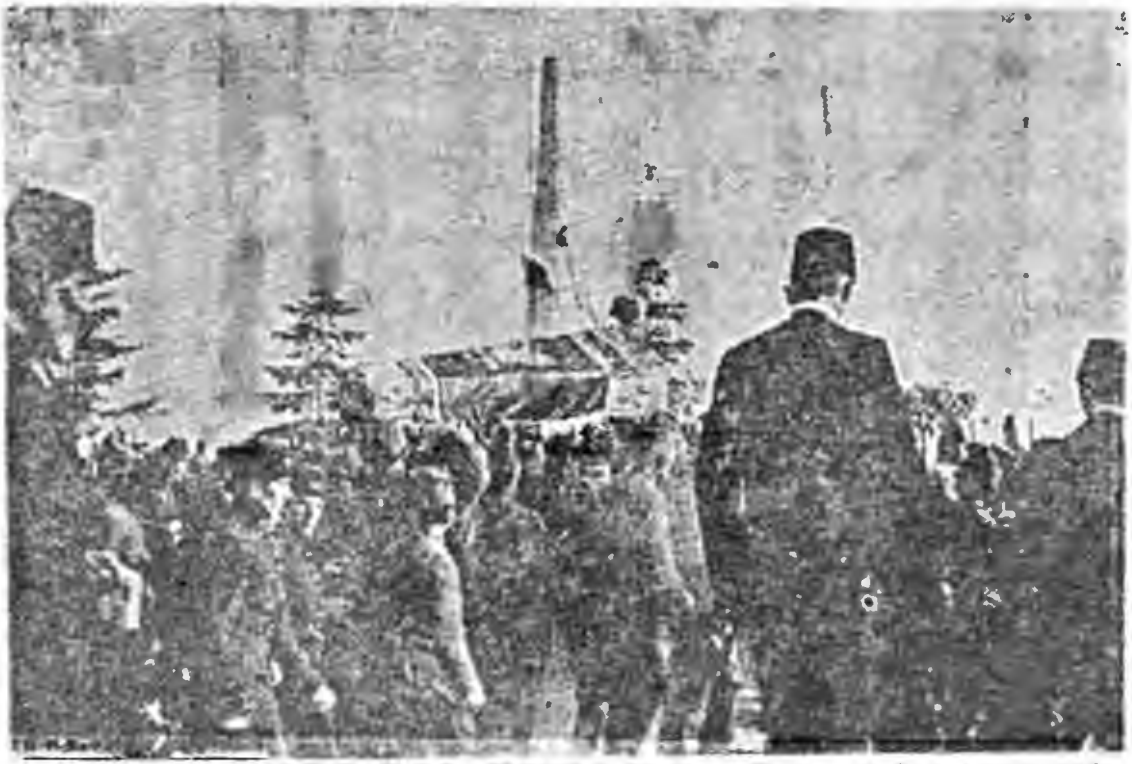

İkinci Meşrutiyetin büyük lâpçilerinden Mahmud Şevket Paşa, «Hürriyet-i ebediyye» tepesine böyle götürüldü!..

dıkları plân gereğince, Bâyezid Meydanının Divanyolu'na çıkan noktasında, otomobil içinde vurup öldürmüşlerdir!. Bu su'i-kasd esnasında Sadrâzamın yâveri İbrahim Bey de öldürülmüş, uşağı Kâzım Ağa ise ağır bir şekilde yaralanmıştır!.

Su'i-kasdciler, cinayeti müteâkib sür'atle vak'a mahallinden uzaklaşmışlar, ancak, kaçamayıp saklanmaya çalışan Topal Tevfik ele geçmiş ve bu olayı fırsat bilerek kollarını sıvayan İstanbul Muhafızı Cemâl Paşa, hemen o gün topladığı üçyüz elli muhalifi Sinob'a sürmüş, Topal Tevfik'in ele verdiği diğer su'i-kasdciler ise Beyoğlu'nda Pire Mehmed sokağında kıstırılıp kanlı bir çatışma sonunda ele geçirilmişlerdir!.

Mahmud Şevket Paşa ile yâveri İbrahim Bey, vak'anın ertesi günü yapılan askeri merasimle «Hürriyet-i Ebediyye Tepesi»ne defnolunmuşlar; su'i-kasdciler ise, Divân-ı Harb-i Örfî'deki muhakemeleri sonunda onikisi idâm olmak üzere muhtelif hapis cezalarına çarptırılmışlardır. «Prens» ünvanlı Sabahattin, su'i-kasdciler arasında bulunmasına rağmen, İngiliz efendilerinin sayesinde bir müddet Sefarethânede gizlenmiş, bilâhare yine efendileri marifetiyle Avrupa'ya firar edip, muhakeme ve cezadan kurtulmuştur!..

İdâm edilenler arasında bulunan Dâmâd Salih Paşa hakkındaki kararı, İttihatçılar, Sultan Reşad'ı tehdid ederek imzalatmışlardır!. Dâmâd Paşa'nın idâmı mevzuunda Cemâl Paşa'nın: **«Zât-ı Şâhâne, Salih Paşa'nın idâmına irâde vermezse, ben irâde olmaksızın da onu asarım!..»** dediğini ve Paşa'nın asılmasından sonra, eşi Münire - Sultan'ın: **«Sakalı kana bulansın!..»** şeklinde Sultan Reşad'a bedduâ ettiğini Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Bey hâtıratında kaydetmektedir.

İntelligence Service'in bütün İttihad ve Terakki ileri gelenlerini öldürtmek üzere tertiplediği su'i-kasd yukarıda görüldüğü gibi, yalnız Mahmud Şevket Paşa'nın ölümü ile

neticelenmiş ve bu olaylardan sonra, İttihatçıların Almancı kanadı kuvvet kazanıp, devlet idaresine tamamen hâkim olmuştur!.

*
**

MAHMUD ŞEVKET PAŞA SU'İ-KASDİNDEN İTTİHATÇILAR HABERDAR İDİ!.

Meşhur «Babıâli Baskını» sonunda elleri kanlı komitacılarca işbaşına getirilen Mahmud Şevket Paşa'nın sadâreti 23 Ocak 1913 tarihinden aynı senenin 11 Haziran Çarşamba gününe kadar dört ay, on dokuz gün sürmüş ve on üç kişinin kanı bahasına sadrâzam olan Mahmud Şevket Paşa --daha evvel temas ettiğimiz gibi— bu kerre başka komitacılarca sokak ortasında öldürülmüş ve katlinin ertesi günü de, muazzam bir cenaze merasimiyle «Hürriyet-i Ebediye Tepesi»ne gömülmüştür.

Mahmud Şevket Paşa böyle muazzam bir cenaze merasimiyle gömülürken; onun katliyle alâkalı çeşitli iddia da kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştır. Şehrin en ücra köşelerine kadar yayılan bu çeşitli söylentilere göre: Mahmud Şevket Paşa'yı İttihatçılar öldürtmüş, su'i-kasd hazırlıklarından evvelce haberdar olan İttihatçılar, el altından su'i-kasdcileri tahrik etmişler ve Mahmud Şevket Paşa'yı ortadan kaldırarak hem ondan, hem de bu cinayet bahanesiyle muhaliflerinden kurtulmak gayesini gütmüşlerdir. (32).

---

(32) Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi dolayısıyle tevkif edilerek önce Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilip bilâhare Sinop'a sürülen gazeteci - yazar Burhan Felek, İttihatçıların su'i-kastle alâkası mevzuunda der ki: «Tevkifimizin ikinci günü orta boylu tıknaz, kalın enseli bir adamın: « Ulan ben bunları iki gün evvel Cemal Bey'e (Paşa) haber verdim, daha beni neden tevkif ediyorlar» diye bağırdığını duyduk. Tabiî etrafına toplandık... Bu adamın adı Şıhlılı Mustafa idi... Kayış dağının arkasına düşen Şıhlı köyündendi. Eşkiyahktan, yâni, yol kesip silâh tehdidiy-

Bu iddianın birinci kısmı pek zayıf bir ihtimaldir, fakat ikinci kısmı akla yakındır. Hâtıratında, İttihatçılar için «**beyinsiz adamlar!**» tâbirini kullanan Mahmud Şevket Paşa, bu «beyinsiz adamlar»la el ve işbirliği ederek kendi beyinsizliğini de ortaya koymuştur!.

31 Mart oyununu incelerken kaydettiğimiz gibi Mahmud Şevket Paşa, «Hareket Ordusu» başında İstanbul'a girmiş ve hiçbir esaslı mukavemet görmeden pek kolay bir başarı kazanmıştır. Kazandığı bu ucuz başarı ile şımaran ve çeşitli tertible Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'inde mühim rol oynayan Mahmud Şevket Paşa, o günlerde en çok adı anılan kimse iken, bilâhare Talât Bey'in (Paşa'nın) oyunu ile ikinci plâna atılıvermiştir!.

Babıâli Baskını sonunda Mahmud Şevket Paşa'ya sadâret teklif edilince öne sürdüğü şart şu olmuştur: «**Kuracağım Kabineye Talât'ı almamak şartı ile, kabul!..**»

Böylece sadâret makamına oturan Mahmud Şevket Paşa, sadâretle beraber Harbiye Nâzırlığını da üzerine almış ve bu adam katline kadar, meşrutiyete rağmen, tam bir terör rejiminin sadrâzamı olmuştur!. Sürülen, susturulan,

---

le adamı soymaktan on beş sene hapse mahkûm olmuş, fakat Meşrutiyetin ilânındaki umumî aftan istifade ederek tahliye edilmiştir. Suikastçılar eli ayağı, tutan bâzı kimseleri toplarken buna da başvurmuşlar, önce muvafakat etmiş, sonra korkarak komployu Cemal Bey'e (Paşa) bütün tafsilâtıyla haber vermişti. Bunu kendisi orada bize anlattı.

Bu hâdiseden sonra bende İttihatçıların Mahmud Şevket Paşa'yı bile bile harcadıkları şüphesi doğmuş ve gün geçtikçe bu şüphe kanaat-i vicdaniye şeklini almıştır. Şöyle ki: Ben otuz yıl sonra bu hâdiseyi açıklamam üzerine Saim isminde bir Yüzbaşı kendisinin bu komployu Cemal Bey'e (Paşa) haber verdiğini, fakat suikast günü Merkez Kumandanlığı'ndaki vazifesine gelmemesi için izin verildiğini bana yazdığı gibi, Mahmud Şevket Paşa'nın biraderi Hikmet Süleyman Bey ve kerimesi hanım da bana haber göndererek İttihatçıların bu suikasta bile bile göz yummak suretiyle Paşa"yı öldürttüklerini tasdik etmişlerdir.» (Bkz: Yaşadığımız Günler, İstanbul, 1974).

tevkif edilen muhalifler yanısıra, devrin Pâdişahı Sultan Reşad'a da bir korkuluk gözü ile bakılmış ve Mahmud Şevket Paşa'nın son yıllarda yayınlanan hâtıratında itiraf ettiği gibi, nice devlet sırrı Pâdişahtan saklanmıştır!.

Devlet sırrını, devlet başkanından saklayacak derecede ileri giden ve böylesine keyfî bir idarenin kahramanı olan Mahmud Şevket Paşa, bu arada bâzı İttihatçıları da kenara itivermiş ve onun bilhassa bu hareketi, devlet içinde devlet misâli hüküm süren İttihad ve Terakki'nin Merkez-i Umumî'sinde hoşnutsuzluk uyandırmış, hattâ bu hoşnutsuzluk zamanla düşmanlığa dönüp Mahmud Şevket Paşa'dan kurtulmanın yolları aranmaya başlanmıştır!.

İşte, Mahmud Şevket Paşa'ya yapılacak su'i-kasdin hazırlıkları bu devrede İstanbul Muhafızı Cemal Bey (Paşa) tarafından haber alınmış ve Cemal Bey, Sadrâzama, muhafazası mevzuunda bâzı tekliflerde bulunmuşsa da, Mahmud Şevket Paşa bu tekliflere kulağını tıkayıp, «mukadder ne ise o olur!» deyip geçmiştir!..

Hükûmetin ve ordunun başında bulunan, üstelik Alman Goltz Paşa'nın **«sâdık bir talebesi»** olan Mahmud Şevket Paşa, yürüttüğü terör rejimi içinde belki de böyle bir cinayete ihtimal vermemiş, âdeta dokunulmazlığına inanarak yapılan ihbara omuz silkmiştir!. Öyle ya... Devlet sırrını, devlet başkanından saklayacak derecede şımaran bu Sadrâzama, bir Harbiye nâzırına, üstelik Goltz Paşa'nın «sâdık talebesi»ne su'i-kasd hiç mümkün müdür?!.. Buna kim cesaret edebilecek ve Paşa neden ortadan kaldırılacaktır?!.

Bu adam değil midir, sayesinde sayebân olduğu Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı alaşağı eden, sonra «Hâkan-ı sabık»ı Selânik'e süren ve orada Abdülhamid Hân'ı ölümle tehdid ederek şahsî servetinin üzerine oturan!.. Bundan daha büyük hizmet mi olur ve böyle bir kahramana (!) kim kıyabilir?!.. Evet, kim kıyabilir ama, işte el-oğlu boş durmamış ve böylesine bir kahramanı (!) günün birinde sokak ortasında öldürüvermiştir!..... Gerçi öldürülecek yalnız

o değildi... İttihatçıların ileri gelenlerinin hepsi öldürülecekti ama, olmadı... Hazırlanan plân tamamen tatbik edilemedi ve vurulup öldürülen adam yalnız Mahmud Şevket Paşa oldu!.

Mahmud Şevket Paşa'nın, sadâreti, Talât'ın Kabineye girmemesi şartiyle kabul etmesi ve cinayet günü Mahmud Şevket Paşa'nın öldürüldüğü haberi Merkez-i Umumî'ye ulaştığı ân, Talât Bey'in (Paşa'nın) sanki hiçbir şey olmamış gibi paniğe kapılmaksızın katl' olayını normal karşılaması ve gerek İstanbul Muhafızının, gerek polisin Sadrâzamı ikazdan gayri su'i-kasdi önleyecek bir tedbir almayışları bu iddiayı te'yid eder mahiyettedir.

Cemâl Paşa hâtıratında, iki azılı İntelligence Service ajanının bu su'i-kasdle ilgisini itiraf etmekle, şu «Prens» denilen Sabahattin'in bu adamlar himâyesinde faaliyet gösterdiğini yazmakta ve yeni yeni olayları beklemektedir!. Ancak bütün bunlara rağmen esaslı hiçbir tedbir almamıştır!.

Komitacılığı, Balkan komitacılarından; karanlık işleri masonlardan öğrenen ve öğrendikleriyle nice cinayeti ustalıkla işlemesini bilen İttihatçı sergerdeler, isteselerdi bu cinayeti elbette önlerler ve su'i-kasdcilerin cümlesini kıskıvrak yakalayabilirlerdi. Buna teşebbüs dahi etmediler ve kendi şahsî iktidarları uğruna Mahmud Şevket Paşa'nın harcanmasına göz yumdular!. Talât - Enver - Cemâl üçlüsü —maruf tâbiriyle: Osmanlı Triyomvirası— Mahmud Paşa'nın öldürülmesinden sonra kurulmuş ve Said Halim Paşa'nın sadâretine rağmen, bu üç adam —devlet içinde devlet misâli— saltanat sürmüşlerdir!.

Mahmud Şevket Paşa su'i-kasdi dolayısiyle bütün muhaliflerini temizlemesini bilen İttihatçılar, Harb-i Umumî sonuna kadar iktidarda kalmışlar ve bu müddet içinde nice yolsuzluğa, açlığa, sefalete rağmen —böyle Mahmud Şevket Paşa su'i-kasdi gibi— bir tepki görmemişler ve İmparatorluğumuzu çılgınlıklariyle batırdıktan sonra yurt dışına kaçmasını becermişlerdir!.

Bu itibarla, İttihad ve Terakki tarihinde Mahmud Şevket Paşa'nın katli bir dönüm noktasıdır!. Ve bu cinayet, ayrıca, topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinin Almanlar lehine neticesidir!. İntelligence Service ajanları 31 Mart oyununda olduğu gibi, bu kerre de başarı kazanamamışlar, İttihatçıların Almancı kanadını yenememişlerdir.

Gerçi öldürülen Mahmud Şevket Paşa da Almancıdır ama, onun öldürülmesiyle bir başka Almancı duruma hâkim olmuş ve «Enver Bey» adlı bu komitacı subay, bir anda **«Paşa»** olmuş, **«Başkumandan-Vekili»** olmuş, Saraya **«dâmâd»** olmuş, sonra da nice çılgınlıkla İmparatorluğumuzun başını yiyenlerin ön safında yer almıştır!.

*
**

SULTAN REŞAD'IN SALTANATINDAN İBRETAMİZ BİR SAYFA!..

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'ini müteâkib tahta çıkan Sultan Reşad'ın «esâretten beter bir saltanat» sürdüğüne daha evvel temas etmiştik. Bu, «esaretten beter saltanat» mevzuunda bugün bir olay naklederek, İttihatçıların Sultan Reşad üzerindeki tazyik ve tahakkümünün nerelere vardığını izah edecek, dolayısiyle İttihad ve Terakki başındaki komitacıların da içyüzlerini aydınlatmaya çalışacağız.

Sultan Reşad'ın saltanatı ve Said Halim Paşa'nın sadâreti yıllarında Meşihat Makamı ile Evkaf Nezâretinden istifa eden Şeyhülislâmı Hayri Efendi'nin bu istifasiyle ilgili olarak Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi'nin hâtıratında yazdıkları, hem Sultan Reşad'ın durumunu, hem de İttihatçıların Pâdişah üzerindeki tazyik ve tahakkümünü tesbit bakımından mühimdir!. Diyor ki, Ali Fuat Bey «Görüp İşittiklerim»de:

«— Şeyhülislâm Hayri Efendi bir gün saraya gelerek Makam-ı Meşîhat ile Evkaf Nezâretinden ahval-i sıhhiyesinden bahisle istifa etti. Zât-ı Şâhâne o gün Eyüb'e ziyarete gittiğinden Hayri Efendi de, Evkaf Nâzırı sıfatiyle Camide hazır bulunuyordu. Biz bunu istifadan nükûle/vazgeçtiğine hamleylediğimiz halde **«Hayır, istifamdan vazgeçmedim; Halife ile son defa olarak bir daha edây-ı salât etmek üzere geldim»** dedi. Ertesi gün Zât-ı Şâhâne, Sadrâzam ve Talât Bey'le görüşüp istifasının adem-i kabulüne karar verdiler ve beni Hayri Efendi'nin Erenköyü'ndeki köşküne göndererek istifanâmeyi iade ettiler. Hayri Efendi: **«Ben istifaya suret-i kat'iyyede karar verdim. Geri alamam»** deyip ve elimi öpmeye kıyam edip: **«Aman Başkâtip Bey, sizden rica ederim. Zât-ı şâhâneyi gücendirmeden beni bu müşkülden kurtarınız»** dedi. Israr ettiğim halde gene fikrinden dönmedi. İstifasının sebeb-i hakikisini sordukta: **«Geçen gün Enver Paşa'nın yalısının arkasındaki köşkde vermiş olduğu ziyafette siz de hazırdınız; gördünüz o masraflar, o ihtişamlar neyle oluyor; ben artık onlarla birlikte bulunamam»** dedi. Bunun üzerine ben de ısrardan vazgeçtim ve istifanâmeyi geri aldım.

Zât-ı Şâhâne, şayet istifasında ısrar ederse yerine kimin tayini münasib olacağını kendisinden sormamı da irâde etmişti. Bu ciheti sorduğumda, esbak Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi, yahut sudûrdan Mahmud Esad Efendi'nin veya Necmeddin Molla ve Hacı Evliya Efendi'den birinin tayini muvafık olacağını söyledi. Saraya avdetle keyfiyeti Zât-ı Şâhâneye arz ettim.

Sultan Reşad: **«Mûsâ Kâzım Efendi'nin evvelki meşîhatinde FARMASON olduğuna dair Saraya pek çok kâğıtlar geldiğinden o olamaz. Mahmud Esad Efendi, Avrupa'da karıları koltuğuna takarak sokaklarda gezermiş; o öküz herifi de istemem. Necmeddin Molla ile Evliya Efendi'den hangisi münasib ise onu intihab etsinler, git Sadrâzama söyle»** dedi. Ben de, Babıâli'ye gidip Said Halim Paşa'ya tebliği

SULTAN REŞAD: Sultan Abdülmecid'in sıra ile saltanat süren dört oğlundan üçün cüsüdür. 1/2 Kasım 1844 Cuma/Cumartes gecesi doğmuş, altmış beş yaşının içinde Sultan İkinci Abdülhamid'in tahttan in dirilmesi üzerine 27 Nisan 1909 Salı gün. Osmanlı tahtına oturmuştur. «Beşinci Meh med» ünvanıyle tahta çıkan Sultan Reşad' ın saltanatı, 3 Temmuz 1918 Çarşamba gü nüne kadar 9 yıl, 2 ay, 6 gündür. İttihatçı ların elinde esâretten beter bir saltanat sür müştür!. Kendi temiz, mazbut bir kimse ol masına rağmen, İttihatçıların nice kanlı ve karanlık işleri hep onun devrinde cere yan etmiştir!. 74 yaşında ölen Sultan Re şad Eyüb'de kendi yaptırdığı türbede med fundur.

keyfiyet eylediğimde: **«Bu akşam Merkez-i Umumî'deki rüfeka ile görüşürüz, yarın Mâbeyn-i Hümâyûna gelip neticeyi efendimize arz ederim»** dedi.

Ertesi gün vürûdunda Mûsâ Kâzım Efendi'nin tayini için ısrar eylediklerini bildirmiş ve Zât-ı Şâhâne de bu defa muvafakat göstermiş olduğundan Mâbeyn kâtiblerinden Şevki Bey'i otomobil ile müşarünileyhin Topkapı haricindeki köşküne göndererek kendisini celb ettik. O gün, Hatt-ı Hümâyûn tahrir ve alay tertib olunarak birlikte Babıâli'ye âzimet eyledik. Şevki Bey, Mûsâ Kâzım Efendi'yi amele kı yafetiyle köşkünün bahçesindeki soğan tarlasında soğan yer ken bulmuş ve otomobiline alarak ve kıyafetini tebdil ettirerek saraya getirmişti. Fakat ağzının kokusunu tebdil et tiremediğinden istimbotla Sirkeci'ye giderken soğan kokusu kamarada bana haylice eza vermişti.»

Mâbeyn Başkâtibinin daha sonra anlattıkları ise, ayrı bir fâciadır!. Dinleyelim Ali Fuat Bey'i:

«— Zât-ı Şâhâne, Hayri Efendi'yi Â'yan âzalığına tayin ederek onun memuriyetini mutazammın tezkireyi bana

tevdian Sadrâzama gönderdi. Hatt-ı Hümâyûnun kıraatından sonra Hayri Efendi hakkındaki tezkireyi Arz-odasında Sadrâzama tevdî ederken, Maarif Nâzırı Şükrü Bey yanında idi. Mumaileyh, Hayri Efendi'nin Â'yânlığa tayini sözüne bilhassa atf ı dikkat edip ve sonra da Talât Bey'in yanına gidip kendisine bir şeyler söyledi. Talât Bey ertesi gün saraya gelerek: **«Hayri Efendi'nin Â'yânlığa tayinini tebliğ etmişsiniz. Bizce Âyanlığın ehemmiyeti olduğundan ba'dema bize malûmat vermeden tebliğ etmeyiniz, iki üç ay tecrübe edelim. Hayri Efendi'nin bize karşı ne vaziyet alacağını görelim; ondan sonra yaparız. Hem kendisinin beş yüz lira parası bulunduğundan bir kaç ay onunla idare eder.»** dedi.

Hayri Efendi, esnay-ı meşîhatında medreselerin ıslahına teşebbüs edip Şükrü Bey de buna muhalif bulunmuş olduğundan araları açılmıştı. Hayri Efendi Saraya gelip de kendisinden bahsettikçe: **«Ben onu Cenâb-ı Hakk'a havale eyledim»** derdi. O da, bu defa onun hakkında nefsaniyyetinin eserini izhar eyledi.»

Ali Fuad Türkgeldi'nin yukarıdaki satırları, inkılâb denilen İkinci Meşrutiyeti müteâkib Devlet-î Aliyye'nin içine yuvarlandığı yürekler acısı hali ve «devlet adamı» rolünde meydanda dolaşanların içyüzünü ne güzel ortaya koymaktadır!.

Hale bakınız siz: Pâdişahın, Şeyhülislâm'ı tâyin doğrudan doğruya kendi salâhiyetinde iken, şu veya bu şahsı re'sen tayin edemiyor!. Mûsâ Kâzım Efendi'nin farmasonluğuna itiraz ediyor ama, daha ileri gidemiyor!. Merkez-i Umumi'nin arzusuna râm oluyor ve Mason Mûsâ Kâzım'ı Şeyhülislâm tayin etmeğe mecbur ediliyor!. Ya Sadrâzam Said Halim Paşa'nın tutumu?. Şeyhülislâm tayini mevzuunda tebellüğ ettiği Pâdişah irâdesine verdiği cevab!. Adam öylesine âciz ki, gelen teklifi Hey'eti-i Vükelâya/Vekiller Hey'eti'ne değil de, Merkez-i Umumî'ye götürüyor!.

Nedir bu «Merkez-i Umumî»?. Ne olacak İttihatçıların karargâhı!. Masonlar elinde yetişen, sonra Balkan komita-

cılarından öğrendikleriyle sokak ortasında adam öldürerek İmparatorluğumuzun başına çöreklenenlerin toplandığı yer!. Devlet içinde devlet misâli bir teşkilât!. İttihatçı sergerdeler burada toplanıp karar alıyorlar ve işte yukarıda görüldüğü gibi, Pâdişahın selâhiyetlerine tecavüzle Sultan Reşad'ın arzusu hilâfına Mûsâ Kâzım Efendi'nin Şeyhülislâmlığına karar veriyorlar da, Mûsâ Kâzım Efendi, bu Merkez-i Umumî sayesinde gelip, soğan kokan ağzı ile Makam-ı Meşîhat'a oturuveriyor!.

Eski Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin Â'yan âzalığı mevzuunda Talât Bey'in (Paşa'nın) takındığı tavır ise, başka bir yüz-karası!. Başkâtibe söylediklerine dikkat ediniz: **«...iki üç ay tecrübe edelim. Hayri Efendi'nin bize karşı ne vaziyet alacağını görelim, ondan sonra yaparız..»** Dikkat ediyor musunuz?.. «Hayri Efendi'nin bize karşı ne vaziyet alacağını görelim» diyor!.. Yâni, Hayri Efendi İttihatçılara râm olursa, getirilecek Â'yan âzalığına!. Adamlardaki zihniyete, fırkacılık/particilik gayretine bakınız!. Bu sözleri söyleyen: Talât Paşa'dır. Ve bu Talât Paşa, hürriyetin ilânından sonra mahşerî bir kalabalıkla Selânik istasyonunda Enver Bey'i/Paşa'yı karşılayıp ona bir Kanun-î Esâsî/Anayasa hediye eden adamdır!!!.

İttihad ve Terakki başında Merkez-i Umumî'ye hâkim olan bu adam, çok değil, hemen Said Halim Paşa'dan sonra Sadâret makamına oturmuş ve yukarıdaki olaylara benzer nice oyunla, kendisi gibi iki sergerde ile beraber, Pâdişaha rağmen saltanat sürüp Osmanlı İmparatorluğu'nun başını yemiştir!

«ÜÇ BEYİNSİZ KAFA»NIN CİNAYETİ!..

Fransuva Ferdinand adlı Avusturya Veliahdının 28 Haziran 1914 Pazar günü Bosna - Saray'da öldürülmesiyle baş-

layan ve **«Harb-i Umumî»** diye anılagelen Birinci Dünya Savaşı'na bizim katılmamız, tamamen İttihad ve Terakki Komitesi başındaki sergerdelerin eseridir!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın keyfi idaresinden (!) şikâyetle işbaşına gelen İttihatçı çete devlet idaresine hâkim olduktan sonra öylesine keyfî bir idare kurmuş ve «hürriyet kahramanı» diye alkışlanan sergerdeler o derece azılı birer diktatör olmuşlardır ki, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen beş gün sonra Almanlarla yapılan İttifaktan, «Goeben» ve «Breslav» adlı iki Alman zırhlısının Çanakkale Boğazı'ndan geçip içeri girmek suretiyle başımıza dert olmasından ve nihayet çılgınca bir hareketle Devlet-i Aliyye'nin Harb-i Umumî'ye katılmasından İttihatçı çete başındaki sergerdelerden gayri kimsenin haberi olmamış ve bizim sahte hürriyet kahramanları, gûyâ Meşrutiyet ve Meclis-i Meb'usan taraftarları, başta devrin Pâdişahı olmak üzere alâkalı devlet erkânının tamamını, devletin varlığı ve bekâsıyle ilgili bu işlerden haberdâr etmek lüzumunu duymamışlardır!.

Almanlarla yapılan ittifak, Sadrâzam Said Halim Paşa, Harbiye Nâzırı Enver, Dahiliye Nâzırı Talât ve Meclis-i Meb'usân Reisi Halil (Menteş) ile Alman Büyükelçisi arasında hazırlanıp imzalanmış ve ittifakla ilgili müzakere Cemal Paşa'dan dahi gizlenmiştir!. Cemal Paşa'nın hâtıratında bu mezvuda geniş bilgi vardır. Dünyanın pek buhranlı bir devreye sürüklendiği o günlerde böyle gizlice Almanlarla uyuşan İttihatçı çete reislerinden Enver'in emriyle bilâhare iki Alman zırhlısı Çanakkale Boğazı'ndan içeri alınmış ve Enver Paşa çılgını bu mühim haberi çetenin diğer reislerine mütebessim bir çehre ile: **«Bir oğlumuz dünyaya geldi!..»** diyerek duyurmuştur!!!. Bizzat Talât ve Cemal Paşaların itiraflarına göre, İngilizlerin takibinden kaçan (!) iki Alman zırhlısını Çanakkale Boğazı'nı açarak içeri alan, devrin Harbiye Nâzırı Enver Paşa'dır!. Enver Paşa, kimseye sormadan o meş'um emri vermiş ve Harbiye Nâzırının bu

keyfî hareketinden ne Pâdişahın, ne Sadrâzamın, ne Hey'et-i Vükelâ'nın ve ne de alâkalı diğer devlet erkânının haberi olmamıştır!.

Devlet-i Aliyye'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması ise, Pâdişahın ve Sadrâzamın malûmatı dışında Talât, Enver ve Cemal Paşalarla Alman Amirali Souchon'un tertibidir!. Bu dört adamın hazırladığı plân gereğince, içlerinde iki Alman zırhlısının da bulunduğu donanmamız Karadeniz'e çıkarak Rus donanmasını ve sahillerini topa tutmuş ve bu harekât sonunda Türkiye fi'ilen Harb-i Umumî'ye katılıp Devlet-i Aliyye'nin başı yenmiştir!.

O günlerde Mâbeyn Başkâtibi olan Ali Fuad Türkgeldi hâtıratında bu müdhiş olaya temasla diyor ki: «Kurban Bayramı gecesi, sabahleyin alaya yetişmek üzere erkence yatmış olduğum halde yanımızdaki konakta ikâmet eden Başmâbeynci Tevfik Bey bizim eve gelerek beni uykudan uyandırttı. Amiral Souchon'un kumandasında olarak istikşaf (keşf) için boğaza çıkmış olan sefâiin-i harbiyyemiz (harb gemilerimiz) ile Rusya sefâini (gemileri) arasında musâdemat başlamış olduğunu şimdi haber aldığından ve keyfiyetin Zât-ı Şâhâne'ye aksetmesi ihtimalinden bahisle her halde hakikati öğrenmemiz lâzım geleceğini söyledi. Hakikati anlamak için ya Enver Paşa'ya veya Cemal Paşa'ya müracaat etmek icab ediyordu. Enver Paşa'nın konağına telefon ederek paşayı aradıksa da, yatmış olduğu cevabını verdiler. Cemal Paşa'yı aradığımız halde onun da, bir ziyafette bulunduğunu söylediler. Bu cevabların müretteb olduğu ma'lûmdu, fakat bizim için başka vasıtâ-i istitlâl yoktu. Sabahleyin Bayram Alayı icra olunacağından erkence Saray'a gittik. Vükelâ dahi birer birer toplandılarsa da, onlar da vak'adan haberdâr değillerdi. Enver ve Cemal Paşalarla Talat Bey gelince hakikat-ı vukuata ıttıla hâsıl oldu.»

Gerçek tarih tedkik olunduğunda görülür ki, tarafsızlığımızı muhafaza imkânı mevcut olmasına rağmen, devleti Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyenler, İttihad ve Terakki

başında bulunan sergerdelerdir!. Fikir çilesinden ve bir dünya görüşünden mahrum olan o komitacılar, çeşitli dış kuvvetlerin yardımıyla Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı devirip İmparatorluğumuzun başına çöreklenmeyi kendi zaferleri sanmışlar ve elleri kanlı bu komitacılar sürdükleri keyfî idare sonunda Devlet-i Aliyye'yi bir dünya savaşı içine atıp, batırmayı becermişlerdir!.

Dünya tarihi tedkik olunsun, görülecektir ki, hiç bir milletin tarihinde böylesine bir şenâat, ihânet örneği yoktur!.. Ve bu müdhiş cinayette rolü olanların tamamı «Hıyânet-i vataniyye» ile suçludur!.

Birinci Dünya Savaşı safahatı incelenirken o devrin Harbiye Nâzırı, Başkumandan-vekili ve dâmâd paşası Enver'in Almanlarla olan münasebeti, üzerinde bilhassa durulması gereken başlıbaşına bir mevzudur!. Enver'in Almanlarla olan münasebetinin derecesine bakınız ki, o devirde Türkiye'nin adı, Almanlarca Enverland, yani, Enveristan'dır!!!.

Düşmanla münasebetini bu derece ileri götüren Enver ve avanesi yalan söyleyen tarihin dilinde bugün birer kahramandırlar amma, gerçek tarihin onlar hakkında verdiği hüküm: Gaflet, dalâlet ve hattâ ihânetten başka birşey değildir!.

Veyl, memleketin iç işlerini yabancıların böylesine yardımlarıyla (!) halledeceklerini umup onlarla işbirliğine teşebbüs edenlerin haline!.

***

ÇANAKKALE ZAFERİ

«Asım'ın nesli.. diyordum ya... Nesilmiş gerçek;
İşte çiğnetmedi nâmusunu, çiğnetmiyecek.»

«Harb-i Umumî» denilen Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmamız imkânı var iken ve bu tarafsızlık, o müd-

hiş harb sonunda Türkiye'yi, Balkanlarla Yakın - Doğu'nun en güçlü devleti haline getirebilecek iken, **«üç beyinsiz kafa»nın** çılgınlığıyla dünya iktisadiyatına ve cihan denizlerine hâkim devletlere karşı bir emr-i vaki ile savaşa tutuştuk ve savaş boyunca, Galiçya'da, Yemen'de, Irak'da, Makedonya'da, Sina ve Filistin'de, Dobruca'da, Hicaz'da, Kafkasya'da, Çanakkale'de nice nâ-müsait şartlara ve ihânetlere rağmen kahramanca savaştık!.

Gözünü Çanakkale'ye diken ve Boğaz'ı geçerek İstanbul'un işgâlini düşünen, böylece Kafkaslar'daki Moskof ordusunun serbest kalmasını te'min ederek Mısır tehlikesini ortadan kaldırıp, Irak, Suriye ve Filistin'i işgâlle Türkiye'yi muhasara peşinde koşan düşman, olanca kuvvetiyle Çanakkale'ye yüklenerek Londra'da toplanan harb meclisinin Boğazlar'ın geçilmesiyle ilgili kararını tatbike koyulmuştur.

Çanakkale'ye yapılan ilk büyük taarruz, 1915 yılının 19 Şubat Cuma gününe rastlar. On iki zırhlı ile başlayan o günkü bombardıman, bu tarihten sonra gün be gün artan düşman kuvvetlerince sık sık tekrarlanmış, fakat her taarruzda MEHMETÇİK'i karşısında bulan düşman bir başarı kazanamamıştır!.

Düşman donanmasının Çanakkale'yi böyle devamlı tehdid ettiği günlerde, devrin hükûmeti, hükûmet merkezinin İstanbul'dan Anadolu'ya naklini düşünmüş ve bu yolda alınan kararı, o yıllarda Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan Sultan İkinci Abdülhamid Hân'a tebliğ için bir hey'et göndermiştir. Muhtelif vesile ile kaydettiğimiz gibi, Sultan Abdülhamid Hân'ın bu hey'ete verdiği cevab, bir kelime ile şâhânedir ve Abdülhamid Hân'ın bu şâhâne cevabı neticesinde İstanbul tahliyeden kurtulup, nakil işinden vazgeçilmiştir!. Okuyalım bu şâhâne cevabı:

«— Ceddim Fatih Hazretleri İstanbul'u alırken son Bizans İmparatoru şehirden kaçmayı düşünmemiş, ordusu başında ölmüştür. Biz, Bizans İmparatorları kadar da mı olamıyoruz ki, şehrin tahliyesini düşünüyoruz?!. Osmanlı

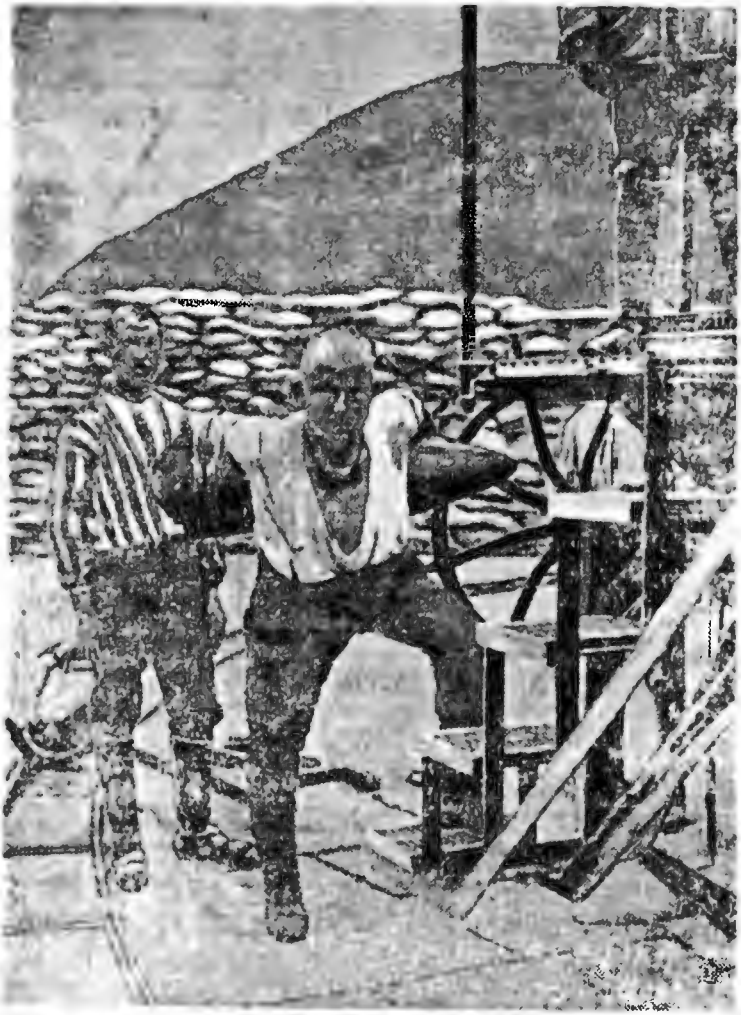

«Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?.
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?.
Çünkü te'sis-i İlâhî o metin istihkâm.»

bi ise, iki yüz on altı bini İngiliz ve yüz on beş bini Fransız olmak üzere üç yüz otuz bir bine baliğ olmuştur!.

Harb-i Umumî'de müttefikimiz olan Almanlar, bize yaptıkları askerî yardımdan bahisle Çanakkale Zaferine sahip çıkmaya kalkışmışlarsa da, gülünçtür bu iddia!. Bu vesileyle bir ibret olarak kaydedelim ki, Çanakkale cephesindeki Alman askerî yardımı, subay ve asker olarak yedi yüz kişiyi geçmemiştir!.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın açtığı çeşitli mekteplerden yetişen münevver Türk evlâdlarının mühim bir kısmı Çanakkale'de şehîd düşmüş ve bu acı kaybın ıstırabı daha sonraki yıllarda olanca dehşetiyle çekilmiştir... Bugün, o muhteşem zafere böyle kısaca temas imkânı bulurken; cümle şühedâyı şükran, minnet ve rahmetle anıyor, onlara Mehmed Âkif Bey'in mısralarıyla sesleniyoruz:

«Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana aguşunu açmış duruyor Peygamber!.»

*
**

ŞEYHÜLİSLÂM MÛSÂ KÂZIM EFENDİ'NİN MASONLUĞU!..

Devlet-i Aliyye'de ilmiyye sınıfının en yüksek mevkii olan ve «Meşîhat-ı İslâmiyye» diye anılan Şeyhülislâmlık makamına İmparatorluğumuzun ilk devirlerinde ilim ve ahlâk yönünden hep tertemiz şahsiyetler gelmiş ve bu zevat işbaşında bulundukları müddetçe meslek-i ilmiyyenin şeref ve haysiyyetini korumuşlardır!.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde başlayan İmparatorluğumuzdaki büyük çöküntünün Meşîhat makamında da tesiri görülmüş ve Kanunî'nin torunu Üçüncü Murad devrinde, o zamana kadar kayd-ı hayat şartiyle bu makama gelen Şeyhülislâmlar azl' edilmeye başlanmış ve böylece Me-

şîhat makamının istiklâliyyeti zedelenmiştir!. İlk azl'olunan Şeyhülislâm: Müeyyed-zâde Abdülkadir Şeyhî Efendi'dir.

Sultan Üçüncü Murad devrinden sonradır ki, Meşîhat makamı zaman zaman ehliyetsiz kimseler eline geçmiş ve bu ehliyetsiz kimseler çok defa şer'i hükümlere göre değil, o ânın icabları istikametinde hareket edip nice kanlı ve karanlık işlerde boy göstermişlerdir!. Bu acıklı hal, çeşitli tezahürleriyle İkinci Meşrutiyete kadar devam etmiş ve nihayet İttihatçı sergerdelerin devlet idaresine hâkim olduğu o meş'um devirde bir MASON, Şeyhülislâm oluvermiştir!!!.

Bu Mason Şeyhülislâm: Mûsâ Kâzım Efendi'dir!. Mûsâ Kâzım Efendi, 1869 yılında Tortum'da doğmuştur. Babası İbrahim Efendi'dir. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Balıkesir'e gelip yerleşen Mûsâ Kâzım Efendi, bilâhare İstanbul'a geçmiş, tahsilini Balıkesir ve İstanbul'da tamamlayıp ulum-i aliyyeden icazet almıştır. Uzun yıllar İstanbul Hukuk mektebinde mecelle, Dâr-ül-muallimin ve Galatasaray'da akaid-i diniyye okutan Mûsâ Kâzım Efendi bu arada bâzı dinî ve içtimaî eserlerin te'lif ve tercümesine de muvaffak olmuştur.

Mûsâ Kâzım Efendi o devirde bu çeşit müsbet faaliyeti yanısıra İttihatçılarla da temas kurmuş ve işte bu temas onu Masonluğa götürmüştür!.

Masonların «Meşrutiyet Locası» kurucularından olan Mûsâ Kâzım Efendi, Masonlarla haşr-ü neşr olan İttihatçılarca evvelâ Â'yan âzâlığına getirilmiş ve Sultan Reşad devrinde Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkes çeken şu İbrahim Hakkı Paşa'nın sadâretinde Şeyhülislâm oluvermiştir!.. Ne garib tecellidir ki, Masonları hiç sevmeyen, hattâ Mason olması için ağabeyi Beşinci Murad'ın yaptığı teklifi şiddetle reddedip karşı koymasını bilen Sultan Reşad, Mûsâ Kâzım Efendi'nin Meşihat makamına getirilmesini evvelâ reddetmişse de, bilâhare, sürdüğü esâretten beter saltanat için-

de İttihatçı sergerdelerin tazyikine dayanamayıp bir Masonun Meşîhat makamına oturmasına rıza göstermiştir!.

Mûsâ Kâzım Efendi'nin bu şekilde Şeyhülislâm oluşu üzerine meşhur Şair Eşref şu kıt'ayı söylemiştir:

«Avdetîler ile hükûmetimiz
Benzedi devlet-i Yahudâ'ya
Bâb-ı Fetvâ'yı da cıfıtlık edip
Verdiler en-nihâye Mûsâ'ya...

Masonluğu dolayısıyle halk tarafından sevilmeyen ve sırf İttihatçılara olan yakınlığı dolayısıyle Şeyhülislâm oluveren Mûsâ Kâzım Efendi, Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa zamanında bir yıl, iki ay, on sekiz gün bu makamda kalmış, bilâhare Said Paşa'nın sekizinci sadâretinde, Said Halim Paşa Kabinesinin son zamanlarında ve nihayet kendi gibi bir Mason olan Talât Paşa'nın sadâretinde de Şeyhülislâmlık yapmış ve bu Mason böylece cem'an beş sene, bir ay, dört gün Meşîhat makamını işgâl etmiştir!.

Mûsâ Kâzım Efendi'nin Masonluğu mevzuunda, şair Rıza Tevfik mühim ifşaatta bulunmuştur. Daha evvel kaydettiğimiz gibi, Rıza Tevfik, Masonlukta Üstad-ı-a'zamlığa kadar yükselmiş bir kimsedir. Bu bakımdan onun yaptığı ifşaat her yönü ile mühimdir!. Rıza Tevfik bu neşriyatı İttihatçılarla arası açıldıktan sonra yapabilmiş, Mûsâ Kâzım Efendi'ye ısrarla Mason olup olmadığını sormuş ve bu neşriyat o yıllarda büyük alâka toplamıştır!.

Rıza Tevfik gibi Masonlukda Üstad-ı-a'zam pâyesine erişmiş bir kimsenin bu neşriyatıyle pek müşkül bir durumda kalan Mûsâ Kâzım Efendi, 1911 yılının 14 Kasım günü bir beyannâme yayınlayarak Rıza Tevfik'in iddialarına gûya cevap vermiştir. Yayınladığı beyannâmeye: **«Hususî ahvalimden bahsetmek, meslek ve meşrebime dair izahat vermek, dünyada hoşlanmadığım ahvalden ise de, haiz ol-**

duğum makamın ulviyeti itibariyle bana vuku bulan taarruzlara karşı sükûtu ihtiyar eylemek maslahata muvafık olmayacağından, bu babda, hülâsaten bercevhi âti beyanı hale mecburiyet hâsıl oldu» diyerek başlayan Mûsâ Kâzım Efendi, beyannâmesinde meslek-i ilmiyyede yetişme tarzını, yaptığı hizmetleri, te'lif ve tercüme ettiği eserleri sayıp dökmüş ve sonunda: **«İslâm dinine muhalif olup bana isnat olunan bir mezhep veya mesleği kemâl-i şiddetle reddeder ve memleketin selâmeti ve diyanetin siyaneti namına bu gibi tezvirata asla ehemmiyet vermemelerini ve o gibi bâtılları bütün kalbleriyle, lisanlarıyle red eylemelerini bütün İslâm ahaliye tavsiye eylerim.»** demişse de, görüldüğü gibi, «İslâm dinine muhalif olup isnat olunan bir mezhep veya mesleği kemâl-i şiddetle reddederim» derken, İslâma muhalif hangi mezhebi veya mesleği reddeylediğini açıkça yazmamış, yâni, kat'iyyetle **«Ben Mason değilim!»** diyememiştir ki, bu husus, hayli mânidardır!.

Mûsâ Kâzım Efendi maalesef Masondur ve bu mevzuda pek çok kimsenin şehadeti vardır... Meselâ, ünlü mason Hakkı Şinasi Paşa, Masonların 20 Ağustos 1908 tarihinde Tokatlıyan Oteli'nin müdüriyet kısmında yaptıkları gizli toplantıya Mûsâ Kâzım Efendi'nin de katıldığını açıkça söylemiştir!. Balıkesirli Abdülaziz Mecdi (Tolun) Efendi gibi namuslu bir zat (ki aynı zamanda Mûsâ Kâzım Efendi'nin talebesidir), hocasının Masonluğunu teessüfle anlatmış, Sultan Vahideddin ise, Mütâreke yıllarında tevkif edilip harb mücrimleri arasında mahkûm olarak Edirne'ye sürgün edilen Mûsâ Kâzım Efendi'yi —Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi'nin şehadetiyle sabittir ki— Masonluğu dolayısıyle affetmemiştir!.

Masonluğu böyle, pâdişahlardan talebelerine ve hattâ Mason biraderlerine kadar çeşitli kimselerce tescil edilen Mûsâ Kâzım Efendi, 1919 yılında sürgün bulunduğu Edirne'de ölmüş ve Muradiye Camii bahçesine gömülmüştür.

EDİRNE MÜDAFİİ ŞÜKRÜ PAŞA'YA DAİR

Edirne müdafii Şükrü Paşa, 1858 yılında Erzurum'da doğmuştur. Erzurum'un «Aya-bakanlar» âilesinden Kolağası Mustafa Efendi'nin oğlu olan Şükrü Paşa, Sultan Abdülhamid Hân devri sonlarında Müşir iken; Meşrutiyetin ilânındaki «tasfiye»de rütbesi Ferikliğe indirilmiş, bilâhare Edirne'deki şanlı müdafaası dolayısıyle Birinci Ferikliğe terfi etmiştir.

Şükrü Paşa, Balkan Harbi'nde Edirne'mizi türlü mahrumiyetler içinde beş ay, beş gün şerefle müdafaa etmiş ve o, bu muhteşem müdafaasıyle ebediyyen rahmetle anılmaya hak kazanmıştır. Daha evvel temas ettiğimiz gibi Balkan Harbi, Şark Cephesi/Trakya ve Garp Cephesi/Makedonya ile Arnavutluk olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Şükrü Paşa, Şark Cephesinin en mühim müstahkem mevkii olan Edirne kumandanlığında bulunmuş ve düşman sürülerinin Çatalca önlerine kadar geldiği o acı günlerde ecdâd yadigârı Edirne'yi beş buçuk aya yakın müdafaa etmiştir!.

Bulgarların Edirne'ye taarruzu 1912 yılının 22 Ekim günü başlamış, akdolunan mütârekenin ve Londra'da toplanan sulh konferansının neticesiz kalması üzerine 3 Şubat 1913 Pazartesi günü Edirne'yi bombardımana başlayan Bulgarlar, Çatalca'dan çekilen kuvvetleri yanısıra iki tümen Sırp askerinin de takviyesiyle 24 Mart günü başlattıkları şiddetli bir topçu ateşinden sonra, ertesi gün umumî hücuma geçmişler ve 26 Mart 1913 Çarşamba günü maalesef Edirne'ye girmeye muvaffak olmuşlardır.

Şükrü Paşa, şehirdeki korkunç iaşe sıkıntısına ve hattâ askeriyle birlikte süpürge tohumu yemesine rağmen, Bulgar hücumuna yüz elli beş gün mukavemet etmiş, bu arada düşmanın teslim tekliflerini şiddetle reddetmiş ve Şükrü Paşa, o acı günlerde yalnız böyle açlık ve Bulgarlarla değil; içimizdeki düşmanlarla da savaşmıştır...

Said Paşa'nın sadâretten istifasiyle iktidardan düşen ve işbaşında bulunan Ahmed Muhtar Paşa hükûmetini yıp ratıp tekrar iktidar olabilmek peşinde koşan İttihatçı sergerdeler yaptıkları korkunç tahrik ve tahribatla Balkan Harbi'ni hazırlamışlar, sonra da iktidar uğruna bozgunculuk vazifelerini ihmal etmemişlerdir!.!

İttihatçıların «Büyük Efendi»si Talât Bey/Paşa, Balkan Harbi'ne kadar yapmadığı vatanî vazifesini —ne hikmetse— o acı günlerde hatırlayıvermiş (!) ve nefer olarak orduya katılıp Edirne'ye gitmiştir!. Talât Paşa'nın Edirne'de yaptığı bozgunculuk bir kelime ile korkunçtur!. Şükrü Paşa'nın tâbiriyle: **«Askerlik yapmak için değil, askerî ifsad gayesiyle»** Edirne'ye giden Talât Paşa'nın o nazik günlerdeki tahribatını Şükrü Paşa, İsmail Hami Danişmend'e anlatmış ve kıymetli tarihçimiz Şükrü Paşa'dan dinlediklerini: **«tarihe tevdi etmeyi millî ve vicdanî bir vazife bilirim»** diyerek «Kronoloji»sine almıştır.

Talât Paşa, Edirne'de askeri harbetmemeye teşvikle, Anadolu efradına Rumeli'nin kendi memleketleri olmadığından bahsetmiş, onun bu sözleri asker arasında çeşitli dedikoduya sebep olmuş ve düşmanın Edirne üzerine yürüdüğü o günlerde Şükrü Paşa, İttihatçıların «Büyük Efendisi»ni Edirne'den çıkarıp İstanbul'a iadeye mecbur olmuştur!.

Talât Paşa gittikten sonra İttihatçıların bozgunculuk vazifesini Hilâl-i Ahmer (Kızılay) müfettişi olarak Edirne'de bulunan başka bir İttihatçı, şu, meşhuur Dr. Bahaed din Şakir yürütmüş ve bu komitacı, muhasaranın olanca dehşetiyle devam ettiği günlerde, Selimiye Camiinin düşman eline geçmemesi için dinamitle berhava edilmesini de, Şükrü Paşa'ya teklif etmekten utanmamıştır!.

Gün be gün artan Bulgar taarruzu yanısıra, şehirdeki açlıkla ve İttihatçıların yukarıdaki bozgunculuğuyla da savaşan Şükrü Paşa, hiçbir mukavemet imkânı kalmadığı ân teslim olmuş, General İvanov tarafından hürmetle karşılanan Edirne müdafii o gün şanlı kılıcını düşman ku-

mandanma teslim etmişse de, Edirne'ye gelen Kral Ferdinand, Şükrü Paşa'yı muhteşem müdafaası dolayısıyle tebrik edip, Paşa'nın şanlı kılıcını merasimle iade etmiştir!.

Avrupa basını, Şükrü Paşa'nın Edirne müdafaasına geniş yer vermiş ve şanlı müdafaası dolayısıyle düşmandan dahi hürmet gören Şükrü Paşa, sulhü müteâkib İstanbul'a döndüğünde, İttihatçıların Cemal Paşası tarafından geceleyin alelacele trenden alınıp bir kapalı araba ile evine götürülmüş ve Şükrü Paşa vefâtına dek evinde menkûbiyet hayatı yaşamıştır!.

Fransızların dahi: **«sayıca on mislinizi bulan muhâsırlara karşı cihan tarihinin kaydettiği en muhteşem mukavemetlerden birini gösterdiniz»** diyerek takdir ettikleri Şükrü Paşa, askerliği yanısıra, son devrin en büyük riyaziyecilerinden biridir. Sofya'da geçirdiği esâret günlerinde hallettiği riyazi bahisleri bir albümde toplayıp İstanbul'a dönerken o albümü veliahd Boris'e hediye etmiştir. Ki, bu albüm halen Sofya Müzesi'ndedir.

İttihatçıların Balkan Harbi'ndeki mel'anetlerine karşı koyan ve bu sebeple İttihad ve Terakki başındakilerin düşmanlığını kazanan Şükrü Paşa, 5 Haziran 1916 Pazartesi günü elli sekiz yaşında vefat etmiştir. İttihatçıların evinde yaşamaya mecbur ettikleri Şükrü Paşa'ya İstanbullu ancak musalla taşında sahip çıkabilmiş ve cenazesi büyük merasimle kaldırılan şanlı Edirne müdafii, Merkezefendi Kabristanı'na gömülmüştür.

Şükrü Paşa'yı rahmetle anıyoruz. Nur içinde yatsın.

*
**

İTTİHAD ve TERAKKİ FEDÂİLERİNDEN YAKUP CEMİL'İN SONU!..

11 Eylül 1916 Pazartesi günü sabaha karşı, İttihad ve Terakki fedâilerinden Yakup Cemil, Kâğıthane'de kurşuna dizilmiştir.

Kimdir bu, macerası yarım asırdan fazla bir zamandır söylenegelen ve hakkındaki çeşitli neşriyata rağmen hâlâ anlaşılmamış olan Yakup Cemil?.

Yakup Cemil, 1874 yılında İstanbul'da Yenibahçe'de doğmuştur. Mütevâzi bir memur âilesinin çocuğudur. Askerî Rüşdiye'de okumuş, Kuleli Askerî Lisesi'nden Harbiye'ye geçmiş ve 1903 yılında mezun olarak Mülâzım rütbesiyle Rumeli'ye çete takibine gönderilmiştir.

Fıtraten ateşli ve isyânkâr olan Yakup Cemil, gözünü budaktan sakınmayan bir adamdır ve pireyi gözünden vuracak derecede yaman bir nişancıdır!. Bu hareketleriyle o, çete takip ve tenkilinde büyük başarı kazanmış ve o yıllarda Rumeli'deki genç subayların pek çoğu gibi, o da, İttihad ve Terakki'ye girerek müstebid (!) pâdişahın zulmüne (!) bayrak açmıştır!.

İttihad ve Terakki gerek kuruluşunda, gerek daha sonraki devrede Masonlarla haşr-u neşr olup, Mason usullerini benimsemiş ve Mason localarının faaliyetine iştirâkle «tahlif» yâni, yemin şekli olarak Masonların «tekris» adı verilen vaftiz oyununu benimsemiş ve Cemiyete giren âzalarına herhangi bir ihânet halinde sonunun ölüm olduğunu ihtar ederek onları «İttihad ve Terakki»ye bağlamasını bilmiştir.

İttihad ve Terakki'ye bu şekilde girenler arasından bir grup, bilâhare Cemiyetin fedâileri olarak bâzı siyasî cinayetlere karışmışlardır ki, Yakup Cemil de bunlar arasındadır. Sayalım bu grubtan daha bâzılarının isimlerini:

Enver (Paşa), Ohrili Eyüb Sabri (Manastır'da Osman Paşa'yı dağa kaldıranlardan), Resneli Niyazi (Hürriyet kahramanı olarak anılan geyikli adam), Talât (Paşa), Yakup Cemil, Mülâzım Âtıf (Şemsi Paşa'nın kaatili), İzmitli Mümtaz (bilâhare Enver Paşa'nın yâveri), Sapancalı Hakkı (Babıâli Baskını kahramanlarından), Cemal (Paşa), Abdülkadir (gazeteci Ahmed Samim'in kaatili, sonraları Ankara vâlisi olup, idâm edilmiştir), Mustafa Necip (Babıâli Baskı-

YAKUP CEMİL: İttihatçıların meşhur fedâisi Yakup Cemil 1874'de İstanbul'da doğdu. Kuleli Askerî Lisesi'ni ve Harbiye'yi bitirip 1903 yılında Rumeli'ye çete takibine gönderildi. Fıtraten ateşli ve isyankâr bir kimse olan Yakup Cemil, gözünü budaktan sakınmayan bir adamdır ve pireyi gözünden vuracak derecede yaman bir nişancıdır!. Çete takip ve tenkilinde büyük başarı kazanan Yakup Cemil İttibad ve Terakki'ye girmiş ve İttihatçıların pek çok kanlı işlerinde hep o boy göstermiştir!. Enver Paşa'ya yakınlığıyla tanınan ve gerçekten Enver'in bir anda «Paşa» ve «Harbiye Nâzırı» olmasında mühim rol oynayan Yakup Cemil, İttihatçıların «Büyük Efendi»si Talât Paşa'nın bir tertibine kurban gitmiş ve 11 Eylül 1916 Pazartesi günü Kâğıthane sırtlarında kurşuna dizilmiştir!. Hakkında altmış küsur yıldır çeşitli neşriyat yapılan, bu arada «deli»liğinden «vatansever»liğine kadar herşey yazılan Yakup Cemil genç yaşında İttihatçılar eline düşüp, kanlı işlerin adamı olan bedbahtlardandır!..

Paşa'yı tek kurşunla vurup yere sermiş ve Babıâli koridorlarında can çekişen Harbiye Nâzırının üzerine tabancasındaki diğer kurşunları da boşaltırken:

«— Ne yapıyorsun?» diyen arkadaşlarına, sanki hiç bir şey olmamış gibi:

«— Bu adamlara başka türlü lâf anlatılır mı yahu!.» cevabını vermiştir!.

Babıâli Baskını'ndan sonra devlet idaresine tamamen hâkim olan İttihatçılar arasında başlayan «Talât - Enver Mücadelesi»nde Yakup Cemil, Enver'den yanadır. Bu mücadelede Merkez i Umumî'ye hâkim olan Talât, oradaki sivillere, meselâ şu, meşhur Kara Kemal'e, Bahaeddin Şakir'e, Dr. Nâzım'a dayanmış; fedâiler gurubunun genç subayları

ise Enver'i tutmuşlardır. Bunlar arasında: İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami ve Yakup Cemil müfrit Envercidirler. «Enver Bey»in bir anda «Enver Paşa» oluvermesini bu, ellerini sık sık tabancalarına atmayı itiyad edinmiş fedâiler sağlamışlardır!.

Enver'in «Paşa» olmazdan evvel bir apandist ameliyatı vardır. Bu ameliyatı sonraları Şehremîni olan Operatör Cemil (Topuzlu) Paşa yapmıştır. Ve bu Cemil Paşa, meşhur Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin dâmâdı olup, ne kendi, ne kayınpederi İttihatçılarla dost değildirler. Talât'ın bilhassa üzerinde durduğu bu ameliyat sırasında, Enver içeride ameliyat olur ve diğer İttihatçılar bir odada bu ameliyat neticesini beklerken; Yakup Cemil ansızın bu odaya girmiş ve elindeki tabancayı sallaya sallaya:

«— Bana bakın, şayet Enver'e birşey olursa, sizi de, bu ameliyatı yapan doktoru da şu tabanca ile yere sereceğim!» demiştir.

Enver Paşa'ya böylesine bağlı olan Yakup Cemil, günün birinde İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı, Mülâzım Âtıf, Topçu İhsan, Süleyman Askerî gibi fedâilerle Talât Paşa'nın kapısına dikilip:

«— Bana bak Talât, bizim kararımız kat'îdir!. Sözün kısası, Enver Harbiye Nâzırı olacak, işte bu kadar!.» demesini bilmiş ve Enver, bu fedâilerin bu çeşit gayretleriyle gelip Harbiye Nezâreti koltuğuna oturmuştur!.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, İttihatçı çete başındaki fedâilerin «Teşkilâtı Mahsusa» içinde vazife alıp her birinin bir tarafa dağıldığı devrede, Yakup Cemil de, Kafkas Cephesine gönderilmiş ve çete harbini, Harbiye'den mezuniyetini müteâkib gittiği Balkanlar'da öğrenen Yakup Cemil, ma'lûm cesaretiyle Kafkas Cephesinde büyük başarı göstermiştir.

Emrindeki iki bin kişilik müfreze ile Ardahan'ı işgâl eden ve kendisine «Ardahan Fâtihi» ünvanını yakıştırıve-

ren Yakup Cemil'in bu cephedeki başarıları, yine bâzı taşkınlıklarıyla gölgelenmiş ve meselâ günün birinde Hasankale civarında on altı kişiyi birden sorgusuz sualsiz kurşuna dizivermesi, Ordu Kumandanı Mahmud Kâmil Paşa üzerinde âdeta bir şok tesiri yapmıştır!.

Bilinmez, belki de Yakup Cemil'in bu on altı kişiyi birden sorgusuz sualsiz kurşuna dizivermesi doğru bir harekettir ve belki de bu insanlar gerçekten Yakup Cemil'in zannettiği gibi vatan hâinidir... Fakat bu kimselerin böyle sorgusuz sualsiz öldürülmesi Ordu Kumandanını düşündürmüş ve o cephede hakikaten başarıyla döğüşen Yakup Cemil, bu hareketiyle kendisini tedirgin etmiştir.

Bu vak'adan sonra Bitlis'e gönderilen Yakup Cemil, oradaki Alay Kumandanı (Kel Ali namıyla maruf Ali Çetinkaya) ile de geçinememiş ve Kel Ali, Yakup Cemil'i müfrezesiyle beraber Bağdad'a aşırmasını bilmiştir.

Bağdad'da, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, bu ele avuca sığmayan Yakup Cemil'in hareketleriyle baş edememiş ve İstanbul'a yazarak onun Bağdattan alınmasını te'min etmiştir.

Böylece tekrar İstanbul'a dönen Yakup Cemil, Enver Paşa'yı ziyaretinde cephelerdeki durumdan acı acı şikâyet etmiş ve bu eski kader arkadaşına:

«— Ben bir Tümen Kumandanlığı istiyorum!» deyivermiştir. Enver Paşa, Yakub Cemil'in bu arzusu karşısında şaşırıp kalmış ve derin bir hayretle:

— İyi amma, Tümen Kumandanlığı için senin rütben müsait değil!.

— O halde beni paşalığa terfi ettir!.

— Bu mümkün değil!. Çünkü, ihtiyat zabitleri Binbaşılıktan yukarı çıkamaz. Kanun sarihtir!.

— Senin öz kardeşin Nuri bu, sarih olduğundan bahsettiğin kanunla paşa olmadı mı?.

— Nuri'nin paşalığı fahri, sen ise muvazzaf rütbe istiyorsun. Bu nasıl olur?.

— Muvazzaf paşalıktan, fahrî paşalıktan bahsediyorsun!. Sanki fahrî paşalığın selâhiyetleri de, muvazzaf paşalık derecesinde değil mi?. Bu, mazeret değildir!. Sen istediklerini «Bey» de yapıyorsun «Paşa» da... Ama bana gelince kanundan bahsediyorsun... Seni şu makama oturtan kimdir, evvelâ bunu bir düşünsene!.

Yakup Cemil haklı idi. Ve o «sen istediğini «Bey» de yapıyorsun, «Paşa» da...» derken, Enver'in babasının durumunu ortaya koyuveriyordu. Öyle ya... Enver'in babası, amele çavuşu Ahmed Efendi iken, evvelâ «Bey«; sonra da «Paşa» olmamış mıydı ve işte kardeşi Nuri de «Paşa» değil miydi?.

Yakup Cemil, bu, Enver'le olan konuşmasından sonra, İttihat ve Terakki başındakilere açıkça muhalefete başlamış, Harbiye Nezâreti ve Merkez i Umumî koridorlarında bunu çekinmeden herkese söylemiş ve Birinci Dünya Savaşı'nın aleyhimizdeki seyri dolayısıyla yegâne çarenin **«münferit sulh»** olduğuna inanarak, Merkez-i Umumî'yi bu yola çevirebilmek için kapı kapı dolaşmış, sonra kimsede ümidi kalmayınca, içlerinde Yahya Kaptan'ın da bulunduğu bir gurup insanla Babıâli'yi basıp hükûmeti devirmeyi düşünmüş, bu hareket için Babıâli civarındaki Meserret Oteli'ne karargâh kurup gerekli hazırlıkları yapmış iken, Sapancalı Hakkı'nın müdahalesiyle baskın önlenmiştir.

Bilâhare, Enver Paşa'nın emriyle bir müfreze teşkil edip, İran'a gönderilmek istenen Yakup Cemil, bu müfreze teşkili hazırlıkları içinde iken Merkez Kumandanlığınca tevkif edilmiştir ki, gerek tevkif olayını, gerek daha evvelki ikinci Babıâli Baskını teşebbüsünü hazırlayan adam: Talât Paşa'dır.

Enver'in fedâilerinden bıkan Talât Paşa, onların cümlesini bir hamlede yok etmek istemiş, bu gaye ile el altın-

dan Yakup Cemil tahrik edilmiş ve bu işde, Kara Kemal, Bahaeddin Şakir, Dr. Nâzım, Talât'a yardımcı olmuşlardır!.

Atak hali ve cesaretiyle şöhret bulan Yakup Cemil, olayların muhasebesini yapamadan Talât'ın oyununa gelmiş ve onun bu gafleti, kurşuna dizilmesine kadar devam etmiştir!.

Divan-i Harb'de muhakeme edilen ve 11 Eylül 1916 tarihinde Kâğıthane'de kurşuna dizilen Yakup Cemil vak'ası, İttihad ve Terakki'ye hâkim olan havayı, Parti içindeki çekişmeleri, «Enver - Talât mücadelesi»ni, «Teşkilât-ı Mahsusa» adı verilen gizli teşkilâtın içyüzünü, kısaca İkinci Meşrutiyet olaylarını bütün dehşetiyle göz önüne sermesi bakımından mühimdir!.

Yakup Cemil hakkında, altmış küsur yıldır çeşitli neşriyat yapılmış, pek çok kitap ve makale yayınlanmış, bu arada bu yaman fedâinin **«deli»**liğinden, **«vatansever»**liğine kadar her şey yazılmış ve bunca neşriyata rağmen, Yakup Cemil hâlâ bir muamma olmaktan kurtulamamıştır...

Gerçek odur ki: Yakup Cemil, son derece cesur, fedakâr, mert ve samimî bir adamdır. Yazık ki, genç yaşında İttihatçılar eline düşmüş ve onun bu cesareti, fedakârlığı, İttihatçılarca hep sömürülmüş, dolayısıyla Yakup Cemil, karanlık işlerin adamı olmuştur!. Bu, ele avuca sığmayan heyecan adamı, misilsiz cesareti ve derin heyecanını müsbet yolda kullanabilse ve genç yaşında İttihatçılar eline düşmeseydi, her halde türlü cinayetle itham edilmez ve yine bir hiç uğruna kurşuna dizilmezdi!.

Eskilerin tâbiriyle, bizdeki «garaib-i mukadderattandır», yâni, mukadderatın garib tecellilerindendir ki, **«vatana ihanet»** suçu ile kurşuna dizilen Yakup Cemil'in geride kalan âilesi efradına **«vatana hizmet»** tertibinden otuzüçer kuruş maaş bağlanmıştır!.

Ve yine mukadderatın garip tecellilerindendir ki, Yakup Cemil'e bu oyunu hazırlayan Talât Paşa da çok değil,

hemen beş sene sonra diyâr-ı gurbette, sokak ortasında vurulup öldürülmüştür!.

*
**

YÜZ KIZARTICI BİR SOYGUN: RAVZA-İ MUTAHHARA'DAKİ KIYMETLİ EŞYANIN BİR KISMI NE OLDU?.

Tarihimizin son yüz yılında mühim bâzı tarihî eşya yağma edilmiş ve bu soygunlarda ecdâd yadigârı nice tarihî vesika ile her biri bir hazîne olan pek çok eşya hep düşmanlarımız elinde kalmıştır!. Sultan Abdülaziz Hân'ın 1876 yılında evvelâ hal'i, sonra katli ile şahsî serveti hal' erkânı tarafından çarçur edilmiş; Hareket Ordusu'nun İstanbul'a hâkim olduğu günlerdeki meşhur «Yıldız Yağması»nda ise, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın Yıldız Sarayı İttihatçı sergerdeler yanısıra Balkan komitacılarınca soyulmuştur!. Ancak, bunlardan ve benzerlerinden daha beter bir soygun vardır ki, bu soygun bir kelime ile yüz kızartıcıdır!..

Yüz kızartıcı bu soygunla RAVZA-İ MUTAHHARA'ya el uzatılmış ve asırlar boyu bütün İslâm âleminden Peygamberimiz Efendimizin merkadine gönderilen pek kıymetli hediyenin bir kısmı Harb-i Umumî'de yok olmuştur!.

Şöyle ki: Birinci Dünya Harbi'nde Medine'yi Fahreddin Paşa müdafaa etmiş ve Şerif ünvanlı Hüseyin'in İngilizlerden aldığı tahsisatla Devlet-i Aliyye'ye başkaldırmasından (33) sonra nice ihanetle her gün Hicaz'ın bir kısmı elimizden çıkıp giderken, Medine müdafiî Fahreddin Paşa şanlı müdafaasıyle o beldeyi şerefle korumuş, türlü nâ-müsait şartlara ve aklın almayacağı ihânetlere rağmen, Mondros Mütârekesi'nden sonra da şehri teslim etmemiştir!.

---

(33) Şerif Hüseyin'in isyânı için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. I'ci cild.

Yirmi beş maddelik Mondros Mütârekenâmesinin bir maddesi: Hicaz, Yemen, Suriye, Irak, Trablus ve Bingazi'de kalan kuvvetlerimizin en yakın İ'tilâf devletleri kumandanlıklarına teslimine dairdi. İstanbul hükûmeti bu madde hükmünce, Medine'nin tahliyesini bir subayla Fahreddin Paşa'ya bildirmişse de, şanlı Medine müdafimiz, gelen bu subayı bir odaya kapayarak ihtilâttan men'edip İstanbul"u cevapsız bırakmış ve bu yolda yapılan müracaatların cümlesine cevabı şu olmuştur:

«— Ben, Peygamberimin merkadini düşmana teslim edemem!..»

Meşhur İngiliz casusu Lavrens'in **«Çöl Kaplanı»** diye andığı Fahreddin Paşamız, Harb-i Umumî'nin acı netîcesini evvelden görmüş ve henüz Mondros Mütârekenâmesinin imzasından evvel «Ravza-i Mutahhara»daki kıymetli eşyanın bir kısmını İstanbul'a göndermiştir. Seksen iki parçadan ibaret olan bu kıymetli eşya, 17 Nisan 1917 tarihli dokuz büyük sayfalık zabıtla tesbit edilmiş ve bu zabıt başta Fahreddin Paşa olmak üzere, Şeyhülharemeyn Ziver Bey, Harem-i Şerif Hazinedarı Muzaffer Bey, eski muhafız Basri ile Kuvve-i-seferiyye Erkân-ı harp Reisi Selâhattin Bey ve Bevvab Şakir Ağa imzalamışlardır.

Bu zabıttan öğrendiğimize göre, seksen iki parça kıymetli eşya Fahreddin Paşa'nın şifahî emri üzerine ayrılıp içleri teneke kaplı sandıklara itina ile yerleştirilmiş ve bu sandıklar Hazîne-i Nebevî damgasıyle kurşunlanıp Suriye yoluyla İstanbul'a götürülmek üzere Şeyh-ül-haremeyn Ziver Bey riyasetindeki bir hey'ete teslim edilmiştir. Ancak, nice kıymetli eşya ile dolu olan ve mühürlü bulunan bu sandıklar, o yıllarda Suriye'de sultanlar misâli bir hayat süren İttihatçıların Cemal Paşası tarafından Şam'da açılmış ve o pek kıymetli eşyanın bir kısmı kaybolmuştur!.

Fahreddin Paşa'nın derin bir hassasiyetle İstanbul'a göndermek lüzumunu duyduğu ve dokuz büyük sayfalık zabıtla tesbit edip mühürlettiği içleri teneke kaplı sandık-

ların Şam'da açıldığı bir gerçektir. Cemal Paşa'nın İstanbul'a çektiği 23 Nisan 1917 tarihli ve 1025 sayılı şifre telgrafı ve bu şifreye ek ikinci telgrafı, keza Suriye Valisi Tahsin tarafından yine İstanbul'a gönderilen 26 Nisan 1917 tarihli şifre, mühürlü sandıkların Şam'da açıldığını ispatlayan vesikalardır!.

Son yıllarda Niyazi Ahmed Banoğlu tarafından açıklanan bu vesikaların ilkinde Cemal Paşa Kudüs'den Meşîhat Makamına çektiği telgrafda: «Medine Kütüphanelerinde bulunan kıymettâr asâr ile Hazîne-i Nebeviyye'de mahfuz Musahif-i Şerîfe ve murassâ avani ve altın şamdanları ve saireyi Suriye vilâyeti vasıtasiyle ve Hazîne-i Hassa'daki emanet ile beraber hıfzedilmek üzere Dersaadet'e gönderiyorum. Şam'dan sevk tarihlerini ayrıca arzedeceğim» demekte; bu şifre telgrafa ek ikinci telgrafında ise acaib bir ifade ile bakınız neler yazmaktadır:

«Hicaz Kuvve-i Seferiyyesi Kumandanlığı Osmanlı pâdişahları ile birçok zengin İslâmların Ravza-i Mutahhara'ya hediye ettikleri kıymetli eserleri sandıklara koyarken, bu eserlerin hademenin ihmâl ve teseyyübü sonunda senelerdenberi renklerini ve bâzı taşlarını ve inci püsküllerini zayi ettikleri, üzerlerinde biriken tozun bu nadîde taş ve incileri belirsiz bir hale getirdiği görülmüştür. Binaenaleyh bütün bu eserlerin İstanbul'da gayet itina ile ve ehl-i vukuf önünde açılması ve hepsinin üstad san'atkârlar vasıtasıyle ta'mir ettirilmesi ve temizlettirilmesi hususlarını hatırlatır ve arzederim.»

Cemal Paşa'nın yukarıda naklettiğimiz iki telgrafındaki gerçeği, yâni, mühürlü sandıkların Şam'da açıldığını Suriye Valisi de te'yid etmekte ve Evkaf Nezâreti'ne çektiği 26 Nisan 1917 tarihli telgrafta: «Harem-i Şerîfi Hazret-i Nebeviyye'ye aid kitapların burada muhafazası muvafık görülmediğinden diğer Emâneti Mukaddese ile birlikte Harem-i Şerîf Müdürü Ziver Bey'e teslim ve listesi postaya verildiği maruzdur» demektedir.

«Ben, Peygamberimin merkadini düşmana teslim edemem!..»
deyip o beldeyi şerefle savunan Medine Müdafii
FAHREDDİN PAŞA.

gerçek dışıdır!. Yavuz Sultan Selim Hân devrinde elimize geçen ve Birinci Dünya Harbi sonuna kadar hâkimiyetimiz altında kalan Hicaz'da, Peygamberimiz Efendimiz'in merkadi üzerindeki kandillerde hürmeten yalnız gülyağı yakan ecdâdımız, nasıl olur da Ravza-i Mutahhara'daki kıymetli eşyanın toz ile belirsiz bir hale gelmesine müsaade eder?!. Farz-ı-muhal, böylesine bir ihmâl vuku bulmuş olsa dahi, o kıymetli eşyayı bir heyet huzurunda içleri teneke kaplı sandıklara yerleştiren ve İstanbul hükûmetinin Medine'nin tahliyesi yolunda verdiği emri: «Ben, Peygamberimizin merkadini düşmana teslim edemem!.» diyerek dinlemeyen, Allah Resûlüne böylesine hürmetkâr olan muhterem Fahreddin Paşamız, Cemal Paşa'nın öne sürdüğü o iddiayı, yâni, kıymetli taş ve incilerin tozlanıp belirsiz hale geldiğini acaba görmedi mi?.. Fahreddin Paşa gibi temiz bir zatın tuttuğu zabıtta, Cemal Paşa'nın öne sürdüğü ihmâl ve teseyyüb neden zikredilmemiştir?. Fahreddin Paşamızın Medine'de hey'et huzurunda tuttuğu zabıtla, Şamda hazırlanan ve Suriye Valisi'nin telgrafında zikredilip İstanbul'a gönderildiği söylenen liste arasındaki fark neden doğmuş ve tekrar edelim, İstanbul'a gönderilen bu sandıklar Şam'da neden, niçin açılmıştır?..

Kaldı ki, Medine'den İstanbul'a gönderilen Ravza-i Mutahhara'daki eşya yalnız baştarafta kaydettiğimiz seksen iki parçadan ibaret değildir. Muhtelif tarihlerde peyderpey daha pek çok kıymetli eşya İstanbul'a gönderilmiş ve onlar da, ilk gönderilenlerin âkibetinden kurtulamamışlardır!.

Harb-i Umumî'deki bu korkunç soygun bilâhare Meclis-i Meb'usan'a getirilmiş ve bâzı meb'uslar Meclis başkanlığına verdikleri bir takrirle Medine'den gönderilen kıymetli eşyanın hesabını sormuşlardır. Okuyalım, dört meb'us tarafından imzalanan bu takriri:

«Hücre-i Mutahhare-i Cenab-ı Risaletpenahi'de bulunan mübârek emânetler ve kıymetli eşyanın harb dolayısıyle geçen sene oradan kaldırıldığını ve bu durumun, düşman-

Umumî yıllarında düşmanla el ve işbirliği ederek bu memleket evlâdlarını arkadan vurması, düşman hesabına casusluk etmesi, sabotaj, yağma ve katliamla düşman hesabına çalışması, ekmeğini yediği topraklara ihânet etmesi dolayısıyle Anadolu'dan sürülüp çıkarılmalarıdır. Bu muamele, bir kanun hükmünce altmış küsur yıl evvel tatbik edilmiş tir. Ve günümüzde de dünyanın neresinde olursa olsun hâinlerin göreceği muamele budur, hattâ bu kadar değil, cümle hâinlerin kitle halinde imhasıdır!.

Hal bu iken, tehcir bahanesiyle bir zulüm değil, devletin varlığı ve bekası uğruna alınmış isabetli bir kararla hâinler cezalarını bulmuş iken, çıkarılan 27 Mayıs 1915 tarihli **«Sevkıyyat Kanunu»**nun adı **«Tehcir Kanunu»**na çevrilmiş ve bu kanun âdeta zulüm ve imhaya alem olmuştur!. Bu hüküm yanlıştır!. Ermenilerin bu memlekette bin yıl dan beri Müslüman - Türk'ten gördükleri müsamaha ve insanî muamele gerçek yönüyle tedkik edilmeli, bu insanca muameleye Ermenilerin alçakça mukabeleleri ve bir yabancı devletin müdahalesini te'min gayesiyle yurdumuzun çeşitli yerlerinde giriştikleri imhâ hareketleri —hattâ Müslüman - Türk kılığına bürünerek kendi kardeşlerini öldürdükleri— unutulmamalı, gerçek tarihin kaydettiği hakikatler gözönüne alınarak hükme varılmalıdır...

Ermenilerin bu memlekette gûya zulüm gördükleri, Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerce günümüzde dahi tekrarlanmakta ve intikam hırsıyla yurt dışında cinayetler işlenip ma'sum Türk evlâdları kahbece öldürülmektedirler!. Bu cinayetlerin failleri Ermeni anarşistlerdir!. Biz, bugünkü yazımızda Ermenilerin bu kahbeliklerine değil, vaktiyle kahbelere hoş görünmek gayesiyle içimizden yetiştirilen alçakların işledikleri cinayetlerden birine temas edecek ve bir adlî rezaleti gözler önüne sermeye çalışacağız.

Yukarıda kaydettiğimiz 27 Mayıs 1915 tarihli «Sevkıyyat Kanunu»nun ikinci maddesinde: **«Ordu ve müstakil kolordu ve fırka kumandanları icâbat-ı askeriyyeye mebni**

veya casusluk ve hiyanetlerini hissettikleri kura (köyler) **ve kasabat** (kasabalar) **ahalisini münferiden** (ayrı ayrı) **veya müctemian** (toplu halde) **diğer mahallere sevk ve iskân ettirebilirler.»** deniliyordu. İşte, Harb-i Umumî içinde Doğu Anadolu'da işledikleri cinayetler, irtikâb ettikleri ihânetler ancak cild cild kitaplarla izah edilebilecek olan Ermeniler «Sevkiyyat Kanunu»nun bu maddesine uyularak Anadolu'dan sürülüp çıkarılmışlardır. Bu isabetli kararın tatbikinde mahallî mülkî âmirler de vazife almış ve ne korkunç bir yüzkarasıdır ki, bu toprakların selâmeti yolunda vazife gören bu vali, kaymakam ve mutasarrıflar mütâreke yıllarında Divan-ı Harb huzuruna çıkarılıp yaptıkları hizmet dolayısıyla darağacında sallandırılmışlardır!. Böylesine bir alçaklıkla idâm edilenlerden biri Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'dir ve bu zatın hazîn âkibeti ayrı bir tedkik mevzuudur. Biz bugün başka bir ma'sumu ele alacak, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in yakın tarihimize bir adlî rezalet olarak geçen idâmını inceleyeceğiz...

Mondros Mütarekesi/Teslimnâmesini müteakip Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin cümlesinin aleyhimize kıyam ettiği günlerde, Ermenilerin yıllar boyu sürdürdükleri mel'anetlerin tamamı unutulmuş ve şu Dâmâd Ferid denilen Balkan serserisinin —Sultan Vahideddin Hân'ın tâbiriyle, üç mel'undan birinin— sadâreti yıllarında, Anadolu'dan sürülüp çıkarılan Ermenilerin hesabı sorulmaya başlanmıştır!. Kirli şahsiyyetine muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz Dâmâd Ferid serserisinin Devlet-i Aliyye'de Sadrâzamlık değil, İngilizlere uşaklık ettiği o devirde, Ermeni Patriğinin arzusuna uyularak Ermeni tehciri (!) suçu ile yakalanıp Bekirağa Bölüğü zindanına hapsedilenler arasında Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey de vardır!.

Nusret Bey, aslen Yanyalı olup, oranın Karaosmanoğulları âilesindendir. Temiz ve dürüst bir idare âmiri olarak tanınan bu zat, «Sevkiyat Kanunu»nun tatbiki sırasında Urfa Mutasarrıfı olarak vazife görmüş ve Ermenilerin sü-

rülüp çıkarılmasına vazifesi icabı karışmıştır... Ermeni tehciri (!) suçlularının yalanladıkları mütâreke yıllarında Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası/Partisi hükûmetinin Dahiliye Nâzırı tarafından vazifesinden azl'edilen Nusret Bey, muhafaza altında İstanbul'a getirilip Hurşid Paşa Divan-ı Harbi'ne verilmiş ve muhakemesi sonunda suçsuz görülerek serbest bırakılmıştır. Erenköyü'ne yerleşen ve dürüst bir idare âmiri olarak çalıp çırpmadığından maaşından arttırabildiği cüz'i bir meblâğ ile idame-i hayat etmeye çalışan Nusret Bey, Hurşit Paşa Divan-ı Harbi'nce serbest bırakılmasından altı ay sonra tekrar yakalanmış ve bu kerre yine Ermeni tehciri (!) suçu ile Nemrud Mustafa Divan-i Harbi huzuruna çıkarılmıştır!.

Düşmana yaranmak gayesiyle her mel'aneti irtikâbdan çekinmeyen Dâmâd Ferid serserisi, o günlerde mutlaka bâzı kimseleri darağacında sallandırmak ve böylece ma'sum (!!!) Ermenilerin intikamını almak sevdasındadır!. Bu niyetle daha evvel beraet etmiş olan Nusret Bey'i yine aynı suçla yakalatmış ve emrindeki Nemrud Mustafa'ya bu yolda emir vermiştir!. Mutlaka beş - on kişi asılacak ve böylece Dâmâd Ferid serserisi Ermenilerin gûya hâmisi İngilizlerin gözüne girecektir!.

Dâmâd Ferid serserisi bu gaye peşinde koşadursun, zavallı Nusret Bey, Nemrud Mustafa Divan-ı Harbi huzuruna çıkarılıp yine Ermeni tehciri (!) suçu ile itham edildiğini öğrenince sevinir!. Bir müddet evvel aynı suçtan (!) Hurşid Paşa Divan-ı Harbi'nde beraat ettiğine göre, bu kere de kurtulacağını ümid eder!. Ancak günler geçip Divan-ı Harb Reisinin düşmanca tutumu olanca iğrençliğiyle sırıtıverince yavaş yavaş kurtuluş ümidini kaybeder... Zindandaki arkadaşlarına:

«— Göreceksiniz bu adamlar beni mutlaka mahkûm edecekler. Herhalde en az bir yıldan evvel ben buradan kurtulamam» der. Arkadaşları kendisini teselli ederler: **«Bir yıl çabuk geçer, üzülme»** derler. Nusret Bey, kendisini de

ğil, evdeki eşini ve üç evlâdını düşünmektedir!. Bu bakımdan arkadaşlarının sözleriyle müteselli olmaz ve onlara cevabı acı olur. Der ki:

«— Ben, evdeki karımla çocuklarımı düşünüyorum. Çok değil, daha bir ay burada kalırsam onlar açlıktan ölürler!..»

Nusret Bey bu endişesinde haklıdır. Zira o, bütün memuriyet hayatı boyunca namusu ile çalışıp, çalıp çırpmamış ve aldığı maaşla ancak geçinip çoluk çocuğu için birkaç lirayı kenara koyamamıştır!. Bahusus o günlerde Nemrud Mustafa Divan-ı Harbi'ndeki dâvâ öylesine bir hal almıştır ki, Dâmâd Ferid serserisinin, Nusret Bey'in idâmı yolundaki emrini yerine getirmek için çırpınan Nemrud Mustafa, olanca mel'anetiyle çalışmasına rağmen Nusret Bey aleyhinde bir delil bulamamakta ve kudurmuş bir halde gazetelere ilân vererek Nusret Bey aleyhinde konuşacak şahid aramaktadır!. 29 Nisan 1920 tarihli «Serbestî» gazetesinde «Divan-ı Harb-i Örfî Riyasetinden» başlığı altında deniliyor ki: **«Bayburt ve Ergani - Madeni taktil ve tehciri meselelerine dair malûmat ve meşhudatı olanların Divan-ı Harbe gelmeleri ilân olunur.»** Ve ertesi gün «Peyam-ı Sabah» gazetesinde yine «Divan-ı Harb-i Örfî Riyasetinden» başlığı altında ikinci bir ilân: **«Bayburt ve Ergâni - Madeninden tehcir olunup âhiren avdet eden müslim ve gayri - müslimlerden Dersaadet'de** (İstanbul'da) **bulunanların önümüzdeki Cumartesi günü zevalî saat onda 1. Numaralı Divan-ı Harb-i Örfî'de hazır bulunmaları beyan olunur.»**

Böylesine ilânlarla toplanan şahidler evvelâ Ermeni Patrikhanesi'ni ziyaretle oradan ta'limat alırlar ve sonra bu ta'limata uygun olarak verdikleri ifadelerle Nusret Bey'in muhakemesini pek acaib bir hale getirirler!. Dinleyelim Nusret Bey'in zindan arkadaşlarına anlattıklarını:

«Hayatımda ne böyle bir mahkeme gördüm, ne de mahkeme hey'eti!.. Tarihte okuduğumuz Engizisyon Mahkemeleri bile bu derece tarafgirâne ve zalimâne davranma-

mışlardır!. Bakınız bugün neler oldu: Mahkeme salonuna girerken kadınlı erkekli bir sürü mütecessis göz beni süzüyordu. Kendi kendime, «Bunlar da kim oluyor?» diye düşündüm. Süngülüler beni salona sokup maznun sandalyasına oturttular. Reis Nemrud Mustafa, şahidlerin dinleneceğini söyledi. İçeri bir Ermeni getirdiler. Herif dersini iyi ezberlemiş bir talebe gibi başladı anlatmaya: Filân senenin, filân ayının, filân gününde, filân kasabanın şu kadar kilometre şarkında tehcir kafilesiyle beraber bir vâdinin içinden geçiyormuş. Karşılarına ben çıkmışım. Altımda beyaz bir at varmış. Tepeden tırnağa kadar silâhlı imişim. Kâfileyi durdurtmuş ve jandarmalara «Vur!» emrini vermişim. Müdhiş bir yaylım ateşi!.. Bir daha. Bir daha... Feryatlar, iniltiler, can çekişme hırıltıları ve sonra derin bir sükûn... Peki, hepsi öldüğü halde bu şahid şimdi burada nasıl isbat-ı vücut ediyor?. Ona da bir kulp hazırlamış: İlk ateşi müteâkib o derhal yere serilmiş. Kendisini ölü gibi göstermiş, gece olunca kalkıp dağlara doğru ilerlemiş. Rus hududuna kadar yürümüş ve hududu geçerek zâlimlerin elinden yakayı kurtarmış!. Bu Ermeni şahidin telâffuzu hiç de Bayburt telâffuzuna benzemiyordu. Muhakkak ki, İstanbullu idi!. Bu cihetin tahkikini istedim. Mahkeme Reisi feveran etti ve bana söz söyletmedi. Birkaç şahid daha dinlendikten sonra bir tanesi, birinci şahidin bütün teferruatıyla anlattığı vâdi fâciası için gösterdiği sene, ay, gün ve hattâ saatte o vâdiden takriben elli kilometrelik bir mesafede kâin bir noktada, kendisinin de içinde bulunduğu kafileyi bizzat emir vermek suretiyle imhâ ettirdiğimi söyledi!. Fevkalbeşer bir mahlûk olmalıydım ki, birbirinden elli kilometre uzak olan iki noktada aynı gün ve saatte bulunabilmek durumunda olayım!. Bu vak'a gösteriyor ki, Ermeni Patrikhanesi'nde bu yalancı şahidlere ta'limat verilirken iş karışıklığa gelmiş ve ifadelerde insicam ve ittirad kaybolmuş!.. Mahkeme hey'e'tinin bu cihete nazar-ı dikkatini çekmeye çalıştım ama, bana müdafaa hakkı vermediler.»

Nusret Bey'in muhakemesi bu ve benzeri oyunlarla devam etmiş ve neticede Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, Divan-ı Harb-i Örfî'nin ekseriyyetle aldığı bir kararla Ermeni tehciri (!) suçundan onbeş yıl kürek cezasına mahkûm edilmiştir. Ancak, mahkemenin verdiği bu karar, Dâmâd Ferid serserisinin arzusuna uygun değildir!. Nusret Bey, idam edilmeli ve böylece ma'sûm Ermenilerin (!!!) intikamı alınmalı idi!.

Nemrud Mustafa bunun da kolayını buldu ve günün birinde Patrikhane tarafından te'min olunan birkaç kadını, Nusret Bey'in muhakemesiyle alâkalı olarak dinlemek istedi!. Mahkeme âzasından Ferhad Bey, karara bağlanan bir dâvâda tekrar şahid dinlenemeyeceğinden bahisle Nemrud Mustafa'ya karşı çıktı... Bu sırada Nusret Bey hakkındaki karar mahkeme kâtibi tarafından henüz tebyiz edilmemişti, Nemrud Mustafa, yeni bir mel'anetle âzadan Ferhad Bey'i başka yere naklettirip yerine Niyazi adında birinin tayinine muvaffak oldu!. Patrikhane'nin bulduğu Ermeni karılarını şahid olarak dinlettirdi ve müthiş bir rezaletle Nusret Bey hakkındaki ilk kararı bir kenara fırlatıp atıp, yeni bir kararla Divan ı Harb i Örfî, Nusret Bey'in idâmına hükmetti!!!.

Nemrud Mustafa'nın alçaklığı bununla da kalmadı. Adliye tarihinde görülmemiş bir rezaletle verilmiş kararı keyfî olarak değiştirebilen bu herif, zavallı Nusret Bey'in idâm kararına onun techir bahanesiyle ırz düşmanlığı (!) ve hırsızlık (!!) yaptığını yazmaktan da utanmadı!.

Nusret Bey'i 1920 yılı Temmuz ayının son günlerinde Bâyezid Meydanı'nda astılar. Hırsızlığından bahsedilen bu ma'sumun üzerinde yamalı bir pantolon vardı ve biraz evvel vasiyyeti sorulan Nusret Bey'in o yamalı pantolonunun cebinden yalnız bir lira çıkmıştı!. 34).

(34) Nusret Bey mahkemede oynanan oyunu görüp, idâm edileceğini

İTTİHAD VE TERAKKİ VALİLERİNDEN Dr. REŞİD BEY'İN İNTİHARI!.

Doktor Reşid Bey, eski İttihatçılardandır. Genç yaşında İttihad ve Terakki denilen fesad yuvasına giren ve buradaki faaliyeti dolayısıyle Trablusgarb'a sürgün edilen Reşid Bey, İkinci Meşrutiyeti müteâkib mesleği olan doktorluğunu bırakıp politikaya atılmış, muhtelif vilâyetlerde valilik etmiş, Ermenilerin yurt dışına çıkarıldıkları devrede Sivas valiliğinde bulunmuş ve bu vazifede iken Ermenilere zulmettiği iddiasiyle Mütâreke yıllarında tevkif edilip Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiş iken kaçmayı başarmış, ancak takip edildiği günlerde yakalanacağını anlayınca Beşiktaş'la Nişantaşı arasındaki fulya tarlasında intihar etmiştir.

anladıktan sonra ikisi eşi Hayriye Hanım'a, üçü kardeşi Cevdet Bey'e olmak üzere cem'an beş mektup yazıp göndermiştir. Kardeşine yazdığı 3 Ağustos 1920 - saat: 8 tarihli mektubunda: «Küçük çocuklarımı, zevcemi yalnız ve pek fâkir bırakıyorum. Beş gün sonra yiyecekleri bile kalmayacaktır. Allah aşkına sokaklarda bırakma. Validesi çocuklarımın terbiyesine baksın. Babaları mücrim değil, şehiddir. İşte son nefesimde hiç bir şeyden korkmayarak vicdanımdan kopup gelen şu ifadelerimi sana iblâğ ediyorum. Vatanım yaşasın, elbet bir gün gelir hesap sorulur. Ma'sûmların ahı büyüktür.

Bir ma'sûmun kanıyla oynayan şu Mustafa Paşa'nın hâinane hareketleri bu dünyada kendisine kâr kalacak mı?. Sabır tavsiye eder ve âileme sefalet çektirmemenizi rica ederim. Bilirim, senin de halin müsait değildir. Fakat ne yapalım, senden başka kimsem yok. Elveda kardeşim, hakkımızı helâl ediniz.» Mektupların tamamı için bkz: Süleyman Sami Berkem. Unutulmuş Günler. İstanbul, 1960.

Paşa denilen Balkan serserisinin sadâreti devresinde bâzı kimseler «Ermeni tehrici» (!) suçu ile tevkif edilip keyfî kararlarla idâm sehpasında can vermişlerdir!.

Dr. Reşid Bey'in tevkifi, Tevfik Paşa'nın ikinci sadâretine rastlar. Beşiktaş'taki Akaretler'de oturan ve tevkifini müteâkib birkaç gününü Polis Müdiriyeti nezarethânesinde geçiren Reşid Bey, hemşerisi olan bir polis memuru vasıtasiyle nezarethâneden kaçmaya teşebbüs etmişse de, alelâcele Bekirağa Bölüğü'ne nakli bu firara mâni olmuştur. İttihad ve Terakki erkânından pek çoğunun çeşitli suçlarla yakalanıp Bekirağa Bölüğü'nde toplandığı o günlerde, böbreklerinden rahatsız olan Reşid Bey'in Tahtakale civarındaki bir havuzlu hamamda banyo ile tedavisine müsaade edilmiş, muhafaza altında banyoya gidip gelen Reşid Bey bu sırada kaçmayı tasarlamış ve nihayet 1919 yılının 25 Ocak Cumartesi günü Bekirağa Bölüğü'nün Süleymaniye tarafındaki kapısından çıkıp Tahtakale'ye inerken kaçmayı becermiştir...

Reşid Bey'in bu şekilde firarı iktidar için hazırlanan ve bir ân evvel Tevfik Paşa hükûmetini düşürüp işbaşına gelmeyi tasarlayan Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası (Partisi) erkânını harekete geçirmiş ve bu parti mensubları Reşid Bey'in firarından azami istifade ile Tevfik Paşa kabinesini çeşitli yollarla tenkide ve hattâ tehdide başlamışlardır!. Hâtıratında o günlerin vukuatından bahseden Refik Halid Karay, Reşid Bey'in firarına temasla, Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası mensublarının, İttihatçıların meşhur «Babıâli Baskını»na benzer bir hareketle Tevfik Paşa kabinesini al-aşağı edip, Dâmâd Ferid'in sadâretini te'min için gerekli bütün tedbirleri aldıklarını, baskın olayının güçlükle durdurulduğunu uzun uzun anlatır ve kendisinin de dahil olduğu bir hey'etin Tevfik Paşa'ya giderek Reşid Bey'in firarından şikâyetçi olduklarını yazar. Refik Halid, Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası adına giriştikleri bu hareketi anlatırken; vaktiyle Reşid Bey'den yakın alâka ve himâye gördüğünü de

Genç yaşında İttihad ve Terakki denilen fesad yuvasına girip Trablusgarb'a sürülen Dr. Reşid Bey (ikinci sırada sağdan üçüncü) sürgün İttihatçılar arasında.

itiraftan çekinmez!. Ki bu itiraf, bâzı kimselerin iktidar hırsıyle neler yapabileceklerini tesbit ve teşhir yönünden mühimdir!.

Geçelim Reşid Bey'in intiharına... Banyoya giderken muhafızı elinden kaçmayı beceren Reşid Bey, evvelâ Boğaziçi'nde bir İttihatçının evinde saklanır, bilâhare Teşkilât-ı Mahsusa mensublarından Yüzbaşı Sadeddin Bey'in Soğukçeşme'deki evine geçer, nihayet burada da barınamayıp amca-zâdesi Rüstem Bey'in Teşvikiye'deki evinde karar kılar... Bu arada Reşid Bey'in Anadolu'ya geçebilmesi için amcâzadesi bâzı kimselerle temas kurarsa da asabî buhran içinde bocalayan Reşid Bey 6 Şubat günü tebdil-i kıyafet ederek Beşiktaş'a iner, bir müddet dolaşır ve dönüşünde Yanyalı Dr. Hüseyin Hüsnü adında biri tarafından tanınıp polise ihbar edilir... Hemen harekete geçen polis, Komiser Niyazi ve Merkez Memuru Kirkor emrindeki kuvveti Beşiktaş'a sevkeder... Reşid Bey, Ihlamur Köşkü yanından geçip fulya tarlasına vardığı sırada polis tarafından kuşatılır. Durumun vahametini ve kurtuluş ümidi kalmadığını gören Reşid Bey âni bir hareketle tabancasını ağzına sıkıp intihar eder, kafatası delinmiş ve beyni akmış bir vaziyette fulya tarlası içine yuvarlanıp gider!.

Genç yaşında doktorluğu bırakıp politikaya atılan ve ömrü İttihad ve Terakki içinde geçen Reşid Bey, Yahya Efendi Kabristanı'na gömülmüş ve bu İttihatçının cenaze merasimine dâvet edildikleri halde hiçbir İttihatçı katılmamıştır!. Tevkif edildiği günlerde bir dostuna:

«— İttihatçı arkadaşlar bana kahbelik ettiler, haber vermeden kaçıp gittiler. Benim şuradan Beşiktaş'a gidecek param yok..» diyen Reşid Bey'in cebinden çıkan mektup o günlerde «Tasviriefkâr» gazetesinde yayınlanmıştır ki, Reşid Bey refikasına yazdığı bu mektupda: **«Gayretsiz ve hissiz bâzı dostlarımın ihmâli, programımı sekteye uğrattı»** diyerek yukarıdaki gerçeğe bir daha parmak basmış, böylece İttihatçıların içyüzünü pek güzel ortaya koyuvermiştir!.

Refik Halid'in —yukarıya kaydettiğimiz— iktidar hırsıyla Reşid Bey'in firarından şikâyetçi olması ve İttihatçıların eski bir arkadaşlarını yüz-üstü bırakıvermeleri politikanın garip cilveleridir!.

*
**

KAHBECE BİR CİNAYET!.

1912 yılı Ekim ayının ilk haftasında başlayan Balkan Harbi, nice gaflet ve ihânetle daha Kasım ayı içinde tamamen aleyhimize dönmüş ve düşman sürülerinin bir hamlede Çatalca önlerine kadar geldiği o acı günlerde, ecdâd yadigârı Rumeli'de son mukavemet noktaları olarak yalnız Edirne, Yanya ve İşkodra kalmıştır!.

Edirne'de: Şükrü Paşa; Yanya'da: Esad Paşa; İşkodra'da ise, Hasan Rıza Paşa, türlü nâ-müsait şartlara rağmen cesaret ve feragatle bu üç kaleyi müdafaa ederlerken birbirini kovalayan ihânetlerle evvelâ Yanya düşmüş, bunu Edirne takip etmiş ve daha sonra İşkodra müdafii Hasan Rıza Paşa kahbece bir cinayetle ortadan kaldırılıp İşkodra da düşman eline geçmiştir!.

Böyle kahbece bir cinayetle ortadan kaldırılan İşkodra Valisi ve Kolordu Kumandanı Hasan Rıza Paşa aslen Tosyalıdır. Bu temiz memleket evlâdını vurup öldürten Esad Toptanî ise, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'a hal'ini tebliğ eden o meşhur dört kişiden biridir!. Esad Toptanî'ye bu hizmetine (!!!) mukabil Mirliva rütbesi verilmiş ve Arnavutluk isyânlarında Tiran'daki nüfuzundan istifade ümidiyle İşkodra'ya çağırılıp «Kuva-yi Mütehaşşide» kumandanlığına getirilmiştir.

Balkan Harbi'nin o acı günlerinde İşkodra'yı cesaret ve feragatle müdafaa eden Hasan Rıza Paşa, karşısında Sırp ve Karadağ ordularının malzeme ve adet üstünlüklerini hiçe sayarak ecdâdına lâyık bir kahramanlıkla döğüşüp,

imkânların kaybolduğu anda bir huruç hareketiyle düşman hatlarını yarıp geçmeyi düşünürken; o Esad Toptanî denilen hain, Sırplar ve Karadağlılarla gizli pazarlık halindedir!.

Hasan Rıza Paşa'nın azmini, kahramanlığını ve vatanseverliğini bilen bu Esad Toptanî, Paşa'nın İşkodra'yı sonuna dek müdafaa edeceğini ve bu müdafaanın Sırplarla Karadağlılara pek pahalıya mal olacağını hesaplamış, giriştiği gizli pazarlık sonunda evvelâ Hasan Rıza Paşa'yı öldürtüp kendisi onun yerine geçmiş, sonra da İşkodra'ya gelen Karadağ Hariciye Nâzırı ile anlaşıp İşkodra'yı Karadağlılara teslim edivermiş, böylece bu hâin, hem Devlet-i Aliyye'ye, hem de kendi hemşehrilerine ihanet etmiştir!.

30 Ocak 1913 Perşembe günü akşamı Esad Toptanî'nin dâvetine icabetle o hâinin evine giden Hasan Rıza Paşa, bir saat kadar Esad Toptanî'nin evinde kalmış ve gece kendi evine dönerken yolda vurulup öldürülmüştür!. Silâh seslerine koşan kimseler o yiğit askeri yerde yaralı bir halde bulmuşlardır!. Kılıfından çıkmış tabancası elinde olan ve pek bitkin bir halde bulunan Hasan Rıza Paşa hemen evine götürülerek tedavi edilmiş ve ağır yaralı olan Paşa etrafındakilere şunları söylemiştir:

«— Yolda gelirken karşıdan üç kişi çıktı. Ortalık çok karanlık olduğundan tanıyamadım. Yakınımdan geçen bu adamlardan birisi birdenbire iki defa ateş etti, diğeri de ben yere düştükten sonra bir defa ateş etti.»

Hasan Rıza Paşa'nın ilk tedavisi yapılırken, hiç bir şeyden haberi yokmuş gibi Esad Toptanî de Paşa'nın evine çıkagelmiş ve kapıda bâzı subaylar bu hâine çok ağır sözler sarfetmişlerdir. Bu münakaşayı duyan ve o halinde İşkodra'nın müdafaasını düşünen Hasan Rıza Paşa:

«— Herkesin vazifesi, ordunun ve kalenin şerefi ile namusunu düşünmektir. Benim şahsım mevzuubahs değildir. Ben ölürsem Allahıma kavuşacağım, sağ kalırsam âlem

Esad Toptani alçağının vurdurttuğu İşkodra müdafii Tosyalı Hasan Rıza Paşa.

içinde alnım açık gezeceğim..! diyerek sert münakaşayı kestirmiştir...

O sırada Hasan Rıza Paşa'nın yanına Kolordunun Erkân-ı-harbiye Reis-vekili Kolağası Abdurrahman Nafiz Bey'le Erkân-ı Harbiye Reisi Kirameddin Bey gelmiş ve vakit

gece yarısını geçerken Hasan Rıza Paşa'nın arzusu üzerine Kirameddin Bey, Yasîn-i Şerif okumaya başlamış, sûre sona ererken Hasan Rıza Paşa bu fâni âleme gözlerini yummuştur. Mevlâ rahmet eyleye...

Hasan Rıza Paşa, kendisini vuranları elbette biliyordu. Ancak, bu yiğit kumandan, asker arasına tefrika girmesin ve dolayısıyle zaten pek müşkül durumda bulunan İşkodra'nın müdafaası sarsılmasın diye susmuş ve şehâdetini müteâkib Abdurrahman Nafiz Bey'le Kirameddin Bey'in yaptıkları tahkikat, Hasan Rıza Paşa'nın Esad Toptanî'nin adamları tarafından vurulup öldürüldüğü gerçeğini bütün çıplaklığıyle ortaya koymuştur!.

Balkan Harbi'nin en buhranlı günlerinde İşkodra'yı şanla şerefle müdafaa eden Hasan Rıza Paşa'yı böyle kahbece öldürtüp kalenin düşman eline geçmesini sağlayan Esad Toptanî —baştarafta kaydettiğimiz gibi— Hasan Rıza Paşa'yı vurduktan sonra onun yerine geçmiş, bir müddet sonra da İşkodra'yı gizli pazarlıkla Karadağlılara teslim edivermiştir!. Ancak, Arnavutluğun istiklâlini tanıyan büyük devletler, İşkodra'nın Karadağlılara teslimine râzı olmamışlar ve Karadağ sahillerine gönderdikleri harb gemileriyle bu iltihakı protesto etmişlerdir. Neticede Karadağ, İşkodra'dan elini ayağını çekmiş, Esad Toptanî hâini ise, günün birinde Paris'de bir Arnavut fedâisi tarafından öldürülerek ihânetinin cezasını bulmuştur!.

⁂

ŞEYHÜLİSLÂM CEMÂLEDDİN EFENDİ VE HÂTIRATI

Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinin ünlü Şeyhülislâmı Cemâleddin Efendi, Yusuf-zâde Hacı Yusuf Efendi'nin torunu ve Tetkikat-ı Şer'iyye Meclisi Reisi Kazasker Halid Efendi'nin oğludur. 1848 yılında doğan Cemaleddin

Efendi anne tarafından da Sultan Abdülmecid devri Kazaskerlerinden Hacı Mehmed Said Efendi'nin torunudur.

Cemâleddin Efendi, hususî hocalardan ders görmüş, babasından Arapça öğrenmiş ve medrese tahsilini tamamlayıp Meşîhat Mektubî Kalemine girerek kısa bir zamanda evvelâ Anadolu, bilâhare Rumeli Kazaskerliği pâyesini almış ve 1891 yılında Rumeli Kazaskerliği pâyesiyle Meşîhat Mektupçuluğunda bulunurken Şeyhülislâm olmuştur.

Cemâleddin Efendi Meşîhat makamında Bodrumlu Hacı Ömer Lütfi Efendi ile halef - selef olmuştur. Devrin Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'ya göre, Cemâleddin Efendi, Abdülhamid Hân'ın itimadını kazanmış ve bu itimat neticesi Şeyhülislâm olmuştur. Tahsin Paşa hâtıratında bu hususa temasla: «Selefinin yeri inhilâl edince buraya silsile-i meratib ve derece-i liyakat itibariyle daha başka müstahakları getirilmek icab ederken bir Mektupçunun tayin olunması teveccüh ve itimad-ı şâhânenin bariz bir delilidir» der.

Abdülhamid Hân'ın böylesine itimadını kazanan Cemâleddin Efendi'nin dört meşîhati vardır. 4 Eylül 1891 Cuma günü başlayıp İkinci Meşrutiyete kadar onaltı sene, on bir ay devam eden ilk meşîhati ile Kâmil Paşa'nın üçüncü sadâretine tesadüf eden ikinci meşîhati Abdülhamid Hân devrine, üçüncü ve dördüncü Şeyhülislâmlığı ise, Sultan Reşad'ın saltanatı yıllarına rastlar. Cem'an on yedi sene, on bir ay, on üç gün Meşîhat makamında kalan Cemâleddin Efendi, Osmanlı tarihinde uzun müddet Şeyhülislâmlık eden zevattan biridir. Daha evvel temas ettiğimiz gibi sıra ile meşhur Ebussûud Efendi, Molla Fahreddin-i Acemî ve Zenbilli Ali Efendî en uzun müddet Meşîhat makamında kalmışlardır. Cemâleddin Efendi de onsekiz yıla yaklaşan meşîhati ile Zenbilli Ali Efendi'den hemen sonra gelir.

Bâzı kaynaklara göre, Cemâleddin Efendi'nin uzun müddet Meşîhat makamında kalabilmesi bu zatın «nabızgirlikte müstesna bir kabiliyete malik olması» ile izah edilirse de bu hüküm yanlıştır. Cemâleddin Efendi'nin Meşîhat makamı gibi mühim bir mevkii o devrin karma - karı-

Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrinin ünlü Şeyhülislâmı: Cemâleddin Efendi.

şık olayları arasında uzun müddet işgâl etmesi, onun «nabızgirlikteki kabiliyeti»nde değil; itimad-ı şâhâneye mazhar olmasında aranmalıdır.

Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi uzun meşîhati yanısıra devrin bâzı mühim olaylarının da kahramanıdır. 21 Temmuz 1905 Cuma günü, Ermenilerin, Yıldız Camii önünde bir saatli bomba ile Abdülhamid Hân'a yaptıkları su'i-kastde her şey saniyesi saniyesine hesaplanmış, ancak Abdülhamid Hân Hünkâr Mahfeli'nde Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi ile birkaç cümle konuşmuş (Cemâleddin Efendi'nin Ord. Prof. Şük-

rü Baban'a bizzat anlattığına göre, Abdülhamid Hân o günkü konuşmada Şeyhülislâma hediye ettiği âvizeyi beğenip beğenmediğini sormuş) ve işte bu birkaç cümlelik konuşma, Ermenilerin mel'anetine mâni olmuş, böylece Abdülhamid Hân —Allah'ın inayetiyle— su'ikastden kurtulmuş, Cemâleddin Efendi de bir fâcianın önlenmesine sebep olması dolayısıyle Pâdişahın ihsan ve iltifatını kazanmıştır.

İkinci mühim olay, İttihatçı sergerdelerin meşhur «Babıâli Baskını»nda Cemâleddin Efendi'yi yurt dışına sürüp çıkarmalarıdır!. Kâmil Paşa'nın sonuncu sadâretinde Şeyhülislâm olan Cemâleddin Efendi, 23 Ocak 1913 Perşembe günkü «Babıâli Baskını»nda Kabine ile beraber ıskat edilmiş ve güpegündüz Babıâli'yi basıp ellerini kana boyayan İttihatçı komitacılar bu baskın sonunda alelâcele Sadrâzam Kâmil Paşa, Dahiliye Nâzırı Ahmed Reşid (Rey) ve Maliye Nâzırı Abdurrahman Efendi ile birlikte Şeyhülislâm Cemâleddin Efendiyi'de Mısır'a sürmüşler, iktidarları boyunca da İstanbul'a avdetine müsaade etmemişlerdir!.

Dahiliye Nâzırı Ahmed Reşid Rey, Cemâleddin Efendi'nin Mısır'da gördüğü fevkalâde yakın alâkadan bahisle: «Mısır'a müteveccihen hareket ettiğim gün Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi'yi vapurda buldum. Birlikte seyahat ettik. Mısır'da Hidiv vesair ekâbir tarafından hakkımızda çok riayet gösterildi. Bilhassa ahalinin Şeyhülislâm Efendi hakkında izhar ettikleri ihtiram âsarı fevkalâde idi. Bir Cuma namazında camiden çıkarken Cemâleddin Efendi'nin elini öpmekte halk öyle bir tehalük gösterdi ki, Cemâleddin Efendi'yi arabasına isal için polisin müdahalesine lüzum görüldü. Hattâ, Şeyhülislâm Efendi'nin arabaya binmesinden sonra elini, eteğini öpmekten mahrum kalanlar ellerini otomobile sürmek suretiyle telâfiye çalışıyorlardı.» der.

Arapçayı bu dilde şiir yazacak derecede mükemmel bilen Cemâleddin Efendi, 1919 yılında Mısır'da vefat etmiş ve cenazesi İstanbul'a getirilerek Fâtih'deki âile kabristanına defnedilmiştir.

İstanbul Şehremini meşhur Operatör Cemil (Topuzlu)

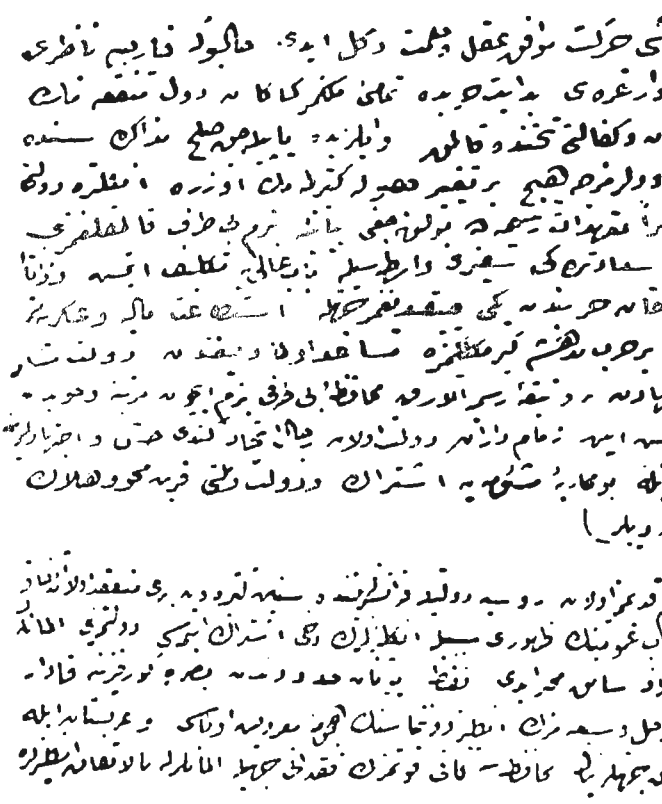

Cemâleddin Efendi'nin hâtıratından bir sayfa.
(yazı, kendi el yazısıdır.)

Paşa, Cemâleddin Efendi'nin dâmâdıdır ve bu zat kayınpederinin vatan hasreti içinde öldüğünü hâtıratında kaydetmektedir.

Cemâleddin Efendi Mısır'da altı yıl kalmış ve bu arada hâtıratını da yazmıştır. «**Hâtırat-ı Siyâsiyye**» adını taşıyan bu hâtırat İmparatorluğumuzun son devrindeki hâdisatı aydınlatması bakımından mühimdir. Biz bugünlük bu mühim hâtırattan «31 Mart Vak'ası» ile alâkalı bir kısmı naklederek bu görgü şahidinin şehadetini ortaya koyacağız ki,

bu şehadet İttihatçıların 31 Mart Vak'asındaki rolünü tesbit yönünden pek mânidardır!.. Diyor ki, Cemâleddin Efendi:

«— Cümlece ma'lûm olduğu üzere bu 31 Mart hâdisesinde ön ayak olan Avcı Taburları i'lân-ı meşrutiyeti müteâkib Selânik'den İstanbul'a getirilmiş ve Kâmil Paşa tarafından kıtaât-i askeriyyelerine iadeleri teşebbüsünde bulunulduğu halde Cemiyetçe muvafakat edilememiş idi. Muhafaza-ı meşrutiyet için Dersaâdet'e getirilen bu taburların hilâf-ı me'mûl olarak hadise-i mezkûreyi îkaa cür'etleri ve bu hâdise sebebiyle erkân-ı Cemiyetin merkez-i saltanatta takviye-i nüfûza muvaffakiyetleri câlib-i dikkat ahvaldendir.»

⁂

MİLLÎ MÜCADELE'DE RUSYA'DAN GELEN PARANIN İÇYÜZÜ!.

Günümüzde aldatılmış bâzı gaafiller, Millî Mücadele'de Rusların bize yardım ettiklerinden, milyonlarca altın gönderdiklerinden bahsededursunlar!. Bakınız, gerçek nedir ve Millî Mücadele'de Ankara'ya gönderilen para kimler vasıtasıyle nasıl te'min edilmiştir?!. Buhara Reisicumhuru Osman Kocaoğlu anlatıyor:

«— 1920 yılında Buhara Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra, ben ilk Reisicumhur olarak yanıma Başvekilimiz rahmetli Feyzullah Hoca'yı alarak, Sovyet Rusya devlet adamları, bu arada Lenin ile temasta bulunmak üzere Moskova'ya gitmiştim. Bizden bir müddet önce Anadolu'daki millî hareketi temsil eden ilk hey'etin Bekir Sami Bey başkanlığında Moskova'ya gelerek Lenin, Çiçerin ve Karahan ile bilhassa yardım temini hususunda müzakerede bulundukları anlaşılıyordu. Nitekim, Kremlin sarayında kendisiyle görüştüğümüz gün Lenin, Türkiye'den söz açarak bana: **«Ankara'dan bir Türk hey'eti geldi. Vaziyetlerini anlatarak, acele yardım istediler. Bu hususta fikriniz nedir?.»** dedi.

Kendisine, hiç tereddüt etmeden: «Elbette yardım etmek gerek ve bu yardım hemen hiç vakit geçirilmeden yapılmalıdır» deyişim üzerine, bu işe zaten kararlı olduklarını, fakat bâzı güçlüklerle karşılaştıklarını belirten bir ifade ile: **«Yardım meselesi için bizi düşündüren iki zorluk var»** diyerek ilâve etti:

«— Birincisi, Türklerin istediği altın para bizde çok azdır...» Ben hemen sözünü kestim:

«— Bizde altın para vardır. Verebiliriz de!..»

Lenin memnun olduğunu belirten bir baş eğişiyle devam etti:

«— İkincisi, yol meselesidir. Çünkü Türklere yalnız para değil, silâh ve harb malzemesi vermemiz de gerekiyor. Bunları emniyetle Anadolu'ya ulaştıracak yol lâzım. Halbuki, Kafkaslardaki durum dolayısıyle yollar kapalıdır ve ne zaman açılacağı da ma'lûm değildir.»

Bu endişe üzerine ben:

«— Kafkasda kurulan Cumhuriyetle anlaşmak mümkündür. Bu bölgede Müslümanlar çoğunluktadır. Çalışılırsa, müşterek bir yol bulunabilir» dedim.

Ayrıca paranın miktarını da tesbit etmek icab ediyordu. Bunu mütehassıslar tesbit etsinler dedik ve bizim aynı zamanda Hariciye Nâzırı olan Başvekil Feyzullah Hoca ile Rus mütehassıslarından mürekkep bir hey'ete bu işi havale ettik. Uzun müzakereler sonunda yardım miktarı en az, yüz milyon ruble olarak tesbit edildi. Tekrar Lenin'le buluştuk. Ne kadar para verebileceğimizi sordu:

«— Yüz milyon altın ruble» dedim.

Lenin tekrar sordu:

«— Yüz milyon mu?..»

«— Evet, derhal verebiliriz!..»

Çarlık zamanından kalma altın rublelerimiz çoktu. Buhara hazînelerindeki bu paraya Ruslar el sürmezler, dokunamazlardı. Buhara bir Çar emâreti olduğu halde idarî ve malî işlerde müstakildi. Bu sebeple bizde altın, haddinden fazla çoktu!.

Anlattıklarıyle Millî Mücadelede Rusya'dan gelen paranın içyüzüne ışık tutan, Buhara Reisicumhuru Osman Kocaoğlu.

Lenin'le bu şekilde mutabık kaldıktan sonra biz Buhara'ya döndük. Parlâmento Reisi Abdülkadir Mirzaoğlu ile görüşerek meseleyi Meclis'e götürdük. Bu arada geniş bir propaganda ile Parlâmento'yu ve halkı yardıma hazırladık. O vakit bizim Parlâmento'da dört parti vardı. Bunlardan «Millî Birlik», «Kurtuluş» ve «Ahrar» partileri tamamen yardım lehinde oldukları halde, Komünist Partisi reisi Necip Hüseyinoğlu yardım işine muhalefet etti. Bu adamı aleyhdeki bu faaliyeti dolayısıyle o sırada hükûmet kararıyle Buhara hududu dışına çıkarıldı.

Buhara'nın o zaman dört buçuk milyon nüfusu vardı. Buhara Parlâmentosu, Türkiye'ye yüz milyon altın ruble yardımı, tek itiraz sesi yükselmeden bir ânda ve tam bir oybirliğiyle kabul etti. Bu vesile ile Parlâmento, hararetli tezahürata ve ardı arkası kesilmeyen alkışlara sahne oldu.

Hemen ertesi günü gereken muameleyi tekemmül ettirerek, parayı derhal Ankara'ya yetiştirilmek üzere Rus hazînesine teslim ettik. Anadolu'daki kardeşlerimizle temasımız bu kadarla kalmadı. Paranın gönderilmesinden kısa bir müddet sonra, Buhara'dan Ankara'ya bir murahhas hey'eti ile yirmi kadar talebe de gönderildi. Ayrıca, bu hey'etle Mustafa Kemal Paşa'ya pek kıymetli —bizim karakulu dediğimiz— kalpaklık astragan derilerle, iki tane murassâ, antika kılıç da hediye gönderildi.»

Millî Mücadele'de Rusya'dan gelen paranın menşeini bizzat Buhara Reisicumhuru'nun şehadetiyle tarihe tevdi ederken hemen kaydedelim ki, Buhara Türkleri'nin Ankara'ya gönderilmek üzere Ruslara teslim ettikleri yüz milyon altın rubleyi, bir iddiaya göre, Ruslar, ayarı düşük altınla değiştirmişler ve Ankara'ya yardım diye bu değersiz altınları gönderivermişlerdir!.

ŞEHZÂDE ÖMER FARUK EFENDİ MİLLÎ MÜCADELE'DE ANADOLUYA NASIL GEÇTİ, NİÇİN GERİ ÇEVRİLDİ?.

Ömer Faruk Efendi, son Halîfe Abdülmecid'in oğludur ve bu genç şehzâdenin Millî Mücadele yıllarında Anadolu'ya geçip İnebolu'dan geri çevrilmesi o devrin mühim olaylarındandır.

Şahsiyyetine aşağıda temas edeceğimiz Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin türlü müşkülâtla Anadolu'ya geçebilmesi, babası Abdülmecid Efendi'nin Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu'ya çağrılmasından sonradır. Bilindiği gibi, Sultan Reşad'ın vefatını müteâkib Sultan Vahideddin Hân tahta çıkmış ve Vahideddin'in cülûsu ile, Sultan Abdülaziz Hân'ın oğlu Abdülmecid Efendi Veliahd olmuştur.

Veliahd Abdülmecid Efendi'nin Anadolu'ya dâvet edilmesi 1920 yılı Temmuz ayının sonlarındadır. İki yıl kadar Abdülmecid Efendi'nin yâverliğinde bulunan Yümnü (Üresin) Paşa, bilâhare Anadolu'ya geçmiş ve Nemrud Mustafa Divan-ı Harbi tarafından gıyaben idâma mahkûm edilip her tarafta arandığı bir sırada «Kastamonulu tüccar Hatip-zâde Mehmed Cemil» adıyla İstanbul'a gelip, Mustafa Kemal Paşa'nın mektubunu Veliahd Abdülmecid Efendi'ye vererek onun Anadolu'ya geçmesine tavassut etmiştir.

Hâtıratında, Abdülmecid Efendi'yi Anadolu'ya dâvet işinin kendisine nasıl verildiğini, İnebolu'dan İstanbul'a binbir tehlike içinde nasıl geldiğini ve Veliahdla görüşmesine kimlerin vasıta olduğunu uzun uzun anlatan Yümnü (Üresin) Paşa, Dolmabahçe Sarayı Veliahd dairesinde Abdülmecid Efendi ile görüşmesine temasla der ki:

«Abdülmecid Efendi beni görünce telâş etti:

«— Niçin kendini benim için tehlikeye atıyorsun?..» dedi.

«— Bizim mesleğimiz tehlikelerle doludur. Vatan için her hizmet tehlikeli de olsa şereflidir» cevabını verdim.

Benim gelişimden memnun olduğunu gizleyemiyordu.

Mektupları kendisine verdim. Mustafa Kemal Paşa'nın ve hükûmetin kendisini beklediğini, daima fikren desteklediği Anadolu hareketini de bu dâvete icabetle kuvvetlendireceğini, bu surette Hânedâna da müstesna bir hizmet ifasına imkân ve fırsat bulmuş olacağını, iki yıldan beri kavradığım şahsiyetine, halet-i ruhiyesine ve hassasiyetine uygun bir ifade ile söyledim.

«— Bana birkaç gün müsaade edin, kendilerine güvendiğim insanlarla görüşeyim. Onların da fikrini alayım, sonra görüşelim» dedi.

Bu cevap üzerine kimlerle görüşmek istediğini sordum:

«— Eski Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı İzzet Paşa, enişte si ve eski Dahiliye Nâzırlarından Dâmâd Mehmed Şerif Paşa ve diğer enistesi Halil Paşa ile görüşeceğini» söyledi.

Ben, kararını bu görüşmelere ta'lik etmesinin faydalı olmayacağını, çünkü bu zevatın kendisine ne müsbet, ne menfî bir fikir verebileceklerini tahmin etmediğimi, ilk iki zatın hükûmet âzası olarak bu mevzuda müsbet ve aktif hareketlerine ve tekliflerine rastlanmadığını, çok muhtemel olarak hattâ kendisini kararsızlık içinde bırakabileceklerini söyledim. O, şunu tekrar etti:

«— Vereceğim karar Osmanlı Hânedânının altı yüz küsur yıldanberi takip ettiği yolu ve istikâmeti esaslı surette ve tamamiyle değiştirici mahiyette ve karakterde bir karar olacağı için, kolay bir karar ve iş değildir. Yalnız şahsıma aid bir iş ve hüküm olsaydı hiç tereddüt etmezdim. Fakat bütün Hânedânın bugününe ve geleceğine şâmil olacak bu kararı verebilmek için bu istişareleri lüzumlu, faydalı, hattâ zarurî bulmaktayım.»

Yümnü (Üresin) Paşa bu mülâkattan iki gün sonra, yine Dolmabahçe Sarayı'nda Abdülmecid Efendi ile tekrar görüşür ve Veliahddan şu cevabı alır:

«— Anadolu'ya gitmeyi ve bu mücadeleye katılmayı çok isterdim. Fakat bu karar ve hâlin âilevi durumumuzda, yâni, Hânedânın vaziyetinde nasıl bir değişiklik göstereceğini, bunun millete ve memlekete faydalı olup olmayacağı-

nı sarahatle anlayıncaya kadar beklemenin tercihi gerektiğini düşünmekteyim.»

Abdülmecid Efendi'yi henüz Veliahd olduğu devrede, Ankara hükûmeti namına Anadolu'ya dâvete me'mur Yümnü (Üresin) Paşa olayı böyle anlatırken; Yümnü Paşa'nın Abdülmecid Efendi ile görüşmesine tavassut eden Âsım (Gündüz) Paşa ise, hâtıratında aynı mevzua temasla şunları yazıyor:

«— Geç vakit kapı çalındı. Kapıyı açınca eski talebelerimden Yümnü (Üresin) ile karşılaştım. Ankara'dan geliyordu. Mustafa Kemal'in selâmını getirmişti. Mustafa Kemal sarayla irtibatımı bildiği için Veliahdla görüşmesini sağlamamı, aracılık yapmamı istiyordu. Şehzâde Ömer Faruk Efendi'ye babası ile görüşmek istediğimi, bana bir randevu almalarını rica ettim. Elbette, Ankara'dan bir elçinin geldiğinden bahsetmedim. Veliahd Abdülmecid Efendi bir akşam beni kabul etti, kendisine olayı aynen anlattım. Abdülmecid:

«— Âsım Bey, dedi, **Mustafa Kemal Paşa acaba benden ne istiyor?»**

Durumu tam manâsiyle kavramış değildim. Şöyle dedim:

«— Şüphesiz bana bir şey söylemediler. Yalnız Pâdişah Hazretlerinin (Sultan Vahideddin Hân'ın) **burada İtilâf devletleri elinde bulunduklarını biliyorlar. Belki de, Anadolu'da bir devlet kurarak sizi başına geçirmek istiyorlar...»**

Abdülmecid endişeliydi:

«— Ne diyorsun Âsım Bey! dedi, **bu memleket saltanat kavgasından, kardeş çekişmesinden neler çekti, ben adımı lekeleyemem. Gönülden istediğim bir hareket için de olsa kardeşime karşı çıkarak âile tarihime leke düşüremem... Hiçbir zaman yapamam Âsım Bey...»** dedi.

Mustafa Kemal Paşa'nın görüşmek istediğini tekrarlayınca düşündü ve:

«— **Bana**, dedi, **izin veriniz; bir hafta sonra sizinle görüşürüm.**»

Abdülmecid, bir hafta sonra beni Çamlıca'daki köşkünde kabul etti. Yanımda Yümnü (Üresin) de vardı. Veliahdın cevabı menfî idi:

«— **Mustafa Kemal Paşa'ya selâm ve sevgilerimi bildiriniz!**» diyor ve ilâve ediyordu: «**Bu zamanda memleketi bölücü bir hareketi benden istememelerini rica ediyorum.**»

Abdülmecid Efendi'nin Anadolu'ya geçmesi mevzuunda Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin anlattıkları ise, Paşaların hâtıratından farklıdır... Şehzâde Ankara'dan gelen Yümnü (Üresin) Paşa'nın babası ile, kendisinin Nişantaşı'ndaki konağında görüştüğü o günlerde Dolmabahçe Sarayı'nın tamamen muhasara edildiğini, hattâ, hasta bulunan kızkardeşi Dürrişehvâr için gerekli ilâçların dahi Merkez Kumandanı Emin Paşa'nın tavassutuyle te'min edilebildiğini söylemekte ve babasının red cevabını Âsım Gündüz Paşa'nın anlattıklarına yakın bir şekilde nakletmektedir. Diyor ki, Ömer Faruk Efendi:

«— Vakit gece yarısına geliyordu. Kapı vuruldu. Sizi bir asker görmek istiyor, dediler... Aşağıya indim. Kendi Yâverim Topçu Binbaşısı Faik Bey, gayet mühim bir mevzuu görüşmek üzere Anadolu'dan gelen bir zatla birlikte bu gece behemehal bizi görmek istediğini yazı ile bildirmişti. Gece saat üçte arka kapıdan gelmeleri için kendisine haber gönderdim. Tam vaktinde geldiler. Onları gizlice içeri aldık. Anadolu'dan gelen zat, babamın eski yâveri Yümnü (Üresin) Bey'di.

«— Ben Mustafa Kemal'den geliyorum,» dedi. Ve bir zarf uzattı. Babam zarfı açtı. İçinden çıkan mektupta şunlar yazılıydı: «**İstiklâl için mücadele eyleyen milletimizin başına geçmek üzere Anadolu'ya geçmeniz mütememadır** (istenmektedir) **efendim. Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal.**»

İkinci mektup, Hamdullah Suphi Bey'den, üçüncüsü

Şehzâde Ömer Faruk Efendi
Milli Mücadele yıllarında.

ise Roma Sefiri Cami Bey'dendi. Hepsi de aynı meâlde idiler. Babam bunları okuyunca şaşırdı!.

Yümnü Bey:

«— Bugün gidiyorum derseniz herşey hazır, sizi Anadolu'ya geçirmek üzere bütün tertibat alınmıştır.» dedi. Memleket işgâl altında idi, nasıl gidebilirdi, anlayamıyordum.

Yâver ilâve etti:

«— Siz geliyorum deyiniz, o kadar.»

Babam hâlâ düşünüyordu. Ona:

«— Hiç tereddüt etmeyiniz.» dedim, «Muvaffak olduğunuz takdirde, memleketinizi, âilenizi ve saltanatınızı kurtarmış olursunuz. Gitseniz iyi olur.»

Yâver de aynı fikirde idi. Babam, nihayet Yümnü Bey'e:

«— Mustafa Kemal her şeyi yapacağımdan şüphe etmesin. Oraya gelirdim. Lâkin benim de hilâfetim ilân edilecek, ben ikilik yapamam, bunu benden beklemesin» dedi.

Görüldüğü gibi, anlatılanlar birbirinden farklıdır: Yümnü Üresin, Abdülmecid Efendi ile Dolmabahçe Sarayı'nın Veliahd dairesinde görüştüğünü söylemekte; Âsım Gündüz, mülâkatın Çamlıca'daki köşkte geçtiğini anlatmakta; Şehzâde Ömer Faruk Efendi ise, bütün bu yazılıp söylenenlerin aksine, Yümnü Paşa'nın, babası ile Nişantaşı'ndaki konakta konuştuğunu yazmaktadır. Ancak, bu ihtilâfa rağmen, ittifak edilen nokta şudur ki: Veliahd Abdülmecid Efendi, yeni bir tefrikayı, kardeş kavgasını önlemek gayesiyle bu dâvete müsbet cevap vermemiştir...

Abdülmecid Efendi'nin, Ankara hükûmetinin dâvetini neden, niçin reddettiğine böyle kısaca temastan sonra, geçelim onun Anadoluya neden çağrıldığına... Veliahdı Ankara'ya götürmeğe memur Yümnü Üresin Paşa bu mevzuda der ki:

«— Abdülmecid Efendi'nin Anadolu'ya niçin dâvet edildiğini ben şöyle izah ve tahlil ediyorum. Zannediyorum ki, sebep ve âmil de bu olmuştur: Memleket dış tehlikenin ağır tesiri ve tazyiki altındadır. Düşman âdeta mukavemet gösteremeyen Anadolu içerisinde ilerlemektedir, çeşitli bölgeler işgâl altındadır. Yeni baştan meydana getirilmesine çalışılan askerî kuvvetimizi en yakın, en müessir bir tehlike ve düşman olan Yunanlıların karşısına koymağa mecburuz; bunu tam yapamıyoruz. Çünkü bir kısım kuvvetlerimizi iç isyânları bastırmaya ayırıyoruz. Bir kısım halk henüz pâdişahcıdır, halkın temayülleri düşmanlar tarafın-

dan devamlı olarak tahrik ediliyor. Pâdişah ise, millî dâvâya ve memlekete kendi taç ve tahtı için ihânet etmektedir denilmese bile, esâret altındadır, deniliyor.

Millî Harekete sempatisi olduğu anlaşılan veya söylenen Veliahdı Anadolu'ya celbederek belki Pâdişah İstanbul'da tazyik ve esâret altındadır, gelemiyor ama, Veliahd geldi ve millî mücadele hareketine iştirak ve onu tasvib etti, denir. Hiç olmazsa isyân ve ayaklanma hareketleri durur veya azalır. Biz de askerî kuvvetimizin tümünü düşmana karşı kullanmak imkânını buluruz.»

Yümnü Üresin'in bu görüşünü Âsım Gündüz Paşa'nın hâtıratı da te'yid etmektedir.

Son Halife Abdülmecid Efendi, henüz Veliahd iken bu niyetle Ankara'ya çağırılmış ve baştarafta kaydettiğimiz gibi, o, bu dâveti yeni bir tefrikaya, kardeş kavgasına meydan vermemek için kabul etmemiş, ancak bir müddet sonra oğlu Ömer Faruk Efendi'nin Anadolu'ya geçmesine rıza göstermiştir.

Ömer Faruk Efendi, Sultan Abdülaziz Hân'ın torunu; Abdülmecid Efendi'nin oğludur. 1898 yılı Şubat ayının sonlarında doğmuştur. İyi bir asker olarak yetişen Ömer Faruk Efendi, Avusturya'nın meşhur Trezyanum Askerî Koleji'ni bitirmiştir. Mükemmel Fransızca ve Almanca bilen bu Erkân-ı-harb subayı, Birinci Dünya Savaşı boyunca bütün cephleri dolaşmış, bu arada bâzı acı gerçekleri Enver Paşa'ya duyurmaktan çekinmemiştir!. Galiçya cephesindeki kuvvetlerimizin Erkân-ı-Harbiyesinde hizmet gören Şehzâdenin zekî çalışkan bir asker olduğuna kendisini tanıyanlar şehadet etmektedirler.

Sultan Vahideddin Hân'ın kızlarından Sabihe Sultan'la evli olan Ömer Faruk Efendi, Anadolu'ya hocası Âsım Gündüz Paşa ile beraber geçmiş ve yine onunla birlikte İstanbul'a dönmüştür!. Âsım Gündüz Paşa'nın hâtıratına göre: Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin Anadolu'ya geçmek arzusu evvelâ Ankara'ya bildirilmiş ve alınan muvafakat cevabından sonra yola çıkılmış, fakat bu muvafakata rağ-

men, Şehzâde İnebolu'dan geri çevrilmiştir!. Bu, neden böyle olmuş, Ömer Faruk Efendi'nin Ankara hükûmetince geri çevrilmesinde kimler rol oynamıştır?.

Millî Mücadelenin bu mühim olayını evvelâ Âsım Gün düz Paşa'dan dinleyelim... Hâtıratında, Abdülmecid Efendi'nin Ankara'nın dâvetini reddetmesinin neticelerini anlatan Paşa devamla diyor ki:

«— Yümnü (Üresin) Paşa, bana, Veliahdın (Abdülmecid Efendi'nin) oğlu, yâni, Ömer Faruk Efendi'yi benim Ankara'ya gitmeye razı edebileceğimi söyledi. Ben de, talebem olan Ömer Faruk Efendi'nin vatanperverliğine ve cesaretine kani idim. Nasıl bir imkânın münasib olacağını düşündüğüm günlerde idi ki, Ömer Faruk Efendi kendiliğinden bana müracaat etti ve dedi ki:

«— Muhterem hocam, pederime Ankara'ya gitmesi için delâletinizle bir iş'ar vâki olmuş. Kendilerinin mazeretlerini biliyorum. Sizden şu ricada bulunacağım: Babamın yerine ben gitmeye âmadeyim. Kendisi yorgun ve yaşlıdır. Onu temsil edeceğime kaniim. Lütfen delâlet eder ve Ankara'ya bu hususu bildirir misiniz?..»

Kendisini tanıdığım gündenberi Ömer Faruk Efendi hakkındaki kanaatim müsbetti. Zekî, terbiyeli, vatanperver bir genç idi. Birçok akrabalarında bulunmayan meziyetlere sahipti. İyi bir asker olacağına da inanıyordum. Bilgisi de mükemmeldi. Almanca ve Fransızcası çok iyi idi. Dağ tepe demez, Ankara'da canla başla hizmet ederdi. **Şahsen memnun olmuş idim amma, Ankara ne diyecekti?. Bunu bilemiyordum. Kendisinden vaziyeti bildirmeme müsaade etmesini istedim. Ma'lûm vasıtalarla Ankara ile temasa geçdik, vaziyeti olduğu gibi arzettim. Kısa zaman sonra Mustafa Kemal Paşa'dan müsbet cevab geldi. Şehzâde Ömer Faruk Efendi ile ben de gidiyordum. Ne zaman dır Ankara'ya kavuşma hasreti içinde idim. İkimiz de aynı derecede memnun, mes'ut, heyecanlı idik.**

Hareket günümüz gelip çattığı zaman, ölümle bu kadar yüzyüze gelmiş, esâret acısı tatmış, ıstırab çekmiş, gurbetin çilesini tecrübe etmiş ben dahi, heyecan içinde idim. Ömer Faruk Efendi için vapurun ön ambarlarının altında hususî bir yer hazırlanmıştı. Öyle bir hususî yer ki, bir insan burada ancak iki büklüm, yarı yatmış vaziyette kala bilirdi!. Hava, çok ince tahta aralıklarından gelecekti. Çünkü, üzeri kolaylıkla kaldırılamayacak kalınlıkta tahtalarla döşenmiş ve onun üzerine de ağır eşya balyaları konulmuştu. Maazallah, yolda bir fırtına olsa, o balyaları kaldırıp Şehzâdeyi kurtarmak cidden zordu.

Karadeniz'e çıkıyorduk ve mevsim de fırtına mevsimi idi. O senelerde bu, mıadını doldurmuş köhne vapurlarla Karadeniz yolculuğuna çıkanlar neler çekerler, bilenler vardır. Fakat genç Şehzâde, gece yarısı vapurun arkasına yanaşmış bir balıkçı kayığı ile ipe tırmanarak vapura girip buraya tıkılmasından, yarı baygın halde İnebolu'ya çıkarılmasına kadar aslâ şikâyet etmedi. Ben de, Anadolulu bir koyun tüccarı olmuştum. Kılık kıyafetim öylesine maharetle değiştirilmişti. İsmim de, Ali Efendi idi. Yanımda evrakım, nüfus tezkerem, mürur müsaadesi hepsi bu isim ve mesleğe göre hazırlanmıştı.

Boğaz ve ötesi, tâ İnebolu açıklarına kadar General Milen'in Karadeniz filosunun kontrolu altında idi. İngilizler o günlerde Anadolu'yu malzeme ve vasıtasızlıktan bunaltmak kararında oldukları için nefes aldırmıyor, kuş uçurtmuyorlardı. Nitekim hareketimizden evvel öylesine sıkı iki kontrol yapıldı ki, eşya balyalarına doğru giden ve içlerinde Rum, Ermeni ekalliyet mensubları olan memurların döşeme üzerinde her attığı adım, bizi heyecandan bunaltıyordu. Nihayet hareketimize izin verdiler.

Hareketimizden sonra vapurumuz birkaç defa daha kontrol edildi. Hepsini aynı heyecan içinde savuşturduk. Nihayet ufukta İnebolu göründüğü zaman rahat bir nefes aldık. Düşman donanması ne kadar kuvvetli olursa olsun, vapurların koya girip demirlemelerinden sonra emniyet

içinde idik. Çünkü İnebolu'nun dededen denizci evlâdlarının gözdağı halinde bırakmayıp, kontrola gelenleri bir defasında olduğu gibi içeri çekmelerinden sonra İngilizler kıyılara yanaşamaz olmuşlardı!.

İnebolu'ya uğrayan vapurlar, rıhtıma değil de, açıkta demirlerler. Kayıklar gelir, yolcuları alır, sahile çıkarır. Bizim de böyle oldu ve işte o ânda heyecanımız, basiretimizi bağlamış ki muazzam bir hatâ yaptık: Osmanlı Pâdişahının dâmâdı, Veliahdın oğlu Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin İnebolu'ya geldiğini yola çıkmamız sırasında olduğu kadar gizli tutmamız şart iken, buna riayet etmedik. Artık vatan topraklarında olmanın huzuru içinde, o balyaların altındaki tahta bölmelerden yarı baygın çıkan genç ve endamlı şahsiyetin kim olduğunu söyleyiverdik. Bu açıklamanın sebepleri arasında itiraf edeyim ki, Şehzâdenin bayılmış olması ve tedavisine ihtiyaç hissedilmesi de vardı. Kolay değildi. Ben, bugünküler de dahil, uzun süren deniz yolculuğuna böyle iki büklüme yakın dayanabilecek pek az genç görüyorum.

Sahilde Şehzâdenin tedavisi yapılırken gelenen kim olduğu haberi bütün İnebolu'ya ne de çabuk yayılmıştı... Kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar sahile koşuyordu. Bir ânda davullar, zurnalar, serhad türküleri âfakı inletmeye başlamıştı. Cidden şaşırmıştık. Bayraklar ellerinde halk, sahili doldurmuştu. Her tarafta silâhlar patlıyordu... İnebolu açıklarında dolaşan düşman gemilerinden dürbünle çevreyi gözetlediklerini görüyorduk. Hiç şüphe etmiyorum ki, şehir içinde de adamları vardı. Kaymakam, Jandarma Kumandanı, Askerlik Şubesi Reisi, Sahil İnzibat unsurları, limancılar, hepsi bu şenliğe gayri ihtiyarî kapılmışlardı. Tekbirler getiriliyor, silâhlar durmadan patlıyor, bâzıları da Ankara'ya telgraf yağdırıyorlardı. Bir ânda bâzı kimseler, gelenin Şehzâde Ömer Faruk Efendi değil de, babası, hattâ kaymbabası Altıncı Mehmed Vahideddin olduğunu zannetmişlerdi. Köylülerin, «Pâdişahımız geldi!» sesleri ayyuka çıkıyordu. Şaşırıp kalmıştık. Öylesine heyecan içinde ve yor-

gun idik ki, o geceyi İnebolu'da geçirmek ve ertesi gün Ankara'ya doğru yola çıkmak kararını verdik.

Genç Şehzâde kendisine gelmişti. Halkın gösterdiği bu emsalsiz heyecanın onun hayatında bir merhale olduğunu söyleyebilirim. Tahmin ediyorum ki, halkın kendi dâvâsı için aralarına katılanlara gösterdiği bu gönülden alâkayı ve sevgiyi asla beklemiyor, ümid etmiyor, hattâ maalesef bilmiyordu da. Yanına yaklaşarak elini öpmek isteyen bembeyaz sakallı ihtiyarların, ninelerin hürmet hisleri karşısında ağladığını ve gözyaşlarını saklamak için nefesini çok zorladığını gördüm.

Ben heyecan fırtınasından (Şehzâdenin Anadolu'ya geçişi dolayısıyle halkın âdeta bayram etmesinden) kendimizi kurtardığımız zaman, Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çektim ve Şehzâde Ömer Faruk Efendi ile birlikte İnebolu'ya geldiğimizi, o geceyi kasabada geçirerek hareket edeceğimizi bildirdim. Şehrin heyecanı bir türlü dinmiyordu ki, uyuyabilelim. Gecenin geç saatinde bile davul zurna seslerini, silâh patlamalarını duyuyorduk. Yorgunluktan öylece dalmış idim ki, kapı vuruldu ve o zamankî tâbiriyle «makine başında»n istendiğimi söylediler. Telefon olmadığı için o zamanlarda karşılıklı konuşmalar telgrafhânede olurdu. Telâşla ve âdeta yarı giyinik bir halde fırladım, telgrafhâneye gittim. Bir tahta masanın üzerine monte edilmiş Mors'u, duvara asılı gemici feneri ancak aydınlatabiliyordu. Sanatının pek ustası olan genç memurun elî tıkırdamaya başladı. Bir yandan da bana yazı ile karşıya neler ilettiğini anlatıyordu: «Paşa Hazretlerini veriniz. Asım Beyefendi geldiler efendim.» Mustafa Kemal Paşa'nın karşımda olduğunu anlamıştım.»

Âsım Gündüz Paşa'nın «makine başında» Ankara ile muhabere ettiği o dakikalarda Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin durumunu, Kastamonu ve Havalisi Kuva-yı Millîye Kumandanı Muhiddin Paşa'dan dinleyelim... Diyor ki, bu vak'a:

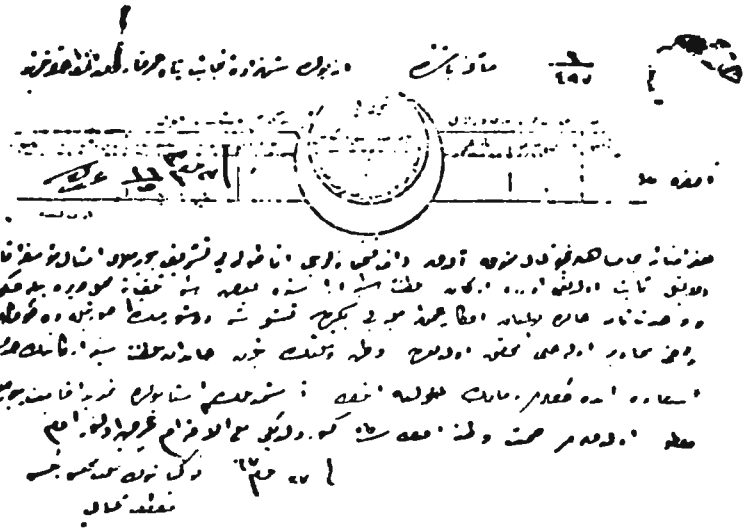

Şehzâde Ömer Faruk Efendi İnebolu'da iken Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgraf.

muvafık görmedikleri takdirde doğru Avrupa'ya gönderilmeme müsaade edilmesini rica ettimse de cevap verilmedi. Derin bir sukutu hayale uğramıştım. O zaman yirmi üç yaşında idim, tecrübesizdim. Teessürüm pek derin oldu.»

Şehzâdenin bu büyük ıstırabına Âsım ve Muhiddin Paşalar şehâdet etmektedirler. Muhiddin Paşa, «Dönmeyi asla istemediğine, düşünmediğine kaniim. Nitekim, beni de şaşırtan dönüşü, kendisini öyle mütecessir etmişti ki, tarifi güçtür. Hâdisenin içyüzünü Âsım Paşa'dan dinlediğim zaman «Keşke hiç gelmeseydi, yola çıkarılmasaydı» diye düşünmüştüm.» derken; Âsım Gündüz Paşa da: «Genç Şehzâdenin Milli Mücadele saflarında gönüllü bir nefer gibi çalışması yolunda ve hiç şüphesiz samimî olan arzuları dahi kabul edilemedi. Büyük bir keder ve elem içinde geri döndük. Dönüşümüz, aynı titizlik ve tedbirler içinde geçti. İstanbul limanına vardığımız zaman, hepimiz müteellim, hem yorgunluktan bitiktik.» diyerek Şehzâdenin Anadolu'ya kabul edilmemekten doğan teessürüne şehadet eder.

Ankara hükûmeti —baştarafta görüldüğü gibi— Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin Anadolu'ya geçmesine evvelâ muvafakat etmiş ve Şehzâde de, türlü güçlüklere katlanarak İnebolu'ya çıkmış iken, bilâhare, neden ilk vasıta ile İstanbul'a iadesine karar verilmiştir?..

Bu suale Son Halîfe Abdülmecid Efendi'nin cevabı şudur: **«Daha sonra öğrendiğime göre, Ankara'nın muhibbi olan bir ecnebi, Hânedâna mensub bir şahsiyetin Millî Mücadele safında olmasının bilhassa İngilizler tarafından İstismar edileceğini, Anadolu'nun müdafaasına karşı nisbeten tarafsız davranan İtalyan ve Fransızları da aleyhimize sevkedeceğini ihtar etmiş. Bu ihtimali mümkün ve akla yakın görmüştüm.»**

Âsım Gündüz Paşa ise, bu görüşe katılmakla beraber; Ömer Faruk Efendi'ye İnebolu'da gösterilen yakın alâkayı da iade sebepleri arasında görür... Diyor ki, Paşa: **«Zannediyorum ki, bu «hayırhâh ecnebi dost»un ikazı da tesir etmişti.. Fakat, asıl manevî endişe, İnebolu'da, genç Şehzâdeye karşı gösterilen muazzam tezahüratın Millî Mücadelenin gayesi üzerinde meydana getireceği şüphelerde toplanmıştı. Ömer Faruk Efendi'nin şahsiyyeti anlaşıldığı andan beri telgrafhâne, Ankara'yı tebrik hislerini anlatan yüzlerce sevinç seslenişi ile dolmuştu. Bu tezahürat önceden hesablanmamış, hattâ beklenmemişti.»**

Şehzâde Ömer Faruk Efendi ise, İnebolu'dan geri çevrilişi hususunda şöyle der: **«Bir kaç ay sonra Millet Meclisi'nde benim için sorulan bir suale şöyle cevab verilmişti: «İngilizler veya saray tarafmdan gönderilmiş olması ihtimaline karşı kendisini iade etmek mecburiyetinde kaldık.»**

***

ENVER PAŞA'NIN MİLLÎ MÜCADELE'YE MÜDAHALE TEŞEBBÜSÜ!.

İttihad ve Terakki başındaki «üç beyinsiz»den biri olan Enver Paşa, muhteşem İmparatorluğumuzun başını

yedikten sonra bir gece yarısı avanesiyle birlikte yurt dışına kaçıp gitmiş, evvelâ Kırım yarımadasına çıkmış, sonra binbir macera ile Berlin'e geçmiş, Almanya'da giriştiği bir takım karanlık temaslar sonunda Moskova'ya gidip komünist ihtilâlcilerden yakın bir alâka görmüş, bu arada Anadolu'daki MİLLÎ KIYAM'ın seyrini devamlı takip etmiş, hattâ Batum'a gelerek Trabzon'a geçmek ve orada toplanan kuvvet başında Ankara üzerine yürüyüp bir hükûmet darbesiyle memleket idaresine tekrar hâkim olmak istemişse de muvaffak olamamıştır.

Bir iddiaya göre, Enver Paşa'nın bu, Millî Mücadele'ye müdahale teşebbüsünden Meclis'deki İttihatçı meb'uslar haberdardırlar!. Bu iddiayı öne süren Sami Sabit (Karaman) Paşa'dır ve bu zat o günlerde bizzat şahidi olduğu vukuatı şöyle anlatmaktadır:

«— Birkaç gündür Kars'da bulunan Kâzım Karabekir Paşa 22 Ekim 1922 günü beni çağırtmıştı. Selâmlaştıktan sonra: **«Sami Bey, Enver işi azıttı..»** diyerek bana bir kâğıt uzattı. Bu kâğıt, Batum'a gelmiş olan Enver Paşa tarafından Trabzon kayıkçılar kâhyası Yahya'ya yazılmış bir mektuptu, okudum... Yahya Kaptan, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin müşaviri idi. Herkesin bildiğine göre bu adam, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne yaslanarak hükûmetin bütün nüfuzunu ele geçirmiş ve rivayete göre, bir de «İskele Hükûmeti» (!) kurmuş ve meselâ ihracattan, mezkûr Cemiyet adına rüsum tahsiline başlamış, ayrıca mahallî idarenin âciz durumundan da istifade ederek, son zamanlarda tahliye ettirdiği mahkûmlarla asker kaçaklarından bin küsur mevcutlu bir tabur teşkili ile bunları baştan aşağı silâhlandırmış bulunuyordu!.

Enver Paşa mektubunda anlattığına göre: «Ali» takma ismiyle bu taburun başına geçecek ve gûya Millî Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya gidip Mustafa Kemal'i alaşağı ederek idareyi ele alacaktı.

Mektubu kendisine geri verdiğim Karabekir Paşa:

«Sami Bey, seni Enver'i takip etmek üzere Trabzon'daki Onüçüncü Fırka Kumandanlığı'na tayin etmek istiyorum, gider misin?» dedi. Cevaben, arzusunu emir telâkki ettiğimi ve hemen yarın hareket edeceğimi söyledim.

Kars'dan ayrılarak Trabzon'a varışımdan Enverciler kuşkulanmış olacaklar ki, bana bir gözdağı vermek istemişler. Yanılmıyorsam gidişimin üçüncü gecesi idi, karargâhımın önünden, ellerinde meş'alelerle geçen büyük bir kalabalık: **«Yaşasın Serdâr Enver Paşa!..»** feryadını ayyuka çıkarmıştı!. Ben bunu ne görmüş ve ne de duymuş gibi davrandım.

Sami Sabit Paşa, Trabzon'da ilk iş olarak Yahya Kâhya'yı tevkife teşebbüs ederse de, Kâhya saklanır. Bunun üzerine Paşa, Kâhya'nın yakın adamlarından birkaçını yakalattırır. Bilâhare Müftü Mahir ve Belediye Reisi Gazzazzâde Hüseyin Efendilerle işbirliği yapıp, hapishaneden çıkartılan mahkûmları çeşitli yollarla tevkif ettirir, asker kaçaklarını ise toplayıp cepheye sevkedilmek üzere İnebolu'ya gönderir. Ve bütün bu işlerin olup bittiği günlerin birinde Meclis'deki İttihatçılardan Ardahan Meb'usu Hilmi Bey, Sami Paşa'nın karargâhına çıkagelir!. Kendisini Paşa'ya tanıttıktan sonra hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden başlar konuşmaya:

«— Sen kime dayanmış da burada Enver aleyhine bayrak açmışsın?. Biz, Büyük Millet Meclisi'nde birleşmiş ve anlaşmış kırk İttihatçıyız. İstediğimiz anda Mustafa Kemal'i al-aşağı eder ve Enver'i onun yerine geçirebiliriz.»

Paşa sorar:

«— Bu kudreti izhar etmenize kim ve ne mâni oluyor?»

«— Zamanı henüz müsait bulmuyoruz!..»

«— Madem ki zaman elverişli değildir, niçin burada tezviratta bulunuyor, Envercilik propagandası yapıyorsunuz?.»

«— Ben Envercilik propagandası yapmıyorum, Enver'le görüşmeğe gidiyorum!.»

Ardahan Meb'usu Hilmi Bey bu son cümleden sonra cebinden çıkardığı mektubu Paşa'ya verir. Mektup, Büyükelçi olarak Moskova'da bulunan Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'ya yazılmıştır ve Mustafa Kemal'in imzasını taşımaktadır. 2 Kasım 1337 tarihli bu mektubda Mustafa Kemal, Ardahan Meb'usu Hilmi Bey'in Enver ve Halil Paşalara **«vaziyet-i hakikiyyeyi izah ve bâzı nokta-i nazarlar beyan etmek üzere seyahat eylemekte»** olduğundan bahisle **«kendisine teshilât ı lâzimede bulunulmasını rica»** etmektedir.

Sami Sabit Paşa bu mektubu okuduktan sonra Ardahan Meb'usuna: **«Hilmi Bey, ben sizin Enver Paşa ile buluşmanıza muvafakat etmiyeceğim!.»** der. Meb'usun: **«Demek ki, siz kendi şefinize de baş eğmeyeceksiniz, öyle mi?.»** sualini de cevabsız bırakır ve onu savdıktan sonra, şifreli bir telgrafla durumu Kâzım Karabekir Paşa'ya bildirir... Karabekir Paşa, bu telgrafa, Ankara'dan bilgi istediğinden bahisle Hilmi Bey'in ikinci bir emre kadar münasib bir şekilde oyalanmasının te'mini yolunda cevap verir. Üç gün sonra ise, Sami Sabit Paşa vasıtasiyle Ardahan Meb'usuna Ankara'dan şu telgraf gelir: **«Ali Fuad Paşa'ya verilmek üzere hâmil bulunduğunuz mektubu irsâ'e lüzum kalmamıştır. Bu mektubu Onüçüncü Fırka Kumandanlığına tevdî etmenizi rica ederim.»**

Mustafa Kemal'in bu telgrafı üzerine Hilmi Bey, elindeki mektubu Sami Sabit Paşa'ya teslim ederse de, Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divânına, Dahiliye Vekâletine ve bâzı meb'uslara çektiği telgrafla, Şark Cephesi Kumandanlığınca seyahatine mâni olunduğunu bildirip, durumun Meclis'e arzını rica eder. Daha sonra seçim dairesi olan Ardahan'a gitmek ister. Fakat bu seyahat vapurla, yâni, Batum yoluyla yapılacağından Enver Paşa ile görüşmesinden endişe edilip, seyahatine de mâni olunur ve böylece Enver Paşa'nın Millî Mücadele'ye müdahale teşebbüsü önlenir.

Bu mevzuda Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın hâtıratında yazdıkları Enver Paşa'nın çılgınlık derecesini tesbit bakımından mühimdir!. Mütârekede İngilizler tarafın-

Enver Paşa'nın Milli Mücadeleye müdahale teşebbüsüne adı karışanlardan Halil (Kut) Paşa...

dan yakalanıp Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilen, bilâhare buradan kaçarak Anadolu'ya geçen, daha sonra Rusya'ya gönderilen Halil Paşa diyor ki:

«— Moskova'ya iner inmez genç bir Türk subayı, Enver Paşa tarafından adıma Almanya'dan gönderilmiş olan mektubu verdi. Zarfı açmadan önce şöyle bir göz attım, zarf daha önce açılmış ve sonra itina ile kapatılmıştı. Zarfı yırtarak mektubu çıkardım. Şunlar yazılıydı:

«— Amca:

Sovyet erkânı ile temasımın sık olduğunu bilirim. Benim tarafımdan kendilerine şu teklifleri yap: Azerbaycan - Dağıstan - Başkırdistan - Kazakistan - Türkmenistan - Türkistan gibi Türklük mıntıkalarından seçilmek suretiyle bir

süvari ordusu teşkil edildiği takdirde bu ordu ile Anadolu'ya geçmek ve Yunanlıları hiç beklemedikleri bir zamanda herhangi bir cenahlarından vurarak neticeye gitmenin Millî Mücadele cephesini fevkalâde takviye olacağını, Yunan ordusunun paniğe kapılarak denize dökülmesinin işten bile olmayacağını izah et.»

Enver'in isteğini yerine getirmek için Çiçerin ve Karahan ile birkaç görüşme yaptık. Önce va'adde bulunuyor sonra savsaklıyorlardı. Sonradan öğrendiğime göre, Moskova'da bulunan Türkler tarafından açılan mektup Türk Sefâretine mensup birisi tarafından Tuapse konsolosumuz vasıtasıyle şifre halinde Ankara'ya tellenmiş. Ankara Enver Paşa liderliğindeki bir yardımı hoş karşılamadığı için Ruslarla tekrar temas etmiş, Rusların bana ve Enver'e başımıza iş açılır diye güvenmemeleri yüzünden istekleri savsaklanmış...

Durumu Enver'e bildirdim. Bir müddet sonra Enver Paşa Almanya'dan tekrar Moskova'ya geldi. Ruslar bu ele avuca sığmaz generalle bir hayli uğraşmak zorunda kalacaklarını hissetmeye başlamışlardı.»

Falih Rıfkı Atay da aynı mevzua temasla «Çankaya» adlı eserinde:

«— Enver ilk fırsatta gelmek fikri ile memleketten çıkmıştır.» diyor ve ilâve ediyor: «Atatürk bana şu hâtırayı anlatmıştı:

«— Sakarya'dan (zaferden) önce ordu bozulup da Eskişehir'i bıraktığımız vakit, Batum'da Enver ve arkadaşlarının bir kongre yaptığını duyduk. İttihatçılardan Hâfız Mehmed'i çağırdık: «Ben Batum'a gideyim. Dönüşte size olanları anlatırım.» dedi. Gitti, döndü, fakat birşey anlatmadı.

O sırada Enver'in bir mektubunu yakalamıştık. Bir tertibe göre Karadeniz bölgesinde gönüllüler toplanacak, Enver de bir nefer gibi aralarına karışacaktı. Ankara'da kendi yetiştirmelerine güveniyor ve gelir gelmez bir darbe

GAZİ'NİN İZMİT'TEKİ BASIN TOPLANTISI

Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Ocak 1923 Salı günü İzmit'de bâzı gazetecilerle yaptığı beş buçuk saatlik toplantı o devrin mühim olaylarından biridir. Bu basın toplantısı Gazi'nin isteği üzerine tertiplenmiş ve Ankara hükûmetinin İstanbul'daki temsilcisi Dr. Adnan (Adıvar) tarafından İzmit'e, Gazi adına şu gazeteciler dâvet edilmiştir: Tevhid-i Efkâr Başmuharriri Ebüzziya-zâde Velid Bey, İkdam Başmuharriri Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Vakit Başmuharriri Ahmed Emin (Yalman), İleri Başmuharriri Suphi Nuri (İleri), Tanin Başmuharriri İsmail Müştak (Mayakon) ve Akşam Başmuharriri Falih Rıfkı (Atay).

Basın toplantısı, İzmit'in Sultan Abdülaziz Hân devri yapılarından olan ve 1967 yılına kadar Hükûmet Konağı olarak kullanılıp, bilâhare müze haline getirilen İzmit Kasrı'nın alt katındaki büyük salonda yapılmış ve toplantıya yukarıdaki gazeteciler yanısıra İleri gazetesinin İzmit muhabiri Hakkı (Kılıçoğlu) ile İstanbul gazetecilerini İzmit'e götüren Dr. Adnan Bey'le eşi Halide Edib ve Hilâliahmer (Kızılay) Başkanı Hâmid Bey de katılmışlardır.

O gün saat 21.30'da başlayıp gece üçe kadar, beş buçuk saat devam eden bu toplantıda konuşulanlar uzun yıllar yayınlanmamış, nihayet 1929 yılı sonlarında, Siirt meb'usu Mahmud (Soydan) tarafından Gazi'nin müsaadesiyle Milliyet gazetesinde neşredilebilmiştir. «Gazi ve İnkılâp» başlığını taşıyan bu yazı serisinden öğrendiğimize göre, basın toplantısı Gazi'nin:

«— Konuşacağımız esaslı meseleler ne ise evvelâ onları tesbit edelim. Hangi noktaları öğrenmek istiyorsunuz?» sualiyle açılmış ve bu sual üzerine gazeteciler, öğrenmek istediklerini şöyle sıralamışlardır:

Suphi Nuri Bey: «— Sulh meselesini, intihabat (seçim) meselesini.»

İsmail Müştak Bey: «— İstanbul meselesini...»

Yakup Kadri Bey: «— Halk Fırkası hakkında mütalâa-i devletinizi.»

Suphi Nuri Bey: «— Üçüncü, dördüncü derecede olmak üzere merkez-i hükûmetin neresi olacağını.»

Yakup Kadri Bey: «— Büyük Millet Meclisi'nde tebellür eden cereyanları öğrenmek isteriz. Grublar arasında ihtilâfı efkâr olduğunu işitiyoruz. Bu ihtilâfların mahiyeti nedir?. Haber alıyoruz ki, Meclis'de irticâ ve terakki cereyanları var. Bunlar birbirleriyle çarpışıyor. Bu cereyanlar şimdiki halde Meclis'de ne derecede kuvvetlidirler?»

İsmail Müştak Bey: «— Teşkilâtı Esâsiye Kanunu (Anayasa) yeni Türk hükûmetinin kat'î ve müsmir şeklini te'min ve tayin edecek kanun mudur?»

Suphi Nuri Bey: «— Eski harb mesulleri tecziye edilecek mi, edilmeyecek mi?.. Yâni, onları tecziye etmekle memlekette mesuliyet fikrinin hâkim olduğu gösterilecek mi?.»

Ahmed Emin Bey: «— Nüfus meselesi, muhaceret meselesi, mevcut nüfusu yaşatmak meselesi vardır. Harb ve sefalet yüzünden azalan nüfusun tezyidi, hariçten muhacir celbi için ne gibi tedbirler ittihaz olunacak?»

Suphi Nuri Bey: «— İstikbâlde yalnız mı yaşayacağız, yoksa bir devlet ile ittifak mı edeceğiz?.»

Ahmed Emin Bey: «— Hâkimiyyeti millîyeye karşı mücadele etmek meşrû addedilecek mi?. Sonra bizde memur meselesi vardır. Fırkalara/Partilere mensup memurlarla devlete mensup memurlar vardır. Bir fırka mevkii iktidara gelince diğer fırkaya mensup memurların çıkarılması lâzım gelecek. Halbuki bu yüzden mütehassıs memurlardan istifade imkânı kalmayacak. Bunlar hakkında bir tedbir ittihaz olunacak mı?.»

Gazetecilerin öğrenmek istedikleri böylece biterken, Gazi, onlara bu kere şu suali sormuştur:

«— Istanbul'da hilâfet ve saltanat meselesi mevzuubahs oluyor mu?»

İsmail Müştak Bey: «— Gönüllerde mevzuubahs oluyor.»

Gazi: «— Ne suretle?.»

İsmail Müştak Bey: «— Istanbul'da memnuniyet veya gayrimemnuniyet meselesi var. Halk kendisinin memnun edilip edilmediğini düşünüyor. Saltanat ve hilâfet meselesi de halkın memnuniyet veya adem-i memnuniyeti suretinde mevzuubahs oluyor. İstanbul halkının büyük bir kütlesini teşkil eden memurin sınıfı bugün ümitsizlik içindedir.»

Ahmed Emin Bey: «— Halîfenin vazife ve salâhiyeti tayin edilecek mi?. Halîfenin vaziyeti devlet makinası üzerinde dini bir mahiyette mi kalacak?.»

Suphi Nuri Bey: «— Mudanya Muâhedesi yapılmasaydı, ordular harekâtına devam etseydi daha iyi olmaz mı idi?»

Gazi: «— Harekâtı askeriyye ile istihsâl edilecek şeyi Mudanya Mukavelesi ile kazandıktan sonra niçin sulhu gayrı muayyen bir zamana atacak teşebbüslerde bulunalım?

Harb mesullerinden bahsetmiştiniz. İtiraf ederim ki, eski Osmanlı Devletinin Harb-i Umumî'ye nasıl bir maksad ve gaye ile girdiğini, yâni, harbe iştirakten maksad nedir, anlamış değilim. Harbten büsbütün içtinab mümkün mü idi?. Hiç olmazsa harbe iştiraki mümkün mertebe tehir kabil mi idi?. İşte bu noktaların mütalâaya değeri vardır.

Harbe girdikten sonra idare nokta-i nazarından yapılan hâtalar çoktur. Bir milletin kuvayı asliyyesi kendi hayatını ve mevcudiyetini müdafaa içindir. Fakat kendi mevcudiyetini unutup da, kuvvetini herhangi yabancı bir gaye için istimal etmek asla câiz değildir. Harbi sevk ü idare edenler Umumî Harbde kendi mevcudiyetimizi unutarak tamamen başkalarının esiri olmuşlardır. Esasen memleketi müdafaaya kâfi olmayan kuvvetlerimiz Galiçya'ya, Makedonya'ya, İran ovalarına gönderilmekle hatâ edilmiştir.

Harbin idaresinde sayılamayacak kadar hatâlar olmuştur. Bu hatâların birinci mesulü Enver Paşa merhumdur. Onun emriyle hareket eden kumandanları mesul tutmak doğru değildir. Onlar vazifelerini yapmışlardır. Sonra siyasî mesuller de birer suretle vefat etmişlerdir. Binaenaleyh hangi mesullerden bahsediyorsunuz?

Şimdi dahilî vaziyetimize geliyorum. Müteferrik sualleriniz buraya ithal edeceğim. Dahilî vaziyet mevzuubahs olurken en evvel inzibat ve asayiş meseleleri akla gelir. Şu son birkaç ay içinde, memleket, bir çok muharebeler, mahallî kıyamlar, karışıklıklar geçirdiği halde bu günkü vaziyet memnuniyete şayandır. Adî vukuat bile azalmıştır. Asırlardanberi vukuatsız kalmayan Dersim'de adî vukuat bile yoktur.

Harbden çıkan bir memleketin en mühim iştigali iktisadî vaziyetin ıslahıdır. Bu sene içinde çiftçilere epeyce yardım edilmiştir. Zürraa (çiftçilere) makineler, tohumluklar tevzi olunmuştur. Maliyemizin vaziyetinden çok memnunuz. Harbin devamına rağmen varidatımızla kendimizi idare edebiliyoruz.»

Suphi Nuri Bey: «— Efendim, müskirata müsaade edilirse (o yıllardaki içki yasağı kasdolunuyor) Hazîneye on sekiz milyon lira kadar varidat tahmin ediyorlar. Bu hususta ne düşünülüyor?..»

Gazi: «— O da sonra düşünülür. Daha esaslı meseleler üzerindeyiz.»

Bilâhare, hükûmet merkezi neresi olmalıdır?. meselesi ele alınır, nüfus ve muhaceret üzerinde durulur ve bu arada Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'in Meclis ve Meclis'deki grublaşmalar mevzuundaki suali cevaplandırılır, daha sonra hilâfetle saltanatın ayrılması üzerine ortaya çıkan meseleler incelenir. Afyon (o zamanki adıyla: Karahisarısahib) meb'usu Hoca Şükrü (Çelikalay) Efendi'nin o günlerde yayınladığı «Hilâfeti İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi» adlı broşür söz konusu olur ve M. Kemal Paşa bu

Ebüzziya-zâde Velid Bey

Dr. Adnan (Adıvar) Bey.

sırada Tevhid-i Efkâr gazetesi başmuharriri Ebüzziya-zâde Velid Bey'e sorar:

Gazi (devamla): «— Bu münasebetle hilâfet meselesi hakkında görüşelim. Size soracağım Velid Beyefendi, nasıl görüyorsunuz, nasıl tasavvur ediyorsunuz?.»

Velid Bey: «— Bendeniz bu meseleyi ta'mik etmedim (İncelemedim) paşa hazretleri. Ta'mikinin de sulhden sonraya bırakılması fikrinde idim. Şimdi asıl hepsinin fevkinde olan esaslı mesele memleketimizi düşmandan kurtarmak olduğu için bu mesaili (meseleler) kendi kendime tedkik etmedim. Hattâ Teşkilâtı Esâsiye Kanununu (Anayasayı) da tedkik ve tetebbu etmiş değilim. Böyle bir sırada bu mesele çıkmıştı. Tabii mesele karşısında kendi kendime bir gazeteci olmak itibariyle gaafil bulundum. Ancak herhangi mühim bir mesele hakkında her türlü mütalâat yapmak mecburiyetinde olduğum için bir günlük intibaları o mesele hakkında düşündüklerimi yazmıştım. Bendeniz hâlâ bir dereceye kadar o fikirde bulunuyordum. Diyorum ki, bunlar çok esaslı mese-

lelerdir. Bunu iyi tetebbu edebilmek için zihinler sair meşgalelerden âzade olmalıdır. O devir, bendenizce, henüz gelmemiştir. Buna şahsî olsun, esaslı karar verebilmek için kat'î kanaat sahibi olmak lâzımdır.»

Gazi: «— Diğer arkadaşlar mütalâa dermeyan edecek mi?. Hanginiz bu hususta daha fazla meşgul oldunuz?.

Müsaade buyurursanız ben yine devam edeyim: Çok şâyânı arzu idi ki, bu meselenin münakaşası sulhten sonraya kalsın. Fakat görülüyor ki, şimdi bu meseleden hararetle bahsedenler var. Böyle projeler, risaleler yaparak halka dağıtanlar var. Hülâsa, bizim arzumuza muvafakat etmeyenler de var. Biz «zamanı değildir. Sükûtu muhafaza edelim, asıl iştigâl olunacak mühim işlerimiz vardır» diyoruz. Fakat Şükrü Efendi diyor ki: «Halîfe şu demektir, halîfenin salâhiyeti şudur, vazifesi budur» ve bu fikirler bütün milletin dimağına sirayet ediyor. Mademki menfî bir hareket vardır, bunu karşılamak mecburiyetindeyiz. Ya onların iddiası doğrudur, ya bizim yaptıklarımız... Yaptığımız ve idâme etmek istediğimiz şeylerin siyaseten, fennen, ilmen, dînen bu memleket ve milletin hayat, refah ve saadeti noktai nazarından doğru olup olmadığını tedkik edelim.»

Falih Rıfkı Bey: «— Paşam, sulhten sonra daha güç olur. En münasib zaman bu zaman.»

Ahmed Emin Bey: «— Vaziyetin muvazzalı (açıklanmış) olmamasından ileri gelmiyor mu?. Hilâfetin bütün âlem-i İslâma şâmil bir müessese olduğu meydana çıkar. Dahilî bir mesele olmak mahiyetini kaybeder.»

Gazi: «— Biz bu meseleyi siyaseten halletmişizdir. Dünya yüzünde müstakil ve yeni bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Memleketin yegâne hakikî mümessili bu meclisdir. Türkiye devletinin reisi de vardır. Bu şekil şer'îdir, ilmîdir, bilhassa istiklâl-i devleti en iyi muhafaza edebilecek bir şekildir. Türkiye devleti başka bir makam tanı-

maz. Haddizatında başka bir makam yoktur, yâni, makam-ı hilâfetin vaziyeti ve mahiyyet-i resmiyesi yoktur.

Hilâfet demek, bütün âlem-i İslâm'a şâmil bir idare noktası demek ise, tarihte bu hiç bir vakit vâki olmamıştır. Bütün âlem-i İslâm'ın halîfe sıfatiyle bir adam tarafından idaresi vâki de değildir.

Hilâfet namı altında vuku bulan teşekkülât emaretten başka birşey değildir. Hilâfet demek, hükûmet demektir. Bu böyle olunca hükûmetin nasıl olması mevzuubahs olabilir. Esasatı Şer'iyede şu veya bu şekilde bir şey tesbit edilmiş midir?. Biliyorsunuz ki, en müstebit hareket eden hükûmetlere bile din ulemâsı (meşru'dur) demişler. Dînin esaslarında sadece idarenin ne gibi noktaları ihtiva etmesi lâzım geleceği musarrahtır: Adalet, meşveret, ulûlemre itaat. Bizim hükûmetimiz tamamen bu esasları ihtiva ediyor. Binaenaleyh başkaca halîfe mevzuubahs olamaz. Böyle olduğu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi kendisinden başka nasıl bir Halîfe-i Müslim'in intihab etti ve bir makam-ı hilâfet hâsıl oldu?. Bu hal şöyle izah olunabilir: Bütün İslâm âlemi esâret altındadır. Şâyanı arzudur ki, bunlar ayrı ayrı çalışsınlar, kendi hâkimiyyeti millîyelerini istihsal etsinler. İşte bunlara bu hususta medar-ı tesliyet (teselli vasıtası) olmak üzere bir nokta-i irtibat göstermek arzu ediliyor. Fakat onlar tamamen esâretten kurtulduktan sonra, başlı başına müstakil olduktan sonra behemehal birleşik bir makamın idaresine girmek isteyeceklerini düşünmek câiz midir?. Bu da ayrı bir mesele... Demek istiyoruz ki, onların kurtulması için müşterek bir noktai rabıta göstermek suretiyle tarihî, vicdanî, veyahut dînî bir vazife yapıyoruz!.»

Ahmed Emin Bey: «— Hatibler, medreseler meselesi var.»

Cazi: «— Camilerdeki imam ve hatibi Halîfe tayin edecektir, demek isteniyor. Efendim, bir hatibin vazifesi mutlaka mensub olduğu millet ve devletin istikbâliyle, hâkimiyyetiyle alâkadardır. Dinde hatib, bir devletin reisidir. O

reisin bulunamıyacağı yerlerde onun mümessilidir. Dinde hatib var mıdır?. Hutbe nedir?. Doğrudan doğruya reisi devletin, yahut en büyük rüesayı devletin halkı tenvir için söz söylemesi değil midir?.

Her başında sarığı olanın halkın karşısına geçip istediği bî-mânâ şeyleri onun kafasına sokmağa müsaade edilemez. Benim kanaatim, malûmatım ve kat'i itikadım bundan ibarettir. Bu devletin Halîfe ile alâka ve münasebeti yoktur. Hakikatı ifade lâzım gelirse, biz yapmak istediğimiz inkılâbı iki parçaya ayırmış bulunuyoruz. Evvelâ birincisi, sonra ikincisi... Biliyorum sizi yordum.»

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Ahmed Emin Yalman.

«— Bilâkis, istifade ediyoruz, paşa hazretleri.»

Kılıç-zâde Hakkı Bey: «— Paşa hazretleri, yeni hükûmetin dini olacak mı?»

Gazi: «— Vardır, efendim, fakat İslâm dîni hürriyeti efkâra mâni değildir.»

Hakkı Bey: «— Yâni, hükûmet bir din ile tedeyyün edecek mi?»

Gazi: «— Edecek mi, etmeyecek mi bilmem. Bugün mevcud olan kanunlarda aksine bir şey yoktur. Millet dinsiz değildir, mütedeyyindir. Dîni de, dîn-i İslâmdır. Dîni reddedecek ortada bir sebep yoktur.»

Basın toplantısında daha sonra, ikinci meclis (Senato/Â'yan) üzerinde durulur, Halk Fırkası/Partisi tesisi ele alınıp, parti programına temas edilir, bu arada İlk Meclis'in feshiyle yeni seçimler mevzuubahs olur:

Falih Rıfkı Bey: «— Paşa hazretleri, bu meclisde bir ekseriyetin devam etmek fikrinde olduğu söyleniyor. Gelen meb'uslardan bunu işitiyoruz. Meclis'de sülüsânı (üçte iki) ekseriyet hâsıl olmazsa onun dağılması mümkün olmadığını söylüyorlar.»

Gazi: «— Vâkıa bu endişede bulunanlar vardır. Üç yüz kişiyi bir araya toplayarak sülüsânı ekseriyetle karar almak müşküldür. Fakat meclis gayesine vâsıl olduktan sonra vazifesini ikmal etmiştir. Yeni intihaba (seçime) karar vermeğe ve dağılmağa mecburdur. Şu veya bu bahane ile idâme-i hayata çalışması istibdâdâ başlaması demektir. Bunun için de çare bulunur. Hariçtekileri bir defa dâvet ederiz. Gelmezler. Bir daha dâvet ederiz. Gelmezler. Binaenaleyh dâvete icabet etmeyenlerin meb'usluktan müsta'fi olduğuna dair bir karar alırız, mesele hallolur.»

İsmail Müştak Bey: «— Ya meclis böyle bir karar vermezse?» (*).

(*) Gazetecilerin bu endişesine rağmen, İlk Meclis, seçimi yenileme kararını ittifakla kabul etmiştir. Geniş bilgi için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 6'cı cild. M. M.

Gazi: «— O zaman görürsünüz ki, millet kararını ve rir!. Demek istiyorum ki, meb'uslar ilâ-nihaye mevkilerini muhafaza etmek isterlerse gayri kanunî bir surette, gayr muayyen bir zaman için milletin hâkimiyyetini ellerinde bırakmak istemiyorlar demektir. O zaman derhal mille kendi hâkimiyyetini istimal eder, yeni meb'uslarını int hab eder.»

İsmail Müştak Bey: «— Yâni, millet onları vekillikte azl'eder!»

Gazi: «— Hayır, Teşkilâtı Esâsiye Kanunu'nda intiha devresi mahdud ve muayyendir. Fakat bir meclis müstesn olarak demiş ki: Ben, millî gayenin istihsaline kadar çı hşacağım. Millet de bunu muvafık bulmuştur. Millî gay nin husul bulduğu gün bu istisnâiyet hitam bulur.»

Yakup Kadri Bey: «— Paşa hazretleri, sulh için tal mininiz müsait midir?.»

Gazi: «— Müsaittir, efendim.»

Ahmed Emin Bey: «— Halide Edip Hanımefendi' meb'us görecek miyiz?.»

Gazi: «— Bu hususta kanunda bir sarahat yoktu Maamafih şimdiye kadar elli bin zükûr (erkek) nüfusa b meb'us çıkmıyor mu idi?. Şimdi alelıtlak (umumî olarak elli binde bir meb'us dersek o zaman bu kayd ile erkekle le beraber kadınlar da mevzuubahs olur. Kadınlara b alelıtlak tâbiri ile bir intihab hakkı verilmiş olur.»

Halide Edib Hanım: «— Paşam, bu kararı bu meclis ve rir mi?. Yoksa ikinci bir meclis mi verir?.»

Gazi: «— Bu noktayı ben bâzıları ile konuştum. Bun henüz, itiraz edenler de var. Fakat ergeç olacaktır. Buhara da, İran'da, Afganistan'da Müslümanlar şapka giyerle şapka ile namazlarını kılarlar; Hicaz'da, Yemen'de de böy ledir. Bizde her yerden fazla mı taassub vardır?.»

Sorulan sualler burada bitmiş ve beşbuçuk saat deva eden İzmit basın toplantısı M. Kemal Paşa'nın şu sözleriy kapanmıştır:

«— Âtiye aîd politikamız hakkında görüşmek arzus

nu da izhar buyurmuş idiniz. Bunu uzun uzadıya şimdi görüşmek mümkün değildir. Başka bir zamana bırakalım. Yalnız şunları da ifade edeyim: Sulh olmak ihtimali vardır. Olmamak ihtimalini de nazarı dikkatte tutmaktayız. Tedbirlerimiz vardır. Çünkü canımız çok yandı, çok aldatılmışızdır. Hattâ, bugün bile aldatılmış bir haldeyiz. Mudanya mukavelesinin ahkâmına mugayir hareketler görüyoruz.

Üç senelik millî mesainin, fedakârlığın neticesi olmak üzere vâsıl olduğumuz hedefler ikidir. Birisi istiklâl-i tam, diğeri de bunun kadar ehemmiyetli olan yeni hükûmetimizdir. Birincisini izah etmek kolaydır. Çünkü herkesin duyduğu, canının yandığı şeydir. İkincisini ise herkes anlamıyor. Bunun için hükûmetin vaziyet ve mahiyetini, Teşkilâtı Esâsiye Kanunu'nun ruh ve mânâsını görüştüğümüz noktalardan tahlil ve tedkik ederek halka anlatmalıyız. Mutaassıbları mutlaka bize hücum ettirmek için değil, aklı selim sahibi olan millet ekseriyetine hakikati anlatacak tarzda...»

İzmit Basın Toplantısına katılan gazeteciler bilâhare bu toplantı hakkında bir çok makale yazmışlarsa da, bâzı kısımlarını —sayfalarımızın müsaadesi nisbetinde— nakledebildiğimiz konuşmaların tam metni, ancak altı yıl sonra hususî müsaade ile yayınlanabilmiştir.

*
* *

ANKARA «DEVLET MERKEZİ» OLURKEN...

Ankara'nın devlet merkezi olması, Malatya meb'usu İsmet (İnönü) ile on dört arkadaşının Meclis Başkanlığına yaptıkları teklifin 13 Ekim 1923 Cumartesi günü Meclis tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşmiş ve o günkü müzakerelerde teklif aleyhinde konuşan tek meb'us Gümüşhâne meb'usu Zeki (Kadirbeyoğlu) olmuştur. Biz bu yazımızda, Meclis Başkanlığına yapılan teklife ve bu teklifin Meclis'deki müzakeresine geçmeden evvel, Mustafa Kemal Pa-

şa'nın meşhur «İzmit Basın Toplantısı»nda **«hükûmet merkezi neresi olmalıdır?»** mevzuunda sorulan suale verdiği cevabı naklederek meseleyi aydınlatmaya çalışacağız.

Daha evvel temas ettiğimiz gibi «İzmit Basın Toplantısı», 1923 yılının 16 Ocak Salı günü saat 21.30'da başlayıp fasılasız beş buçuk saat devam ederek gece üçde sona ermiş, sorulan çeşitli sualleri cevablandıran Gazi, «hükûmet merkezi» mevzuundaki bir suale de şu cevabı vermiştir:

«— Merkezî hükûmet neresi olacak?» buyurulmuştu. Lozan Konferansı netayicinin bugüne kadar vâsıl olduğu hadde ve vâsıl olacağı hududlara yakın olan yerlerde nazarlarımızı dolaştırdık: Hükûmet merkezi neresi olmalıdır?. Düşündük, Bendenizce iki noktai nazardan tetkikat yapmak icab eder.

Biri, her nevi taarruz ve tecavüze karşı yerinden kıpırdamayarak kuvvet ve sükûnetini muhafaza edebilecek bir yer olmalı. Bu itibarla tabiî memleketin merkezini araştırmak lâzım. Yoksa bir geminin topundan telâşa düşebilecek bir yerde hükûmet merkezi olamaz.

İkincisi: Hükûmet merkezi öyle bir yerde olmalı ki, hükûmet nazarını memleketin bütün muhitlerine müsavi surette atfedebilsin. Memleketin bir kenarına çekildiğimiz zaman vatanın bizden uzak kalan gayri - mamur yerlerini unutuveriyoruz. Biliyorsunuz ki, Anadolu bugün baştanbaşa harabe halindedir. Kasaba ve şehir denilen yerler de öyledir. Niçin böyledir?. Çünkü İstanbul'u merkezi hükûmet yapmışız ve kendimizi yalnız onun cazibesine kaptırmışız.

İstanbul en güzel bir şehrimiz, en kıymetli bir hazînemizdir. İşgâl altında bulunduğu müddet zarfında bütün Anadolu onun elemini taşıdı. Hâlâ işgâl ıstırabından kurtulamamış olan İstanbul'u ve İstanbul halkını düşünüyoruz. Fakat bu muhabbetimiz mutlaka onun hükûmet merkezi olması şeklinde tecelli etmemelidir. İstanbul'un hükûmet merkezi olmaması ona karşı ne sevgimizi tenkis eder, ne de alâkamızı...

Bu memlekette çalışmak isteyenler, bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli, bu milletle aynı şerait içinde yaşamalı ki, ne yapmak lâzım geldiğini cidî surette hissedebilsinler. Her halde birçok sebepler hükûmet merkezinin (Ankara - Kayseri - Sivas) müsellesi dahilinde bir noktada olmasını icab ettiriyor. Bu müsellesin bir re'sinde bulunan Ankara pekâlâ merkez olabilir. Esasen hâdisat da orasını merkez yapmıştır.

İstanbul birçok nokta-i nazarlardan mevkiini, şerefini yine mahfuz tutacaktır. Ankara'da oturmakla beraber yine İstanbul'dan daima istifade edeceğiz. Sizin gibi münevverler, milleti irşâd için çalışan ve bunu şiar edinen zevat lâzımdır ki, Ankara'ya gelsinler; hattâ yalnız Ankara'ya değil Van'a, Erzurum'a, Bitlis'e gelsinler. O muhitlerde faydalı bir âmil olmaya çalışsınlar. Sizin gibi münevverler gidecekleri muhitlerde başlıbaşına bir âlem yaratabilirler. Memleketin yalnız bir yerinde değil, beş on yerinde birer ilim merkezi, nûr merkezi, irfan merkezi yapmalıyız, millet bahtiyar olsun. Hükûmet merkezi neresi olmalı?. Ben böyle bir meselenin mevzuubahs edilmesini bile yerinde bulmuyorum.

İstanbul teşkilâtından bahsedilmiştir. İstanbul hükûmet merkezi olmadıktan sonra tabiî vüs'atiyle, nüfusunun ekseriyetiyle mütenasib idare teşkilâtına malik olacak. Fakat hiçbir zaman müstesnâ, mümtaz bir şehir gibi hususî bir idareye malik olmayacak. Orada henüz memnuniyete mayan bir şeklin vücud bulmaması, eshabı suhuletle sulha kavuşmamamızdan ileri geliyor. Biz İstanbul'a henüz malik bulunmuyoruz. Orada ecnebi askerleri ve donanmaları varken idarî esaslı bir tedbirimiz mevzuubahs olamaz.»

Mustafa Kemal Paşa'nın «İzmit Basın Toplantısı»ndaki bu sözleri, «hükûmet merkezi»nin yerini sarahatle ortaya koymuşsa da, işbu «Basın Toplantısı» zabıtları ancak altı yıl sonra hususî müsaade ile yayınlandığından, 1923'de millet bu mevzuda kat'i bir fikir sahibi olamayıp ancak hususî toplantılarda bu mesele konuşulabilmiş ve o günlerde

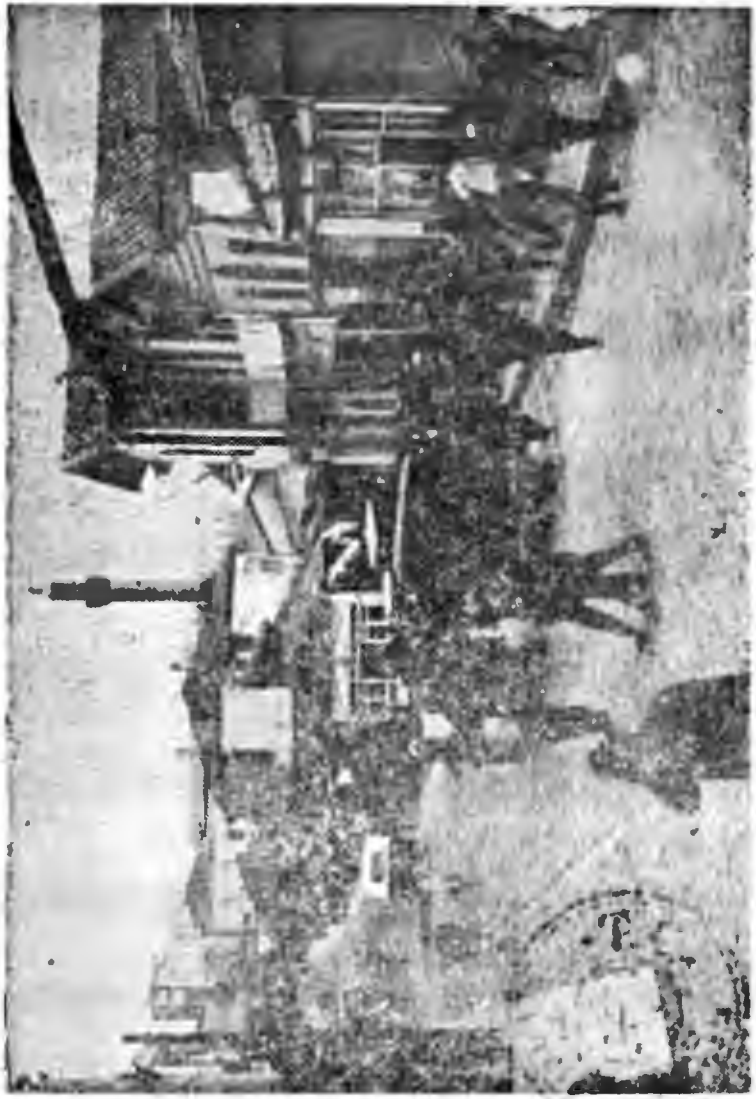

Ankara'dan «Devlet Merkezi» olduğu yıllardan bir görüntü; Bugünkü Anafartalar

Anadolu'nun hangi şehrinin «hükûmet merkezi» olacağı münakaşa edilirken: «İzmit Basın Toplantısı»ndan dokuz ay kadar sonra Meclis'e verilen bir takrirle bu durum aydınlanmıştır...

Hükûmet merkezinin İstanbul'dan başka bir yere nakli daha evvel de ele alınmış, 1920 yılı Kasım ayının sonlarında Meclis'e getirilen bir hükûmet kararında: **«Allah'ın inayeti ile İstanbul'un kayıtsız şartsız kurtarılması başarısma ulaşılsa dahi, onu, bir merasim merkezi olarak muhafaza edip milletin asıl istiklâl merkezini, gerçek faaliyet ve hükûmet merkezini, fabrika ve resmî kurumlarını, Anadolu'nun strateji bakımından en emîn ve mahfuz bir yerine nakletmek ve kurmak lûzumu son harb ile tamamen ve kâmilen anlaşılmış olduğundan»** bahisle **«Millî sınırlar ve millî müdafaa bakımından harita üzerinde inceleme yaparak hükûmet merkezi olabilecek bölgelerin tesbiti»** Genel Kurmay Başkanlığına havale edilip **«gerekli teşebbüs ve inşaata hemen başlanarak 1921 yılı kışında düşünülen payitahta hükûmetin taşınması»** hükûmet teklifi olarak Meclis'e sunulmuşsa da, bu teklife bâzı meb'uslarca itiraz edilmiş, hattâ, bilâhare İzmir su'i-kasdi dolayısıyle idâm edilen Lâzistan meb'usu Ziya Hurşit Bey, çok istihzaî bir dille hükûmet kararına karşı çıkıp, teklifin sözcülüğünü yapan Maliye Vekili Ahmed Ferid Bey'i şöyle tenkid etmiştir:

«— Efendiler! Bulgar orduları Çatalca'ya geldiği zaman bâzı hafif kalbli insanlar İstanbul'dan payitahtı taşımak istediler, Ferid Bey de o zaman «İfham» gazetesinde yazı yazdılar. Gerçek vatanseverler bunu reddettiler. Bugün azizim, düşman karşısında uygun bir yer aramak istiyorsak, Merih'e gidelim. Düşmanlarımız görmesinler, kaçalım efendim. İkinci olarak, fabrikaların memleketin her tarafında çoğalmasını düşünüyorsak efendiler, kabahat İstanbul'da değildir, idare şeklindedir. Sorarım Ferid Bey'e: Krupp fabrikası Paris'te mi?. Erahen Krupp Berlin'de midir?. Almanya'nın ticaret merkezi Berlin midir?. Efendiler sorarım, «Armstrong Vilkerst» Londra'da mıdır?.»

1921 yılı Ocak ayının sonunda böylesine tenkide uğrayan ve neticede «**Bu iş, bugünün meselesi değildir**» hükmüyle reddedilen hükûmet merkezinin İstanbul'dan başka bir yere nakli, iki yıl sonra Meclis tarafından kabul edilmiş ve bu defaki teklif —baştarafta kaydettiğimiz gibi— İsmet (İnönü) ile on dört arkadaşı tarafından Büyük Millet Meclisi'ne getirilmiştir. 9 Ekim 1923 tarihli bu kanun teklifi aynen şudur:

«Lozan muâhedesinin mütemmimlerinden olan tahliye protokolünün tatbikatı hitam bulmuş ve baştanbaşa ecnebî işgâlinden kurtulan Türkiye'nin fiilen tamamiyeti tahakkuk eylemiştir. Milletimizin en kıymettar mallarından İstanbulumuz, Hilâfet-i İslâmiyyenin makarrı olan vaziyetini Âlem-i İslâm içinde tahsisen ve hasren Türk milletinin vesaiti müdafaasına mevdu olarak ilelebed muhafaza edecektir. Diğer taraftan Türkiye Devletinin makarrı idaresi için Büyük Millet Meclisi'nde karar vermek zamanı gelmiştir.

Bir devletin merkezini tayin için esas olacak mülâhazat, yeni Türkiye'nin makarrı idaresi Anadolu'da ve Ankara şehrinde intihab edilmek lüzumunu âmirdir. Mülâhazai mezkûre muâhedenâme ile Boğazlar için kabul edilen ahkâm, yeni Türkiye'nin esası mevcudiyeti memleketin menabi-i kuvvet ve inkişafını Anadolu'nun merkezinde tesis etmek lüzumunu, vaziyet-i coğrafiye ve sevkülceyşinin müsaadesi, dahilî ve haricî emniyet ve istidadı hususunda mesbuk olan tecarüb ile hülâsa olunabilir. Bu mülâhazatın her biri başlı başına bir ehemmiyeti katıayı haizdir.

Devletin makarrı idaresinin yeni bir şekilde tesis ve inkişafına bir ân evvel başlamak ve dahilî ve haricî tereddüdlere nihayet vermek için âtideki madde-i kanuniyenin kabulünü arz ve teklif ederiz.»

Meclis'in ilgili Encümenlerinde görüşülüp kabul edilen bu teklif, 13 Ekim 1923 Cumartesi günkü içtimada Umumî Hey'etçe ele alınmış ve teklife muhalefet eden Gümüşhâne meb'usu Zeki Bey yaptığı konuşmada:

«— Efendiler! Akdeniz ile Karadeniz'in birleştiği noktada, Allah'ın bahşettiği güzelliğiyle kâinatın kıskançlığını çeken İstanbul şehrine küskünlüğünüz nedendir?..» diye sormuş, Zeki Bey'in bu suali, bâzı meb'usların: «Ne küskünlüğü?. Sözünü düzelt» sesleri ve «gürültüler»le karşılanırken; Celâl Nuri, Tunalı Hilmi ve Besim Atalay'ın teklif lehindeki konuşmalarını müteâkib Encümen raporu oy'a sunulmuş ve ekseriyetle kabul edilmişse de, sonraları bu oylama tenkid mevzuu olmuş; bâzı hukukçular, Meclis Reisi'nin kanun teklifini değil de, Encümen raporunu oy'a sunmasının «mühim bir usul hatası» olduğunu öne sürmüşlerdir.

Meclis'in o günkü içtimaında İsmet (İnönü) Paşa ve arkadaşlarının teklifi bu şekilde kabul edilip, «Türkiye Devleti'nin makarrı idaresi Ankara şehridir» maddesi gerçekleşirken: Feth-i Mübîn'den beri **«Dersaâdet», «Darülhilâfe», «Âsitâne», «Der-âliye»** gibi isimlerle anılan İstanbul şehri pâyitaht ünvanını kaybetmiştir.

*
**

CUMHURİYET İLÂNI HAZIRLIKLARI

Uzun yıllar Mustafa Kemal Paşa'nın maiyyetinde bulunan Hasan Rıza Soyak hâtıratında Cumhuriyetin ilânı hazırlıklarından bahisle der ki:

«— 1923 senesinin Temmuz ayındaydı. Büyük Millet Meclisi ikinci devre seçiminin arkası yeni alınmıştı. Atatürk, Halk Fırkası'nın/Partisi'nin kuruluşunu tamamlamakla meşguldü. Lozan Muâhedesi de o günlerde ya imza edilmiş, yahut imza edilmek üzereydi. Bir gün Çankaya Köşkü'nden, Ankara istasyonundaki Hususî Kalem binasına gelen kalem müdürü rahmetli Hayatî Bey, beni Paşa'nın (Atatürk) istediğini söyledi; sebebini sordum, «Bilmiyorum» dedi.

Gönderilen bir otomobille köşke çıktım. Yanımda ar-

kadaşım Bolu meb'usu ve Atatürk'ün eski yâveri rahmetli Cevad Abbas (Gürer) de vardı. O sıralarda bir bağ evi olan eski Köşkün genişletilmesine karar verilmişti. Bu maksatla evin arkasındaki kayaların bir kısmı atılıyor, yapılacak ilâve için müsait yer açılıyordu. Atatürk benim geldiğimi görünce, yanında bulunan sayın eşi Lâtife Hanımefendiyle, Cevad Abbas, Siirt meb'usu Mahmud beylere ve şimdi kimler olduğunu hatırlayamadığım daha bir iki misafirine; «İsterseniz bahçeye çıkıp kayaların nasıl atıldığını görelim. Biraz da hava almış oluruz» dedi ve arkasından ilâve etti: «Hadi siz buyurun, ben de geliyorum.»

Onlar salondan çıktıktan sonra yanıma yaklaştı, yelek cebinden birkaç küçük kâğıt parçası çıkarıp bana uzattı; bu kâğıtlar o zaman daima kullandığı not defterinden koparılmış yapraklardı.

«— Bunları müsvedde halinde tebyiz edeceksin... Yazılar biraz karışıktır; dikkat et, okuyamadığın yahut anlayamadığın yer olursa beni buraya çağırıp sorarsın. Aynı zamanda şunu da söyleyeyim ki, bunları şimdilik yalnız sen ve ben bileceğiz. Âmirlerine dahi bahsetmeye lüzum yoktur.» buyurdu. Bana çalışmak için kendi masasını gösterdi, bahçeye çıktı

O çıkıp gittikten sonra kâğıtları okumaya başladım. Daha ilk satırlarda büyük bir heyecana kapıldım. Bunlar, o zaman mevcud olan 20 Ocak 1337 (1921) tarihli Teşkilâtı Esâsiye Kanunu'nun (Anayasa'nın) bâzı maddelerini ta'dil mahiyetindeydi. Evvelâ 1'ci maddeye «Türkiye Devletinin Hükûmet şekli Cumhuriyettir» cümlesi ilâve edilmişti.

Çok küçük harflerle ve epeyce karışık olarak yazılmış olan bu yazıları tebyiz ederken, kendisi bir iki defa salona gelerek yazdıklarımı kontrol etti. İş bitince de yazdıklarımı aldı, cebine koydu ve kendi notlarını yırtıp attı.

Bundan sonra, bir gün daha çalıştı; o zamanki Teşkilâtı Esâsiye Kanunu ile eski «Osmanlı Kanunu Esâsisi»nin siyasî, idarî, teşriî, malî ve kazaî hükümlerini yeni duruma uygun şekle sokarak bir Anayasa tasarısı vücuda getirdi ve:

Cumhuriyet'in ilânı 30 Ekim 1339 (1923) Salı günkü «İkdam» gazetesi manşetinde...

«— Şimdi bunu al, Adliye Vekili Seyit Bey'e götür, yarına kadar okusun; halk hâkimiyyeti ve cumhuriyet mefhumlarıyle umumî hukuk kaideleri bakımından tedkik etsin, mütalâalarını bildirsin. Meselenin şimdilik üçümüz arasında kalmasını arzu ettiğimi de söylersin» emrini verdi.

Seyit Bey'i evinde ziyaret ettim. Atatürk'ün ricalarını bildirerek tasarıyı kendisine verdim. Ertesi gün yine evinde buluştuk:

«— Pek mükemmel, esaslarda tamamen mutabıkım. Yalnız birkaç talî noktada —emirlerine uyarak— mütalâa-

larımı not ettim.» dedi. Tasarıyı aldım. Köşke çıkıp Atatürk'e takdim ettim.»

Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin ilânı 1923 yılının Temmuz ayında hazırlanmış ve bu hazırlığın tatbiki için bir fırsat beklenirken, Fethi (Okyar) hükûmeti 26 Ekim 1923 tarihinde istifa etmiş, böylece beklenen fırsat doğmuş, hükûmetin istifası Parti umumî idare hey'etine getirildiğinde, hükûmet buhranının halli, Parti Meclis Grubu umumî hey'etine havale edilmiştir.

Cumhuriyetin ilânı, 28 Ekim günü Çankaya'daki akşam yemeğinde Mustafa Kemal'in: **«Yarın Cumhuriyeti ilân edeceğiz»** cümlesiyle açıklanmış ve 29 Ekim günü Parti Meclis Grubu içtimaında, Anayasa değişikliğiyle Cumhuriyetin ilânı kabul edilerek, Temmuz ayında hazırlanan ta'dil tasarısı aynı gün saat 18.15'den itibaren Meclis'de görüşülmeye başlanmıştır.

O günkü içtimada evvelâ Anayasa Encümeninin hazırladığı mazbata okunmuş ve Encümenin, tasarıya: **«Türkiye devletinin dinî, din-i İslâmdır. Resmî lisanı Türkçedir»** maddesini ilâve ettiği görülmüştür. Celâl Nuri (Gelibolu), Yunus Nadi (Muğla), Eyüb Sabri (Konya), Mehmed Emin Yurdakul (Şarkikarahisar), Saffet (Urfa), Emin (Eskişehir) beylerin konuşmalarından sonra, Encümenden gelen ta'dil tasarısı aynen kabul edilerek Cumhuriyet ilân olunmuş, Ertuğrul meb'usu Dr. Fikret Bey'in teklifiyle hemen Reisicumhur seçimine geçilmiş ve Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal o gün Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmayı:

«— Mazhar olduğum bu emniyet ve itimada kesbi liyakat etmek için pek mühim gördüğüm bir noktadaki ihtiyacımı arzetmek mecburiyetindeyim. O ihtiyaç, heyet-i âliyenizin şahsım hakkındaki teveccüh ve itimadının, muzaheretinin devamıdır. Ancak bu sayede ve Allah'ın inayetiyle şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezaifi hüsnü ifaya muvaffak olabileceğimi ümid ederim.» diye bitirirken; Bozok meb'usu Avni Bey'in:

«— **Bir duâ yapılsın**» sözü duyulmuş, bunu **(duâ edil-sin)** sesleri takip etmiş ve kürsüye gelen Karahisar meb'usu Hoca Kâmil Efendi'nin yaptığı duâyı müteâkib Meclis ertesi gün toplanmak üzere dağılmıştır.

Daha evvel kaydettiğimiz gibi, Cumhuriyetin bu şekilde ilânı, bilâhare Rauf (Orbay) Bey'le İsmet (İnönü) Paşa arasında sert münakaşalara sebeb olmuş (35) ve bu münakaşa daha sonraları Millî Mücadelenin mühim sîmalarının Halk Fırkası/Partisinden ayrılarak yeni bir Parti kurmalarına kadar gitmiştir...

*
**

HİLÂFETİN İLGASINA İTİRAZ EDEN TEK MÜSTAKİL MEB'US: ZEKİ BEY

Hilâfetin ilgası hakkındaki 431 sayılı Kanun, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924 Pazartesi günkü toplantısında kabul edilmiş ve birinci maddesinde: **«Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükûmet ve Cumhuriyet mânâ ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Makam-ı Hilâfet mülgâdır»** denilen bu kanunun Meclis'deki müzakeresinde iki meb'us aleyhte konuşmuşlardır ki, bunlardan biri İkinci Büyük Millet Meclisi'nin tek müstakil meb'usu Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey; ikincisi de, Millî Mücadele'de Yunan Generali Trikopis'i esir alan Dadaylı Halid Bey'dir ki, bilâhare «Akmansu» soyadı ile anılan bu zat İkinci Meclis'de Kastamonu meb'usudur.

Kimler tarafından nasıl hazırlandığına daha evvel temas ettiğimiz (36) Hilâfetin ilgası ile alâkalı kanunun müzakeresinde Meclis'e Fethi (Okyar) Bey Başkanlık etmiş

---

(35) Bu mühim münakaşa için bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'cü cild.

(36) Hilâfetin ilgasıyle ılgili geniş bilgi Yalan Söyleyen Tarih Utansın'ın 1'ci cildindedir.

ve o gün ilk konuşmayı Rize Meb'usu Ekrem Bey yapı
teklifi desteklemiştir. Bilâhare Zeki Bey söz istemiş ve bu z
tın konuşmasına CHP diktatörlerinden Recep (Peker) Be
mâni olmaya teşebbüs etmişse de, muvaffak olamamış, «B
rak, ben de fikirlerimi söyleyeceğim!» diye kürsüye çıka
Zeki Bey'in o gün yaptığı konuşma Meclis'de sert müna
kaşalara sebeb olmuştur!.

Kimdir bu İkinci Meclis'e tek müstakil meb'us olara
girebilen ve Hilâfetin ilgası gibi nazik bir meselede türl
engellemelere rağmen aleyhte konuşmasını bilen zat?. Ze
ki Bey, Amasyalı Kadirbey-zâde âilesine mensubtur. 188
yılında Gümüşhane'de doğmuştur. İbrahim Lütfi Paşa'nı
oğlu olan Zeki Bey, Galatasaray Sultanîsi/Lisesini biti
miş, bir müddet ticaretle iştigal edip, Erzurum Kongresi
ne «murahhas-ı mes'ul» olarak katılmış, son Meclis-i Meb
usan'a da Gümüşhâne meb'usu olarak iştirak etmiştir. B
lâhare, İkinci Büyük Millet Meclisi'ne yine Gümüşhâne
den müstakil meb'us olarak seçilen Zeki Bey, daha sonr
Terakkiperver Fırka'ya/Partiye girmiş, İzmir Su'i-kasdi do
layısıyle tevkif edilmişse de, beraat etmiş ve bu serencam
dan sonra politikadan ayrılarak İstanbul'a yerleşmiştir.
Temmuz 1952'de vefat eden Zeki Bey, Edirnekapı Kabri
tanında medfundur. (Mevlâ rahmet eyleye)...

Zeki Bey'in hayat hikâyesine böyle kısaca temas ettik
ten sonra geçelim onun Meclis'in 3 Mart 1924 günkü to
lantısında Hilâfetin ilgası dolayısıyle yaptığı konuşmaya:

Zeki Bey (Gümüşhâne): «— Arkadaşlar! Geçen gü
bütçe müzakerelerinde Vâsıf (Çınar) Bey kardeşimiz hak
sözler söylediler. Bu kürsüde herkesin istediklerini, vicd
nının ve fikirlerinin emrettiklerini serbestçe söylemek ha
kı vardır. Vâsıf Bey'in, Fransız İnkılâbında krallık hâne
dânının öldürülmesine ve sınır dışı edilmesine dair sözl
rine temas etmek istiyorum. Ben, Halifelik hânedânının A
rupa hânedânı ile kıyaslanamayacak durumda olduğun
söyleyeceğim. Zira onlar sonradan gelerek milletin başın
oturtulmuş oldukları halde, bizdeki öyle değildir. Kend

aşiretlerinden kurdukları devletin başına geçerek hükûmet olmuşlerdir. Vâsıf Bey, umdelerden bahsederken, meb'uslar esas umdeleri kabul ederek, Meclis'e gelmişlerdir ve bu umdelere göre hareketleri namus borcudur, dedi ki, çok doğrudur.

Ragıp Bey (Kütahya): «— O umdelerle senin alâkan yoktur.»

Zeki Bey (devamla): «— Ben bu milletin fertlerindenim, Fırkanın/Partinin değilim. Acaba Halk Partisi'nin umdeleri içinde böyle an'anat-ı milliyemizi âni surette sarsmak ve yıkmak usulleri dahil mi idi?. Bugün memleketin herhangi bir tarafındaki iktisadî, siyasî, dahilî ve zıraî bütün meseleleri hallettik de, yalnız bu iş mi kaldı? **(Gürültüler).** Bendenize öyle geliyor ki, bunun zamanı gelmemiştir ve gelmediğine kaniim.» **(«Çoktan geçmiştir» sesleri).**

Recep (Peker) Bey (Kütahya): «— Ne zaman gelecek Zeki Bey?.»

Zeki Bey (devamla): «— Hilâfet, hanedân-ı Âl-i Osman'a aid olup, Büyük Millet Meclisi tarafından bu hânedânın ilmen ve ahlâken erşed ve eslâh olan evlâdı intihap olunur, kararını sizler almadınız mı?. Şimdi bunun aksini kabul eden layiha-i kanuniye var mıdır?.»

Mustafa Bey (Tokad): «— O karar ile bunun arasında fark var. Ondan sonra neler oldu. Uyuma!.»

Zeki Bey (devamla): «— Arkadaşlar! Ben mutedil, liberal ve bununla beraber ebedî İttihad-ı İslâm taraftarıyım. Tarihin bu azametini kendi milletimde görmek isterim. Benim gayem budur. Bunun içindir ki, memleketin iç ve dış siyaseti bakımından Hilâfetin ilgasını kabul ederek bugünkü vaziyet dahilinde bu müthiş kuvveti düşmanların veya diğer hükûmetlerin kucağına atmayalım.»

Gümüşhâne meb'usu Zeki Bey'in konuşmasının bundan sonraki kısmında Halk Partisi'ne mensup meb'usların sık sık müdahaleleri görülmüş, sıra kapakları vurulmuş ve nihayet Zeki Bey'in şahsına tecavüz başlamış, bu arada Topçu İhsan Bey denilen İttihatçı sergerde Zeki Bey'i jurnal-

Hilâfetin ilgasına itiraz eden iki meb'usdan biri: Gümüşhâne meb'usu Zeki Bey.

cılıkla itham etmiş, İstanbul meb'usu Ali Rıza Bey, Gümüşhâne meb'usunun Dâmâd Ferid'le dost olduğunu ileri sürmüş ve Zeki Bey bütün bu sataşmalara karşı koyup, Topçu İhsan denilen adamın harbde bataryasını bırakıp düşmana sığındığını söylemiş ve olayı Erzurum meb'usu Rüşdü Paşa: **«O zaman İdâmın için emir vermiştim lâkin kaçtın»** diyerek te'yid etmiştir!. Müzakerenin böylesine çığırından çıktığı bir sırada Meclis Başkanı Fethi Bey:

«— Biliyorsunuz ki, Zeki Bey Halk Partisi'ne mensup olmayan yegâne meb'ustur. Kendisinin mütalâalarını sâkînetle dinlemek mecburiyetindesiniz. Hiçbir zaman asabiyet içinde bulunmak doğru değildir.» diyerek duruma müdahale etmişse de, bu arada bilâhare ipliği pazara çıkanlardan Kozan meb'usu Ali Saip: «Zeki Bey, seni saraya dâmâd yapalım!» diye bağırmış ve müzakerelerin bundan sonrası şöyle cereyan etmiştir:

Zeki Bey (devamla): «— Benim İstanbul'da bulunduğumu söyleyen beyefendi bilsin ki, kendisi İstanbul'da bilardo oynarken; biz Erzurum, Trabzon Kongrelerinde milletin mevcudiyetini kurtarmak için ve onun hür bir fikirle yaşamasını te'min için bütün canımızı fedâ ederek çalışıyorduk. Beyefendiler, bunu bana söyleyen Efendi her kimse gelsin, burada söylesin. Ben kanaatlerimi söylüyorum.»

Ragıp Bey (Kütahya): «— Hayır efendiler, böyle değildir. Istanbul'da Vahideddin'in sarayına devam ediyordu.»

Zeki Bey (devamla): «— Efendi, ben ne hânedân-ı Âl-i Osmana, ne de hânedân-ı saltanata mensubum ve ne de senin gibi başkalarının kanaatıyla hareket ederim. Ben casus değilim. O lâkırdıyı sana iade ederim, reddederim. Saraya giden namussuzdur, onu söyleyenler de en büyük namussuzdurlar.»

Refik Bey (Konya): «— Efendim, bu tecavüzler ilâniyye devam edecek midir?. Kürsü-i millet hürriyeti bu kadar su'i-istimale müsait midir?.»

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Zeki Bey'i müteâkib Kastamonu meb'usu Dadaylı Halid Bey de, Hilâfetin ilgası teklifinin aleyhinde konuşmuş ve o gün kabul edilen kanun hükmüne göre, evvelâ Halife Abdülmecid Efendi, daha sonra da hânedânın diğer âzaları yurt dışına çıkarılmışlardır ki, Hânedânın hudud harici edilişindeki büyük yağmayı ayrı bir yazımızda inceleyeceğiz.

***

SON HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ YURT DIŞINA NASIL ÇIKARILDI?..

İkinci Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği 3 Mart 1924 tarih ve 431 numaralı kanunla Halife hal'edilmiş, Hilâfet kaldırılmış ve hânedâna mensup kadın, erkek ve dâmâdların azamî on gün içinde yurt dışına çıkarılmaları da aynı kanu-

nun iki ve üçüncü maddelerinde yer almıştır. Yurt içinde olduğu kadar bütün dünyada ve bilhassa İslâm âleminde derin akisler yapan bu kanun hükmüne göre, yurt dışına ilk çıkarılan, son halîfe Abdülmecid Efendi ile maiyyeti olmuştur.

Son Halîfenin yurt dışına çıkarılması ile alâkalı hazırlıklar, Emniyet-i Umumîye Müdürü Muhiddin (Üstündağ) Bey'in bilâhare yayınlanan beyanatından anlaşıldığına göre, kanunun kabulünden bir kaç gün evvel «bütün teferruatıyle tesbit edilmiş» ve 3 Mart 1924 Pazartesi günü Ankara'dan verilen bir emirle Abdülmecid Efendi'nin yurt dışına çıkarılmasına İstanbul Valisi Haydar Bey'le Emniyet Müdürü Sadeddin Bey memur edilmişlerdir. Ayrıca Kolordu Kumandanı Şükrü Nailî Paşa'ya mahrem ta'limat verilmiş ve Emniyet-i Umumîye Müdürü Muhiddin Bey de, kanunun tatbikine yardımcı olmak üzere İstanbul'a gönderilmiştir.

O gün havanın kararmasıyle birlikte Dolmabahçe Sarayı tamamen sarılmış, bilâhare Vali ve Emniyet Müdürü emirlerindeki sivil zabıta kuvvetleriyle birlikte Saraya girip telgraf dairesini kontrollerine almışlar, haricî telefon hattını kesip Sarayın dışarıyla temasını önlemişler, bu arada muayyen yerlere koydukları nöbetçilerle saray sakinlerini dairelerine hapsetmişler ve daha sonra da, İstanbul Emniyet Müdürü, Sarayın kilercibaşını önüne katıp Abdülmecid Efendi'nin dairesine çıkmıştır.

Son Halîfe, İstanbul Emniyet Müdürü Sadeddin Bey'i Dolmabahçe Sarayı'nın Mâbeyn Dairesi'ndeki Zülvecheyn salonu üzerinde bulunan çalışma odasında kabul etmiştir. Kilercibaşı Şükrü (Yenal) Bey'in anlattığına göre, İstanbul Emniyet Müdürü, son Halîfeyi hürmetle selâmladıktan sonra Ankara'dan alınan emri tebliğ ile dört saat içinde Saray terketmelerini «nazik bir lisanla» Abdülmecid Efendi'ye bildirmiş, fakat Abdülmecid Efendi, hazırlık için bu kadar zamanın az olduğundan bahisle itiraz etmiş ve bu itirazında ki ısrar üzerine durum İstanbul Valisine duyurulmuştur. Valinin, Son Halîfeyi ziyareti hakkında diyor ki, Şükrü Bey:

خلافتك الغاسی ـ اناطولینك سویجی

سابق شهزاده لر، سلطانلر پاسابورط الیورلر

اعضاسی نره لره نه وقت قدر گیتمسه یولونه بقلر

عبدالمجید افندی اعتدالنی غائب ایتمشدی

خانه دانك ارکك قسمی نمایندگان ده نلری دولدیرمق

مورتیله استانبولدن چیقمغه باشلادیلر

خلیفه پرینسه

عبدالمجید افندی تریسته ده غرانداوتانه ایندی

مخلوع خلیفه شیمدیلك حقله بر مملکته گیتمك ایتیوده

اولدیغندن بو رادیو بر صیغه گیرلاوص اعلانندر

فرانسه ده خلافتك الغاسی تلقیسی

Hânedânın yurt dışına çıkarılacağı günlerdeki gazete başlıkları.

«— Sadeddin Bey aldığı emrin bu şekilde olduğunu, kendisinin herhangi bir selâhiyeti bulunmadığını beyan etti. Fakat Halîfenin itirazı ve ısrarı üzerine bir kerre de Vali Haydar Bey'le görüşmesi tavsiyesinde bulunarak yanından ayrıldı. Birlikte merdivenden indiğimiz zaman Vali Haydar Bey'i aşağıda muntazır bulduk. Vali, Sadeddin Bey'le kısa bir görüşmeden sonra merdivenlere doğru yürüdü. Bu defa Vali ile tekrar Zülvecheyn salonunu geçerek kütüphanenin kapısını açtım. Halîfe evvelki bulunduğu noktada duruyordu. Vali Haydar Bey de, aynı merasimle aldıkları emri tebliğ etti. Halîfenin yüzü kapıya karşı dönüktü. Kapı aralığından konuşulan şeylerin bir kısmını işitiyordum: Halîfe yine hazırlık müddetinin az olduğunu ileri sürüyordu. Vali ise, aldığı emrin kat'iyyetini ve kendisine yardım için bütün tedbirlerin alındığını anlatıyordu. Fakat Halîfe o saatte sarayda kimse bulunmadığından, aynı zamanda akrabalarıyle görüşmek istediğinden bahisle bu müddetin uzatılması için Mustafa Kemal Paşa'ya müracaat edeceğini söyledi ise de, Haydar Bey bunlara da imkân olmadığını bildirdi. Bu son mükâleme esnasında Halîfe, bir aralık yazı odasına gitti ve elinde bâzı evrak ile hiddetli olarak geri dönüp Vali Bey'e «Bakın bunlara!» diyerek elindeki evrakı gösterdi. Sesinin ihtizazından pek heyecanlı olduğu anlaşılıyordu. «Ben ne fenalık ettim?.» sualine karşı Vali Haydar Bey'in son cevabı da, emrin kat'i olduğunu beyanı teşkil etti.»

Son Halîfenin yurt dışına çıkarılmasiyle ilgili bâzı kaynaklarda, Abdülmecid Efendi'nin Ankara'nın kararını öğrendikten sonra İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü ile uzun müddet münakaşa ettiği, «Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiyetin timsali olan şahsıma karşı reva görülen bu muameleye artık tahammül edemem. Hânedânımın huzur ve selâmeti namına şimdiye kadar ne dedilerse kabul etmekten çekinmedik. Salâhiyeti tahdid edilmesine rağmen Hilâfet makamını kabulde de, zinhar bir tereddüt göstermedik. Milletin hatırına binaen gösterdiğim bu feragat ve fedakârlık yetmiyormuş gibi, şimdi de beni ve hiç şüphesiz benden sonra da hânedâ-

mızın bütün erkân ve efradını yabancı ellere atmak istiyorlar» diyerek alınan karara itiraz ettiği, ancak bu itirazların bir netice vermemesi üzerine gitmeye karar verince: «Hilâfetin ilgası ve Halifenin memleketten ihracı kararına göre, hükûmetinizin dine aid olduğu gibi, artık Hilâfete aid umur ile de meşgûl olmıyacağı anlaşılıyor. Şu halde Emânât-ı Mubâreke ile de alâkadar olmaması gerekmektedir. Öyle değil mi Vali Bey?. Buna nazaran ecdâdımın birer vediası olan bu mübârek ve mukaddes eşyaları da beraber götürmek hakkım ve muhafaza etmek de vazifemdir.» sözleriyle Emânât-ı Mubâreke'yi yanında götürmek istediği yazılmışsa da, bu yazılıp söylenenler o sırada Halifenin yanında bulunanlarca te'yid edilmemiştir.

3/4 Mart gecesini böylesine bir telâşla geçiren Abdülmecid Efendi, bu telâşlı gecenin sabahında Başmâbeynci Hikmet Bey'in odasında bir müddet Kur'an-ı Kerîm okumuş, bilâhare sabah namazını kılmış ve daha sonra Sarayın Dolmabahçe Camii'ne bakan kapısı önündeki binek taşında maiyyetindekilerin arabalara binmesine nezaret etmiştir. Saraydan ayrılan ilk kafile Sirkeci istasyonundan, Abdülmecid Efendi ise yanındakilerle birlikte —bir tedbir olmak üzere— Çatalca'dan Simplon Ekspresine bindirilmişlerdir. Son Halifenin Çatalca'ya kadar uzayan bu yolculuğu alınan fevkalâde emniyet tedbirleri içinde pek yorucu geçmiş ve ancak 4 Mart günü öğleden sonra Çatalca'ya ulaşıp geceki trene binilmiştir!. Abdülmecid Efendi ile maiyyetine on beş bin lira harcırah verilmiş ve İstanbul Valisi, Çatalca'ya kadar bu hazîn kafileye refakat etmiştir.

431 sayılı kanun hükmünce yurt dışına çıkarılan Abdülmecid Efendi ile maiyyetindekilerin pasaportları İsviçre Konsolosluğunca vize edilmiş ve 4 Mart günü gece yarısına yakın Çatalca'dan ayrılan bu kafile, üç gün sonra, İsviçre'nin Leman Gölü sahilindeki Territet'de Büyük Alp Oteli'ne yerleşmiştir.

Abdülmecid Efendi yurt dışındaki ilk günlerinde, dünyanın tanınmış gazete ve ajans muhabirlerince devamlı ta-

kip edilmiş, Büyük Alp Oteli'nin geniş salonunu dolduran bu gazeteciler, günlerce bekleyip ısrarla mülâkat talebinde bulunmuşlar ve nihayet 11 Mart 1924 Salı günü son Halife tarafından kabul edilip bir beyanat almaya muvaffak olmuşlardır. Rauter, Havas, Wolf ve Stephanie gibi meşhur ajanslarca bütün dünyaya yayınlanan bu beyanat şudur: **«Türkiye Millet Meclisi'nin Hilâfeti ilga kararı yersiz ve yolsuzdur. Hilâfet, sâde Türklerin değil, bütün Müslimlerin müşterek dînî ve tarihî müessesesidir, tek taraflı bir kararla kaldırılamaz. Kaldı ki, Büyük Milletimiz, bu yüce varlığa bağlılık derecesini, Osmanlı saltanatına son verdikten sonra da, teşrîî vekillerinin birleşik reyleriyle, beni, en ehil bularak Halîfe seçtirmekle göstermiştir. Şimdiki vekillerini de Hilâfete daima destek olmak vaadiyle seçmiştir. Bu seçim ahdine sâdık kalmayan Meclisin kararı, vekâleti şartına, dolayısıyle de millî hâkimiyyet esasına uymadığı için yolsuzdur. Bu sebeblerle yersiz ve yolsuz gördüğüm kararı hükümsüz saydığımı ve tanımadığımı bütün Müslim cemaatlere bildiririm. Bütün Müslim kardeşlerimizin salâhiyetli mümessillerini, ileride toplanabileceğini umduğum bir dînî Şûrâya dâvet ederek müşterek ve mukaddes müessesemizi birlikte desteklemek ümidiyle, her taraftaki din kardeşlerimizin bu büyük dâvâmıza gönüllü ve sürekli yardımlarını bekler, muvaffakiyetimizi Rabbimizin inâyetinden dilerim.»**

Abdülmecid Efendi'nin bu beyanatının neşrinden hemen bir hafta kadar sonra, İsviçre Hariciyesinin Yakınşark Şubesi Müdürü son Halîfeyi ziyaretle, yayınladıkları beyannâmenin Türkiye hükûmetince iyi karşılanmadığını ve bu çeşit faaliyete İsviçre hükûmetinin müsaade etmemesinin istendiğini münasib bir dille bildirmiştir. Buna rağmen, o günlerde son Halîfe ile alâkalı neşriyat durmamış, Fransızların meşhur L'Illustration dergisinde Madame Noelle Roger imzasiyle **«Sürgündeki Haşmetlilerden: Abdülmecid İsviçre'de»** başlıklı bir yazı neşrolunmuş, bu arada Hindli âlim Seyyid Emir Ali'nin hilâfet buhranı mevzuundaki makalesi ise, Ab-

Prenses Neslişah
İstanbula geldi

Prenses ve merhum Prens Abdülmecid
gazetemize ihtiraslarını anlatıyorlar

Prenses Dürrüşehvarla mülâkat

Ben herşeyden evvel Türküm

ÇOCUKLARIM BÜYÜSÜN ONLARI YÜKSEK TAHSİL
YAPMAK İÇİN TÜRKİYEYE GÖNDERECEĞİM

"Tasvir,, muharriri Prensesin memleketteki hayatını anlatıyor

Prenses Neslişah bugün İstanbulda

1924 yılında 431 sayılı kanunla yurt dışına çıkarılan hânedân mensublarının bilâhare memlekete gelişleri basında böylesine geniş alâka uyandırdı.

dülmecid Efendi'yi pek memnun etmiş ve Son Halîfe, Seyyid Emir Ali'ye teşekkür için hususî kâtibini Londra'ya göndermiştir.

Abdülmecid Efendi gazetelerin bu çeşit neşriyatı yanısıra, bâzı İslâm ülkelerinden aldığı telgraflarla müteselli iken, malî durumu onu ve maiyetindekileri düşündürmeye başlamış ve işte o günlerde Daily Mail gazetesinin İsviçre muhabirine atfen yayınladığı mubalâğalı bir haber, Hindistan, Endonezya, Mısır gibi yerlerdeki Müslümanlar arasında derin teessür uyandırmıştır. Son Halifenin otel masraflarını ödeyemeyecek bir durumda olduğu ve bu sebeple sokağa dahi çıkamadığı yolundaki bu gazete haberi üzerine Müslümanlar arasında bir hareket görülmüş ve ilk olarak Mısır'dan hatırı sayılır bir meblâğ Abdülmecid Efendi'ye gönderilmiştir. Ki bu meblâğ —hususî kâtibin ifadesine göre— son Halifenin yurt dışına çıkarılırken kendisine verilen paranın üç misline yakındır. Bilâhare Haydarâbâb Nizâmı, Abdülmecid Efendi'ye kaydıhayat şartiyle üç yüz sterlin maaş bağlamış, bu arada yardım için kendisine müracaat edilen Ağa Han'dan bir cevap alınamamış, Paris'deki İran elçisi özür beyan etmiş, Afganistan elçisinin cevabı ise şu olmuştur: «Müracaatınız lehinde bir istîzanda bulunamayacağımı Halîfe Hazretlerine mazeret ve tazimimle lütfen arzediniz.»

Böylesine bâzı menfî tavırlara rağmen, Abdülmecid Efendi dünya Müslümanlarından maddî yardım görmüş ve hayatının sonuna dek malî sıkıntı çekmemiştir. Müslümanlar, yalnız son Halîfeye değil, son Pâdişaha da malî yardımda bulunmuşlarsa da, Sultan Vahideddin bu yardımları kabul etmemiş ve —ayrı bir yazımızda inceleyeceğimiz gibi— vefâtında borçlarından dolayı tabutuna haciz konulmuştur!.

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Abdülmecid Efendi yurt dışına çıkarılıp İsviçre'ye ayak bastığı ilk günlerde yayınladığı beyannâmede Büyük Millet Meclisi'nin Hilâfetin ilgası yolunda aldığı kararı reddetmiş ve hilâfet meselesinin

ileride toplayacağı bir dînî Şûrâda görüşülmesinden bahsetmişse de, sonraları bu fikrinden vazgeçmiş ve kuvvetli bir ihtimalle bunda Seyyit Emir Ali'nin rolü olmuştur. Abdülmecid Efendi bu arada hilâfet mevzuunda kendisine yapılan müracaatlara da, isabetli bir kararla itibar etmemiş ve bir müddet sonra İsviçre'den Fransa'ya geçerek Paris'e yerleşip hayatını orada tamamlamıştır. 1944 yılının 23 Ağustos günü Paris'de ölen Abdülmecid Efendi'nin na'şı —daha evvel kaydettiğimiz gibi— Türkiye'ye nakil ümidiyle on yıl Paris Camiî mahzeninde bekletilmiş (37) ve sonunda Medine'ye nakledilerek 30 Mart 1954 Salı günü Cennet'ül-Baki'ye defnedilmiştir.

HÂNEDÂN YURT DIŞINA ÇIKARILIRKEN:

YAĞMA OLUNAN TARİHÎ EŞYA

Hilâfetin ilgası ve Osmanlı hânedânının yurt dışına çıkarılması, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924 Cuma günkü içtimaında görüşülmüş ve o gün kabul edilen 431 numaralı kanun hükmünce evvelâ Son Halîfe Abdülmecid Efendi alelâcele İsviçre'ye gönderilmiş; Hânedânın erkek, kadın bilcümle âzası ile dâmâdlar ise, on gün içinde Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecbur tutulmuşlardır. 431 numaralı kanunun üçüncü maddesindeki bu hüküm, hânedân âzası üzerinde bir bomba tesiri yapmış ve vurdu terketmeye hazırlanan bu hazin kafile sahip olduğu menkûl mallarla gayri-menkûl emlâki hemen elden çıkarma yoluna gitmişdir!.

Hânedân âzasının bu tutumu, yâni, menkûl ve gayri menkûl mallarını acele satışa çıkarmaları bilâhare bâzı çevrelerce tenkid edilmişse de, Osmanoğulları bu kararlarında haklıdırlar. Memleketin o günkü şartları ve yukarıdaki ka-

(37) Bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'ci cild.

nunun Meclis'teki müzakeresi sırasında bâzı meb'usların takındığı tavır gözönüne alınırsa verilen kararın ne derece doğru olduğu olanca açıklığıyle görülür. Unutmamak lâzımdır ki, 431 numaralı kanun Meclis'den iki muhalefet re'yi ile çıkmış ve bir ara Meclis Başkanlığına verilen bir takrirle hanedâna mensub kadınların yurt dışına çıkarılmamaları teklif edilmişse de, bu teklife:

«— Hepsi gitmelidirler!. Ne erkeği kalsın, ne kadını...» sözleriyle karşı çıkılmış, hattâ İttihad ve Terakki'den Cumhuriyet devrine intikâl eden meşhur Topçu İhsan:

«— Ölülerin kemiklerini bile mezarlarından çıkarıp atmak lâzımdır!..» diyecek derecede kendinden geçmiş ve Hilâfetin ilgası ile Hânedânın yurt dışına çıkarılmasına dair kanun bu hava içinde kabul edilmiştir. Binaenaleyh, hânedân âzasının o günkü telâşı ma'kûldür!.. Bu mevzuda ma'kûl olmayan, kendilerine memleketi terketmeleri için on günlük mühlet verilen Osmanoğulları'nın alelâcele satışa çıkardıkları nice tarihî eşyayı, bedeli hazîneden ödenerek alıp müzelere mal edemeyişimizdir!.

Esefle kaydedelim ki, 431 numaralı kanunun kabulüyle Son Halîfe Abdülmecid Efendi'nin yurt dışına çıkarılmasından hemen sonra, Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli kıyılarındaki hânedân konaklarından korkunç bir **«yağma»** başlamış ve bu konaklarda bulunan dünyanın her tarafından derlenmiş pek kıymetli nice tarihî eşya değerlerinden çok düşük fiyatlarla Rum, Ermeni ve bilhassa Yahudi simsarları elinde kalmıştır!. Böyle yok bahasına gûya satın alınan o nadîde eşya, bilâhare yurt dışına çıkarılıp dünyanın bütün şehirlerinde çok yüksek fiyatla alıcı bulmuş, meselâ, Beşinci Murad'ın torunu ve Şehzâde Mehmed Selâhaddin Efendi'nin oğlu Ahmed Nihad Efendi'den alınan üzeri Osmanlı Tuğrası ile süslü sofra takımı en az elli misli fazla fiyatla satılmıştır!.

Hânedân konaklarındaki nadîde eşyanın nerelere gittiği mevzuunda Münevver Ayaşlı Hanımefendi'nin pek ibretâmiz bir hâtırası vardır. Paris'de antikacıların bol oldu

ğu bir sokakta, eski saat ve müzikli kutu satan antikacılardan biri, kim olduğunu bilmediği Münevver Hanımefendi'ye şunları söyler:

«— Siz, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığı ve Osmanlı sarayları dağıldığı zamanlar, meraklı olduğunuz eski saatları ve eski müzik kutularını görmeli idiniz. Biz Paris'den, on - onbeş antikacı bilhassa eski saatlar ve müzikli kutular için İstanbul'a gittik. Şayanı hayrettir, hemen hemen her sarayda eski ve çok kıymetli saat ve müzikli kutular vardı. Biz bunların kaymağını, yâni birinci derecede kıymetlilerini aldık, arta kalanları —ki, bunlar da çok kıymetli idiler— İstanbul antikacılarına bıraktık. Heyhat, o güzel sanat eserleri bugün Fransa'da da kalmadı. Amerikan antikacıları, bilhassa Lâtin Amerika'dan gelme antikacılar bütün bu âsar-ı nefiseyi alıp götürdüler.»

Hânedân âzasına aid pek kıymetli eşya bu şekilde dünyanın dört bir tarafına yayılırken; elbette bal tutan parmağını yalamış, yok bahasına elden çıkarılan nadîde eşya satışına o devrin bâzı meb'uslarının adı karışıp, bunların o satışlardan milyonlar vurduğu yazılıp söylenmiş, bu arada meşhur mason diş hekimi Musevî Sami Güzberg'in adı da sık sık duyulmuştur!.

Mason localarının Cumhuriyet devrinde tekrar açılmalarını sağlayanların başında gelen bu Sami Güzberg adlı Yahudi vatandaş, antika kolleksiyonlarıyla da meşhurdur. Müzayede denilen hânedân konaklarındaki korkunç «yağma»dan bu diş hekimi bilhassa istifade etmiş ve o günlerde adı pek sık anılan bu Yahudi vatandaş, memleketimizden topladığı antika eşyayı Paris'e götürmüştür!. Sami Güzberg, hânedân konaklarındaki eşyayı öylesine toplamıştır ki, bir Yahudi antikacı: «Abdülhamid'in tek vârisi Sami Güzberg'dir» demekten kendini alamamıştır!!!..

Hânedâna aid pek kıymetli eşya bu şekilde kapanın elinde kalmış ve yukarıda temas ettiğimiz gibi, maalesef

SAMİ GÜZBERG: Hânedânın yurt dışına çıkarılışındaki tarihi eşya «yağması»nda adı pek sık duyulan Sami Güzberg adlı Yahudi vatandaş işte budur!.. Diş doktoru olan ve Mason localarının Cumhuriyet devrinde tekrar açılmalarını sağlayanların başında gelen bu Sami Güzberg adlı Yahudi vatandaş, antika koleksiyonu yanısıra masonluğuyla da ünlüdür!. Müzayede denilen hânedân konaklarındaki korkunç «yağma»dan bu diş doktoru bilhassa istifade etmiş ve bu Yahudi vatandaş, memleketimizden yok bahasına topladığı antika eşyayı bilâhare Paris'e götürmüştür!. Samî Güzberg, hânedân konaklarındaki eşyayı öylesine toplamıştır ki, bir Yahudi antikacı: «Abdülhamid'in tek vârisi Sami Güzberg'dir» demekten kendini alamamıştır!!!.

bu nadîde eşya, bedeli hazîneden ödenip alınarak müzelerimize mal edilememiştir!. Bu büyük ihmâl bilâhare ele alınmış ve Başmâbeynci Lütfi Simavî Bey «Tanin» gazetesinde şunları yazmıştır:

«Eğer satış işinin vekâletini bir müessese-i hayriye, meselâ Hilâl-i Ahmer (Kızılay) **veya bu mevzu ile asıl alâkadar olması icab eden Müzeler İdaresi deruhte etmiş olsa idi, hem böyle büyük bir talana mâni olunmuş olur; hem de müzelerimiz satılan eşya arasında bir daha elde edilmesine imkân olmayan çok kıymetli âsar ile zenginleşir idi. Ben Sarayda Başmâbeynci olarak hizmet ettiğim seneler içinde, Pâdişaha, Veliahda, Şehzâdelere, Sultanlara öyle değerli ve misli bulunmaz eşya ve hâtıralar takdim edilmiş idi ki, bunların şimdi nerelerde olduğu bilinemez. Ben, merak sevki ile bilcümle müzelerimizi ziyaret ettim. Üstad Halil Edhem Beyefendi'den kalan eşyanın nelerden ibaret olduğunu sordum. Bana, bir daha yerlerine konulması gayrı-**

mümkün olan nâdir ve kıymettar eşyanın şunun bunun elinde kaldığını ve mühim kısmının Paris'de olduğunu teessüfle söyledi.»

Tarihimiz ve bilhassa son bir asır böyle daha nice yağma ile doludur!. Ancak, bu korkunç yağmalara rağmen, sahip olduğumuz zengin tarih ve muhteşem medeniyet sayesinde, müzelerimizde dostun da, düşmanın da gözlerini kamaştıran pek kıymetli eşya bugün hamdolsun mevcuttur. Bu tarihî eşyanın, bu millî servetin bundan böyle olsun titizlikle muhafazası ise, başta ilgililer olmak üzere «tarih şuuruna» sahip herkes için mühim bir vazife ve kat'î bir borçtur.

NUREDDİN PAŞA NASIL MİLLETVEKİLİ OLDU?.

Millî Mücadele'nin ünlü sîması Nureddin Paşa, 1924 yılında Askerî Şûrâ âzasıdır. «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının/Partisi'nin» henüz kurulduğu ve İkinci Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarını sürdürdüğü 1924 yılında münhal meb'usluklar için bir ara - seçimi yapılmış ve iki dereceli bu seçimde Nureddin Paşa, Bursa'dan namzetliğini koyup, Halk Fırkası/Partisi namzedi Dr. Operatör Emin Bey'i mağlûb ederek seçimi kazanmıştır!..

Nureddin Paşa'nın böyle iki dereceli bir seçimde, hepsi Halk Fırkası'na mensup ikinci seçmenlerin (o günkü tâbiriyle Müntehib-i Sâni) reyleriyle meb'us seçilebilmesi bütün yurtta büyük alâka uyandırmış ve Bursalı ikinci seçmenlerin kendi partileri adayına oy vermeyip Nureddin Paşa'yı meb'us seçmeleri o günlerin en çok konuşulan mevzuu olmuştur!. Bu seçimin nasıl üzerinde durulmasın ki, Nureddin Paşa tam iki yüz elli sekiz ikinci seçmenin oyu ile Bursa meb'usu olurken; Bursalıların bu kadirşinaslığı Halk Partisini korkutmuş ve böylesine bir netice henüz kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hesabına kaydolunmuştur.

Nureddin Paşa

Nureddin Paşa'nın bu şekilde Bursa'dan mebus seçile bilmesi, Halk Partisi müfritlerini harekete geçirmiş ve bu mağlûbiyeti hazmedemeyen bâzı partizanlar, Paşa'nın se çim tarihinde asker olduğundan bahisle mazbatasının red di ile seçimin yenilenmesi yolunda faaliyet göstermeye baş lamışlardır!. Nitekim, seçimi tedkik encümeninin kararı da bu yolda tecelli etmiş ve encümen bir muhalif reyle Nured din Paşa'nın seçim mazbatasının reddine karar verip bu ka rar Meclis'in 17 Ocak 1925 günkü içtimaında görüşülmüş tür. Sert münakaşalarla geçen Meclis'in o günkü toplantı sında konuşulanlardan bâzılarını nakille olayı aydınlatma ya çalışalım:

Osman Nuri Bey (Bursa): «— Kanunun, Nureddin Pa şa'nın meb'usluğunu tasdikten başka türlü tatbiki mümkün değildir. Aksi takdirde, vazı-ı kanunun maksadı hilâfına ka rar verilmiş olduğu gibi, milletin en büyük bildiğimiz bir hakkına da taarruz edilmiş olur. Büyük Millet Meclisi'nd

badema asker meb'us bulundurmamakla, ordunun siyasetten men'i kararlaştırılmış olmakla beraber, bu maddenin hükmü henüz icra edilmiş değildir. Henüz içimizde, hem hukuku askeriyyesini muhafaza eden, hem de lüzumu halinde askerî vazifesini ifâ etmek salâhiyetini haiz bulunan birçok asker arkadaşlarımız mevcuttur.»

Feridun Fikri Bey (Dersim): «— Burada mevzuubahs olan hâkimiyyet-i millîyenin tecellisine hey'et-i celilenizin her türlü hislerden âzade göstereceği hassasiyettir ve bir emsâl teşkil edecektir.»

Besim Bey (Mersin): «— Meclisiniz bir hukuk-ı esâsiye meselesi karşısındadır. Dâvâ, Nureddin Paşa'nın dâvâsı değil, Türk milletinin intihab/seçme hakkını hürriyet-i vicdan içinde kullanmış olmak veya olmamak dâvâsıdır. **(Şiddetli gürültüler, ayak patırdıları).** Bu korku neden?. Kimden bu kadar korkuyorsunuz?..» **(gürültüler)**

Besim Bey (devamla): «— Efendiler! Nureddin Paşa hangi Büyük Millet Meclisi'ne seçilmiştir? Bizim de âzası olduğumuz İkinci Büyük Millet Meclisi'ne ise, ki öyledir, meb'usluğu asla muallel/kusurlu değildir. Bu esası dikkate almadan vereceğiniz karar, kanunî olamaz **(gürültüler, ayak patırdıları)** Efendiler! Söz söyletmiyorsunuz... Kabûl... Ama tarih buraya yazıyor. Alman müverrihlerinden birisi, dinlenmeyen hakikatler için «tarih buraya yazıyor» demişti. Şimdi hey'et-i celileniz âfaki bir karar verirken ben de diyorum ki: Tarih buraya yazıyor. Ve yazacaktır efendim.» **(sağdan alkışlar).**

Raif Efendi (Erzurum): «— Sarahate karşı delâile itibar edilir mi?. Bu Meclis, ya dahili nizamnâmesini tatbik eder, ya etmez. Nureddin Paşa'nın meb'usluğunu değil, vaz-ı kanunun maksadını ve hukukî teamülü reddetmiş oluyorsunuz.» **(gürültüler).**

Konuşmalar bu şekilde devam eder. Bu arada Eskişehir meb'usu Abdullah Azmi Efendi, Nureddin Paşa'nın meb'usluğunun sahih ve kusurdan uzak olduğunu söyler. Ragıb

Bey (Kütahya), Halil Bey (Zonguldak), Recep Bey (Kütahya) ise, encümen kararına iştirakle seçim mazbatasının reddini isterler. Meclis Reisi Kâzım Paşa, sükûneti temin için sık sık hatiblere müdahale zorunda kalır ve neticede Halk Partililerin teklifi üzerine isim okunmak suretiyle yapılan oylamada Nuredin Paşa'nın meb'usluğu yüz otuz reyle reddolunurken; elli altı meb'us da oylarını Paşa lehine kullanırlar.

Büyük Zafer'de Birinci Orduya Kumanda eden Nuredin Paşa'nın Halk Partisi adayını mağlûb ederek kazandığı meb'usluk böylece iptâl edilmiş, bilâhare 5 Şubat 1925 tarihinde Bursa'da yenilenen seçimi yine Nureddin Paşa kazanmıştır!. Alınan bâzı idarî tedbirlere ve Halk Partililerin bir hey'et marifetiyle yürüttükleri keşif propagandaya rağmen, Bursalı ikinci seçmenler yeni bir kadirşinaslıkla oylarını Nureddin Paşa'ya vermişlerdir, İptâl edilen ilk seçimde iki yüz elli sekiz re'y alan Paşa, bu kerre iki yüz doksan altı re'y ile Bursa meb'usu seçilmiş ve Nureddin Paşa'nın seçim mazbatası Meclis'in 10 Mart 1925 günkü toplantısında kabul edilmiştir!.

KARA KEMAL HAKKINDA BİR İDDİA!..

Talât Paşa, İttihatçıların dilinde «Büyük Efendi»dir; Kara Kemal ise: «Küçük Efendi». Ve «Küçük Efendi» diye anılan işbu Kara Kemal, ayrı bir yazı serimizde teferruatıyla inceleyeceğimiz gibi, meşhur «İzmir Su'i-kasdi» dolayısıyle arandığı günlerde uzun müddet İstanbul içinde saklanmasını becermiş, sonunda yakalanacağını anlayınca intihar etmiştir!.

İddiaya göre Kara Kemal, «İzmir Su'i-kasdi»nin baş tertipçilerindendir... İstiklâl Mahkemesi savcısının iddiası budur. Bugüne dek, bu mevzuda yazılıp söylenenler de savcının iddiasını te'yid etmektedir. Ancak, son yıllarda Dr.

Fahri Can: «**Allah ve millet huzurunda şehadet ediyorum ki, İzmir Su'i-kasdinde Kara Kemal Bey ma'sumdur!..**» iddiasını ortaya atmış ve bu mühim iddiasını «**tarihe tevdii bir vazife bilerek**» bakınız, neler anlatmıştır:

«— Esasa girmeden evvel, daha önce gelip geçmiş bir vak'ayı kaydedeyim: Birinci Dünya Harbi mütârekesi imzalanmış... Ben o sırada Erenköyü'nde oturuyordum. Bir sabah İstanbul'a geçtim. Aman Allahım, ne feci manzara!. Beyoğlu'nun İstiklâl Caddesini yekpare bir Yunan bayrağı kaplamış, camekânlar ise Venizelos'un resimleriyle süslü!. O güne kadar hep fesli gezenler şimdi şapkalı!. Vatanın efendisi onlar, bizlerse parya!. Çıldırmak işten değil!. Dört yıl çeşitli cephelerde kahramanca dökülen kanlar bugünü görmek için miydi?.

Her işi bıraktım ve eve döndüm. Gece uyumaya imkân var mı?. Çaresizlik içinde sabaha kadar kıvrandım durdum ve nihayet buldum: Kemal Bey'e gidecektim. Yegâne dayanağımız olarak bir o kalmıştı. Ertesi günü Cerrahpaşa yolundaki evine gittim. Kapıda epey tereddüt dakikaları geçirdim. Çünkü, Kemal Bey'le Merkezde (İttihad ve Terakki Merkez-i Umumîsi kasdolunuyor) ancak iki defa, o da kısaca görüşmüştüm. Bir yakınlığım yoktu. Ne yapacak, ne diyecektim?. Bana, dediklerime ve samimiyetime inanacak mıydı?. Ama bir defa gelmiştim, ne olursa olsun deyip kapıyı çaldım, girdim.

Küçük Efendi bir kerevette oturuyor, üstünde beyaz entari, başında takke, elinde nargile marpucu vardı. Beni biraz hayretle karşıladı.

«— Ne ola evlâd, hayrola, nereden esti böyle?.»

«— Beyefendi, affedersiniz, rahatsız ettim. Çünkü başka çarem, başka dayanağım yok. Siz, Beyoğlu caddesini ve bâzı vatandaşlarımızın (!) hal ve tavırlarını gördünüz veya haber aldınız mı?.»

Acı acı soluduktan sonra nargilesinden bir iki nefes çekti ve:

İttihatçıların meşhur «Küçük Efendi»si: Kara Kemal.

«— Görmedim ama anlattılar» dedi.

«— Şu halde beyefendi, ne yapacağız?. Affedersiniz, zavallı bir öküz gibi boynumuzu boyunduruğa verip dürtüklemeyle mi yürüyeceğiz?.»

Uzun uzun düşündü, daha doğrusu sustu. Pos bıyıklarını karıştırdı ve neden sonra, o durgun Kemal Bey'de görmediğim bir heyecanla yumruğunu sağ taraftaki yastığa vurdu ve:

«— Evlâd, elbette bir şeyler, hattâ çok şeyler yapacağız» dedi.

Kemal Bey'in boş lâf etmediğini bildiğim için, bayağı ferahladım.

«— Peki efendim ama, ben ne yapacağım?.» dedim.

Yine durdu, düşündü, sonra da direktifi verdi: Bu direktifle rahmetli Yenibahçeli Şükrü (Oğuz), Dayı Mesud (Gürbüz), Fehmi Yavuz ve Bafra Jandarma Kumandanı Nail, Hulûsi ve Demir beylerin himmetiyle İzmir işgâlinden çok evvel Kocaeli'de ilk silâhlı kuvvet kuruldu. Rahmetli Sadık Baba (Bulgar Sadık), Rıfat Çavuş, Kara ve Sarı Arslanlar'ın fedakâr ve cesur hamleleriyle Kocaeli'yi Alemdağı'na kadar kasıp kavuran bütün hâinler imhâ edildi ve İstanbul - Anadolu yolu açılıp sonuna kadar tutuldu. Bu mevzuda anlatacak çok şey varsa da, bugünkü esas mevzuumuzla alâkalı değil... Yukarıdaki vak'ayı, Kemal Bey hakkında bir fikir verebilmek için anlattım.

Gelelim şimdi asıl mevzua: Salacak'da oturuyordum. Bir sabah biraz erken çıktım. Maksadım, rahatsız olduğunu bildiğim eski kâtib-i mes'ullerden Edhem Bey'i ziyaret etmek idi. Köprü'ye çıkınca acele Liman - Hanı'na gittim. Edhem'i aradım, daha gelmemiş. Dönerken Kara Kemal Bey'in oda kapısını aralık ve kendisini de orada asabî adımlarla dolaşır gördüm. Bir şey demeden gitsem ayıp ve saygısızlık olacak. Kapıdan başımı uzatıp:

«— Günaydın beyefendi» dedim.

Sanki küfür etmişim gibi:

«— Böyle gün aydın olur mu?» dedi. Bir şey anlamadım. Bel bel bakakaldım. Anladı.

«— Gazete okumadın mı?.»

«— Daha vakit olmadı efendim, bir şey mi var?.»

«— Daha ne olsun, bundan kötü ne olabilir ki?. Ben bu memlekette çok ihânetler, çok denaetler, alçaklıklar düşünebilirdim. Hattâ gördüm de. Fakat Mustafa Kemal'e karşı bir elin kalkabileceğini asla düşünemezdim.»

«— Efendim, hâlâ birşey anlamadım, ne olmuş?.»

«— Bâzı alçaklar, Mustafa Kemal'e İzmir'de su'i-kasd teşebbüsünde bulunmuşlar.»

«— Ya!. Sonra?..»

«— Allah'a çok şükür ki, muvaffak olamamışlar ve mel'un yakalarını ele vermişler. Ya... Evlâd görüyorsun bu dünyada ne alçak insanlar var. Kahbeliğin de bir haddi var. (Âdeta titreyerek) Söyle oğlum, söyle, böyle şey olur mu?. Mustafa Kemal'e el kalkar mı?.»

Bundan sonra Kemal Bey'in muntazaman ve kemal-i sukûnetle yazıhanesine gelip gittiği bir hakikat... Nihayet takip edilmeye başlayınca arkadaşlarının:

«— Beyefendi, her şey âyan - beyan meydana çıkıncaya kadar ne olur bir yerde görünmeyin» tavsiyesine uyduğunu biliyorum.

Ve nihayet ma'lûm âkibet ve morgda otopsi masasında Kemal Bey ve karşısında ben... Bundan acı ne olabilir?. Şu var ki, sonsuz elem ve ıstırabın büyüklüğü masûmiyetinin mutlakiyetinde... İzmir Su'i-kasdi teşebbüsü denilen işde Kara Kemal Bey tamamen mâ'sûmdur.»

Dr. Fahri Can, bütün bunları anlattıktan sonra büyük bir iddia ile diyor ki: **«Elim vicdanım üzerinde ve Allah ve millet huzurunda vallahi, billâhi diyerek şehadet ediyor ve bu şehadeti tarihe tevdi ediyorum.»**

Kara Kemal'in «İzmir Su'i-kasdi»nde parmağı bulunmadığına dair iddia mühimdir!. Mühimdir ama, Doktorun, Kara Kemal'e atfen naklettiği yukarıdaki sözler, **«Küçük Efendi»**nin o su'i-kasd işindeki ma'sûmiyetine kâfi değildir!.

Unutmamalı ki, Kara Kemal'in: «Bâzı alçaklar, Mustafa Kemal'e İzmir'de su'i-kasd teşebbüsünde bulunmuşlar» cümlesindeki «bâzı alçaklar» diye andığı su'i-kasd sanıklarının pek çoğu İttihatçıdır ve Kara Kemal'in kapı yoldaşıdır!. İzmir su'i-kasdi, bir mânâda İttihatçılığın tasfiyesi olduğuna göre, Kara Kemal bu eski arkadaşlarına nasıl «bâzı alçaklar» diyebilmektedir?. Dediği iddia olunduğuna göre, «Küçük Efendi» acaba bu sözünde samimî midir?. Sonra, Kara Kemal mademki o «bâzı alçaklar»a dahil değildir ve: «Söyle oğlum, söyle, böyle şey olur mu?. Mustafa Kemal'e el kalkar mı?. diyecek derecede Mustafa Kemal'in takdirkârıdır ve İzmir su'i-kasdini bir «kahbelik» kabul etmektedir, acaba neden İstanbul içinde günlerce köşe - bucak saklanmıştır da, ortaya çıkıp mahkeme huzurunda aynı sözlerle kendini müdafaa etmemiş, yapılan işin «kahbelik» olduğunu, kendi tâbirince; «Mustafa Kemal'e el kalkmayacağını» avaz avaz haykırmamıştır. Yoksa Kara Kemal, Harb-i Umumî'de iaşe işlerinde gösterdiği parlak zekâsıyle, İzmir Su'i-kasdi'nin İttihatçıları tasfiye için uydurulmuş bir tertib olduğuna inanmıştır da, kendi başının derdine düşüp köşe - bucak saklanmıştır?.

Hem sonra Kara Kemal, Doktora söylediklerinde samimî olsa ve doktorun «Allah ve millet huzurunda» yemin ederek «Küçük Efendi»nin ma'sûmiyetini iddia etmesine gerçek gözü ile bakılsa dahi, Kara Kemal'in ma'lûm âkibetine; yâni, intiharına «elim» denilebilir mi?!.

Kimdir bu «Kara Kemal» denilen adam?..

Vaktiyle Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın kurduğu meşhur «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nda çalışmış, orada öğrendikleriyle İttihatçıların «Teşkilât-ı Mahsusa»sı içinde boy göstermiş, İttihat ve Terakki Merkez i Umumîsi'ne hâkim olan Talât Paşa ile beraber çalışmış, her çeşit kirli, kanlı ve karanlık işlerin içinde bulunmuş ve nihayet mel'anetleri Harb-i Umumî içinde hadd safhaya ulaşıp, iaşe rezaleti ayyuka çıkmıştır!.

Harb-i Umumî boyunca üçbuçuk kuruş dünya malına

tamaen milletin ekmeğiyle oynamaktan utanmayan ve mensubu bulunduğu İttihad ve Terakki adlı Komitenin iktidarı için her mel'aneti irtikâb eden, bu mel'anetleri yolunda kullanılmak üzere pek çok serseriyi besleyen ve o acı harp yılları içinde millet açlıktan hastalıktan kırılırken meyhanelerde keyf çatan, kısacası İmparatorluğumuzun başını yiyen sergerdeler içinde bulunan Kara Kemal hak ettiği cezayı âhirete kalmadan dünyada bulmuş ve —iddiaya göre— bir tavuk kümesi içinde canına kıymış, böylece İlâhi adalet tecelli etmiştir!.

Kara Kemal'in «İzmir Su'i-kasdi»nde parmağı bulunsun veya bulunmasın, onun âkibeti «elîm» değildir!. İttihatçıların «Küçük Efendi»si mel'anetlerinin cezasını dünyada bulmuş, beraber çalıştığı arkadaşlarından bir kısmı sokak ortasında, bir kısmı darağacında can verirken; o da hayatını kendi tabancasının kurşunuyle bir tavuk kümesinde kapamıştır!.

Son yıllarda, bizde, bâzı İttihatçıları temize çıkarmak âdet haline geldi!. Meselâ: Talât Paşa'nın Berlin'de parasız kaldığı günümüzde sık sık tekrarlanmakta, Ankara İstiklâl Mahkemesi kararıyle idâm edilen İttihatçıların meşhuuur maliyecisi (!) Cavid Bey'in darağacı altında söylediği bir Âyet-i Kerîme meâli onun masûmiyetini iddia yolunda devamlı yazılmakta; Enver Paşa denilen çılgının Türkistan macerasının içyüzü bilinmeden, o çılgına bol keseden «kahramanlık» verilmekte, bu adamların mel'anetleri unutularak evlâdlarımıza yanlış tanıtılmaktadırlar. Ve işte Kara Kemal hakkında öne sürülen yukarıdaki iddia da —bizce— bunlardan biridir!.

⁂

KÂZIM KARABEKİR PAŞA NİÇİN MUHALEFET SAFINA GEÇTİ?.

Millî Mücadele'nin mühim sîmaları tarafından kurulan «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası/Partisi» başına Kâ-

zım Karabekir Paşa'nın geçtiğini, Cumhuriyet tarihinin ilk ciddî muhalefet partisi olan bu teşkilât mensublarından pek çoğunun meşhur «İzmir Su'i-kasdi» dolayısıyle İstiklâl Mahkemesi huzuruna çıkarılıp beraat ettiklerini «Yalan Söyleyen Tarih Utansın»ın birinci cildinde incelemiştik.

«İzmir Su'i-kasdi» dâvâsına bakan İstiklâl Mahkemesi'ne «Kel Ali» namıyle maruf Ali Çetinkaya başkanlık etmiş ve İstiklâl Mahkemelerinin meşhur «Dört Alîler»inden biri olan bu adamın, su'i-kasd sanığı (!) olarak karşısına çıkarılan Kâzım Karabekir Paşa'ya sorduğu ilk suale Paşa'nın verdiği cevap Cumhuriyet tarihinin mühim bâzı olaylarına ışık tutmuştur.

Şudur, Muhakeme Reisinin Kâzım Paşa'ya ilk suali:

«— Zatıâliniz, Millî Mücadele esnasında büyük hizmetler görmüş olduğunuz halde, bilâhare neden muhalefete geçtiniz?. Terakkiperver Fırkası'nın teşkilindeki hususî, umumî teşebbüsler hakkında malûmat-ı âliyyelerinin izah buyurmalarını rica ederim.»

Kâzım Karabekir Paşa bu suale verdiği cevabta evvelâ, Rauf (Orbay) Bey'le İsmet (İnönü) arasındaki ihtilâfa temas etmiş, bu ihtilâfın halli için yaptığı çalışmaları izah etmiş ve bütün gayretine rağmen anlaşmazlığı halle muvaffak olamadığından bahisle Doğu'daki vazifesi başına döndüğünü anlatıp sözlerine şöyle devam etmiştir:

«— Cumhuriyet ilânını Trabzon'da haber aldım. Fakat bu hususta bana her hangi bir iş'ar olmamıştı. Yalnız Millî Müdafaa Vekâleti, Trabzon Deniz Kumandanlığı'na top attırılması için emir vermişti. Bu vaziyeti Erkân-ı Harbiye-i Umumîye'ye yazarak, henüz Şark Cephesi Kumandanı bulunduğum halde, ne bana ve ne de sair askerî ve mülkî makamlara Cumhuriyetin haber verilmemesinin bâzı düşüncelere yol açabileceğini bildirdim ve vaziyetin hakikî mahiyyetini ancak, iki gün sonra öğrenebildim. Bu sırada Birinci Ordu Müfettişliğine tayin emrim de geldiğinden İstanbul'a hareket ettim. İstanbul'a varışımda, Cumhuriyetin âni bir şekilde ilân edilişinden dolayı gazetelerde müdhiş münaka-

şalar ve bu arada Rauf Bey'le de Ankara arasında çekişmeler tevali ettiğini gördüm.

Maalesef pek açık olarak görülüyordu ki, büyük inkılâbların hepsinde olduğu gibi, bizde de, bütün varlıkları, can ve başlarıyle elele verip çalışmış olan ricâl arasına bir takım tufeyli türediler girmiştir ve bunlar, Büyük Zafer'le hedefe varılarak tehlikelerin ortadan kalktığını görür görmez, iktidar mevkiindekilere sokulup yaranmak için, tıpkı bir kamanın bir cismi ikiye bölüşü gibi bizi birbirimizden ayırma faaliyetinde bulunmuşlardır. Askeri vazifede bulunduğum halde, benim şahsımdan da imalarla bahse cür'et edenleri görmekle pek müteessir oluyordum.

En büyük teessürüm, İstanbul'da Ordu Müfettişi bulunduğum sırada, oraya, Topçu İhsan Bey riyasetinde bir İstiklâl Mahkemesi'nin gönderilmesinden haberdar edilmemiş oluşumdu. İstanbul benim Ordu Müfettişliğim sınırı dahilinde ve Ordu Müfettişleri de, bölgelerindeki her türlü hususlarla ilgili bulunduğundan, bir İstiklâl Mahkemesi'nin İstanbul'a gönderilmesi behemehal bana haber verilmeli idi.

Derhal Ankara'ya geldim, Başvekil İsmet Paşa'ya bunu şikâyet etmekle beraber, Rauf Bey'le aralarını bulup, eski samimiyet ve dostluğu devam ettirmeğe çok çalıştım. Bu çalışmalarım, tabiî büyük şahsiyetler arasında soğukluk meydana getirmek için sokulan bâzı tufeyli mahlûkların yollarını kesmeğe ma'tuftu. Fırsat buldukça bu hususta Gazi Paşa hazretleri nezdinde elimden geleni yaptım. Arabulmak ve soğuklukları gidermek için uğraşmalarımdan bir netice çıkmadığını ve aksine Rauf Bey'in bir muhalif fırka/parti teşkil etmesi için durmaksızın neşriyat yapılıp, teşviklerde bulunulduğunu görmekle müteellim idim. İsmet Paşa kaabil değil anlaşmaya yanaşmıyordu. O kadar ki, şayet Rauf Bey, Gazi Paşa ile anlaşır da hükûmet teşkil ederse, İsmet Paşa derhal Halk Fırkası'ndan ayrılıp muhalif bir Fırka/Parti teşkil etmeğe kadar gidecekti.

Gerçi arada bâzı fikir anlaşmazlıkları varsa da, bir takım fırsat düşkünlerinin durumu bu derekeye düşürdükle-

rini gördüm. Rauf Bey nezdinde de çok çalıştım. Hattâ bir aralık gene Rauf Bey'e, İsmet Paşa nezdindeki son samimî teşebbüslerimin müessir olduğunu beyanla kendilerini barıştırmağa çalışacağımı söyledim. Muvafakat ettiler. Hattâ, eğer kabahat bende ise, tarziye veririm demek âlicenabliğini dahi gösterdiler. Fakat yazık ki, bu da olmadı. Halk Fırkası'nın tutumu ve durmaksızın hücumları bu arkadaşları birbirlerinden daha ziyade ayırdı.

Başvekil İsmet Paşa'nın, Rauf Bey'e âlenen muhalif bir fırka teşkil etmesini teklif eylediğini gazetelerde büyük üzüntü duyarak okuduk. Benim için artık yapılacak bir tek iş kalmıştı ki, bunu yapmayı memleket için pek lüzumlu sayıyordum. Bu, hem meb'us, hem asker olmak meselesinin hallî idi. Benim gibi daha bâzı arkadaşlar işte böyle, hem asker, yâni, kumandan: hem de meb'us bulunuyorduk. Bu doğru değildi. Askerin artık istisnasız surette siyasetle uğraşmaması zamanının geldiğine kaani idim. Askerlikten çekilerek fikirlerimi Meclis kürsüsünden müdafaaya kadar gideceğimi, Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi Fevzi Paşa'ya söyledim.

Üzerimde İstanbul meb'usluğu sıfatı da vardı. Bir aralık her iki vazifeyi de omuzumdan atarak bir köşeye çekilmeyi düşündüm. İstiklâl mücadelesinin ilk günlerindeki o büyük karşılıklı sevgi ve itimad ne hale gelmişti?.. Düşününüz, Ordu Müfettişiyim, mektuplarım açılıyor, çalınıyor, maduniarıma karşı küçük düşecek vaziyetlere sokuluyorum. Bunları Millî Müdafaa Vekâleti'ne şikâyet ve protesto ettim.

Bundan sonra artık bir takım ahlâksız tufeylilerin tahrikleriyle eski samimiyetten eser kalmadığına kaani oldum. Gazetelerde, benim İstiklâl Harbi'ndeki hizmetlerim de yok edilmek isteniyordu. Buna da ehemmiyet vermedim.

Son bir vazife olmak üzere ne yapabileceğimi düşündüm. Meclis'deki vazifeme gitmek ve orada, her iki taraf arkadaşlarımla, millî mücadelenin başlangıcında Sivas Kongresi'ni müteâkib yaptığım gibi, bir samimiyet bağı kurmak kararını verdim.

Ordu Müfettişliğinden istifamı doğrudan doğruya Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi Fevzi Paşa'ya gönderdim. İsmet Paşa'yı da ziyaret ettim. Cumhuriyetin yıldönümü bayramı günü Gazi Paşa Hazretlerini Meclis'deki makamlarında ziyaretle arz-ı tebrikat ettim.

Ben Meclis'e gelince Rauf Bey'in yanına oturmuştum. Bu, bana dehşetli hücumlar için bir sebeb oldu ve: **«Henüz yerine tayin olunan Ordu Müfettişi vazifeyi devir - teslim almamıştır»** diye, benim bir müddet Meclis müzakerelerine katılmama mâni olundu. Mütemadiyen, muhalif fırka/parti kurulsun, denilip duruluyordu. O sırada hakikaten Halk Fırkası'ndan istifalarla muhalefet fırkası teşkili teşebbüsleri de başladı. Fakat ben bu vaziyette ne olup bittiğini bilmiyordum. Yerime tayin olunan vekilin bir ân evvel gelmesini bekliyordum. Nihayet geldi. Vazifeyi kendisine devredip Meclis'e döndüğüm zaman, muhalefet fırkası (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası/Partisi) kurulmuş olduğu halde, ben Halk Fırkası'ndan istifa etmedim. Lâkin ma'lûm gazeteler bir takım îmalarla benim gibi «çıkmayanların zorla çıkarılacaklarını» yazıp duruyorlardı. Bu durum karşısında bence yapılacak şey taayyün etmişti. Halk Fırkası'ndan istifa ettim. Terakkıperver Fırkası'na girdim. İlk seçimde de bu fırka/parti riyasetine seçildim.

Bence bu vaziyette de, anlaşmazlıkların karşılıklı samimîyetle halline gene imkân vardı. O günlerde muhalefet fırkasının kurulmasına pekâlâ mâni olunabilirdi. Halbuki hükûmet **«Cumhuriyet idaresinin feyizli tecelliyatındandır»** diye bu fırkayı âdeta tebrik ve teşçi ediyordu. Fırka, işte bu şekilde faaliyete başladı. Ma'lûm gazeteler de, aleyhimdeki neşriyatlarını şiddetlendirdiler. Artık açıkça anlaşılıyordu ki, pek kısa bir zaman evvel, müşterek dâvâ uğrunda hayatlarımızı birlikte fedâ ettiğimiz bâzı arkadaşlar bana karşı tamamiyle teveccühlerini kaybetmişlerdi ve su'i-zanda bulunuyorlardı.

Ma'hud gazetelerden biri **«Maskaralık»** başlıklı makale-

sında benim, pâdişahçı, hâlifeci, mutaassıb ve geri fikirli bir insan olduğumu alenen yazıyordu. Geçen sene İsmet Paşa'ya yazdığım bir mektubda bu hallerden şikâyet etmiş ve demiştim ki: «**Bu kabil adamların şimdiye kadarki tezvirleriyle işte bu hale geldik. Bu tufeylilerin üzerimize bu şekilde saldırmaları sizler için acı bir talihsizliktir. Bunlara yüz vermeyiniz. Vaktiyle Dergâh mecmuasında, İstiklâl mücahidlerini Rum garsonlarıyla, Bulgar komitacılarına benzeten bu gibi «tecedddütperver» insanlar aramızdan çıkarıldıktan sonra, bizzat karşı karşıya gelip görüşülmek suretiyle eski samimiyetin iadesi mümkündür.**»

Bu mektubu yazıp gönderdikten sonra, bu toplantı yılının başında Ali Fuad (Cebesoy) Paşa ile birlikte İsmet Paşa'ya gittik. Memlekette birçok yeniliklere girişildiği bu sırada, birçok haricî meseleler de varken, Meclis'de hâlâ fırkamızın kapatılması gibi hususlarla çekişmekliğimizin doğru olamayacağını ve vatanî işlerde bizim de ayrı-gayrı tutulmayacağımız Meclis kürsüsünden açıkça ifade edilmiş olmasına rağmen, ma'hud iki gazetenin fırkamızı hâlâ su'i-kastçılıkla itham etmekte oluşlarını önlemek, gerektiğini söyleyerek «bunları açıkça tekzib ediniz» dedik. İsmet Paşa ile bu görüşmemizi, bir ikincisi takip etti. Her iki mülâkat da samimî oldu. Biz bu vaziyette Gazi Paşa Hazretlerinin bizimle görüşmek arzusunu belirtmelerini beklerken; ertesi günkü gazetelerde: «**Muhalefet fırkası dehâlet etti**» gibi hepimizi inciten bir takım beyanat karşısında kalarak müteellim olduk. İşte söyleyeceklerim bunlardan ibarettir.»

Kâzım Karabekir Paşa, İstiklâl Mahkemesi huzurunda, muhalefet safına geçiş sebeblerini böyle izah etmiş ve Paşa'nın sık sık kullandığı «**tufeyliler**» sözüne, Rauf (Orbay) Bey de, hâtıratında temasla, «tufeyliler»i, «**etraf**» diye anıp Millî Mücadele başındaki zevat arasındaki ihtilâftan bu «etraf»ı mes'ul tutmuştur.

MEŞHUR BİR DİNSİZ:

Dr. ABDULLAH CEVDET «ADÜVVULLAH CEVRET»E DAİR

Adı **«Abdullah Cevdet»** olan, fakat dinsizliği dolayısıyle bâzı kimselerce **«Adûvvullah Cevret»** diye anılan İkinci Meşrutiyet devrinin ünlü münkiri, 9 Eylül 1869'da Arapkir'de doğmuştur. Hacı Ömer adında bir Tabur - kâtibinin oğludur. İlk tahsilini memleketinde yapan, on beş yaşlarında İstanbul'a gelerek Kuleli İdadîsi'ne devama başlayan istikbalin meşhur dinsizi, bilâhare Askerî Tıbbiye'ye geçmiş ve 1894'de mezun olarak «doktor» ünvanını almışsa da, o doktorluğuyle değil, dinsizliğiyle tanınmıştır!.

Askeri Tıbbiye'ye girdiği ilk yıllara kadar, âile ocağının tesiri olsa gerek, pek dindar olduğu yazılıp söylenen Abdullah Cevdet, Tıbbiye'deki arkadaşlarından İbrahim Temo'nun kendisine verdiği «Spiritualisme et materialisme» adlı kitabı okuduktan sonra şüpheciliğe düşmüş ve **«orjinal olma merakı ile umumî kanaate aykırı düşünceden hoşlanan»** bu genç Tıbbiye talebesi, küfrün gayya kuyusu başına o yıllarda yaklaşmıştır!.

Verdiği kitapla Abdullah Cevdet'i bu korkunç durumu iten İbrahim Temo, muhtelif vesile ile kaydettiğimiz gibi, ilk İttihad ve Terakki'yi İtalyan mason biraderlerinin telkiniyle Askerî Tıbbiye'de kuran gençtir. Aslen Ohrili olan bu doktor namzedi, yaz aylarında memleketine gidip gelirken birkaç defa İtalya'ya uğramış, bu arada Brendiz masonları arasına katılmış ve İbrahim Temo'ya, Sultan İkinci Abdülhamid'i devirebilmek için «gizli bir cemiyet» içinde çalışma fikri İtalyan masonları tarafından telkin edilmiştir!.

Dışarıdaki masonların telkinleriyle bu şekilde kurulan ilk İttihad ve Terakki kurucuları arasında Abdullah Cev

det de boy göstermiş ve bu gizli cemiyetin etrafa dal-budak saldığı bir devrede Saray'ın müdahalesiyle cemiyet mensubları toplanırken, Abdullah Cevdet de yakayı ele verip Trablusgarb'a sürülmüş, daha sonra oradan Avrupa'ya kaçmış ve Cenevre'de kendisi gibi firarîlerle «Osmanlı» gazetesini çıkarıp, Askerî Tıbbiye'de başladığı «hürriyetçilik» oyununa devam etmişse de, kısa bir zaman sonra Yıldız Sarayı'nın çil-çil altınları önünde «hürriyetçilik oyunu»ndan vazgeçerek Viyana Sefâreti hekimliğine getirilmiştir!. Üç yıl kadar bu vazifede kalan Abdullah Cevdet, 1903'de tekrar Cenevre'ye dönmüş ve hemen bir yıl sonra bir matbaa kurarak «İçtihat» mecmuasını neşre başlamış, ayrıca bir de Kütüphane-i İçtihat» tesis etmiştir. Ki, Abdullah Cevdet'in gurbetelde bir matbaa kurup, dergi çıkaracak ve Kütüphane tesis edecek parayı nereden bulduğu, üzerinde durulması gereken mühim bir husustur...

Bilâhare, matbaasını, dergisini ve kitabevini Mısır'a naklederek faaliyetine Kahire'de devam eden Abdullah Cevdet, İkinci Meşrutiyetin ilânından üç yıl sonra, 1911'de İstanbul'a dönmüş ve Yerebatan civarında yaptırdığı İçtihat evine yerleşerek, halen ayakta olan bu binanın kapısına Fransızcayı takliden astığı (İdjtihad) levhasıyle mel'anetini sürdürmüştür!.

Mısır'da 1908'de Dozy'den tercüme edip yayınladığı «Tarih-i İslâmiyet» adlı kitabın sonuna yaptığı Zeyl, Abdullah Cevdet'in niçin «Adûvvullah Cevret» diye anıldığına güzel bir misaldir!. Abdullah Cevdet'in bu Zeyl'de kaydettiğine göre: Çin, Mısır, Rusya v.b. yerlerdeki Müslümanlık birbirinden tamamen ayrıdır (!); İslâmiyet, Arapların ihtiyaçlarına göre biçilmiş bir kaftan olup, Arap - Yarımadası dışına çıkınca dehşetli tadilâta uğramıştır (!). Hıristiyan ilâhiyatı, İslâm ilâhiyatının teşekkülüne damgasını basmıştır (!). Müslümanlarda âile, bir bedevî teşekkülüdür (!). Fütûhât, Müslümanların şehevî duygularını artırmıştır (!). Çocukları, terbiyesiz yetişen (!) Müslümanların Mimleri de, aslında cahildir (!). İttihad-ı İslâm, bir hayal-

dir ve İslâmiyet için zararlıdır (!). Dînî kanunlarda ıslahat yapılması şarttır ve bu iş için de bir Luhter'e ihtiyaç vardır (!)...

Adûvvullah Cevret'in bu hezeyanlarına o yıllarda «Sırat-ı Müstakim»de cevap verilmiş, bilhassa İsmail Fennî (Ertuğrul), sonraları «Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiyye» tarafından bastırılan «Hakikat Nurları» adlı mühim eserinde İçtihatçı'nın hezeyanlarını dînî, ilmî ve tarihî delillerle çürütmüştür!.

Necip Fazıl Bey'in tâbiriyle: **«çiçek bozuğu suratlı ve derisinin altı sanki için - için iltihaplı»** Abdûvvullah Cevret için meşhur Şair Eşref:

«O sûretten hâyâyı Dest-i Hakk tırnakla yolmuştur»

mısraını söylemiş, İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey ise, Safahat'ında:

«Taklak attın arkasından en denî bir şöhretin
Düştü takken, çıktı cascavlak o kel mahiyyetin»

mısralarıyle Adûvvullah Cevret'e çatmıştır.

Bir iddiaya göre —ki bu iddia, Samed Ağaoğlu'nundur— Abdullah Cevdet, doğum yeri itibariyle kendisine yakın olan Süleyman Nazif Bey merhumla, Ziya Gökalp'ın, birincisinin Müslümanlar arasında şöhrete ermesine; ikincisinin ise İttihatçılara «fikir babalığı» yapmasına tahammül edememiş ve baştarafta kaydettiğimiz gibi, «orijinal olma merakı ile» o da «dinsizliğe» sahip çıkmıştır!. Bu mevzuda diyor ki, Samed Ağaoğlu:

«İmparatorluğun idare muvazenesini te'min eden mânevî postlar elden gittikten sonra, ona, ya ekalliyet milletlerden kendisine en yakın olduğu iddia edilebilecek olanın reisliği, yahut da hem milleti, hem ümmeti inkâr eden fikrin alemdarlığı kalıyordu. Birinci yolu tutmağa cesaret edemedi. İkinci yola saptı ve kendisine DİNSİZ sıfatını verdirmekten çekinmedi!.»

Samed Ağaoğlu'nun bu iddiası, Hilmi Ziya Ülken'in Ab

kurucularından olan Abdullah Cevdet'in yurda dönüşünden sonra İttihatçılarla arası açılmış ve garibtir bu devrede Adûvvullah Cevret'e, İttihatçılardan bir zarar gelmesine Ziya Gökalp mâni olmuş, İttihatçılara karşı onu himâye etmiştir!.

Birinci Cihan Savaşı sonunda İttihatçıların iktidardan düşmesiyle sevinen Abdullah Cevdet, bu kerre Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası/Partisine girmiş, Mütârekenin o acı günlerinde de «Kürt Teâli Cemiyeti» içinde boy göstermiş, «Vilâyât-i sitte» muhtariyeti yolunda çalışmış ve daha sonraları Hürriyet ve İ'tilâfçılar İngilizler himâyesinde akın akın yurt dışına kaçarken o buna cesaret edemeyip İstanbul'da kalmış, böylece «Yüzellilikler» arasına girmekten kurtulmuştur!.

Matbaasının üst katında ikamet eden Abdullah Cevdet, Millî Mücadele'nin zafere ulaştığı günlerde **«İdjtihad Evi»**nin, ruhu gibi karanlık bir odasına çekilip, kimsenin yanına sokulmamış, Cumhuriyetin ilânını müteâkib, bir ara **«bütün yapılanlar ve yapılacak olanlar benden kopya!..»** iddiası

Dr. ABDULLAH CEVDET: Dinsiz Türkü, yayınladığı «İçtihat» mecmuası ve cimriliğiyle meşhurdur. Şair Eşref'in: «O süreften hâyâyı Dest-i Hakk tırnakla yolmuşlar» diye andığı Abdullah Cevdet 1869'da doğdu. Askeri Tıbbiye'de okudu. İlk İttihat ve Terakki kurucuları arasına katıldı. Trablusgarb'a sürüldü. Sonra Yıldız Sarayı'nın çıplak altınlarını görünce «hürriyetçilikten (!) vazgeçip sefâvete hekim oldu. Bir müddet Mısır'da kaldı ve 1911'de İstanbul'a dönerek dergi ve kitap yayınladı. Dozy'den tercüme ettiği «Tarih-i İslâmiyet» adlı kitaba yazdığı zeyl büyük nefret ve infial uyandırdı ve kendisine hak ettiği cevap verildi. 1932'de İstanbul'da öldü. Ayasofya Camii'ne getirilen tabutu başında, cenaze namazının kılınıp kılınmaması münakaşa mevzuu oldu!.

ni öne sürmüş ve sonra günün birinde alçaklıkların en korkuncundan birini irtikâbla **«neslimizi kuvvetlendirmek,** eski tâbiriyle «ıstıfa'ya tâbi tutmak» **için Avrupa'dan ve Amerika'dan «Damızlık Erkek getirilmesi»**ni isteyen bir yazıyı imzasiyle yayınlayıvermiştir!!!..

Adûvvullah Cevret'in bu yazısı o günlerde yurdumuzda öylesine derin bir nefret uyandırmıştır ki, bu korkunç yazı onu evine kapamış ve yıllar önce kırılması gereken mülevves kaleminin yazdığı son yazı bu olmuştur.

Dinsizliği yanısıra, cimriliğiyle de şöhret bulan Abdullah Cevdet'i Şair Eşref:

«Bir sinek konsa eğer tiksinerek pisliğine,
Hakkını ekliyor der de, koşar mahkemeye!.»

diye hicvetmiş, bir gün bir toplantıda onun için **«Meteliğe kurşun atar!...»** denildiğinde Süleyman Nazif Bey merhum: **«Ne kurşunu? O meteliğe göbek atar!»** nüktesini söylemiş, Necip Fazıl Bey: **«Misafirlerine bir kahve ikramına bile yanaşmaz ve işçisine para verirken «Servet-i Fünun»cu Ahmed İhsan'ın yaptığı gibi, silik kuruşları seçer!..** demiş; şiirlerini uzun müddet onun mecmuasında yayınlayan ve bunun için hiç para alamayan Yusuf Ziya Ortaç ise, Abdullah Cevdet'den yazıları için uygun göreceği bir karşılık rica edince, cimriliğiyle meşhur Adûvvullah Cevret'in halini şöyle anlatmıştır: **«Bir insan yüzünün bir ânda bu kadar kardığını görmemiştim. Nabzı durdu, nefesi durdu galiba!..»**

Çeşitli mel'anetleri yanı sıra böylesine de cimri olan Adûvvullah Cevret, 28 Kasım 1932'de ölmüş, naşı, süslü boyalı ve kolsuz bir tabutla Ayasofya Camii'ne getirildiğinde cenaze namazının kılınıp kılınmaması münakaşa mevzuu olmuş ve gariptir Abdullah Cevdet'in cenazesi, o anda Müslüman cenazelerinin nakline mahsus boş araba bulunamadığından Fener Patrikhânesi'nden getirilen bir araba ile götürülüp, yine gariptir, Silivrikapı'da Balıklı kilisesi yanında İslâm mezarlığıyla Rum mezarlığının birleştiği noktaya gömülmüştür!. Bir iddiaya göre —ki bu iddia, «Tür-

kiye Maarif Tarihi» müellifi Osman Ergin Bey'e aittir— Adûvvullah Cevret, İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in «Son Asır Türk Şairleri» adlı eserini hazırladığı günlerde bu zatı ziyaretle, kendisinin «dinsizliği»nin bu esere yazılmamasını rica etmişse de, Abdullah Cevdet'in küfür bataklığından kurtulup, İslâm dairesi içine girdiğine dair tek satırına rastlanmamıştır!.

Gûya şairliği, İslâma aykırı tercümeleri ve Gustave Le Bon'dan mülhem içtimaî reformculuğu yazılıp söylenen Abdullah Cevdet —nam-ı diğer: Adûvvullah Cevret— hakkındaki bu kısa yazımızı Necip Fazıl Bey'in isabetli teşhisiyle bitirelim. Diyor ki, Necip Fazıl Bey:

«— Şark ve Garb hesaplaşmasında, oltanın ucundaki solucan ölüsüne koşan avanak balıklara eş, çurçurlar zümresi içinde Abdullah Cevdet, üstelik, sırtı dikenli ve dişleri zehirli bir topyekûn inkâr ve Batı'ya teslim örneğiydi ve o kadar benimsediği Batı'nın hiçbir çilesini görmez ve hiçbir derinliğine inmez ve yalnız genişliğine bir takım kuru akıl hesapları peşinde gezer ve deri üstü sahte nisbetler kurar, içini boğmuş ve bütün ulvî ses deliklerini tıkamış bir mizaç temsilcisidir.»

*
**

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SOFRASINDAN KOVULAN ADAM!..

Mustafa Kemal Paşa'nın sofrası hakkında bugüne dek türlü neşriyat yapılmış, yayınlanan kitap, broşür yanısıra pek çok makalede bu sofra incelenmiş ve bütün bu neşriyatla çeşitli iddia ortaya atılmıştır. Bâzıları Mustafa Kemal'in sofrasını, Yunan filozofu Eflâtun'un talebeleriyle ilmî sohbetler yaptığı «Academos»a benzetmiş; İsmet İnönü, Başbakanlıktan ayrılışına kadar varan münakaşada: «Sofradan emirler alıyoruz ve bunlar yüzünden büyük sıkıntılara düşüyoruz» iddiasında bulunmuş, bu ve benzeri iddialara karşı Kılıç Ali: «Sofra, bâzılarının sandığı ve telkin ettiği gibi bütün

devlet işlerinin müzakere yeri değildi. Bu mühim noktayı fark edemeyerek «sofrada devlet işleri hallolunuyor» diye günün birinde Atatürk'e karşı gelenler, ağır mes'uliyetlerle etekleri tutuştuğu zaman o sofraya içinden çıkamadıkları devlet işlerini getirirler ve onları orada Atatürk'e hallettirerek sofradan ferahlık ve neş'e içinde çekilirlerdi. Hattâ bazan da dedikodu mevzuu yapmak istedikleri sofradan nasıl perişan bir halde koltukla götürüldüklerine az mı şahit olmuştuk.» cevabını vermiştir. İsmet Bozdağ ise sofra hakkında şunları yazmıştır: «Atatürk'ün sofrası demek, hayatının büyük bir parçası demektir. Atatürk'ün hayatında dinlenme için ayrılmış bir zaman yoktur. Uyumuyorsa, okumuyorsa, yazmıyorsa, mutlaka sofrasının başındadır, çevresindeki arkadaşlarıyla bir şeyler konuşmakta, bir şeyler tartışmakta, haber alıp vermekte, uygulayacağı düşüncelerine sosyal taban hazırlamaktadır.» Aynı mevzua temasla Falih Rıfkı Atay: **«Sofra bir imtihan meclisi idi de!.. Hiç söylemeksizin, hissettirmeksizin, bir vazifede kullanacağı adamları, içki âleminin pek elverişli olduğu türlü yönlerden yoklardı. Hükmünü kolay verir, çok defa aldanmazdı.»** demiş ve devamla: **«Amiyâne olsa da eski yâveri Salih Bozok'un şu hikâyesi Atatürk tenkitçilerine iyi bir cevab olabilir»** kaydiyle ilâve etmiştir:

«Bir gün Salih Bozok'a bâzı tanıdıkları: **«Tarih sizi mes'ul edecek. Çünkü Atatürk'e içiriyorsunuz. Geceleri uykusuz geçiriyor. Sefahet yaptırıyorsunuz ve ömrünü kısaltıyorsunuz»** derler.

Salih der ki:

«— Tarih ne diye bizi mes'ul tutacakmış?. Madem ki iş dediğiniz gibidir. Bizim heykellerimizi dikecek. Atatürk'ü biz idare ediyorsak, yalnız içirip sefahet ettirmiyoruz ya, İzmir'i de biz aldırıverdik» cevabını verir.»

Görüldüğü gibi bu mevzuda çeşitli iddia vardır ve bu iddialar arasında, Mustafa Kemal Paşa'nın Latife Hanım'dan ayrılma sebeblerinden biri de; bu sofra ve Latife Hanım'ın o sofraya müdahalesidir.

Hakkında yerli - yabancı herkesin böyle bir şeyler yazdığı Mustafa Kemal'in sofrasından kovulan adam ise. Dr. Reşid Galib'dir... Reşid Galib, 1897 yılında Rodos'da doğmuş, ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra İzmir İdâdisine devam etmiş ve 1917'de İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Balkan Harbi'ne ve Harb-i Umumîye gönüllü olarak katılan, fakat ciğerlerinden hastalanarak İstanbul'a dönüp, bir müddet Tıbbiye'de asistanlık eden Reşid Galib bu arada Türkocağı'na devama başlamış, Ocağın köycülük hareketine katılarak Tavşanlı'ya gitmiş, Yunan işgâli üzerine Denizli'ye geçip Kızılay'da doktorluk yapmış, 1922'de Ankara'ya giderek Sıhhiye Vekâleti'nde vazife almış, daha sonra Mersin hükûmet tabibliğinde bulunmuş ve Millî Mücadele'yi müteâkib resmî vazifesinden ayrılarak yine Mersin'de serbest doktor olarak çalışmış, bu arada Türkocağı'ndaki çalışmalarına da devam etmiştir.

Dr. Reşid Galib, Mustafa Kemal'in Mersin seyahatinde yaptığı konuşma ile nazar-ı dikkati çekmiş ve İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Aydın Meb'usu olarak girmiştir. Samed Ağaoğlu, Reşid Galib'in Meclis çalışmalarından bahisle: «Az gülen, her mevzuu en ciddî tarafından tutarak üzerinde uzun uzun çalışan, Parti'nin ve Devlet'in reislerini adım adım fakat izzetinefsini, vekarını muhafazaya gayret ederek takip eden genç adam, üzerine hayranlık, kıskançlık, sevgi, düşmanlık çekmekte gecikmedi. Güzel konuşuyordu. Kürsüye ilk günlerinden hâkim olmasını bilmişti. Sesi derin, kalın, heyecanlıydı.

Birkaç dostu onun daha az konuşmasını, kendisini daha az göstermesini istiyorlardı. Başı dönebilir, ayaklarına atılacak hased çelmelerinden biri kuvvetli çıkarak, vaktinden çok evvel onu yıpratabilirdi. Fakat heyhat!. Mersin'in ılık havası içinde, yeşil, sarı ışıklı portakal ağaçları altında güzel yüzü, mütevazi hali, cazib konuşmalariyle kendisini halka kolayca sevdirebilmiş genç adam, meb'usların birer gölge gibi süzüldükleri, kaş - göz işaretleri, kulaktan kulağa fısıltılarla konuştukları yarı aydınlık Meclis koridorların-

da kafese sokulmuş kurda dönmüştü.» der... Ve günün birinde Reşid Galib bu haliyle İstiklâl Mahkemesi âzalığına seçilir...

Dostları ikaz ederler onu. **«Sen bir doktorsun, inkılâbın öldürücü kuvvetleri arasında değil, yaşatıcı saflarında olmalısın»** derler. Derler amma, Doktor bu ikaza itibar etmez ve: **«Neden?.. İnkılâbın müdafaasında vazife almayayım?.»** diyerek, Şeyh Said isyânını müteâkib kurulan Şark İstiklâl Mahkemesi'nde âzalık yapar... Bir iddiaya göre, Reşid Galib, İstiklâl Mahkemesi âzalığında hiçbir zaman idâm fikrinde olmamış... İddia budur ve bu iddianın sahibi, İstiklâl Mahkemelerinin meşhur savcısı Necip Ali'dir ama, bir günde kırk yedi idâm kararı vererek rekor kıran mahkeme de, Şark İstiklâl Mahkemesi'dir!..

Doktor Reşid Galib, İstiklâl Mahkemeleri çalışmalarının sona ermesiyle pek geri plânda kalmış, ancak böylesine bir nisyana tahammülü olmıyan doktor bu arada Türk tarihini acaib bir tarzda tedkik (!) ile adını tekrar duyurmak istemişse de, muvaffak olamamış ve işte bu sırada Türkocağı'na çengel atarak, Halkevleri'nin henüz kurulmadığı, Ocağın ise bütün yurt sathında geniş faaliyet gösterdiği o devirde Türkocağı vasıtasiyle bir «baş» olmayı denemiş, fakat bu teşebbüsü de müsbet bir netice vermemiş ve Reşid Galib bu başarısızlığı sonunda Türkocağı'nın kapatılmasını kolaylaştırmıştır!.

Reşid Galib'in Türkocağı içinde yapmak istediklerini Ocak Umumî Reisi Hamdullah Suphi Tanrıöver bir umumî kongrede: **«Bu zat, Ocakları kendi ihtirasına âlet etmek istiyor!. Bu zat, Ocakları bir siyaset yuvası haline getirmek sevdasındadır. Bu zat, Türk gençliğini Ocaklar içinde silâhlandırmak, Ocaklar vasıtasıyle memlekette** «Karagömlekliler» **ordusu kurmak iddiasındadır.»** diyerek anlatmış ve Ocak Umumî Reisine bu teklifde bulunan Reşid Galib, bilâhare Türkocağı'nın feshedilmesi üzerine kurulan Halkevleri başına geçirilmiştir.

Bir ara Serbest Fırka/Parti macerasına da katılan, fa-

Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasından kovulan adam: Dr. Reşid Galip.

kat daha ilk günlerde bu Parti'den ayrılan Reşid Galib'in Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasından kovulması, onun böyle mutlaka birşeyler yapmak ve bir «baş» olmak sevdasıyle çırpındığı günlere rastlar... Hâdise, Dolmabahçe Sarayı'nın harem kısmında kurulan bir akşam sofrasında cereyan etmiş, Şükrü Kaya, Receb Zühdü, Tevfik Rüşdü Aras, Kılıç Ali, Dr. Reşid Galib'in **«isyânı»** veya **«mübalâğalı sözleri»** üzerine kadınların bulunduğu sofrada bir mesele konuşulurken, Dr. Reşid Galib'in **«isyânı»** veya **«mübalâğalı sözleri»** üzerine Mustafa Kemal ona sofrayı terk etmesini ihtar etmiş, Reşid Galib ise bu ihtara:

«— İçinde bulunduğunuz yer millete aid bir saraydır, gitmeyeceğim!.» cevabını vermiş, bu cevab üzerine Mustafa Kemal:

«— Öyle ise ben giderim» diyerek sofrayı terketmiş, Gazi'yi diğer dâvetliler takip etmiş, böylece o akşamki sofra dağılmıştır.

Böylesine bir olaya sebeb olan «mesele» nedir?. Sofrada ne konuşulmuş ve Reşid Galib'in «isyân»ı veya «mübalâğalı sözleri» hangi «mesele»den doğmuştur?. Bu husus ihtilâflıdır... Bâzı kaynaklara göre, Mustafa Kemal'in bir yabancı lokantacıya verdiği bahşiş veya açtırdığı kredi, Reşid Galib'in isyânına sebeb olmuş; bâzı kaynaklar ise, 27 Eylül 1930'dan 1932 yılının 18 Eylül gününe kadar Maarif Vekilliği yapan ve Harbiye'de Mustafa Kemal'in hocası olan Bursa meb'usu Esad (Sagay) hakkında Reşid Galib'in sarfettiği sözler üzerinde durmuşlardır. Lord Kinross ve «Atatürk'ün Uşağı İdim» adıyle hâtıratını yazan Cemal Granda, bu ikinci iddia üzerinde durmaktadırlar... Falih Rıfkı Atay ise: «Çok defa yanlış yazılmış» kaydiyle birinci iddiayı tekrarlamakta, Samed Ağaoğlu da, Falih Rıfkı'nın görüşüne katılmaktadır.

Cemal Granda, bir yabancı lokantacıya verilen bahşiş veya kredi mevzuunda Reşid Galib'in tutumuna temasla diyor ki: «Beyoğlu'ndaki Eden Lokantasına gitmiştik. Papazların toplantısı vardı. Yirmi dört kişilik masada birbirlerine ziyafet çekiyorlardı.

Mal sahibi Madam Vera, güzel bir kadındı. Aslen Beyaz Rus'du. Çok titiz ve düzenli bir servisi vardı. Atatürk, yemek sırasında Madam Vera'yı masaya çağırttı: «Lokantanız çok güzel» diye övücü birkaç söz ettikten sonra, «Bir şeye ihtiyacınız var mı, size yardımcı olabilir miyiz?.» diye sordu.

Madam Vera, ummadığı anda başına konan bu devlet kuşundan son derece keyiflenmiş, ellerini oğuşturarak:

«— Evet var Paşam» diye sıkıntı içinde bulunduklarını, bir miktar krediye ihtiyaçları olduğunu söyledi. Bunun üzerine Atatürk:

«— Ne kadar?» diye sordu.

«— On bin lira kadar.»

«— İş Bankası'na söyleyelim. Mümkünse bir çaresine baksınlar» dedikten sonra Başyâver Rüsuhi Bey'e bu konuda ta'limat verdi.

Ertesi gün Eden Lokantası'nın durumu inceden inceye incelettirildi. Baktılar ki, borç içinde. Bir süre oyaladılar.

Bu olayın tanıklarından Dr. Reşid Galib, kredi işine çok içerlemişti:

«— Biz bu kadar tarih yazıp çalışıyoruz. Beş para bile aldığımız yok. Rus karısına para veriliyor.» diye başladı söylenmeğe. Oysa para filan verilmiş değildi.»

Cemal Granda, lokantacı olayını böyle anlatıp, Reşid Galib'in, Mustafa Kemal'in sofrasından kovulmasının Maarif Vekili Esad Bey meselesinden doğduğunu kaydetmekte; Lord Kinross da aynı fikre iştirak etmekte, ancak Mustafa Kemal'in sofrasının müdavimlerinden olan Falih Rıfkı Atay, bu iddiaya «yanlış yazılmış bir vak'a» deyip yabancı lokantacıya verilmiş bahşiş üzerinde durmaktadır...

Bütün bu iddialara rağmen bilinen gerçek odur ki: Dr. Reşid Galib, şu veya bu sebeble Mustafa Kemal'in sofrasından kovulmuş, fakat doktor sofrayı terketmeyince Mustafa Kemal sofradan ayrılmış, bu hâdiseden sonra Reşid Galib, İstanbul'dan Ankara'ya dönmüş, Mustafa Kemal'e yazdığı müteaddit mektuplarla affını istemiş, hattâ intihar edeceğinden dahi bahsetmiş, nihayet günün birinde Çankaya'ya çağrılmıştır. Doktor'un Çankaya'ya gidişini Samed Ağaoğlu şöyle anlatıyor: «Yine aynı sofrada yerine almak için titreyerek salona girerken, birdenbire birçok kolların kendisini yakaladıklarını, havaya kaldırdıklarını; tekrar yere kadar indirdikten sonra yine yukarıya fırlattıklarını, bu hareketi birkaç defa tekrarladıklarını dehşetle gördü...»

Bu olayı Cemal Granda da te'yid etmekte; Falih Rıfkı Atay'la Lord Kinross ise, Reşid Galib'in iki askerle sofradan kaldırıldığı, bilâhare verilen emirle tekrar sofraya getirildiğini kaydetmektedirler.

Böylece afv edilen Reşid Galib, 19 Eylül 1932'de Maarif Vekili olmuş, Üniversite'de inkılâb tarihi okutmuş, bu arada Üniversite'nın ıslahı gayesiyle pek çok profesörün işine son vermiş ve bu tasfiye sonunda kendisi de Maarif Vekilliğini kaybetmiştir...

13 Ağustos 1933 tarihine kadar on bir aya yakın Maarif Vekilliği yapan Dr. Reşid Galib, Kalamış koyunda geçirdiği bir deniz kazasını müteâkib 5 Mart 1934 Pazartesi günü Ankara'da Keçiören'deki evinde otuz yedi yaşında zatürreeden ölmüştür.

⁂

YİNE TÜRKÇE İBÂDETE (!) DAİR

Türkçe ibâdetin (!!!) evvelâ Ali Suavî çılgını tarafından ortaya atıldığına, bilâhare bu bâtıl dâvâya Ziya Gökalp'ın sahip çıktığına daha evvel temas etmiş ve bu mevzuda pek ibretâmiz bâzı vesikalar nakletmiştik. (38) Bugün, o devir basınında Türkçe Kur'an (!), Türkçe Ezan (!) hakkında yazılıp çizilenlerden bâzılarını yine bir ibret vesikası olarak nakille o bâtıl dâvâyı başka bir yönünden aydınlatmaya çalışacağız...

Türkçe ibadetin (!!!) pek hararetle ortaya atıldığı 1933 yılı başlarında Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesinde: «Türkçe Kur'an okunan camiler dolup taşıyor», «Dün bütün camiler hıncahınç dolmuş, halk Türkçe Kur'an dinlemiştir» misillü başlıklara sık sık rastlanır!. Cumhuriyet gazetesi yalnız bu çeşit haberlerle tatmin olmaz, başmuharriri Yunus Nadi hemen her gün yazdığı başmakalelerde Türkçe ibâdet (!!!) mevzuunu ele alır ve tamamen yabancısı olduğu bu mesele etrafında bir müctehid edasıyle devamlı yazıp çizer!. Meselâ, 28 Ocak 1932 tarihli Cumhuriyet'de: «Her ne

(38) Bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 1'ci cild.

olursa olsun ve her kime olursa olsun ancak mânâsını anlayacağı şey teklîf olunabilir. Mânâsı anlaşılmayan herhangi bir akdin hiçbir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Nitekim İslâm dininde itikadın esası şudur «Kalb ile anlamak ve kabul etmek, dil ile de ikrar eylemek». Kalb ile anlayıp kabul etmek için evvelâ mevzuubahis maddenin bilinmesi lâzımdır, dil ile ikrar ise insanın ancak kendi dilinde yapabileceği bir iştir» der ve sonra bakınız verdiği şu hükümle gaflet ve dalâletin gayya kuyusuna nasıl yuvarlanıverir... Diyor ki: «Bütün bu hakikatlere istinaden kat'î bir cesaretle şunu söyleyeceğiz, Türklerde hakikî İslâm dîni, bu dînin kendi öz dilimizle tatbik edilmeye başladığı bu günlerden sonradır ki, en ma'kul ve en doğru şeklini almakta bulunuyor.»

Türkçe ibâdet (!!!) dâvâsına böylesine sarılan Yunus Nadi, yukarıdaki makalesinden hemen bir hafta sonra 4 Şubat tarihli Cumhuriyet'de, ele aldığı meselenin esasına ne derece yabancı olduğunu şu satırlarıyle yine ortaya koyuverir!. Okuyalım, dinî meseleleri bilmeyen ve bu cehaletine rağmen bilmediği bir mevzuda ulu-orta hükme varabilen Yunus Nadi'nin yazdıklarını: «Vahdaniyetin Arapça ifadesi olan Lâ ilâhe illâllah'ın Türkçesi nedir?. Bunu Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde şöyle bir mısra ile âdeta işlenmiş bir pırlanta halinde görüyoruz: «Birdir ol kim andan artık Tanrı yok». Bu memleket, Arap memleketi ve bu millet Arap milleti olmadığına göre, bu mânâsız bid'at ilânihaye böyle de vam edip gidemezdi. Millî harsta elbette içtimaî tesiri olan dînin ergeç öz dilimizle terennüm edilmesi lâzımdı.»

Aczin, cehlin, mugalâtanın ifadesinden gayri bir şey olmayan bu başmakalenin yayınlandığı gün, aynı gazete inandığı Türkçe ibâdet (!!!) mevzuunda şöyle bir haber de vermiştir... **Ayasofya Camii'nde okunan Mevlid'den ve Türkçe Kur'an'dan (!) bahisle deniliyor ki, bu haberde:**

«Dün gece Ayasofya Camii'nde toplanan elli bine yakın kadın, erkek, Türk Müslümanlar on üç asırdan beri ilk defa olarak Tanrılarına kendi lisanları ile ibâdet ettiler. Kalblerinden, vicdanlarından kopan en samimî, en sıcak muhabbet ve

İyet

DİNLER TARİHİ

Perşembe 6 Ekim 1960

Gürsel'in din hakkındaki fikirleri

«Ezan Türkçe, Kuran Türkçe okunmalı»

Devlet Reisimiz dün İslâm Enstitüsü ile İmam Hatip okulunu ziyaret etti

Gürsel'in dünkü ziyaretleri

Subayların işlerine

an'aneleriyle Tanrılarından mağfiret dilediler. Ulu Tanrı'nın ulu adını, semalar titreten vecd ve huşû ile dolu olarak tekbir ederken her ağızdan çıkan tek ses vardı. Bu ses Türk Dünyasının Tanrısına kendi bilgisi ile taptığını anlatıyordu.

Teravih biter bitmez caminin içinde emsali görülmemiş bir uğultu başladı. Bu, ne bir nehir uğultusuna, ne bir gök gürlemesine, ne de başka bir şeye benzemiyordu. Herkes ellerini semaya kaldırmış duâ ediyordu. Bu uğultu birkaç dakika devam etti. Müteâkiben otuz güzel sesli hafız hep bir ağızdan tekbir almaya başladılar: Tanrı uludur, Tanrı uludur/Tanrıdan başka Tanrı yoktur/Tanrı uludur, Tanrı uludur/Hamd ona mahsustur.

Bu Türkçe tekbir, Ayasofya camisini yerinden sarsıyordu. Halk da bu seslere iştirak ediyordu. Tekbir hitam buldu. Hafız Yaşar Bey Mevlid-i Şerîf okumaya başladı. Mevlid on güzel sesli hafız tarafından okundu. Her bahis arasında Türkçe tekbir getiriliyordu. Peygamberimizin doğuşunu anlatan mısra okunmaya başlandı: «Geldi bir ak kuş kanadiyle revan.» Kırk bin kişi ayağa kalkmıştı. Kırk bin kişi salâvat getirdi. Kırk bin kişi Türkçe tekbir aldı. Kırk bin kişi heyecan duydu. Hafız beylerin lâhutî sesleri, bilhassa Hafız Kemal ve Hafız Burhan beylerin bu binlerce senelik Tanrı ibâdetgâhını velveleye veren sesleri Ayasofya'nın muazzam kubbesinden etrafa dağılıyor, bütün kalbleri yeni yeni heyecanlarla dolduruyordu.

Mevlid'den sonra Hâfız Yaşar Bey Türkçe Kur'an'a başladı. Tebareke sûresini okudu. Müteakiben Hâfız Rıza, Hâfız Seyit, Hâfız Kemal, Burhan, Fethi, Turan Beylerle otuz kadar hâfız birer birer muhtelif makamlardan Türkçe Kur'an okudular. Her sûreden sonra Türkçe tekbir alınıyordu.»

Cumhuriyet gazetesinin 4 Şubat 1932 tarihli nüshasından aynen aldığımız yukarıdaki haberde «hâfız beylerin»

Türkçe Kur'an (!!!) okudukları sarahatle kaydolunmuş, ancak namazın nasıl kılındığına temas edilmemiştir!. Bilindiği gibi, o yıllarda bâzı kimseler Cemil Said'in Fransızcadan tercüme ettiği türlü yanlışlarla dolu Kur'an-ı Kerîm meâli ile namaz kıldırmaya (!) kalkmışlar, fakat kısa bir zaman sonra arkalarında «uydum imama» diyecek cemaat bulamamışlardır!. Daha evvel temas ettiğimiz gibi, İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey'in hazırladığı meâlin peşine işte bu endişe ile düşülmüş, fakat meâl elde edilememiş, (39) ve daha sonraları Türkçe Kur'an'dan (!!!) vazgeçilmişse de, Türkçe Ezan (!) 1950 yılına kadar devam etmiştir.

Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde Ezanın Türkçe okunması hakkında karar kaldırılmış ve Meclis'in ezici bir çoğunlukla aldığı bu karar o günlerde bâzı kalem sahipleri tarafından alkışlanırken; Yunus Nâdi'nin oğlu Nadir Nadi, MİLLÎ ŞEF devrinin meşhuuur Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ve «rakı şişesinde balık olmayı» arzulayan şair ünvanlı Orhan Veli ile benzerleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı bu isabetli karara karşı çıkmışlardır!. Türkçe Kur'an (!), Türkçe Ezan (!) bid'ati, 27 Mayıs hareketini müteâkib klişesi sayfalarımızda görüldüğü gibi Cemal Gürsel tarafından yine ortaya atılmışsa da, bu teşebbüs bir netice vermemiştir. Ve esefle kaydedelim, bu bid'at, bir ilericilik hastalığı halinde zaman zaman nüksetmektedir!.

Yazımızı, Ulunay'ın 15 Haziran 1950 tarihli Yeni Sabah gazetesindeki satırlariyle bitirerek gerçeği bir daha tekrarlayalım: **«Kur'an'ın tercümesi olmaz. Onun tek kelimesinin ihtiva eylediği mânâ, dünya lisanlarının çerçevesine sığmaz; nitekim sığdıramadık. Allahu Ekber'deki ihatayı, ulviyeti, lâhuti mânâyı «Tanrı Uludur» cümlesiyle ifade edemeyiz.**

(39) Bkz: Yalan Söyleyen Tarih Utansın. 3'cü cild.

Mübârek Ramazanı Kur'anca ezan ile karşılıyoruz, bu bir fâl-i hayırdır.»

*
**

SOYADI KANUNU ve BÂZI SOYADLARI

21 Haziran 1934 tarihinde Meclis'ce kabul edilip, 2 Temmuz'da «Resmi Gazete» ile yayınlanan 2525 sayılı «Soyadı Kanunu», Vekiller Hey'eti'nin 2/1759 numaralı kararıyle aynı yılın 24 Aralık gününden itibaren yürürlüğe girmiş, bu arada bir soyadı nizâmnâmesi hazırlanmış ve her âilenin iki yıl içinde bir soyadı alması, bu müddet içinde soyadı almayanlara hükûmet tarafından soyadı verileceği ilân edilmiştir. Aynı günlerde 2550 sayılı Kanunla lâkab ve ünvanlar da kaldırılıp; Bey, Paşa, Efendi, Ağa, Hacı, Hâfız, Hanımefendi, Hazretleri v.s. gibi tâbirler yasak edilmiş ve bu iki kanun hükmünce hoca-zâde, bey-zâde, paşa-zâde gibi ünvanlar soyadı olarak alınamamıştır.

Soyadı Kanunu'nun tatbikinde pek çok aksaklıklar görülmüş, bâzı kimseler nüfus memurlarının gayretkeşlikleriyle dilediği soyadını alamamış ve o günlerdeki bu aksaklıklar sonraları mahkeme kararlariyle düzeltilmiştir. Ki bu tashih dâvâları günümüzde de devam etmektedir.

Soyadı Kanunu'nun tatbikine devrin Reisicumhuru Mustafa Kemal Paşa ehemmiyet vermiş ve o günlerde bâzı kimseler soyadlarını, Devlet Reisi'nden almışlardır. Meselâ: İsmet Paşa'ya «İnönü», eski Adliye Vekillerinden Mahmud Esad'a «Bozkurt», Fahreddin Paşa'ya «Altay», Hariciye Vekili Tevfik Rüştü'ye «Aras», Serbest Fırka kurucusu Ali Fethi Bey'e «Okyar», manevî kızlarından pilot Sabiha'ya «Gökçen» ve iki berberinden Mehmed'e «Mete», Rıdvan'a da «Güraru» soyadlarını M. Kemal Paşa vermiştir.

Falih Rıfkı Atay, «Çankaya»sında bu mevzua temasla: **«Soyadı Kanunu üzerine Atatürk'e bir merak geldi idi. Daha doğrusu onu bu meraka meclisine gelmiş olanlar dü-**

sürmüştür: Herkes soyadını, ondan almak hevesinde idi. O da tutar, karşısındakinin hal tercümesini sorar, başından geçen vak'alardan birer harf veya hece seçer, sonra bunları karıştırıp soyadı olarak takardı. Böylece hayli garip isimler meydana gelmiştir. Ben bir sabah «Tarama» dergisini açmış, ilk sayfalarda en sevimli kelimeyi soyadı olarak almağa karar vermiştim. «Atay» o sabahki seçmenin eseridir. Hemen gazetedeki yazılarıma da, yeni imzamı koymağa başladımdı. Atatürk bir akşam serzeniş dahi etti:

«— Sen kendine soyadı bulmayı bana bırakmadın» dedi.

«— Her gün yazıyorum. Sizin bu işe ne kadar değer verdiğinizi bildiğimden bir gün bile geç kalmak istemedim» yollu cevap vermiştim.

İsmet Paşa'ya İnönü adını o vermiştir. Fevzi Paşa (Mareşal), âile geleneği olduğu için «Çakmak» isminde ısrar etti. Atatürk hiç hoşlanmadı ama, rahmetliyi kırmazdı:

«— Tuhaf şey, soyadı üstünde «çakar almaz» gibi alaylar yapılmasından da çekinmiyor. Çakmak... Çakmak... Bir komutan için hiç de hoş değil» demişti.» diyor.

Lord Kinross ise «Atatürk» adlı kitabında soyadı kanunundan bahisle, Celâl Bayar'ın «Bayar» soyadını almasını «İktisat Vekili Mahmud Celâl, «Yüksek» anlamına gelen «Bayar» adiyle anıldı» diyerek izah ediyor.

Fahreddin Altay Paşa, Mustafa Kemal'in kendisine verdiği «Altay» soyadının Rus devlet adamları üzerindeki tesirini hâtıratında tafsilâtıyla yazmakta ve İran - Afgan hudud hakemliği için yurt dışına yaptığı seyahatten Rusya yolu ile Türkiye'ye dönerken cereyan eden olayı şöyle anlatmaktadır:

«— Oral gölünün yanından geçen ve karlar içinde bir hafta süren tren seyahati bizi hayli yordu. Moskova'da Büyükelçimiz Vâsıf Çınar ve ateşemiliter Yüzbaşı Enver (Aka)

ile buluştuk. O sırada Harbiye Komiseri olan Varoşilof ile eskiden tanıştığımızdan kendisine ve hükûmetine teşekkür etmem için randevu te'min etmesini Enver Bey'den rica ettim. Telefonla yaptığı görüşmeden sonra ertesi günü Komiserlik binasında ve saat on birde Varoşilof'un beni kabul edeceğini ve kendisinin tercümanlık yapacağını, gelip beni alacağını bildirdi.

Ertesi gün aynı saatte Varoşilof'la odasında karşılaştığımız vakit ayakta ve elleri arkasında, kaşları çatık bir halde ilk sözü:

«— Bu «Altay» adı nereden çıktı?..» oluyordu. Gayet güleç ve arkadaş tavırlı Mareşalin bu yeni hali bir sürpriz olmuştu ki, derhal kendimi topladım. Anladım ki, beni turancılıkla itham ediyor. «Arzedeyim» dedim, oturduk:

«— Ben de, sizin gibi bunun sebebini düşündüm. Bu ismi İran-Afgan hududunsa bulunduğum sırada Atatürk verdi. Gazi Hazretleri sevdiği arkadaşlarına espri yapmaktan hoşlanır. Ben Türk generalleri arasında en uzun boylu olduğum için yakın bulunduğum Altay dağına beni benzetmek isteğiyle bu ismi verdiğine kani oldum.»

Varoşilof gülümsedi. Onun boyu kısa olduğu için bu sözler hoşuna gitmiş olacak ki, güleç tavrını takındı, seyahatten konuştuk.

.....

.....

Ankara'ya döndüğümde Atatürk'e seyahat hakkında bilgi verdikten sonra Varoşilof'un **«Altay»** soyadından nasıl kuşkulandığını anlattığım vakit:

«— Vay canına, demek ki, buluttan nem kapıyorlar. Öyle değil ama iyi söylemişsin, buyurdular.»

***

Mustafa Kemal Paşa'ya **«Atatürk»** soyadı Meclis'in 24 Kasım 1934 günkü toplantısında kabul edilen 2587 sayılı Kanunla verilmiş, 17 Aralık 1934'de çıkarılan 2622 sayılı Kanunla da, «Atatürk» soyadının önüne veya ardına bâzı ilâvelerle bu soyadını başkalarının kullanması yasak edilmiştir.

M. Kemal Paşa'ya verilen bu «Atatürk» soyadını Safvet Arıkan bulmuştur. Bu mevzuda iki rivayet vardır: Hâtıratını «Atatürk'ün Uşağı İdim» adlı kitabında toplayan Cemal Granda'ya göre, Safvet Arıkan 1934 yılı Dil Bayramı'ndaki nutkuna: «Ulu Önderimiz Atatürk Mustafa Kemal» cümlesiyle başlamış, cümledeki «Atatürk» sözünü M. Kemal «çok güzel bir buluş» diye nitelemiş ve Paşa'nın bu soyadını almasında Prof. Âfet İnan'ın büyük rolü olmuştur... Falih Rıfkı Atay'ın «Çankaya»sındaki iddiaya göre ise; Safvet Arıkan'ın bulduğu soyadı «Türkata»dır. Bu kelime «Meclis'de hayli tartışıldıktan sonra daha ahenkli ve mânâlı olan «Atatürk» şeklini almıştır.»

Safvet Arıkan'ın bulduğu ve Meclis'in kabul ettiği «Atatürk» soyadı, Radyonun o günkü haber bülteninde evvelâ «Anatürk» olarak ilân edilmiş, bilâhare «Atatürk» şeklinde düzeltilmiştir. Soyadı Kanunu'nun kabulü sırasında yurt dışında bulunan Fahreddin Altay Paşa hâtıratında bu hususa temasla der ki:

— Başbakan (İran Başbakanı) ertesi gün Tahran'a döneceğinden bugün akşam çayını bizde içmek üzere vedaa geleceğini bildirdi, geldiklerinde de bana: «Şimdi radyo söyledi, sizin Millet Meclisi Soyadı Kanunu'nu kabul etmiş, Gazi Hazretlerine de «Anatürk» adını vermiş» dedi. Biraz düşündükten sonra: «Bir yanlışlık olmasın?. Bizde Anayasa, Anaiş gibi isimler varsa da, Gazi Hazretlerine böyle bir isim yakışık almaz. Acaba bir nokta hâtası olmasın, ma'lûm ya Arap harflerinde «Ana» ile «Ata» arasında bir nokta farkı vardır, belki de Atatürk'tür.»

«— Bilmem radyo böyle söyledi...»

Gittiklerinden biraz sonra telefon ettiler:

«— Paşa siz haklıymışsınız radyo tashih etti. Atatürk'müş.

Atatürk'e telsizle bir tebrik yazdım ve derhal şu cevap geldi.

«— Siz de «Altay» oldunuz!..»

Radyonun bu hatâsına Cemal Granda da kitabında temas etmekte ve devamla şunları yazmaktadır:

«— Giderek halk ve yazarlar, içli ve duygusal konular olduğu zaman Atatürk'ü de kısaltarak **«Ata»** diye seslenmeğe başladılar. Ozanlar «Atam» deyimini çok sık kullanmaktadırlar. Fakat Atatürk, nedense bu «Ata» sözcüğünü beğenmemiş. Hele kendisine «Ata» denilmesine iyice tutulmuş. Gazetelerde kendisine Ata denildiğini okudukça sinirlenmiş. Bir gün Şükrü Kaya'ya (Dahiliye Vekili) dönüp:

«— Benim adım Ata değil, Atatürk'tür. Bâzı gazeteler neden böyle yazarlar?» dedi.

Aradan yıllar geçtiği halde ulusal bayramlarda, Atatürk'ün ölüm yıldönümünde hâlâ gazeteler kendisinden «Büyük Atam» diye söz etmekte, okul kitablarında hâlâ Atam'la başlayan şiirler, manzumeler yer almaktadır.

Türk dilinin sadeleşmesine, özleşmesine, yabancı sözlerden arınmasına önem verildiği günlerdeydi. **«Kemal»**in Arapça olduğu ve Türkçede **«Kemal»** diye bir söz bulunmadığı ileri sürülmüş Atatürk da bu görüşü uygun bularak «Kemal yerine «Kamal» diye yazmağa başlamış. Bizim bundan haberimiz yok. Yine onu Mustafa Kemal diye biliyoruz. Müstahdem arasında polislikten emekli olmuş Kemal adlı bir de sofracı vardı. Askerliğini Köşkte hizmet ederek yapıyordu. Atatürk bize dönerek şaka şeklinde:

«— Dünyada ne kadar Kemal varsa hepsi eşektir...» dedi.

Sofracı Kemal şaşaladı. Ne diyeceğini bilemedi. Toparlandı. Dili tutulmuş gibiydi. Dudakları titriyordu. Gözlerini Atatürk'ün yüzünden ayıramıyordu. Hepimiz bunun altından ne çıkacak diye merakla beklerken, Atatürk, sözlerini şöyle bitirdi:

— «Haaa anladım. Sen bana bakıyorsun. Sen de Kemalsin demek istiyorsun. Ben artık Kamal oldum. Kemaller başının çaresine baksın...» dedi.

Atatürk'ün son kartvizitinde «Kamal Atatürk» yazılıy-

dı ve bu kartvizit ölümüne dek değişmedi. Fakat ben bu Kamal adını hiç tutmadım. Bir türlü ısınamadım.. Bu adı niye almış?. Mustafa Kemal bütün harekât ve devrimlerde o zamanın insanları üzerinde etki yapmıştı.. Cengâver bir insan idi. Kamal adını nereden çıkardılar bilemiyorum...»

Şevket Süreyya Aydemir «Tek Adam»ında, «**Kamal**» kelimesinin «**kale**» mânâsına alındığından bahisle: «Bilindiği gibi Atatürk'ün asıl adı «**Mustafa**»dır. Rüşdiye'de (Orta mektepte) bir hoca onun ismine «**Kemal**» adını ekledi ve öylece kaldı. Büyük Millet Meclisi ona «**Gazi**» sanını verdi. Adı, Gazi Mustafa Kemal oldu. Türkçeleştirme hareketleri sırasında bir aralık «**Kemal**» adını «**Kamal**» gibi kullanma hareketleri görüldü. Buradaki «Kamal» kelimesi galiba «Kale» mânâsına alınıyordu.» diyor.

*
**

MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ'NİN KAPATILMASINA BAHANE EDİLEN HATAY MİTİNGİ

Hatay, eski adiyle «Sancak»ın anavatana ilhakı başlıbaşına bir tedkik mevzuudur... Yavuz Sultan Selim Hân'ın Mısır Seferi'nde hâkimiyyetimiz altına giren Suriye, Hindistan'a göz diken ve o zengin topraklara hâkim olabilmek için deniz yolundan Mısır'ın; kara yolundan ise Suriye'nin elde bulundurulmasına inanan İngilizlerle Fransızlar arasında asırlar boyu bir rekabet sahası olmuştur. Onaltıncı yüzyıl sonlarında Suriye'ye yayılan Fransız ve İngiliz misyonerleri bu bölgedeki mel'anetleriyle nice kanlı olayların tertipçileri olmuşlar, açtıkları mektep, hastahâne, kütüphâne gibi misyoner yuvalarındaki çalışmalariyle o toprakların elimizden çıkıp gitmesini becermişlerdir!.

Suriye, «Harb-i Umumî» denilen Birinci Cihan Savaşı sonunda —nice ecdad yadigârı topraklar gibi— elimizden çıkmış, bilâhare 1921 yılında imzalanan «Ankara Anlaşması» ile İskenderun, Kırıkhan ve havalisindeki Türklerin haklarının korunması Fransızlara bırakılmış, bu arada «Sancak» diye anılan o bölgeye Suriye'den ayrı, müstakil ve hu-

kâlet emrindeki yurtlara parasız olarak kabul edilmesine kendisini ikna etmek için günlerce dil döküp, hattâ münakaşa ettiğimi hatırlıyorum.»

Böyle dışarıdaki düşmanın gayreti ve içerideki bâzı mes'ul devlet adamlarının gafletiyle yıllar boyu halledilemeyen Hatay Dâvâsının alevlenip olayların hızla inkişafı 1936 yılına rastlar... Türk bayrağının yırtıldığı, Türk mekteplerinin kapatıldığı ve birçok Türk'ün sokak ortasında öldürüldüğü Hatay'da 1936 yılı başlarında seçim hazırlıkları yapılırken; Türk cemaati seçimlere katılmama kararı almış, ilân edilen bu kararla yapılan seçimlere iştirak edilmemiş, seçim günü kanlı hâdiseler olmuş ve bu olaylar Fransızların o bölgede Örfî İdare ilânına kadar varmıştır!.

Hatayla ilgili Cemiyet-i Akvam müzakerelerinin sürüncemede kalıp bir neticeye varılamadığı o günlerde böyle kanlı olaylar birbirini kovalarken; İskenderun ve havalisinde olup bitenler Türkiye'de hassasiyetle takip edilmiş, yurdumuzdaki Hataylılar bir cemiyet kurup çalışırlarken; memleketimizin en eski, köklü ve güçlü yegâne talebe cemiyeti olan MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ de Hatay'daki vahşeti protesto ve Hatay'ın Anavatan'a ilhakı gayesiyle bir nümayiş tertiplemiştir!.

Daha evvel incelediğimiz **«Vagon-li»** ve **«Razgrad Hâdisesi»** (40) mitinglerinde olduğu gibi, MTTB'li gençler bu kerre de, millî şuur sahibi olduklarını isbat etmişler ve Hatay meselesini hassasiyetle takip ederek milletin hissiyatına tercüman olmasını bilmişlerdir. Miting için gerekli izni almak üzere Vilâyet Makamı'na müracaat eden gençlere Valilikçe müsaade olunmamış, buna rağmen 22 Ekim 1936 günü Bâyezid Meydanı'nda toplanan gençler halkın da iştirakiyle Taksim'e kadar yürümüşler ve orada yaptıkları konuşmalarla Hatay'daki vahşeti protesto edip, o toprakların Anavatana ilhakını istemişlerdir.

---

(40) «Razgrad Hâdisesi» için Yalan Söyleyen Tarih Utansın serimizin ikinci cildine, «Vagon - Li olayı» için 3'cü cilde bakınız.

Takdire şayan bir vakar içinde yapılan bu mitingle gençler millî şuur sahibi olduklarını dost-düşman herkesin gözleri önüne sererken; polis mitinge müdahale etmiş ve toplantının izinsiz yapıldığından bahisle bâzı kimseleri nezaret altına almış, ertesi gün ise başında Şükrü Kaya'nın bulunduğu Dahiliye Vekâleti, Anadolu Ajansı ile şu tebliği yayınlamıştır: **«Cumhuriyet hükûmeti, MTTB'nin önayak olduğu bu hâdiseyi hoş görmemiş, talebe ve hocalar arasında böyle mitingler yapılmasını memleketin kültürel terakkisine mâni telâkki etmiştir...»**

MTTB'li gençlerin büyük bir olgunluk içinde geçen Hatay Mitingi, devrin İsmet İnönü hükûmetince hoş görülmemiş ve yukarıdaki tebliğin yayınlanmasından bir gün sonra MTTB kapatılıvermiştir!.

Kapatılmasına **«Hatay Mitingi»** bahane edilen MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ, 1947 yılında tekrar açılmış ve çeşitli istihale geçiren bu, memleketimizin en eski ve köklü yegâne talebe cemiyeti temiz, tertemiz memleket evlâtları elinde yüz altmış küsur şubesiyle bütün Anadolu'ya yayılıp, hayırlı çalışmalariyle milletimizin takdirine mazhar olmuştur.

⁂

MEHMED ÂKİF BEY'İN KABRİNE DAİR

İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey, 26/27 Aralık 1936 gecesi vefat etmiş ve ertesi gün Bâyezid Camii'nde kılınan cenaze namazını müteakip vasiyyeti üzerine Edirnekapı Kabristanı'nda Baban-zâde Ahmed Naim Bey'in kabri yanına defnedilmiştir.

Midhat Cemal Kuntay'ın Mehmed Âkif Bey'le ilgili eserinden öğrendiğimize göre: İstiklâl Marşı şairimizin tabutu Bâyezid Camii'ne çıplak getirilmiş, ancak kadirşinas Üniversite gençliği Âkif'in tabutunu **«alsancakla siyah Kâbe örtüsüne»** sarıp eller üzerinde Edirnekapı'ya kadar götü-

rerek onu «İstiklâl Marşı» ile vatan toprağına gömmüşlerdir!.

Resmî makamların, bu arada bilhassa Üniversite idarecilerinin, basının ve kültür çalışmaları gayesiyle kurulduğu yazılıp söylenen Halkevleri'nin İstiklâl Marşı şairimizin cenazesine gösterdikleri lâkaydî, Âkif'in vefatından sonra da devam etmiş ve bir toprak yığını halinde kalan Mehmed Âkif Bey'in kabrini, vefatının yıldönümü dolayısıyle ziyarete giden Üniversiteli gençler ancak mezarcının yardımiyle bulabilmişlerdir!.

Millete hediye edip: «o, **benim değil milletimin malıdır**» diyerek Safahat'ına almadığı İstiklâl Marşı'nı her gün okuduğumuz Âkif'in kabrini bir mezarcının yardımiyle bulabilmek, o yıllarda bütünüyle millî şuura sahip Üniversite gençliğine pek giran gelmiş ve hemen harekete geçen bu temiz, tertemiz memleket evlâdları harçlıklarından arttırabildikleri üç - beş kuruşla hemen bir broşür hazırlayıp yayınlamışlardır. 1938 yılının ilk aylarında yayınlanan kuşe kâğıda basılmış on altı sayfalık bu broşüre o devirde «bir lira» gibi pek yüksek bir fiyat konmuş ve gençler bu broşürün geliriyle Âkif'e mütevazî bir kabir yaptırmaya teşebbüs etmişlerdir!.

Kapak klişesini sayfalarımızda gördüğünüz bu broşür içindeki on makale tamamen Üniversiteli gençler tarafından hazırlanmış ve kadirşinas gençlik broşürün «Önsözü»nde gayelerini şu samimî satırlarla anlatmışlardır:

«Okuyucu, bu küçük broşüre Âkif'in genç duygularla yapılmış bir mezarı diyebilirsin. Duyduk, düşündük ve kadirşinas Türk gençliğinin hissiyatını bu küçük broşürde topladık. Böylece Âkif, kendi mezarını yine kendi yapmış oluyor; çünkü biz bir vasıta olmaktan başka bir şey değiliz. Broşüre imza koyanların başka bir iddiası yoktur. Onlar sadece kalblerdeki Âkif sevgisini tazelemek ve ona sevgilerden yapılmış bir mezar meydana getirmeyi düşündüler. Okuyanlar, içinde Âkif'in sesini duyacak ve sevgisini bulacaklardır.

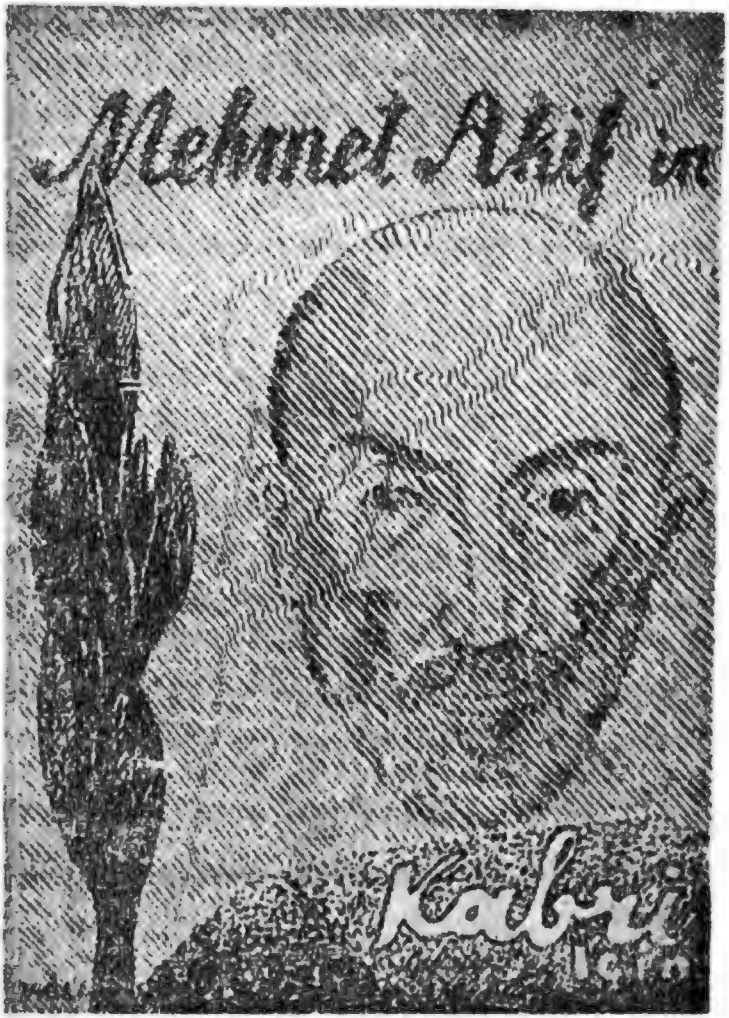

1938 yılında yayınlanan on altı sayfalık broşüre, o devirde «Bir lira» gibi yüksek bir fiyat konmuş ve bu broşürün geliri ile Mehmed Âkif Bey'in kabri yaptırılmıştır.

Bu broşürün içinde okuyacağımız yazıların yegâne ve bir ağızdan ifadesi sadece: «Mehmed Âkif, taşsız bir avuç toprak altında yatıyor. Ona va'dimiz olan mermer taşı dikelim!» **dir. İş başına arkadaşlar!. Damla damla göl olur. Mermer makberinin önünde toplanacağımız ve bir minnet ve şükran vazifesini başaracağımız güne hazırlanalım!»**

Gençlik, bu acı feryaddan sonra Âkif'in mermer kabri önünde toplanabilmek için uzun müddet beklemedi!. Memleketimizin en eski, köklü ve güçlü talebe cemiyeti olan MILLÎ TÜRK TALEBE BIRLİĞİ'nden feyz almış kadirşinas gençliğin, Âkif'in kabri mevzuundaki bu derin hassasiyeti, bir müddet sonra, her nasılsa devrin Maarif Vekâleti'ni de ilgilendirmiş ve mezar taşında İstiklâl Marşımızın ilk kıt'ası yazılı olan Mehmed Âkif Bey'in kabrinin temeli Âkif'in vefatının ikinci yıldönümünde yine Üniversite gençliği tarafından atılmıştır!.

Vasiyyeti üzerine Babanı-zâde Ahmed Naim Bey'in yanına gömülen Âkif'in kabri, 23 Mayıs 1962'de buradan kaldırılarak yine Edirnekapı'da bulunan şehidliğe nakledilmiştir. Bu nakil dolayısiyle o gün saat 15'de dînî ve askerî büyük bir merasim düzenlenmiş ve şehîdlikte Âkif'in kabrinin bulunduğu bugünkü pek bakımlı mahalle **«Mehmed Âkif Ersoy Meydanı»** adı verilmiştir. Ki bu meydan, Çanakkale Savaşı'nda yaralanan ve tedavi için İstanbul hâstanelerine nakledilip burada vefat eden gaazilerimizin kabirleri ile kuşatılmıştır.

Mehmed Âkif Bey'i bugün bu vesile ile rahmetle anarken, onun hakkında söylenmiş nefis sözü bir daha tekrarlayalım: **«Âkif inandı, dönmedi ve öyle öldü!.»**

*
**

FEVZİ ÇAKMAK — İSMET İNÖNÜ ANLAŞMAZLIĞI

Yurdumuzda **«Mareşal»** ünvanını taşıyan iki kişiden biri olan Fevzi Çakmak, İsmet İnönü'nün Reisicumhur bu-

bulunduğu yıllarda yaş haddini doldurması dolayısıyle tekaüde (emekliye) sevkedilmiş ve Fevzi Paşa'ya yirmi küsur yıl başında bulunduğu Genel Kurmay'dan ayrılması pek giran gelip, kendisini bu makamdan uzaklaştıranlara gücenmiş ve kırgınlığını hayatının sonuna kadar sürdürmüştür.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Genel Kurmay Başkanlığı'ndan ayrıldığı gün basın, Reisicumhur İnönü'nün Fevzi Paşa'ya gönderdiği şu telgrafı yayınlamıştır: **«Kanunun tayin ettiği yaş haddi sebebiyle muzaffer ordudan tekaüt suretiyle bugün ayrılıyorsunuz. Uzun senelerdenberi en yüksek askerî vazifelerde devletimize ifâ buyurduğunuz değerli hizmetlerinizi şükranla yadetmeyi vazife sayarım. Memleket engin tecrübelerinizden hazarda ve seferde devletin askerlik veya diğer hizmetlerinde daima istifade etmek isteyecektir. İlerde deruhte buyuracağınız vatan hizmetlerini de şeref ve muvaffakiyetle başaracağınıza eminim. Aziz Mareşalim, size, sıhhat, sağlamlık içinde uzun ömürler ve devletimize yeni hizmetler dilerim.»**

İsmet İnönü'nün, Fevzi Çakmak'a çektiği bu telgraf bir protokol icabı mı idi, yoksa İnönü telgraf metnindeki sözlerinde samimî olup, gerçekten Fevzi Paşa'dan yeni hizmetler (!) beklemekte miydi?. Bu sualin cevabı, bilâhare vuku bulan hâdisat içinde gizlidir ve İnönü'nün aleyhinedir!. Şöyle ki: Mareşal Fevzi Çakmak 12 Ocak 1944'de tekaüde sevkedilmiş ve eshab-ı mucibe olarak **«yaş haddi»** gösterilmiştir. Fevzi Paşa, böyle «yaş haddi» sebebiyle Genel Kurmay Başkanlığı'ndan alınırken, İsmet İnönü, Genel Sekreteri Kemal Gedeleç'in hizmet müddetini uzatmış, yâni, Fevzi Çakmak için işleyen «yaş haddi» eshab-ı mucibesi, Kemal Gedeleç için işletilmemiştir!.

Saniyen, Fevzi Çakmak 1946 seçimlerine kadar unutulmuş, İsmet Paşa: **«İleride deruhte buyuracağınız vatan hizmetlerini de şeref ve muvaffakiyetle başaracağınızdan eminim»** diyerek tekaüde sevkettiği Mareşali 1946 seçimlerinde Demokrat Parti ile boy ölçüşeceği güne kadar hatırlamamış, hattâ Harbiye'nin kuruluşunun 100'cü yıldönümü

dolayısıyle 1945 yılında tertiplenen büyük merasime eski ve yeni bütün askerî erkân davet edildiği halde Fevzi Paşa çağrılmamış ve İsmet Paşa, Fevzi Çakmak'ı ancak 1946 yılı seçimleri arefesinde hatırlayıp onun şöhretinden istifade ile oy toplamaya tevessül etmiş, bu arada eşini, Mareşalin refikası Fitnat Hanım'a dahi göndermiş ve Mareşal bilâhare bu ziyareti: **«Geçen gün, İnönü'nün hanımı bizim hanıma gelmiş!. Kaç para eder, gönül kırıldıktan sonra!.»** diye anmıştır!.

Başta Celâl Bayar olmak üzere bütün Demokrat Parti erkânının Fevzi Çakmak'ı muhalefet safına çekmeye çalıştıkları 1946 seçimleri arefesinde İsmet Paşa, Şükrü Saraçoğlu'nu Mareşale göndererek meb'usluk ve bilâhare Meclis Reisliği teklif etmiş, ancak Mareşal bu teklifi —baştarafta kaydettiğimiz kırgınlık dolayısıyle— kabul etmemiş, bizzat kendi ifadesiyle: **«Bana Saraçoğlu geldi, milletvekilliği ve arkasından da Meclis Başkanlığı teklif etti. Reddettim!»** diyen Fevzi Çakmak, daha sonra bâzı kimselerin tavassutu ile Demokrat Parti İstanbul listesine «müstakil» olarak girmiş ve meb'us seçilip, Meclis'deki Cumhurbaşkanı seçimlerinde İsmet İnönü'nün karşısına çıkarak altmış küsur oy almıştır.

Fevzi Çakmak'ın İsmet Paşa'dan gelen meb'usluk teklifini reddedip Demokrat Parti listesinde görünmesi ve seçim propagandasını Demokratlarla birlikte yürütmesi, CHP ileri gelenlerini Mareşal aleyhine çevirmiş, bu arada Mareşalin komünistliğinden (!) dahi söz edenler olmuş, İsmet Paşa ise bütün bu olup bitenlere seyirci kalmış, Fevzi Çakmak'ın Genel Kurmay Başkanlığı'ndan ayrıldığı gün: **«Uzun senelerdenberi en yüksek askerî vazifelerde devletimize ifâ buyurduğunuz değerli hizmetlerinizi şükranla yadetmeyi vazife sayarım»** diyen İnönü, iktidar hırsıyla Mareşalin **«değerli hizmetlerini»** unutuvermiştir!. O devrin Dahiliye Vekili Şükrü Sökmensüer'in 1946 seçimleri sırasında söyledikleri, bilâhare bir sözlü soruya cevaben Mec-

lis'de yaptığı konuşmada Mareşali komünistlikle suçlaması, meşhur «Öner - Yücel Dâvâsı»na kadar (41) varmış ve bu dâvâ dolayısıyle İsmet Paşa ve onun başında bulunduğu CHP pek sıkıntılı günler geçirmiştir!.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın evvelâ Demokrat Parti içinde, bilâhare Millet Partisi başında İnönü'ye ve CHP'ye cephe alması, Fevzi Paşa'nın soyadına izafeten bâzı yerlere ve müesseselere verilen «Çakmak» adının silinmesine sebeb olmuş, meselâ İstanbul - Edirne demiryolunun Uzunköprü ile Pityon arasındaki «Çakmak İstasyonu»nun adı 1949 yılında «Demirköprü»ye çevrilmiş, Erzurum'daki bir hastahâneye verilen «Çakmak» adı da unutuluvermiştir!.

Ve nihayet Mareşalin ölümünde, İnönü'nün ve etrafındakilerin Fevzi Çakmak düşmanlığı hadd safhayı bulmuş, 10 Nisan 1950 günü öğle haberlerinde Mareşalin ölümünü bildiren radyo, haber bültenini müteâkib âdeta bayram edercesine cazlı ve sazlı programına devam etmiş, gençliğin İstanbul Radyo Evi önündeki protestosunu ilgililer: **«Ankara'ya dört defa sorduk, fakat her defasında neşriyata devam edeceğimiz cevabını aldık!.»** sözü ile karşılamış ve Radyo idaresinin bu tutumu o günlerde büyük protesto nümayişlerine sebeb olup, yetmiş küsur Üniversite talebesi tevkif edilmiştir!. Ki, bu hâdiselere ve İsmet İnönü'nün, Fevzi Paşa'nın hayatının son günlerinde Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda onu ziyarete gidip Mareşali göremeyişine ayrı bir yazımızda temas edeceğiz. Bugün, Fevzi Çakmak - İsmet İnönü anlaşmazlığını böyle kısaca kaydederken, yazımızı Âsım Gündüz Paşa'nın bir teşhis ve tesbitiyle bitirelim... Diyor ki, Paşa: **«İsmet, kolay tongaya düşecek adam değildir. Bir defa kin tutmasın, kinine hedef alınmasındı. Hasmını yere vurmasının hem şartlarını hazırlar, hem de çok iyi bilirdi.»**

---

(41) «Öner - Yücel Dâvâsı» hakkında geniş bilgi için bkz: Mustafa Müftüoğlu. Çankaya'da Kâbus. İstanbul, 1977.

RESMÎ HİMÂYEYE KİMLER MAZHAR OLDU!.

Bu yazımızda yakın geçmişte resmî himâyeye mazhar olan ünlü (!) iki kişiden bahsedeceğiz. Bu iki ünlüden (!) biri, Sabahattin Ali'dir ve işbu vatandaş (!) bakınız kimdir... Aclan Sayılgan anlatıyor:

«— Sabahattin Ali, devrin ileri gelenleriyle senli - benli konuşuyor, sol çevrelerle iktidar siyasetçileri arasında haberler getirip götürüyordu. Sovyetler Birliği'nin elçilik binasında verilen resepsiyonlarda «ev sahibi» rolü oynamak hoşuna giderdi. Bir gün, Konservatuvar bahçesinde çevresindekilere, devrin Başvekilinin Rus elçiliğindeki bir dâvette, kendisine:

«— Sabahattin, senin evine geldik, bizi ağırlamak sana düşer» dediğini keyf duyarak anlattığına bizzat şahid oldum.

Kral soytarıları nasıl müsamaha görürlerse, Sabahattin Ali'nin de ayak üstü propaganda yapması tabiî karşılanır, bu konuda kendisine müsamaha edilirdi. Okul bahçesinden meyhane köşelerine, oradan Anadolu Kulübü salonlarına kadar her yerde açıkça komünizmi öven tek kişi vardı o devirde: Sabahattin Ali... (amacım, bugün ölmüş olan bir kimsenin arkasından konuşmak değil, belli bir devirde özel politik çıkarlar için komünizmin nasıl okşandığı ve bu müsamaha havasından yararlanan kimselerin nice nice gençleri kolaylıkla nasıl zehirlediklerini belirtmektir.) Devrin bir kısım siyasetçileri, Turancılık tevkifatındaki hizmetinden dolayı ona müsamaha gösterir, o da bu müsamahayı sonuna kadar sömürürdü.

Sabahattin, o devrin ileri gelenlerinin sofrasından eksik olmayan, parası bol, çapkınlığıyle şöhret yapmış, altın gözlüklü, beyaz saçlı, bir komünistten çok, saray artığı eskimiş bir aristokratı hatırlatıyordu.

Sabahattin Ali, işin tuhafı, konservatuvarın daha eski öğrencileriyle yüz - göz olmuş bir şekilde münasebetlerini

devam ettirir, kendisi hiç bir şekilde ciddiye alınmazdı. Bir takım sululukları çoluğun çocuğun dilindeydi!.

Sabahattin Ali konusuna burada son verirken, kişiliğindeki sululuğu izaha yetecek bir olayı anlatmadan edemiyeceğim: Alman yenilgisi hızlanmıştı. Bir gün Konservatuvar öğretmenlerinden birini okul müdürünün odasına davet eden Sabahattin Ali, oda penceresinden görünen bir ağacı öğretmen arkadaşına gösterir:

«— Kızılordu buraya geldiği zaman, seni bu ağaca asacağım. Bu ağacı iyi belle...» der.

Sahi, komünistler 1944/1945'de Kızılordu'nun Türkiye'yi işgâl etmesini bekliyorlardı.» (42)

Sabahattin Ali, Aclan Sayılgan'ın kalemiyle işte bu vatandaştır (!) ve işbu vatandaşın (!) mel'anetleri mevzuunda söylenecek daha pek çok söz olmasına rağmen, sayfalarımızın darlığı dolayısıyle bunları nakle imkân yoktur...

Ancak, şu kadarını kaydedelim ki, zamanın Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in himâyesine mazhar olan, bilâhare Hasan Âli kendi derdine düşünce efendisinin himâyesinden mahrum kalan Sabahattin Âli'nin yüzüne Devlet Konservatuvarı kapıları kapanmış ve bu kerre Sabahattin Âli, bâzı arkadaşlarıyla İstanbul'da «Markopaşa» adında bir gazete çıkarmıya başlamıştır... Bu gazetenin batıp çıktığı günlerde, İstanbul Örfî İdare Kumandanlığı'nca yürütülen gizli Komünist Partisi tahkikatı sırasında bâzı kimselerin evlerinde ve işyerlerinde yapılan aramada Sabahattin Ali'nin üzerinde de durulmuş ve bu 1946 tevkifatı sırasında Sabahattin Ali de Örfî İdare Kumandanlığı'nca yakalanmıştır!.

Yakalanışı pek âni olan ve bu âni yakalanışı dolayısıyle üzerindeki not defterini imhâ etmeye imkân bulamıyan Sabahattin Ali'nin ele geçen bu not defteri hakkında Örfî İdare Savcısı 1967 yılında yayınladığı hâtıratında şunları yazıyor:

---

(42) Bkz: Aclan Sayılgan. İnkâr Fırtınası. İstanbul, 1962.

«— **Emniyet Müdürlüğü'nde üstü aranınca, bir defterin ele geçmesi, Sabahattin Ali'nin sapsarı kesilmesine sebeb oldu. Defteri inceledik. İçinde çok önemli notlar vardı ve bu notların neler olduğunu bugün** (yâni, 1967'de) **bile açıklamak yerinde olmayacaktır.»**

Gizli Kommünist Partisi ile ilgisi görülen ve üzerinde böylesine korkunç vesikalar bulunan Sabahattin Ali adlı vatandaşın (!) bu tahkikat sırasında gördüğü resmî himaye, o devirde olup bitenleri tesbit bakımından pek mühimdir. İnanılması güç olan bu olayı, Örfî İdare tahkikat hâkimi Kâzım Alöç'ün hâtıratından okuyalım... Diyor ki, gizli Komünist Partisi tahkikatını yürüten bu hâkim:

«— Sabahattin Ali'yi, sabaha karşı uykudan uyandırıp sorguya çekmemizden iki gün sonraydı. Tekrar Emniyet Müdürlüğü siyasî kısmına geldim ve saat dokuz sıralarında nöbetçi memurlara, Sabahattin Ali'yi getirmelerini bildirdim. Hem de: «Tahmin ederim, verdiğimiz direktiflere göre kimse ile temas ettirilmemiştir. Buna azamî dikkat etmelisiniz» diye işin önemini tekrarlamıştım. Memurların cevabı beni şaşırttı:

— **«Efendim, Hamdi Bey sizinle bu mevzuda görüşecek.»** diyorlardı. Kısa bir süre sonra Hamdi Bey geldi ve Sabahattin Ali için söyledikleri, beni büsbütün hayretlere düşürdü:

«— **Efendim, dün akşam Vali bey** (İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar), **Sabahattin Ali'yi tahliye etti. Emniyet Müdürü, zatıâlinizle görüşecek.»**

Sıkı Yönetim Komutanlığı'nın tevkif ettiği bir şahsı, Vali'nin nasıl olup da tahliye edebileceğini bir türlü aklım almıyordu!. Çok geçmeden Emniyet Müdürü ile karşı karşıyaydık. Şöyle izah ediyordu:

«— **Vali Lütfi Kırdar Bey, dün gece telefon etti ve acele olarak Sabahattin Ali'yi makamına istedi, gönderdim. Bir müddet sonra da tahliyesini istediler.»**

«— Beyefendi, bundan Sıkı Yönetim Komutanının haberi var mı?.»

«— **Kâzım Bey, hiçbir şey bilmiyorum.**»

Telefonla Komutanı aradım. Emniyet Müdürü Ahmed Demir, yardımcısı Alâeddin Eriş ile beraber olduğumuz odada, Komutanla aramızda şu konuşma cereyan etti:

«— Sayın Generalim, Sabahattin Ali, Vali Bey tarafından tahliye edilmiştir. Bunun hakkında bir emir veya bilgileriniz var mı?.»

«— **Hayır, böyle bir şeyden haberim yok!. O, ne karışmış bu işe?.**»

«— Şu halde bilgi vermeye geleceklerdir sayın Korgeneralim. Bir hususu daha belirtmek isterim: Sabahattin Ali'nin Komünist Partisi ile irtibatı, memleket için tehlike teşkil edebilecek yönleriyle tesbit edilmiştir!.»

«— **Kâzım, bu mevzu ile hemen alâkalanır, seninle görüşürüm.**»

Emniyet Müdürü ve yardımcısının bu tahliye hakkında bildikleri de benimkinden fazla değildi. Sebebinin öğrenilmesini beklemek üzere dağıldık. Ben, Birinci Şube Müdürünün odasında kalmıştım. İki saat kadar çalıştım. Derken kapı vuruldu. İçeriye Sıkı Yönetim Komutanlığı İkinci Şube Müdürü merhum emekli hâkim General Cevded Erkut ile Komutanlık İstihbarat Şube Müdürü Hilmi Ayata ve Jandarma müşaviri yarbay Haydar Bey girdi. General Erkut, o zaman Albay idi.

Aynı gün, Hakkı Atıl ziyaretime gelmişti. O tarihte binbaşı idi. Sonra Kurmay Albaylıktan emekliye ayrıldı. Hakkı Bey ile Müdüriyetten beraber çıktık. Yolda hem sohbet ediyor, hem de yan - yana yürüyorduk. Sohbet esnasında, farkına varmadan Sirkeci garının önüne gelmiştik. Derken yanıbaşımda biri peyda oldu. Evet, Sabahattin Ali idi.

— «**Efendim, affedersiniz, beni Vali Bey tahliye etti,**» dedi. «**Size veda edemedim, acele oldu...**» diye de sözlerine ekliyordu...

«— **Ne tarafa böyle?**» diye sordum. Aynı istikamete gidiyormuşuz. Bir dolmuş taksisinin arkasına üçümüz, yan -

Şükrü Saraçoğlu, 1944/45 Komünist tevkifatı sırasında hücre mensubu olarak yakalanan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi hocalarından Muzaffer Şerif Başoğlu'nu hemşerilik gayretiyle (Şükrü Saraçoğlu gibi, Muzaffer Şerif de Ödemişlidir) tahliye ettirmiş ve adının başına bir de «Prof.» ünvanı eklenen Muzaffer Şerif bu tahliyeden sonra soluğu Amerika'da almıştır!. El'an oradadır... Devrin Başvekili, nasıl böyle hemşerilik gayretiyle Muzaffer Şerif Başoğlu'nu tahliye ettirmişse, İstanbul Valisi de, Parti menfaatleri uğruna Sabahattin Ali'yi tahliye etmiş, şu cennet vatanın ve bu asîl milletin selâmeti düşünülmemiş, bu tip kimseler böylesine himâye görmüşlerdir!.

Bu gerçekler milletçe bilinmeli ve bir zamanlar bâzı kimselerin kimleri nasıl bağırlarına bastıkları düşünülmeli, bu çeşit himâye ile şımaranların mel'anetlerini daha sonraki yıllarda ne derece arttırdıkları ve şikâyetçi olduğumuz anarşik olayların o yıllardaki gafletin, dalâletin tabiî bir neticesi olduğu unutulmamalıdır!.

***

MAREŞALLİK RÜTBESİNİN MECLİS'DEKİ MÜZAKERESİ

Memleketimizde iki kişiye Mareşallik rütbesi verilmiştir. Bunlardan biri: Mustafa Kemal Paşa, diğeri de: Fevzi Çakmak'tır. Mareşal Fevzi Çakmak, yirmi bir yıl Genel Kurmay Başkanlığı'nda bulunmuş ve bir iddiaya göre o, bu kadar uzun müddet bu makamı muhafaza etmekle dünya da rekor kırmıştır!.

Böyle bir rekorun sahibi olan Mareşal Fevzi Çakmak, 12 Ocak 1944'de yaş haddini doldurmuş olması dolayısıyle tekaüde sevk edilmiş ve Genel Kurmay Başkanlığı'na, Fevzi Çakmak'ı müteâkib Orgeneral Kâzım Orbay getirilmiştir.

İsmet İnönü'nün Reisicumhur, Şükrü Saraçoğlu'nun Başvekil olduğu bir devrede tekaüde sevk edilen ve o yıl

atılmış sekiz yaşında bulunan Fevzi Çakmak'a Genel Kurmay Başkanlığı'ndan ayrılmak pek giran gelmiş ve Mareşal, kendisini tekaüde sevk edenlere karşı duyduğu kırgınlığı hayatının sonuna kadar sürdürmüş, ayrı bir yazımızda incelediğimiz gibi, bilâhare bu kırgınlık Fevzi Çakmak'ın ölümünde ve cenaze merasiminde büyük olaylara sebeb olmuştur!.

Mustafa Kemal'in ölümü ve Fevzi Çakmak'ın tekaüde sevk edilmesi dolayısıyle ordu içinde «Mareşal» rütbesini taşıyan kimsenin kalmadığı o devirde Gaziantep meb'usu General Âşir Atlı, Meclis Başkanlığına verdiği bir takrir ile, Genel Kurmay Başkanlığı'na getirilen kimselere Mareşallik rütbesi verilmesini istemiş, ancak bu teklif, Meclis'in Millî Müdafaa Encümeni'nce müzakere edilip reddolunmuştur.

Encümenin bu red raporu Meclis'in 28 Kasım 1947 günkü içtimaında görüşülmüş ve ilk sözü alan Burdur meb'usu Fahreddin Altay, Encümen raporunun aleyhinde bulunup teklifi şu konuşmasıyla desteklenmiştir:

«— Teklifi red eden bu raporu, askerî terfî kanunumuzun ve ordumuzun ihtiyacına uygun bulmuyorum. Eldeki kanun müsaittir. Ortada reddi icab ettirecek bir teâmül de yoktur. Mareşal olmak için mutlaka savaş sahasında bir muvaffakiyetle temayüz etmek icab etseydi, İsmet Paşa'nın mareşal olması lâzım gelirdi.»

Ordu içinde Orgeneralliğe kadar yükselip 1945'de tekaüde sevkedilen Fahreddin Altay'ın bu konuşmasını müteâkib teklif sahibi Âşir Atlı söz alarak::

«— Ordu mekanizmasının hazarda ve seferde en iyi şekilde işlemesi ordu mensublarının üst kademedekilere pürüzsüz bir itaatle bağlı olmalarıyle mümkündür. Orduda, kimin kime itaat etmesi gerektiğini şüpheye hiç yer bırakmıyacak bir sarahatle belirtmek için, en küçük rütbeden mareşallığa kadar makam ve rütbeler ihdas edilmiştir. Bizde, sayın Mareşal Fevzi Çakmak yirmi sene kadar bir zaman Genel Kurmay Başkanlığı makamında bulundukları

için başka bir kimse mareşalliğa terfî ettirilmemiştir. Halbuki bu makamdan dört yıl evvel ayrılmışlardır. Başka memleketlerde ise harbde olduğu gibi, hazarda da mareşalliğa terfi usulü vardır. Mareşalliğa terfiin savaş meydanlarına hasrını istemenin kanunî ve hukukî mesnetleri yoktur. Encümen raporunda bâzı mahzurlardan bahsedilmekte ise de, bunların nelerden ibaret olduğu kaydedilmemektedir.» deyip Encümen raporunun reddi ile teklifinin kabulünü istemiş, bilâhare söz alan emekli General Eyüb Durukan ise teklifin aleyhinde bulunup:

«— Ordunun üss-ül-esası, gerçekten zabt ü rabttır. Her askerin, hattâ herkesin bunda müttefik olduğu şüphesizdir. Teklif sahibi arkadaşımız diyorlar ki, halen Genel Kurmay Başkanımız «Orgeneral» rütbesindedir ve kumanda mevkiindedir. Bu makam ise mareşallık makamıdır, böyle olunca kendisine mareşallık rütbesi verilmelidir... Evet, böyle diyorlar ama itaat, rütbeye değil, makamadır.» demiş, bu arada Anayasa'nın 40'cı maddesinin 2'ci fıkrası ile Genel Kurmay Başkanlarının vazife ve salâhiyetleri hakkındaki 4850 sayılı Kanunu hatırlatmış, Millî Mücadele'den beri devam edegelen bir usulün şu veya bu mülâhaza ile bozulmasının isabetli olmayacağı görüşünde olduğunu söyleyip konuşmasını şöyle tamamlamıştır:

«— Arkadaşlar! Her gelen hükûmet yeni bir Genel Kurmay Başkanı getirir ve onu mareşal yaparsa, ordudaki mareşalların sayısı ne olur?. Ordumuzu kendi elimizle, saltanat ve meşrutiyet devirlerindeki gibi mareşallarla doldurursak netice neye varır?. O zaman, yeni Genel Kurmay Başkanlarının maiyyetlerinde de birçok mareşallar bulunacak değil mi?.»

General Eyüb Durukan'ın bu görüşüne oturduğu yerden cevap veren teklif sahibi Âsir Atlı: «O zaman, Genel Kurmay Başkanlığından ayrılan mareşal emekli olur» demişse de, Eyüb Durukan, teklif sahibinin bu itirazına:

«— Öyle şey olmaz!. Sırf Genel Kurmay Başkanlığın

dan ayrıldı diye, kendisinden başka sahalarda istifade edilecek bir kumandan niçin emekliye ayrılsın?. Bu doğru değildir.» cevabını vermiş ve devamla:

«— Muasır ve mütekâmil ordularda da mareşallık, üzerinde hassasiyetle durulan bir rütbedir. Seferde ordulara kumanda edip, onları zafere ulaştıran ve memleketi selâmete götüren kumandanların en lâyık olanına bu pâye verilir. Bizim bu vaziyette, durup dururken ve hiçbir sebeb yokken bir mareşallık ihdas etmemiz hak ve hakikatle kaabili telif değildir.» diyerek konuşmasını bitirmiş, bu mesele Meclis'in o günkü içtimaında böyle daha bâzı münakaşalara sebeb olmuş, neticede Millî Müdafaa Encümeni'nin raporu oya sunularak kabul edilip, Gaziantep meb'usu Âşir Atalı'nın teklifi reddolunmuştur.

«27 MAYIS»TAN HÂTIRALAR!..

27 Mayıs'ın bâzı tipik vak'aları vardır ve bunlar, harekâtın içyüzünü tesbit bakımından mühimdir!. Yazımıza, bu tipik vak'alardan birini harekâta katılanlardan Orhan Erkanlı'nın «Anılar... Sorunlar... Sorumlular» adını verdiği hâtıratından nakille başlayalım. Diyor ki, 27 Mayıs'ın bu mühim siması:

«27 Mayıs'dan iki ay sonra, Orhan Kabibay'la Millî Birlik amblemi bastırmak için Darphaneye gitti. Darphane, Gülhane Parkı ile Topkapı Sarayı arasında ağaçlar altında, uzaktan bakanların köşk sanacakları bir bina imiş. Biz ilk defa görüyorduk. Bizi bir Havacı Kurmay Binbaşı karşıladı ve kendisini, Darphane Müdürü olarak takdim etti. Hayretler içinde kaldık; gerçi 27 Mayıs'dan sonra bâzı önemli sivil mevkilere subayları getirmiştik, fakat Darphane hiç aklımıza gelmemişti ve kimseyi de bu göreve vermemiştik. Hangi subayın nerede görevli olduğunu bilhassa benim bilmem lâzımdı, yazışmalar benden geçiyordu.

Kurmay Binbaşı'ya buraya ne zaman geldiğini ve kimin tarafından gönderildiğini sorduk. Binbaşı'nın hikâyesi bir ihtilâl döneminin karışıklığını gösteren tipik bir misâldi. Binbaşı anlattı: «Benim esas birliğim Merzifon Hava Üssü'ndedir, filo kumandanıyım. 27 Mayıs olduğu zaman İstanbul'da izinli bulunuyordum. Her subay gibi, o gün ben de Harbiye'ye Ordu Karargâhına gittim. Subaylar kuyruk halinde dizilmişler, bâzı odalara girip çıkıyorlardı. Durumu sordum, bu subaylara vilâyet, emniyet, belediye v.s. emrinde sivil görevler veriliyordu. Ben de sıram gelince içeri girdim. Bir albay: **«Seni nereye verelim?»** deyince, aklıma Darphane geldi, bir akrabam burada çalıştığı için Darphane'yi biliyordum.

Albay, ismimi önündeki deftere yazdı ve **«gidin işe başlayın»** dedi. O gündenberi buradayım, kıtama durumu bildirdim, maaşım oradan geliyor. **«Esas müdür nerede?»** diye sorduğumuzda, yanındaki masada büzülmüş oturan bir zatı gösterdi: **«Bu beydir, bana yardım ediyor»** dedi.

27 Mayıs'dan sonra buna benzer birçok tayinler yapılmış ve herkes: «Komite emrinde vazife» almıştır. Tevkifler gibi, bu vazife dağıtımı ve tayinler de başlangıçta komitenin kontrolundan çıkmıştı. Komitenin emriyle veya kendi insiyatifini kullanarak devlet teşkilâtında, belediyelerde ve iktisadî devlet kuruluşlarında vazife alan subayların tekrar kıtalarına gönderilmesi, komiteyi oldukça uğraştırmış, birçok kırgınlıklara sebeb olmuştur. Şüphesiz Ankara'ya döner dönmez, Darphane Müdürü Kurmay Binbaşı'yı yerine gönderdik.»

O günlerin tipik bir olayını böylece naklettikten sonra, bâzı profesörlerin yeni Anayasa'yı hazırlamak üzere nasıl toplandıklarını da kaydedelim... 27 Mayıs'ın meşhur Cemal Madanoğlu'su 27 Mayıs'dan on beş gün kadar evvel Ankara'nın Bahçelievler semtindeki bir dostunun evinde yemek yerken, bu eve Prof. Nedim Ergüven adında biri gelir. Yiyip içerler, memleket meseleleri hakkında konuşurlar. Madanoğlu bu evden ayrılıp arabasına binince şoförüne:

«Bu evi iyi tanı, unutma» der!. 27 Mayıs hareketini müteâkib, yeni bir Anayasa hazırlamak ve bu iş için Üniversite profesörlerine danışmak lüzumu hissedilince, Madanoğlu hemen onbeş gün evvel yemek yediği evi hatırlar ve şoförünü, «bu evi iyi tanı, unutma» dediği eve gönderip, o profesörü getirmesini söyler... Fakat Madanoğlu, o günlerde öylesine kendinden geçmiştir ki, profesörü karşısında görünce, tanıyamaz ve hemen kükrer:

«— Alın götürün bunu Harbokulu'na!..»

Bilâhare mesele anlaşılır ve Madanoğlu özür beyan ederek profesöre:

«— Rica ederim, bana şuraya birkaç profesör adı yazın» der ve çağrılan profösör, uzatılan kâğıda şu isimleri sıralar: Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıb Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raşid Sevig.

Bu profesörlerin cümlesi İstanbul'dadır. Derhal telsizle emirler verilir ve hey'et alelâcele toplanıp bir askerî uçakla bâzı subaylar refakatinde Ankara'ya gönderilip askerî havaalanında merasimle karşılanır... Hey'et âzalarına o gün mükellef bir ziyafet verilir. Yemeği müteâkib, Hüseyin Nail Kubalı ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ankara caddelerinde bir gezinti yapıp, boy göstermeyi ihmal etmezler ve tabiî bu gezintiden murad hâsıl olur. O günlerin heyecanı içinde bâzı kimseler işbu profesör efendileri omuzlarında taşırlar!. Bilâhare iş, mühim bir safhaya intikal eder ve omuzlarda taşınan Kubalı nam profesör, yanına bâzı Halk Partilileri alarak İsmet İnönü'nün evine gider!. Ve iddiaya göre Kubalı, işbu ziyareti, ihtilâl idaresiyle İnönü arasında bir bağ kurulup kurulamıyacağını öğrenmek gayesiyle yapar!.

Bilindiği gibi bu Hüseyin Nail Kubalı nam kimesne, bilâhare Yassıada muhakemeleri sırasında, Amerika'da bulunurken; o günün parasıyle on yedi bin liralık masrafı devletçe ödenmek suretiyle yurda getirilmiş ve Yassıada'da tam

sekiz buçuk saat şahitlik etmiştir!. Kubalı'dan bir gün evvel aynı mahkemede şahid olarak dinlenen Ord. Prof. Ali Fuad Başgil'in ifadesini sık sık:

«— Siz şahidsiniz, ehl-i hibre değilsiniz, sorulana cevap verin!» diye susturan mahkeme reisi Salim Başol'la; şahidlik makamındaki Ali Fuad Başgil'e: **«Senin asıl yerin onların arasındadır!»** dercesine sanık Demokrat Partililerin bulunduğu mahalli gösteren meşhuur başsavcı Egesel, pahalı şahit Hüseyin Nail Kubalı'yı sekiz buçuk saat boyunca dinlemek sabrını göstermişler, hattâ Demokrat Parti mensublarının çeşitli sualleriyle şaşırıp kalan Kubalı'yı o zor durumdan kurtarmak gayretinde de bulunmuşlardır!.

Yeni Sabah

İNGİLİZCE

Talebelerin ölümüyle ilgili korkunç ihbarlar yapılıyor

Bir tebligde «Talebelerin gizlice gömüldüğüne, bir kısmının da kuyulara atıldığına dair muhtelif haberler alınmaktadır» deniliyor

Gürsel'in

Milli Birlik Komitesi tahsildeki çocukları kayıp olan annelerin ve babaların müracaatını istiyor

Hürriyet

Seçimin kurbanları

Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı

Cesetlerin makinada kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi

Halktan aramalar için yardım isteniyor

27 Mayıs'dan hemen sonra ortaya atılan türlü lâf ü güzaf ve yalan haberler gazetelerde böyle yer alıyordu!.

Cemal Madanoğlu denilen Komite âzasının —yukarıda kaydettiğimiz— keyfî kararıyle Anayasa'yı hazırlamaya me'mur edilen hey'etin içinde bu Hüseyin Nail Kubalı'dan daha meşhuur biri vardır: Sıddık Sami Onar!. Yüzlerce vesikanın ışığında bugün tebellür eden hakikat odur ki, bu Sıddık Sami Onar adındaki adam, 27 Mayıs hareketinin bedava kahramanlarından biridir!. Burada, bu adamla ilgili bir hâtırayı nakledelim: O günlerde İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Sıddık Sami Onar adlı bu ilim adamı (!), 27 Mayıs arefesindeki talebe hareketleri esnasında yüzlerce gencin öldürüldüğü, bu gençlerin muhtelif mezarlıklara gömüldüğü yalanını ortaya atıp bâzı kimseleri iğfale muvaffak olmuş, hattâ Rektörün bu yalanına kananlar yeni kabirleri açtırıp öldürülen talebe aramış, ancak yalancının mumu yatsıya kadar yanmış ve Rektörün iddiası iflâs etmiştir!. Bu rezalet üzerine Sıddık Sami, gazetecileri başına toplayıp, beyanatlar vererek Üniversite'de evlâdı bulunan âileleri imdada çağırmış, fakat kimse evlâdının kaybından bahisle şu veya bu makama müracaatta bulunmamış, dolayısıyle bu dâvet ve beyanat da fiyasko ile neticelenmiş, işte bu ikinci rezaletten sonra, İstanbul Üniversitesi gibi bir ilim ocağının başında bulunan o sözde ilim adamı, bakınız ne derece âdinin bayağısı bir oyuna tevessül etmiştir!.

Yukarıda temas ettiğimiz gibi, talebe hareketlerinde yüzlerce gencin öldürüldüğü haberi yalandır!. Ölen iki talebe vardır ve bunlardan biri sekme kurşunla ölmüş, diğeri de subaylarla şakalaşırken düşüp tankın altında kalarak ölmüştür!. Bu iki talebenin tabutları Ankara'ya götürülüp Anıt - Kabir civarına gömüleceği günlerde, - Sıddık Sami Onar ve kendi gibi birkaç arkadaşı, on, onbeş tabutun içlerine taş doldurularak bunların da talebe hareketleri esnasında öldüğü fikrini yaymak istemiş, ancak böylesine bir rezaleti ihtilâlcilerin bir kısmı kabul etmemişler, böylece Sıddık Sami'nin oyunu bozulmuş, yüzlerce talebenin öldürüldüğü yalanı da sırıtıp kalmıştır!. Ankara'da öldürülen talebelerin Konya yolundaki çukurlara gömüldüğü (!), bâ-

zılarının cesetlerinin Et ve Balık Kurumu kıyma makinalarında kıyıldığı (!) iddiası da, yukarıdaki iddianın bir başka yönüdür ve deli saçmasından başka birşey değildir!. Bir kısım Millî Birlik Komitesi âzalarının «REZALET!» diye vasıflandırdıkları bu deli saçması, o günlerde yazık ki, Devlet Radyosu'ndan müphem bir ifade ile millete ilân edilmiş ve böylesine bir deli saçması da elbette tahakkuk etmemiştir!.

27 Mayıs hareketini müteâkîb Üniversite'den tasfiye olunan yüz kırk yedi kişinin açıkta kalmasında da yukarıda adı geçen Sıddık Sami misâli kimselerin rolü olmuş, esersiz ve çilesiz sözde ilim adamları bu işde de, bâzı kimseleri iğfale muvaffak olmuşlardır. Ki, Orhan Erkanlı bu duruma temasla şunları yazar:

«— Üniversite olayında (147'ler kasdolunuyor) bir sabotaja ma'ruz kalıp kalmadığımızı, kasden hatâlara itilip itilmediğimizi bugün dahi düşünmekteyim. Çünkü yapılan isabetsizlikleri, adaletsizlikleri başka türlü izaha imkân göremiyorum. Sonraki yıllarda, bu kanunların hazırlanmasında bize yardımcı olanları yakından tanımak fırsatını bulunca şüphelerim kuvvetlendi. En hafif ihtimalle, müşavirlerimizin oyununa gelmiş, onların kendilerine yer açmak, eski şahsî hesaplarını görmek için giriştikleri oyunların âleti olmuştuk.»

O günlerin tipik olaylarından biri de, Millî Birlik Komitesi mensublarına yapılan M a s o n l u k teklifidir!. Demokrat Parti'nin iktidarı yıllarında Adnan Menderes'in etrafını masonlarla çevirebilen, hattâ 33 derecelik bir Masonu, şu, Ahmed Salih Korur'u Menderes'in mahremiyetine sokabilen masonlar, Demokratlar devrildikten sonra yeni idarecilere hulûl imkânını aramışlarsa da, genç subaylardan iltifat görmemişlerdir! Böylece, Komite'nin genç subayları, Masonların teklifine itibar etmemiş, hattâ, bu arada İstanbul'daki genç kurmay subaylardan bir grup Ma-

son locasını basıp, locanın evrakına el koymuşsa da, bu âni baskın bir netice vermemiştir!. Netice vermemesi de tabiîdir. Zira, 27 Mayıs hareketini müteâkib kurulan hükûmette Selim Sarper, Necmi Öktem, Şahap Kocatopçu, Fahreddin Kerim Gökay, Âkif İyidoğan, Mukbil Gökdoğan, Nâsır Zeytinoğlu gibi mason bakanlar vardı ve hattâ bunlardan Nâsır Zeytinoğlu, Cemal Gürsel'in Umumî Kâtibi idi!.

Başlı başına bir kitap mevzuu olan 27 Mayıs'ın tipik olaylarına başka bir yazımızda yine temas edeceğiz.

***

SELÇUK'DA EFES'İ İHYÂ GAYRETİ VE «MERYEM - ANA EVİ» MASALI!.

18 Temmuz 1976 Pazar günü MİLLÎ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ adına bir konferans vermek üzere Aydın'da idim. Yolculuğum o gün İzmir'e kadar uçakla geçti. Havaalanında beni karşılayan kadirşinas Aydınlı gençlerle birkaç saat İzmir'de kalıp bu arada MTTB Şubesini ziyaretle hasbıhalden sonra Aydın'a müteveccihen yola çıktık. İzmir - Aydın karayolu bakımlı ve güzel. Bu bakımdan rahat bir otomobil yolculuğu yapıyorduk. Yol güzergâhındaki Selçuk'a yaklaşırken Aydınlı gençler isabetli bir ikazla:

«— **Efendim, Efes harebeleri ve Meryem - Ana evi diye gösterilenler buradadır. Görmek ister misiniz?.**» diye sordular. Bu benim için bulunmaz bir fırsattı, müsbet cevap verdim ve arabamız, cadde kenarına konulmuş Saint - Jean Kilisesi'ne gidildiğini gösterir tabelânın bulunduğu caddeye girdi. Evvelâ, Selçuk Belediyesi'nin «STJAN PARKI» diye andığı ve önünde park eden arabalar için on lira ücret aldığı bir harabe önünde durduk. Saint - Jean Kilisesi burası imiş... Ayakta kalmış sekiz on mermer sütundan, yıkık duvarlardan ve üç belli belirsiz resimden gayri bir şey bulunmayan bu harabe halen onarılıyor!. İçinde kendile-

rine «turist» denilen kadınlı erkekli beş on kişi yarı çıplak ve birbirleriyle sarmaş - dolaş bir halde gezinmekteler!. Bu kilise kalıntısı içinde pek ibretâmiz iki levha nazar-ı dikkatimi çekti: Yarısı yıkılmış bir duvar üzerindeki levhada şu yazılı idi: **«Papa Altıncı Paul 26 Temmuz 1967 tarihinde burada duâ etmiştir»**!!!. Bu lehva bana, Papa Altıncı Paul'ün İstanbul'a gelip Ayasofya'yı ziyaretinde ânî bir hareketle diz çöküp, şeytanî gözlerini kubbeye dikerek yaptığı duâyı hatırlattı... Ve Saint - Jean Kilisesi'ndeki Papa'nın duâsını kemâl-i iftiharla ilân edenlerin, Ayasofya'ya da böyle bir levha koymayışlarına şükrettim!.

Harabedeki ikinci levha ise, daha mânidar!. Çıkış kısmındaki bu levhada aynen deniliyor ki: **«Buradaki çalışmalar Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü ve George B. Quatman Vakfı'nın** (Lima Ohio USA) **yardımı ile yürütülmektedir.»**!!! Dikkat buyurunuz: Son Kıbrıs harekâtını bahane edip bize paramızla silâh ve saire vermeyen Amerikalı, parasını memleketimizde bâzı yerlere (!) pek cömertçe harcayabilmektedir!. Bu, bâzı yerlere (!) neden ve niçin yardım edildiğini, sanatseverliğe, uygarlığa (!). vesaireye bağlayabilenlerin başlarını iki elleri arasına alıp düşünmeleri gerek!. Bu toprakların muhafazası ve müdafaası için gerekli mühimmatı paramızla bize vermeyen sözde dostlarımız, kendi kültür emperyalizmaları uğruna hiçbir fedakârlıktan çekinmemekte ve işte yukarıdaki misalde görüldüğü gibi, Saint - Jean Kilisesi'nin onarımına yardımcı olmaktadırlar. İbret!.

Onarımına böylesine itina edilen kilise kalıntısının hemen alt tarafında Aydınoğulları'ndan kalma İsâ Bey Camii var... Bu cami, yıllar boyu bakımsız kalıp kaderine terkedilmiş ve nasıl olmuşsa son yıllarda tamirine başlanabilmiş!. Bugün, durumunu yukarıda izaha çalıştığımız kilise harabesi her gün ücret mukabilinde gezilip görülmekte, fakat altı yüz küsur yıllık İsâ Bey Camii haftanın ancak iki üç gününde ziyaret edilebilmektedir!. Ve gerçeği açıkça yazalım: Selçuk Belediyesi'nin «STJAN PARKI» adını

verdiği kilise harabesine gösterilen yakın alâka, maalesef İsâ Bey Camii'ne gösterilmemekte ve İsâ Bey Camii bu haliyle gûya onarılmaktadır!. Bu acı gerçek yurdun her tarafında aynıdır... Toprak altındaki Hıristiyan kalıntılarını meydana çıkarmakta pek hassas olan ilgililer, misilsiz bir gafletle ihmal edilmelerine rağmen Anadolu'da el'an ayakta duran ecdad yadigârı nice esere dönüp bakmamaktadırlar!. Yine bir konferans vesilesiyle Ankara'dan Nevşehir'e giderken yol boyunca pek çok kervansaraylar gördüm. Kapıları üzerindeki çiniler hâlâ pırıl pırıl parlayan bu kervansaraylar, kilise harabelerine gösterilen yakın ilgiden nasiblerini alamamış bir durumda yıkılıp yok edilecekleri günü beklemektedirler!. Nevşehir yolu güzergâhındaki ecdad yadigârı kervansaraylar, böylesine ihmal edilmişlerdir. ama, Nevşehir dışındaki Göreme'de Bizanslılardan kaldığı söylenen mağara kiliseleri bakımlıdır ve bugün ziyarete açıktır!.

Selçuk'taki Saint - Jean kilisesi artıklarından aşağıya baktığınızda iki tarafı ağaçlarla süslü asfalt bir yol uzayıp gider... Bu mükemmel yol Kuşadası'na çıkmakta, aynı zamanda «Meryem - Ana Evi» denilen mahalle de buradan dağ yoluna sapılarak gidilmektedir. Günün her saatinde birbiri peşisıra dizilmiş arabalarla dolu bu yol, Bülbül Dağı'ndaki «Meryem - Ana Evi»nin ziyaretçilerine açıktır. Hıristiyanlar için «Meryem - Ana Evi»ni resmî hac yeri olarak Papalık resmen kabul etmiştir!. Etmiştir ama, Meryem - Ana'nın Bülbül Dağı'ndaki küçük binada yaşadığı ne gibi vesaikle ortaya konmuş ve burası Papalık makamınca resmî hac yeri olarak nasıl ilân edilmiştir?!. Hangi arkeolog, hangi tarihçi, hangi sanat tarihi hocası Meryem - Ana'nın o evde yaşadığını neye dayanarak tesbit etmiş ve biz nasıl olmuş da böylesine bir masala inanıp milyonlarca lirayı «Meryem - Ana Evi» uğruna harcayıvermişiz!.

Meryem - Ana Evi ve Efes denilen mahaldeki harabeler mevzuunda yazılıp çizilenler tedkik edilsin, görülecektir ki, Papalık makamınca resmî hac mahalli kabul

edilen Bülbül Dağı'ndaki Meryem - Ana evi ve Efes'teki harabelerin şu veya bu değerde olduğu yolundaki iddiaların cümlesi hep yabancı menşelidir ve pek mânidardır ki, bu iddiaların çoğu Yunanlılara aittir!!!.

Geçmiş devirlerin eserlerini tedkik fikri, ondokuzuncu asrın sonlarında doğmuş ve ilk teşebbüslerle birlikte —ne hikmetse (!)— hemen ilk akla gelen yer Efes oluvermiştir!. J. Wood ve Prof. Hogarth gibi arkeologların yaptıkları ilk araştırmalarda —iddia edildiğine göre— evvelâ Artemis tapınağı bulunmuş, bilâhare bu tapınağın temelinde bir hazine ele geçmiş ve Harb-i Umumî ile yarıda kalan araştırmalara daha sonra başkaları devam etmiş, İkinci Dünya Savaşını müteâkib hızlanan çalışmalar sonunda ise, bulunan eski çağlara ait (!) pek kıymetli eserlerle (!) Efes, turistik değer kazanıp Haçlı âleminin ziyaret mahalli oluvermiş!. Ve biz bu iddiaların sihrine kapılıp yanlış bir turizm politikası ile Efes denilen mahalle milyonlar harcayıp, gelecek Hıristiyanların yurdumuza bırakacakları (!) dövize göz dikmiş ve bu mevzuda öylesine kendimizden geçmişiz ki, toprak altındaki Hıristiyan eserlerinin kalıntılarını meydana çıkaracağız diye ecdâd yadigârı muhteşem eserleri ihmal etmiş, bu muhteşem eserlerin yok olmasma göz yummuşuz!.

Bu arada hemen kaydedelim ki, bizim şu satırlarımızı mübalâğalı bulup, yurdumuzun bâzı yerlerindeki kendi medeniyetimize aid eski eserlerin ihya edildiğini öne sürenler bulunabilir. Doğrudur, yıllar boyu yıkılıp yok olmaya bırakılmış ecdâd yadigârı bâzı eserler 1950'lerden sonra ihyâ edilmiştir!. Ancak, bunlar ne kadardır ve turizm yolunda harcanan milyonlarca liradan kendi öz eserlerimize düşen miktar nedir?!. Toprak altındaki Hıristiyan eserlerini meydana çıkarmak için sarf olunan meblâğ ile, ecdâd yadigârı eserlerin ihyasına harcanan paranın hesabı yapılıp, acı gerçek riyazî bir hakikat olarak ortaya konmuş mudur?!.

Bahusus dikkat buyurunuz, Hıristiyan eserleri sistemli

bir şekilde ortaya çıkarılırken, kendi medeniyetimizin muhteşem eserleri gelişi - güzel gûya onarılmış ve esefle kaydedelim nice kıymetli eserin bir tarafı onarılırken —tahsisat yokluğundan bahisle— bir başka tarafı yıkılmaya terkedilmiştir!. Ben bu ihmali, bir konferans vesilesiyle gittiğim Malatya havalisinde bizzat gördüm. Bugün bir nahiye olan Eski - Malatya'da nice tarihî eser bakımsızlıktan yıkılmış, üç beş yılda bir, bunların bir tarafı onarılırken, ikinci onarıma kadar diğer kısmı yok olmuştur. Ve böylesine sakat bir turizm politikasiyle Hıristiyan eserleri kalıntıları ihyâ olunurken; muhteşem medeniyetimizin günümüze kadar gelebilen eserleri yok olmaya mahkûm edilmiş, böylece gelecek nesillere kilise kalıntılarından gayri intikal edecek bir şey kalmamıştır!. Bu ne menem zihniyettir ki, bin yıl evvel Haçlı sürüsünün beşyüz binine mezar yaptığımız bu topraklarda bugün Hıristiyan eserlerini ihyâ yoluna girmiş, âdeta, bu toprakları Müslüman - Türk'e vatan kılan ecdâdımızın kemiklerini sızlatma yarışına çıkmışız!.

Yurdumuzdaki kilise vesaire kalıntılarını görmeye gelecek turist ve o turistlerin bırakacağı döviz uğruna harcadığımız milyonlar, —Elektronik hesap makineleriyle değil— basit bir a'mal-i erbaa ile hesap edilsin, görülecektir ki, bu yolda sarfettiğimiz mebiağ yanında, turistin bıraktığı döviz hiç mesabesindedir ve görgü şahitlerinin ifadesine göre, Efes ve benzeri yerleri görmeye gelen turist (!), içeceği suya kadar her şeyini yanında getirmekte, memleketimize kendi örf, âdet ve an'anesinden başka birşey bırakmamakta ve biz misafir kabul ettiğimiz bu sözde turistlerin alenî nice rezaletlerine tahammül etmekteyiz!. Bu acı gerçek üzerinde durmak ve sözde turistin bıraktığı üçbuçuk kuruş döviz yanısıra, bu memleket bünyesinde açtığı yarayı hesap etmek mecburiyetinde olduğumuzu unutmayalım!.

Yukarıda temas ettiğimiz gibi, Bülbül Dağı'ndaki «Meryem - Ana Evi» Hıristiyanlar için Papalık makamınca resmen hac yeri kabul edilmiştir!. Ancak, «Meryem - Ana Evi» diye gösterilen bu küçük binanın içyüzü karan-

iktir!. Bu iddia kim tarafından hangi müsbit vesaike dayanılarak ortaya atılmış ve bugüne dek niçin bir insaf sahibi çıkıp da, o binanın inşa tarzının hangi devre aid olduğunu tesbit etmemiştir?!. Nerede arkeologlarımız, nerede sanat tarihçilerimiz?. Yok mudur bu binanın sonradan türlü ardniyetle katolik papazları tarafından yapıldığını isbat ediverecek bir kimse?. Katoliklerin gayretiyle «Meryem Ana Evi» ilân edilen bu binaya, bizzat Ortodokslar inanmaz iken, nasıl olmuş da bu masala biz kanıp milyonları o bölgeye harcayıvermiş ve bu hareketimizle acaba ne kazanmışız?!!. **«Eyvah, bu bâziçede bizler yine yandık/Zira ki, ziyan ortada bilmem ne kazandık?»**

«Meryem - Ana Evi» mevzuunda korkunç iddialar vardır!. Muhterem Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, Kuşadası Tapu Sicil Memurluğu kayıtlarına göre, Bülbül Dağı'nda yüzlerce dönüm arazinin Hıristiyanlar tarafından satın alındığını tesbit etmiş ve Hıristiyanlarca Bülbül Dağı'nda bir ruhban mektebi açmak, aynı yerde âyin icra edilecek bir kilise yapmak yolundaki gayretleri sarahatle kaydet miştir!. (44).

Sayfalarımızın müsaadesi nisbetinde temas edebildiğimiz bütün bu acı gerçekleri ilgililerin nazar-i dikkatine arz edip bu kültür emperyalizmasının önlenmesini can ü gönülden dilerken; Sayın Kültür ve Turizm Bakanımızın, Bakanlığı'nın adındaki «Kültür»e de «Turizm» çalışmaları kadar eğilmesini bilhassa kaydetmek isteriz!.

*
**

SÜTÇÜ İMAM

Maraş'ın «Kahraman»lığının yıldönümü dolayısıyle...

Kahraman Maraş'ın «Uzunoluk» semtine çıkan yokuş

(44) Bkz: Sâmiha Ayverdi. Misyonerlik Karşısında Türkiye. İstanbul, 1969.

Kahraman - Maraş'da SÜTÇÜ İMAM âbidesi

Böylesine fecî bir mağlûbiyet vesikası olan Mondros Mütârekenâmesi, imzalanışının hemen ertesi günü sabahtan itibaren tatbike konmuş ve temiz Anadolu toprağı yer - yer düşman kuvvetlerince işgâl olunurken; bâzı cenub vilâyetlerimizle birlikte Maraş da İngilizler eline geçmiştir. Bir müddet İngiliz işgâlinde kalan bu bölge, bilâhare Musul ve havalisi kendilerinde kalmak şartiyle İngilizler tarafından Fransızlara bırakılmıştır.

Anadolu fâtihi Süleyman Şah'ın Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra fethettiği Maraş'a, Yüzbaşı Juli kumandasındaki Fransızların girişi Ermenilerin türlü taşkınlıklarına vesile olmuş ve işgâlden hemen iki gün sonra Uzunoluk semtindeki olaylar Maraşlıların sabrını taşırmış, bu arada SÜTÇÜ İMAM, hamamdan çıkan Türk kadınlarına sarkıntılık eden düşmana ilk kurşunu sıkarak şanlı Maraş müdafaasını başlatmıştır!.

Asıl adı «İmam» olan, müezzinlik yapan ve bir de küçük sütçü dükkânı bulunan Maraş'ın kahraman evlâdı, o gün dükkânı önündeki birkaç düşman askerini cansız yere serdikten sonra dağa çıkmış, eli silâh tutan Maraşlılar onu takip etmiş ve Müslüman - Türk'ün bu şahlanışı karşısında Fransızlar şehre yeni kuvvetler yığmaya başlamışlardır!. Kalede'ki Türk bayrağının indirildiği, ma'sûm kimselerin sokak ortasında vurulduğu ve kadınlara sarkıntılık edildiği o acı günlerde, Avukat Kısakürek Mehmed Ali Bey, Dr. Mustafa Bey, Şehîd Evliya muallim Hayrullah Efendi, Türkoğlu Mustafa ve Yusuf Çavuş, Sütçü İmam'ı takiben silâha sarılmışlar, bu arada Avukat Kısakürek Mehmed Ali Bey bir Cuma günü hazırladığı beyannâmeyi Camie gelen Müslümanlara dağıtırken İmam Efendi:

«— Kalesinde bayrağı dalgalanmayan esir bir ülkede Cuma namazı kılınmaz!.» fetvâsını vermiş ve bu fetvâ ile cemaatin her biri bir SÜTÇÜ İMAM kesilip evvelâ kaleye Türk bayrağı çekilmiştir!.

21 Ocak 1920 Çarşamba günü başlayan Maraş'ın «Kahraman»lığı, Müslüman - Türk'e has şecaatle 11 Şubat ak-

İÇİNDEKİLER

Önsöz .....
Dünya tarihinin seyrini değiştiren olay!. .....
Birinci Kosova'nın muzaffer ve şehîd başkumandanı: Murad Hudâvendigâr: .....
Şeyh Bedreddin isyânı .....
Mevlid-i Nebevî ve Süleyman Çelebi .....
Devleştirilmiş bir cüce: Gedik Ahmed Paşa .....
Âşıkpaşa-zâde ve eseri .....
Merc-i Dâbık Meydan Muharebesi .....
Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânât-ı Mübâreke .....
Yavuz Sultan Selim Hân'ın cenaze merasimi .....
Osmanlı tarihinde lâkablarıyla anılan sadrazamlar ...
Molla Kaabız Vak'ası .....
«Size saltanat ve erlik dâvâsı haramdır-.» .....
Barbaros'un «Devlet-i Aliyye» hizmetine girişi .....
Osmanlı sarayında kadınlar saltanatı!. .....
Düzmece Mustafa Gaailesi .....
«Makbûl»un mel'anetlerinden biri .....
«Kavlimiz böyle mi idi Sultanım?.» .....
Cerbe'de kazanılan zafer!. .....
Pâdişahın ölüm tehlikesi geçirdiği sel felâketi!. ...
Çöküntü devrinde ibretâmiz bir olay!. .....
14 yaşında tahta çıkıp 14 sene saltanat süren 14'cü pâdişah .....
«Celâlî isyânları» nedir, «Celâlîler» kimlerdir?. ...
«Kanı benüm Sultan Osman Hânumu neyledünüz?.» .
Hafız Ahmed Paşa'nın sadâreti ve sonrası .....
«Elbette kendim giderim!.» .....
Bizdeki ilk Mason Locası ve ilk Masonlar .....
Cezzâr Ahmed Paşa'nın Akkâ müdafaası .....
Acaib bir muâhede!. .....
Yunan devleti kimlerin himâyesiyle nasıl kuruldu?!. .
Tanzimat devri Masonları!. .....
Meşrutiyetçilik Oynayan Jön - Türkler!. .....

Millî Mücadele'de Rusya'dan gelen paranın içyüzü ... 262
Şehzâde Ömer Faruk Efendi Millî Mücadele'de Anadolu'ya nasıl geçti, niçin geri çevrildi?. 266
Enver Paşa'nın Millî Mücadele'ye müdahale teşebbüsü!. 280
Gazi'nin İzmit'deki Basın Toplantısı 287
Ankara «Devlet Merkezi» olurken 297
Cumhuriyet ilânı hazırlıkları 303
Hilâfetin ilgasına itiraz eden tek müstakil meb'us: Zeki Bey 307
Son Halife Abdülmecid Efendi yurt dışına nasıl çıkarıldı?. 311
Hânedân yurt dışına çıkarılırken: Yağma olunan tarihî eşya 319
Nureddin Paşa nasıl milletvekili oldu?. 323
Kara Kemal hakkında bir iddia!. 326
Kâzım Karabekir Paşa niçin muhalefet safına geçti?. 331
Meşhur bir dinsiz: Dr. Abdullah Cevdet «Adüvullah» Cevret'»e dair 338
Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasından kovulan adam! . 344
Yine Türkçe ibâdete (!) dair 351
Soyadı Kanunu ve bâzı soyadları 356
Millî Türk Talebe Birliği'nin kapatılmasına baha-edilen Hatay Mitingi 361
Mehmed Âkif Bey'in kabrine dair 364
Fevzi Çakmak - İsmet İnönü anlaşmazlığı 367
Resmî himâyeye kimler mazhar oldu?. 372
Mareşallik rütbesinin Meclis'deki müzakeresi 377
«27 Mayıs» tan hâtıralar!. 380
Selçuk'da Efes'i ihyâ gayreti ve «Meryem - Ana Evi masalı 386
Sütçü İmam 391
İçindekiler 396

ESER HAKKINDA

Tarihimiz tezatlarla doludur. Nice gaflet, dalalet, hattâ hiyanet erbabı büyük tanıtılmış; buna mukâbil nice gerçek büyükler unutulmuş, unutturulmuştur.

Bu hak ve hakikat kalpazanlığının acı neticesi olarak bugünün genç adamı, tarih sahifelerine altın harflerle yazılması gereken büyüklerimizden birçoğunun isimlerini bile duymamıştır.

Böylece birçok cüceler devleştirilmiş, birçok devler de cüceleştirilmiştir.

«Yalan Söyleyen Tarih Utansın» başlıklı bu eser, bazısı asırlardan beri süregelen bu gibi haksızlıkların tâmiri maksadıyla kaleme alınmış bulunmaktadır.

Kitabımız, bu mevzuda, genç tarihçi ve münevver aydınlarımız arasında müspet ve yapıcı araştırma ve intikadlara vesile olabilirse kendimizi bahtiyar addederiz.

Bir hakikat kalmasın dünyada nihan!..

ÇİLE YAYINLAR

800 LİRA